संस्कृत-नेपाली-अंग्रेजी

तद्भव शब्दकोश

डा. विष्णुराज आत्रेय

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

श्रीमते विदुषे डा. सुबोध शुक्ल महोदय
उपाहृति
२०६०/०५/२०

संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी
तद्भव शब्दकोश

Sanskrit-Nepali-English
Tadbhava Dictionary

कोशकार

डा. विष्णुराज आत्रेय

प्राध्यापक

नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय

पूर्व प्राध्यापक महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय, नेपाल

पूर्व अतिथि प्राध्यापक नेपाल चेयर काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी

पूर्व अतिथि प्राध्यापक सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी

विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि.

प्रकाशक तथा वितरक

कमल पोखरी, काठमाडौं

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पुस्तक	:	**संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भव शब्दकोश**
कोशकार	:	डा. विष्णुराज आत्रेय
प्रकाशक	:	**विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि.** फोन नं. ४२२७२४६, ४२४५८३४, ४४२३३३३
संस्करण	:	पहिलो, २०६९
सर्वाधिकार	:	कोशकारमा
ISBN	:	978-99946-1-672-5
मूल्य	:	रु. ३००/-
मुद्रण	:	Alliance Printers & Media House Pvt. Ltd.

Sanskrit-Nepali-English Tadbhava Dictionary by Prof. Dr. Vishnuraj Atreya

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

समर्पण

प्रात:स्मरणीय पूज्य पिताज्यूका शताब्दी जयन्तीमा शब्द-श्रद्धाञ्जलि
(वि.सं. १९६९-२०६९)

मनीषी देवराज अर्ज्याल

जन्म	स्वर्गारोहण
वि.सं. १९६९	वि.सं. २०३२

छोराछोरी अति पुलपुले भैदिंदा बिग्रिदिन्छन्
राख्दा धेरै पनि अदबमा लोककासामु झुक्छन् ।
यी आँखाका सम नजिकमा नाक झैं बस्नुपर्छ
भन्ने बाबासरि कुन ठुलो पुत्रका निम्ति हुन्छ ? ।।

(कोशकारको 'मातृमहिमा' काव्यबाट)

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

आमुख

मेरा परम आदरणीय गुरु प्रा. डा. विष्णुराज आत्रेयले बडो मेहेनतसाथ तयार गर्नुभएको यो ग्रन्थ मैले हेरें। यो ग्रन्थ संस्कृत भाषाबाट नेपाली भाषामा आएका तद्भव शब्दहरूको कोश हो। यसमा ग्रन्थकारको प्रकाण्ड संस्कृतविद्वत्ता र अद्वितीय उर्वर प्रतिभा झल्किएको छ। नेपाली भाषा र भाषाविज्ञानमा रुचि राख्ने व्यक्तिहरूका लागि यो अति चाखलाग्दो कृति छ।

स्तरीय साहत्यिक नेपाली भाषाको लेखाइमा भण्डै ७० प्रतिशत जस्तो संस्कृतका शब्दहरू हुन्छन्। संस्कृतमा जस्तो लेखिन्छ नेपालीमा पनि त्यस्तै लेखिने शब्दहरूलाई तत्सम शब्द भन्ने चलन छ। नेपालीमा भरमार प्रयुक्त हुने तत्सम शब्दहरूको उदाहरणका लागि यो वाक्य हेरौं – **'राष्ट्रिय सहमति सरकार गठनको नेतानिहित मुद्दामा संक्रमणकाल जेलिइरहँदा काठमाडौं नेतृत्वका आशान्वित शक्तिकेन्द्रका रूपमा उत्तर र दक्षिणका राजनीतिक नेतृत्वमा ऐतिहासिक परिवर्तन आरम्भ** भएको छ।' (कान्तिपुर १७ कात्तिक, २०६२ पृ. ७)। नेपालीमा संस्कृतका तत्सम शब्दहरूको प्रयोग देखाउन यस्ता वाक्यहरू धेरै उद्धृत गरिरहनु पर्दैन। स्वतःसिद्ध कुरालाई प्रमाणित गर्न उदाहरण दिइदिई व्याख्या गरिरहने श्रम अनावश्यक छ। संस्कृत जान्नेहरूका लागि मात्र यो कुरा लागू हन्छ। तर संस्कृत नपढेकालाई यी शब्द संस्कृत तत्सम हुन् भन्ने थाहा नहुन सक्छ।

संस्कृतबाट नेपालीमा आएका तर संस्कृतको मूलरूपमा परिवर्तन वा विकार आएकाले झट्ट चिनिहाल्न केही गाह्रो हुनसक्ने शब्दहरू पनि धेरै छन्। तिनलाई संस्कृतका तद्भव शब्द भन्ने चलन छ। अतः संस्कृतलाई नेपाली भाषाको जननी भनिन्छ। जस्तो अक्षि> आँखा, अग्नि> आगो, अङ्गुलि> औंला, कर्ण> कान, गौ> गाई, घृत> घिउ, चत्वर> चउर, चतुर्> चार, छत्र> छाता, जङ्घा> जाँग (जाङ), जिह्वा> जिब्रो, स्थान> थान (ठाउँ), दन्त> दाँत, दुग्ध> दूध, धूलि> धुलो, नासा> नाक, पत्र> पात, वलय> बालो, भक्त> भात, मांस> मासु, रम्य> राम्रो, सप्त> सात, हस्त> हात इत्यादि। संस्कृत पढेका मानिसलाई यी तद्भव शब्दहरू संस्कृतबाट आएका हुन् भन्ने ज्ञान सजिलै हुन सक्छ। तर संस्कृत नपढेका मानिसलाई त्यो ज्ञान सहज नहुन पनि सक्छ।

छोराको अनुहार पिताको अनुहारसित धेरै मिल्न जान्छ र मानिहरू सोध्छन् 'तिमी फलानाको छोरा हौ ?' भाइको अनुहार दाजुको अनुहारसित धेरै मिल्न सक्छ र मानिहरू सोध्छन् 'तिमी फलानाको भाइ हौ ?' छोरीको अनुहार आमाको अनुहारसित धेरै मिल्न जान्छ र मानिहरू सोध्छन् 'तिमी फलानीकी छोरी हौ ?' बहिनीको अनुहार दिदीको अनुहारसित धेरै मिल्न सक्छ र मानिसहरू सोध्छन् 'तिमी फलानीकी बहिनी हौ ?' मनुष्यका ज्ञातिसम्बन्ध (नातागोता) मा अलिअलि अनुहार मिल्छ। भाषा पनि मनुष्य र अरू प्राणीहरूजस्तै जैविक वस्तु हो। त्यसो भन्नुको मतलब भाषाको पनि जननीभाषा र भगिनी (दिदीबहिनी) भाषासित अनुहार मिल्छ।

भाषाको अनुहार मिल्ने भनेको के हो ? पहिलो, कुनै शब्दको स्वरूप (वर्ण, ध्वनि वा श्रुतिहरू)मा सादृश्य (समानता) हुनु हो। दोस्रो, ती शब्दको अर्थमा पनि सादृश्य हुनु हो। दुबै कुरामा सादृश्य देखिन आयो भने त्यस्तो सादृश्य हुनुले दुई भाषाबीच ज्ञातिसम्बन्ध रहेछ कि भन्ने

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अनुमानलाई आधार दिन्छ । अब फेरि प्रश्न उठ्छः कतिसम्मको सादृश्यलाई ज्ञातिसम्बन्धको आधार मान्ने ? शब्दको एउटा श्रुति मिल्यो भन्नासाथ यो ज्ञातिशब्द रहेछ भन्न मिल्दैन । संस्कृतमा क्रौञ्च भन्ने शब्दको अर्थ एउटा चरो विशेष हो । अङ्ग्रेजीमा क्रो भन्ने शब्दले काग भन्ने चरालाई बुझाउँछ । अतः त्यसको थप अध्ययन गर्नुपर्छ । त्यो एउटै मूलबाट निस्केको हो भनेर ठोकुवा गरिहाल्न मिल्दैन ।

संस्कृतको पितर् र अङ्ग्रेजीको फादर् शब्दमा ती दुई शब्दको अन्तमा रहेको र् बाहेक अरू केही मिलेको जस्तो लाग्दैन । तर यी ज्ञातिसम्बन्ध भएका शब्द हुन् भन्ने कुरा अध्ययनले सिद्ध गरेको छ । त्यो अध्ययन भनेको के ? शब्दको आदिमा रहेका प र फ ओष्ठस्थानी वर्ण हुन् यद्यपि एउटा अल्पप्राण प्रयत्नवाला र अर्को महाप्राण प्रयत्नवाला छ । पितर्‌को तकार र फादर्‌को दकारमा पनि सादृश्य छ किनकि दुबै दन्तस्थानी वर्ण हुन् यद्यपि एउटा 'अघोष' अल्पप्राण प्रयत्नवाला र अर्को 'सघोष' अल्पप्राण प्रयत्नवाला छ । पितरको इकार र फादरको आकार भारोपेली भाषापरिवारमा नियमित रूपमा परिवर्तन हुने स्वरवर्ण हुन् । भाषामा ध्वनिपरिवर्तनको 'व्यवस्थित नियमिता' र 'व्यवस्थित अपवाद' हुन्छन् । भाषिक परिवर्तनको प्रक्रियामा 'अव्यवस्थित' केही पनि हुन्न ।

प्रा.डा. विष्णुराज आत्रेयले तयार गर्नुभएको यस ग्रन्थले ऐतिहासिक र तुलनात्मक भाषाविज्ञानको व्यवस्थित अध्ययन गर्न चाहने संस्कृतज्ञ तथा संस्कृत-अज्ञ सबै नेपालीहरूलाई प्रशस्त सामग्री दिएको छ । शिक्षित नेपाली समाजमा यसको भव्य स्वागत हुनेछ भन्ने मेरो दृढ विश्वास छ ।

डा. जयराज आचार्य

१११ श्रीमार्ग, लाजिम्पाट
काठमाडौं, नेपाल ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नयाँ कोश नयाँ दृष्टिकोण

डा. विष्णुराज आत्रेय सौम्य प्रकृतिका, निरन्तर सक्रिय, व्याकरण तथा साहित्यका प्रवीण विद्वान् हुनुहुन्छ। संस्कृत, नेपाली र अवधी भाषामा समेत लगभग दुई दर्जन कृति प्रकाशित गरिसकेका डा. आत्रेयको यो नवीन ग्रन्थ हो, **संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भवकोश**।

यस कोशका माध्यमबाट मानक नेपाली शब्दका साथै ग्राम्य बोलीमा व्यवहार हुने झर्रा ठर्रा शब्दहरूले समेत आफ्नो मूल अमरभाषा संस्कृतसँग सम्बन्ध गाँस्ने अवसर पाएका छन्। त्यसै हुनाले अहिलेसम्म नेपाली बजारमा पाइने कोशहरूमध्ये नितान्त नवीन र फरक शैलीको बन्न पुगेको छ, यो कोश।

डा. आत्रेयको यो कोश नेपाली तथा संस्कृतका विद्वान्, अनुसन्धाता, अध्येता, त्यसमा पनि भाषाविज्ञानका जिज्ञासु पाठक र गवेषकहरूमा अत्यन्त उपयोगी र प्रशंसनीय हुने कुरामा मलाई विश्वास छ। यतिमात्र होइन, तद्भव शब्दको सामान्य अर्थ समेत अङ्ग्रेजीमा दिइएको हुनाले यो कोश स्वदेशीमात्र होइन विदेशीहरूलाई पनि निकै चाखको विषय हुनेछ, मेरो दृष्टिकोणमा।

डा. आत्रेय जस्ता विविध भाषाविद् एवम् व्याकरण र साहित्यका विद्वान्बाट यस्तो बहुभाषिक कोश ग्रन्थको उद्घाटन अवश्य पनि कुनै आश्चर्यपूर्ण घटना होइन, तर म विश्वस्त छु यो ग्रन्थ एउटा महत्त्वपूर्ण कोशका रूपमा कालान्तरसम्म विस्तारित हुँदै जानेछ। कोशकारलाई मेरो हार्दिक शुभकामना। **चरैवेति.. चरैवेति .....!**

प्रा. डा. दुर्गाप्रसाद भण्डारी

भीमसेनगोला, काठमाडौं

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

व्युत्पत्तिलक्ष्यी नवकोश

सुविख्यात विद्वान् र साहित्य स्रष्टा प्रा. डा. विष्णुराज आत्रेय खास गरी संस्कृत र नेपाली दुवै वाङ्मयका मनीषी हुनुहुन्छ । अहिले उहाँको **'संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भव शब्दकोश'**, नामक विशिष्ट ग्रन्थ प्रकाशित हुँदैरहेछ । मैले यस ग्रन्थका केही पाना पल्टाई हेरेँ र विद्वान् कोशकारका 'उठान' शीर्षकको आत्ममन्तव्य पनि मोटा मोटीमा पढेँ । यो कोश पाँचहजारभन्दा बढी नै सङ्ख्याका त्यस्ता संस्कृत शब्दको वर्णानुक्रमी विन्यासमा आधारित रहेको रहेछ, जुन नेपाली तद्भव (संस्कृतज) शव्दका मूलका रूपमा यहाँ कोशकारद्वारा प्रस्तुत र प्रस्तावित छन् ।

यस कोशमा विशेषतः तद्भव नेपाली शब्दलाई पर्यायित रूपमा वर्णानुक्रमित मूल संस्कृत शब्दको दायाँपट्टि राखिएको छ र त्यसको अङ्ग्रेजीमा अर्थसमेत दिइएको छ । नेपाली तद्भव शब्दका स्रोत संस्कृत शब्दका पहिचानका निम्ति यो कोश विद्वत्तापूर्ण थप नवग्रन्थका रूपमा अत्यन्त उपादेय छ भन्ने म ठान्दछु ।

कोशकार आत्रेयज्यू संस्कृत नव्य व्याकरणका आचार्य र चार दशक बढीसम्म अध्यापनरत प्राध्यापक हुनाका साथै नेपाली भाषा, व्याकरण र साहित्य वाङ्मयका परम अनुरागी समेत भएकाले नै प्रस्तुत कोश जन्मन सकेको हो भन्ने पनि मेरो दृढ अभिमत छ ।

यस परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत गहन विद्वतापूर्ण र मुख्यतः संस्कृतवर्णानुक्रमी रही व्युत्पत्तिलक्षित तथा पर्यायी तद्भव नेपाली शब्दकोशीय चासो अभिव्यक्त भएको यस नव शब्दकोशको म पूर्णतः स्वागत गर्दछु र नेपाली तद्भव शब्दको वर्णानुक्रममा संस्कृत शब्दस्रोत बताउने यसैको पूरक अर्को शब्दकोशको रचनाका निम्ति पनि कोशकार आत्रेयज्यूलाई हृदयैदेखि अनुरोध गर्दछु । नेपाली प्राज्ञिक समुदाय र विशेष जिज्ञासु नेपाली छात्र-छात्राहरूका निम्ति यो कोश उपादेय ग्रन्थ हुन सकोस् भन्दै विद्वान् कोशकार आत्रेयज्यू प्रति प्राज्ञिक साधुवाद व्यक्त गर्दछु ।

डा. वासुदेव त्रिपाठी

बानेश्वर, काठमाडौँ

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नेपाली कोशपरम्परामा एउटा अद्भुत कोशको प्रादुर्भाव

व्याकरणशास्त्रका वरिष्ठ विद्वान् एवं नेपाली, संस्कृत र अवधी साहित्यका मानित साहित्यकार प्रा. डा. विष्णुराज आत्रेय साहित्य संसारमा लाटो साथी उपनामबाट प्रसिद्ध हुनुहुन्छ। आफ्ना पूज्य पिता मनीषी देवराज अर्ज्याल, आफ्ना आराध्य पितामह विद्वद्वर रश्मिराज अर्ज्याल र उहाँका सतीर्थ्य एवं सखा महापण्डित दधिराम मरासिनीको वात्सल्यमय छत्रछायाँमा हुर्कने र व्याकरण, कोश आदिको प्रारम्भिक अध्ययन गर्ने सौभाग्य पाउनुभएका डा. आत्रेयको व्यक्तित्वमा उहाँहरूकै शिक्षा, साधना र संस्कारको घनीभूत प्रभाव हृदयङ्गम गर्न सकिन्छ। डा. आत्रेयले धेरै भाषा र विधामा कलम चलाउनु भएको छ। नेपाली, संस्कृत र अवधी भाषाका अनेक पाठकले उहाँका चिन्तन र कल्पनाप्रधान कृतिहरूको रसास्वादन गर्ने अवसर पाएका छन्। अहिले उहाँ व्याकरणशास्त्रीय ग्रन्थिभेदन र साहित्य सिर्जनाभन्दा फरक विधा कोशशास्त्रको अकृतवाग्द्वार फाँटमा **संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भव शब्दकोश**का रूपमा एउटा चहकिलो ज्योति लिएर उदाउनुभएको छ।

नेपालको सीमा नाघी उपमहाद्वीपमा फैलिएको नेपाली भाषाले अहिले त्यसको पनि सीमा नाघेर सबै महादेशलाई राम्ररी स्पर्श गरेको कुरामा कसैको विमति छैन। नेपाली भाषामा भित्रिएका संस्कृत तत्सम शब्द र तिनबाट बनेका तद्भव शब्दहरूका आधारमा नेपाली भाषाको मुहान संस्कृत भाषा नै हो भन्ने कुरा घामझैँ छर्लङ्ग छ। हजारौँ वर्ष अघिदेखि उच्चारणगत स्खलन वा भ्रंशनका कारण तत्समभाव छाडी तद्भवका रूपमा जनजिब्रोमा झुन्डिएर ठेट नेपाली वा झर्रो नेपालीको आकार लिई हिमाल, पहाड, तराई र उपत्यकामा लोकभाषा, लोकसाहित्य र साहित्य बनेर जनताका कण्ठ-कण्ठमा चलखेल गर्ने लाखौँ शब्दहरू नेपाली हृदयका वास्तविक पहिचान हुन्, सम्मोहन मन्त्र हुन् र इतरव्यावर्तक सूत्रजाल हुन्।

सर्वसाधारणका लागि बाह्रै महिना, चौबीसै घन्टा अखण्ड रूपमा व्यवहार र भावाभिव्यक्तिका आत्मीय साधन बनेका ती ठेट वा झर्रा शब्दहरूको विधिवत् मूल प्रकृति केलाउने काम नहुँदा पर्न गएको ठूलो खाडल पुर्ने काम आजसम्म कसैबाट हुन नसकेको स्थितिमा प्रा.डा. विष्णुराज आत्रेयले संस्कृत-नेपाली-अग्रेजी तद्भव शब्दकोश रचनाको स्वर्णिम सुरुवात गर्नु भएको छ।

संस्कृत व्याकरण एवं साहित्यको चौडा फाँट र नेपाली लोकजीवनलाई राम्ररी आत्मसात् गर्नुभएका विद्वान् कोशकार प्रा.डा. आत्रेयले आफ्नो विद्वत्ता र अनुभवको भरपूर उपयोग गरी यस कृतिको रचना गर्नु भएको छ। यसमा नेपाली मानक शब्द र झर्रा शब्दहरूको मूल पहिल्याउने डा. आत्रेयको यो जटिल प्राज्ञिक कर्म अद्भुत उपलब्धिका साथ **संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भव शब्दकोश**का रूपमा मूर्तिमान् भएको छ।

डा. आत्रेयले यस कोशकृतिमा अधिकांश प्रचलित नेपाली ठेट शब्दहरूको मूल पहिल्याउनु भएको छ। तद्भव शब्दको आकृति-प्रकृति अनुकूल संस्कृतका नयाँ शब्द निर्माण गरी लक्ष्यस्पर्श गराउने सफल प्रयास गर्नुभएको छ र लक्ष्यनजिकै पुगेका केही संस्कृत शब्दहरूको प्रविष्टि पनि गराउनु भएको छ। यसरी हेर्दा यस कोशकृतिमा नेपाली तद्भव शब्दहरूका केही वाङ्मयसिद्ध लक्ष्यभेदी मूल संस्कृत शब्द, केही लक्ष्य स्पर्शी मूल संस्कृत शब्द र केही लक्ष्य सन्निकट मूल संस्कृत शब्द गरी प्रविष्टिका तीन आधार अवगत गर्न सकिन्छ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

१. तद्भव वर्गका नेपाली शब्दका लक्ष्यभेदी मूल संस्कृत शब्द - नेप्टोका लागि - **अवनाट**; आँखाको नानीका लागि - **कनीनिका**, गलबन्दाका लागि - **गलबन्धः**, झिनोका लागि - **क्षीणः**, चर्खेपिङका लागि - **चक्रप्रेङ्खः**, तादीका लागि - **तदानीम्**, गोबरका लागि - **गोर्वरम्** आदि ।

२. तद्भव वर्गका नेपाली शब्दका लक्ष्यस्पर्शी मूल संस्कृत शब्द - क्वाँटीका लागि - **क्वाथी**, छोलाका लागि - **क्षुल्लिका**, छानवीनका लागि- **चयनवीक्षणम्**, छ्यानविछ्यानका लागि- **चयनविचयनम्**, तितेपातीका लागि - **तिक्तपत्री** आदि ।

३. तद्भव वर्गका नेपाली शब्दका लक्ष्यसन्निकट मूल संस्कृत शब्द - अर्नीका लागि - **अह्निः**, घरधन्दाका लागि - **गृहधन्दा**, चुकाउनीका लागि - **चुक्रलावणिकम्**, धम्कीका लागि - **धमक** : इत्यादि ।

यी सामान्य नमुना शब्द हुन् । विद्वान्हरूले उक्त तीन प्रकृतिका शब्दहरूको अध्ययन गरी कोशकार डा. आत्रेयको कठोर अध्यवसाय र पारदर्शी प्रज्ञा अनुभव गर्न सक्नेछन् ।

महासागरमा प्रवेश गर्ने रत्नान्वेषी तैराकले हिंस्रक जलीय जीवसँग जोगिँदै र सिपीका जाल पन्छाउँदै चम्चमाउँदा रत्नहरूको सञ्चय गरे झैँ कोशकार डा. आत्रेयले नेपाली तद्भव शब्दका मूल संस्कृतशब्द पहिल्याउन अगाध संस्कृत-वाङ्मय सागरमा गोता लगाउँदा आलस्य, सन्देह र भ्रान्तिजस्ता लक्ष्यमा आघात पार्ने तत्त्वसँग जोगिँदै र मूलाभास गराउने शब्दराशि पन्छाउँदै प्रामाणिक र विश्वसनीय शब्दरत्नहरूको सञ्चय गरी कोश तयार गरेर सम्बद्ध जिज्ञासुहरूको उपकार गरी आफूलाई अभिनन्दनीय तुल्याउनु भएको छ। नैरुक्त युगदेखि हाम्रा आचार्यहरूले अनेक कोशकृति रचना गरेर कोशविधालाई समृद्ध तुल्याएका छन् । हाम्रै नेपाली माटोमा पैदा भएका विश्वप्रसिद्ध कोशकार अमरसिंह बाँडालाई कसले चिन्दैन ? प्राचीन आचार्य र नवीन कोशकारहरूको सरणि अँगालेर नेपाली तद्भव शब्दको सागरमा पसी एउटा चम्चमाउँदो रत्न प्रकाशित गर्नु भएकोमा अत्रिनन्दन आत्रेय झैँ देव-नन्दन डा. विष्णुराज आत्रेय पनि आस्थास्पद हुनुभएको छ ।

कोशनिर्माण ज्यादै जटिल कर्म हो । यसमा दीर्घकालिक साधना, गम्भीर अध्ययन, बहुभाषिक व्युत्पत्ति, लोकव्यवहारको यथार्थ ज्ञान, युगबोध, भाषाविज्ञानको गहिरो व्युत्पत्ति र निर्णायक पाण्डित्य चाहिन्छ । कोशकार डा. आत्रेयमा उक्त गुण परिलक्षित भएकाले यस कोशकृतिको अध्ययनबाट स्वदेशी एवं विदेशी विद्वत्समाज र पाठकसमूह लाभान्वित हुनेछन् भन्ने मलाई लागेको छ ।

यस कोशमा लगभग पाँचहजार मूल संस्कृतशब्दले प्रविष्टि पाएका छन् । ती शब्दका तद्भव नेपाली रूप र तिनको अङ्ग्रेजीमा समेत अर्थ दिई तयार गरिएको यो कोश संस्कृत र नेपाली भाषाका अध्येता एवं अनुसन्धाता दुवैका निमित्त अत्यन्त उपयोगी र अध्ययनीय सामग्रीका रूपमा प्रकाशित भएको छ ।

यस कोशकृतिबाट नेपाली भाषाको साहित्यिक र भाषा वैज्ञानिक अध्ययन-अनुसन्धानमा सघाउ पुग्नुका साथै भारतीय उपमहाद्वीपका आर्यभाषाहरूको अध्ययन-अनुसन्धानमा पनि नयाँ उन्मेष प्राप्त हुनेछ। यसका प्रयुक्त मूल प्रविष्टिहरूको अङ्ग्रेजीमा पनि अर्थ दिइएकाले संस्कृत र नेपाली भाषाको क्षेत्रमा अध्ययन-अनुसन्धान गर्न चाहने विदेशी अध्येता र अनुसन्धाताका लागि पनि यसले नयाँ ढोका उघारिदिएको छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

संस्कृत, नेपाली र अङ्ग्रेजीका क्रममा तयार गरिएको यस कोशको प्रकाशनपछि संस्कृत, अङ्ग्रेजी र नेपालीका क्रममा अर्को कोश तयार गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकतालाई यसै कोशले संकेत गरेको छ। हुनपनि अहिले संस्कृतसँग ध्वनि र अर्थमा सादृश्य भएका अङ्ग्रेजी शब्दहरूको एउटा कोशको अत्यधिक खाँचो अनुभव गरिएको छ। यस खाँचोलाई पूर्ति गर्ने दायित्व डा. आत्रेय जस्ता विद्वान्बाट नै हुनेछ। विद्वान् कोशकारले यो आवश्यकता हृदयङ्गम गरी अवश्य पाइला चाल्नुहुनेछ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु।

अन्तमा, यस्तो बहुमूल्य ग्रन्थरत्नको रचना गर्नुभएकोमा मेरा सहकर्मी र अन्तरङ्ग मित्र वरिष्ठ विद्वान् एवं साहित्यकार डा. विष्णुराज आत्रेयज्यूमा बधाई टक्र्याउँदै उहाँको निरन्तर अभ्युदय र निःश्रेयसको कामना गर्दछु।

आत्रेयविदुषो ह्येष कोशग्रन्थो यशस्कर :।
आचन्द्रतारकं स्थेयादिति मे शुभशंसना॥

डा. वेणीमाधव ढकाल
प्राध्यापक, नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय,
वाल्मीकि विद्यापीठ, काठमाडौँ

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

डा. विष्णुराज आत्रेयको त्रैभाषिक संस्कृत शब्दकोश

डा. विष्णुराज आत्रेय नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालयका संस्कृत व्याकरणका प्राध्यापक भनेर मैले चिनाई रहनु पर्दैन । उहाँको संस्कृत विश्व विद्यालयका संस्कृत व्याकरणका प्राध्यापक भन्दा बेग्लै परिचय के छ भने, उहाँ आफ्ना परिवारका सदस्यसँग संस्कृतमै कुरा गरी रहेको मैले पाएको छु । 'लाटो साथी' भन्ने उपनामसँग उहाँका सिर्जनशील रचना पनि धेरै छापिएको कुरो शब्द कोशका प्रसङ्गमा त्यति चासो राख्नु पर्ने विषय नहोला, तर नेपाली, संस्कृत, हिन्दी र अङ्ग्रेजी गरी चारै ओटा भाषामा गति भएका डा. आत्रेयले यो कोश त्रैभाषिक नबनाएर हिन्दी भाषा समेत थप्ता चौभाषिक हुन सक्थ्यो र हिन्दी बुझ्ने तर नेपाली वा अङ्ग्रेजी बुझ्न नसक्ने पाठकलाई पनि फाइदा हुने थियो भन्ने काव्यात्मक कल्पना अहिले मेरा टाउकामा घुमिरहेको छ ।

डा. आत्रेयलाई यो कोश बनाउने मूल प्रेरणा नेपाली शब्दसित ध्वनि र अर्थको सामीप्य राख्ने संस्कृत भाषाका 'सहज्ञाति शब्द' (cognate words) बाट मिलेको हो । तुलनात्मक भाषाशास्त्र र ऐतिहासिक भाषा विज्ञानमा यस्तै शब्दको अध्ययन मुख्य रूपमा गरिन्छ । ऐतिहासिक भाषा विज्ञानका आधारमा यस्ता शब्दको अध्ययनबाट शब्दहरूको तुलनात्मक इतिहास (वा व्युत्पत्ति) पनि पत्तो लगाउन सकिन्छ । यस्ता पर्यायवाची सहज्ञाति शब्द मात्र डा. आत्रेयका यस कोशको अध्ययनका प्राथमिकतामा पर्ने भएकाले जुन जुन संस्कृत शब्दसँग उच्चारण र अर्थसँग एकै चोटि साइनो राख्ने नेपाली शब्द भेटिएनन्, त्यस्ता शब्दले यस कोशमा ठाउँ पाएका छैनन् अर्थात् नपाउनु पर्ने हो । त्यसो त, अङ्ग्रेजी अर्थमा आउने शब्दले पनि प्रविष्टिमा राखिएको संस्कृत शब्दसित झन्डै उच्चारण र अर्थमा सामीप्य राखोस् भन्ने लक्ष्य कोशकारले राखेको देखिन्छ, जस्तै

१. (संस्कृत) अगणिति > (नेपाली) अनगन्ती > (English) conuntless, uncountable

२. (संस्कृत) चिह्न > (नेपाली) चिनो, चिनु > (English) sign

३. (संस्कृत) द्वार > (नेपाली, हिन्दी) दर, दरा > (English) door

४. (संस्कृत) पाषण्ड (नेपाली) पाखन्ड > (English) hypocrisy (religious)

यस शब्द कोशमा मूल प्रविष्टि संस्कृत मात्र दिइएको छ र अर्थ वा पर्याय चाहिँ नेपाली र अङ्ग्रेजीमा दिइएको छ । विश्वभरका कोशकारहरूले कोश बनाएर प्रशंसाको ओइरो कहिल्यै पाएका छैनन् । जस्तै समृद्ध र सम्पन्नकोशमा पनि पाठक वा आलोचकहरूले आ-आफ्ना आवश्यकता र दृष्टिकोण अनुसार यसमा यस्तो भएको भए त झन् राम्रो हुन्थ्यो भन्न छोड्दैनन् । कोशकारले पनि आफ्नो कोशकलाई निरन्तर परिष्करण, परिमार्जन गर्न र खार्न छाड्दैनन् । डा. आत्रेयलाई पनि यस कोशका भविष्यको बान्की कस्तो हुने र कोशका थप बान्की कस्ता बनाउने भन्ने प्रेरणा मिल्दै जाओस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

- डा. माधव प्रसाद पोखरेल

सानेपा, काठमाडौँ

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

उठान

देवराजसुधीसूनूर्विष्णुराजाऽभिधो बुधः।
कोशस्तद्भवशब्दानां कुरुते लोकहेतवे ।।

अनादि, अनन्त, नित्य पूर्ण र अक्षरतत्त्व हो शब्द । यो विश्व ब्रह्माण्ड, यो चराचर जगत् सबै शब्दकै विवर्त हो, परिणाम हो । **ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म** जस्ता उपनिषद् वाक्यले शब्दलाई ब्रह्म भनेर व्यक्तचाएका छन् । शाश्वत सुखकामी मनुष्यले ब्रह्मतत्त्वकै श्रवण मनन र निदिध्यासन गर्नु पर्दछ, भन्छ वेदान्तदर्शन पनि ।

एकः शब्दो नानार्थः ।

एउटा मूल शब्दका पछाडि त्यससँग सम्बद्ध अनेकन अर्थहरू आफै पछि पछि लाग्छन्, एउटा चुम्बकको आकर्षणमा फलामका अनेकौं ससाना टुक्राहरू खिँचिएजस्तै, एउटा पाकेका चिउरीका बोट वरिपरि सयौं माहुरीहरू रिगँजस्तै, अनि अठार हजार गोपिनीहरू आफ्ना सारा काम धाम छोडेर एउटै कृष्णका पछि लागेजस्तै । शब्दका पछि अर्थ कसरी लाग्छन् भन्ने कुरालाई महाकवि कालिदासले श्रुति र स्मृतिको उदाहरण दिँदै भनेका छन्-**श्रुतेरिवार्थं स्मृतिरन्वगच्छत्** ।

विश्व वाङ्मयका मूलमा वेदछन् । शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त, छन्द र ज्योतिष यी छः विषय वेदका अङ्ग हुन् । मूलमा मल जल गरेमात्रै त्यसका हाँगा बिँगा र फलपातले पोष पाउँछन् । हाम्रा पुर्खाहरूले शब्द ब्रह्मप्रति जिज्ञासा भएका व्यक्ति वा ब्राह्मणका लागि वेदको स्वाध्ययनका साथै यसका छः अङ्ग समेतको अध्ययनलाई अनिवार्य कर्त्तव्य तोकिदिए- **ब्राह्मणेन निष्कारणो धर्मः षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्च ।**

कुनै व्यक्तिको रूप, रङ्ग, कद र ओजआदिले भरिपूर्ण मादक र मांसल शरीर तथा यसका सजग र समुत्सुक विषयी अङ्गहरू त्यस व्यक्तिले गरेको भोजनका भरमा सबल र सक्रिय हुन्छन् । ती अङ्गहरू जतिसुकै हट्ठा कट्ठा भए पनि मुखका अभावमा वा मुखले केही नखाइदिएर अनशन बसिदिँदा केही समयमै झचाम्राक् झिम्रिक्कै हुन्छन् । अङ्गभरिमा मुखको प्रमुखस्थान हुनाले नै उल्लिखत वेदका अङ्गहरू मध्ये व्याकरणलाई मुखको प्रतीक मानिएको छ - **मुखं व्याकरणं प्रोक्तम् ।**

व्याकरणभनेको शब्दका यथार्थ ज्ञानको माध्यम हो । नाम, अर्थ, लिङ्ग र विभक्तिको अनुशासन हो । साधारण बुझाइमा शब्दानुशासन हो । त्यसैकारण महर्षि पतञ्जलिले आफनो विशद व्याकरण ग्रन्थ महाभाष्यको थालनीमै अब शब्दहरूको उपदेश गरिन्छ भनेर लेखेका छन्- **अथ शब्दानुशासनम् ।**

कोशग्रन्थहरूपनि शब्दानुशासन भित्रै पर्छन् । विश्वका वरिष्ठतम कोशकार नेपाली मनीषी अमरसिंहले अमरकोशको थालनीमै यस ग्रन्थमा वर्ग वर्गमा छुटचाएर नाम र लिङ्गको समग्र उपदेश गरिएको छ भनेर उल्लेख गरेका छन्- **सम्पूर्णमुच्यते वर्गैर्नामलिङ्गानुशासनम् ।** नाम-लिङ्गानुशासन भनेको अर्को अर्थमा **शब्दानुशासन** नै हो ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शब्दनै अक्षरतत्त्व हो, ब्रह्मतत्त्व हो । यसै गरी अर्थ भन्नुनै वस्तु हो, जगत् हो अर्थात् विवर्त तत्त्व । एउटै शब्दको विभिन्न अर्थमा विवर्त हुन्छ । त्यसै हुनाले हामीलाई लोकव्यवहार वा जागतिक जीवनका लागि अर्थ चाहिन्छ भने पारमार्थिक जीवनका लागि अक्षरतत्त्व । मानव मात्रले भ्याए सकेसम्म शब्दतत्त्वकै अध्ययन, मनन र चिन्तनमा समय बिताउनु पर्दछ । एउटै शब्दतत्त्व गहिरो गरी यथार्थ रूपमा जान्न बुझ्न सकियो भने मनुष्यका इहलोक तथा परलोकका समेत सबै आशा आकाङ्क्षाहरू पुरा हुन्छन् । पतञ्जलि भन्छन् - **एकः शब्दः सम्यक् ज्ञातः सुष्ठु प्रयुक्तः स्वर्गे लोके च कामधुग् भवति ।**

व्याकरण शब्दशास्त्र हो भने शब्द र जागतिक अर्थतत्त्वको सहज सहभावनै हो साहित्य । मैले साहित्य लेखनमै आफ्ना जीवनका धेरै वसन्तहरू खपैं खपाएँ । तर ती शब्दविषयक थिएनन्, बरु सबका सबै प्रायः अर्थविषयक थिए । तिनमा मैले अर्थ लेखैं, शब्द लेखिन । पर्याय लेखैं, मूल लेखिन । माने लेखैं तर मन छोएन । हुन त त्यतिखेर पनि मैले कागजमा शब्दनै लेख्थैं , शब्दनै कोर्थैं तर ती शब्दहरू अर्थको लागि लेख्थैं । बुझ्नेले त्यसबाट अर्थै बुझ्दथे । पुरान भन्ने पण्डितहरूले पाठको अर्थलाउँदा मुखले शब्दनै बोल्दछन् ,बुझ्नेले तिनका अर्थमात्र बुझ्नेपनि ।

अर्थ त नश्वर वस्तु हो, संसारहो भोगहो । भोगले त मात्र रोग हुन्छ, रोग बढ्छ । अर्थमात्रका पछिलाग्नेलाई शाश्वत तृप्ति कहाँ कहिले कसलाई भएको छ र मलाई होस् । अर्थ वा भावोद्देश्यक साहित्य विधाका थुप्रै किताब लेखिसक्दा पनि म अतृप्तनै रहें । आफ्ना जीवनका छः दशक बिताएर सातौंमा प्रवेश गरिसक्दा पनि म अशान्तनै रहें ।

अहिले भने मैले कहिल्यै नभरिने अर्थकोशबाट आफूलाई मोडेर शब्दोन्मुख गराएकोछु, शब्दकोशोन्मुख गराएको छु । जतिबेला तिर्खा लाग्यो त्यतिबेलै खोला धाउने त हो नि ! जतिबेला वैराग्य आयो त्यतिबेलै सन्यासी हुने त हो नि ! शास्त्र भन्छ - **यदहरेव विरजेत् तदहरेव प्रव्रजेत्** । (जुन दिन वैराग्य हुन्छ, त्यसै दिन घर द्वार छाडेर जोगी हुनु पर्दछ ।)

अँ त, शब्दविषयक अध्ययन र लेखनका मुख्यतया दुई धार छन् -एउटा व्याकरण अर्को कोश । व्याकरण भन्दासाथ नेपालकै पावनथलो पाणिनीय तपोभूमिको तूदी भन्नेठाउँ मा लेखिएको पाणिनीय व्याकरण तथा कोश भन्नाले नेपालकै संस्कृत विद्वान् अमरसिंह बाँडाद्वारा तयार पारिएको अमरकोश, यी दुवै मेरा हृदयपटलमा उघ्रिन्छन् । यी दुवै ग्रन्थ नेपाली वैदुष्यलाई विश्वभरि चिनाउने माध्यम हुन् । यिनी माथि हामी बाबु र आमालाईजस्तै सम्मान दिन्छौं- **अष्टाध्यायी जगन्मातामरकोषो जगत्पिता ।** (अष्टाध्यायी विश्ववाङ्मयकी आमा हुन्भने अमरकोश विश्ववाङ्मयका पिता)

आफ्ना प्रातःस्मरणीय पितामह विद्वद्वर रश्मिराज अर्ज्यालद्वारा लिखित रश्मिप्रभा टीका साथ अमरकोशको अध्ययन गरेको छु मैले । त्यसै भएर पनि मलाई यसले खिँचेको छ, आफूतिर । उहाँले मलाई कोश पढाउँदा अमरकोश प्रथमकाण्डको शब्दादिवर्गसम्म, द्वितीयकाण्डको प्रारम्भदेखि क्षत्रिवर्गसम्म र तृतीयकाण्डको पनि पहिले नानार्थवर्ग, र विशेष्यनिघ्नवर्ग अनि तृतीयकाण्डका बाँकी सबै वर्ग घोकाउनु भएको थियो । त्यसै हुनाले म आज कोश निर्माणतर्फ प्रवृत्त भएँ ।

कोश भनेको अर्थ पर्याय लिङ्ग र वचनको विवरणिका त हो । यसबाहेक सामान्य कोशमा अरू के पो हुन्छ र । आजसम्म अर्थका पछिलाग्दा लाग्दा लखतरान भएको मान्छेलाई फेरि अर्थमै फर्कनुपर्‍यो त ? अर्थकोश वा पर्यायकोशमैअल्मिनु पर्‍यो त ? **पुनस्तत्रैव वेताल: ।**

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

तर त्यसो होइन रहेछ । कोशमा प्रविष्टि पाएका प्रत्येक शब्दको आफ्नो छुट्टै बृहत् इतिहास हुँदो रहेछ, बृहत् संस्कृति हुँदोरहेछ । अनि प्रत्येक प्रविष्टि शब्द आफैँमा एउटा शीर्षक रहेछ । शीर्षक, एउटा कविताको, एउटा काव्यको, एउटा कथाको, एउटा नाटकको, एउटा उपन्यासको र एउटा सिङ्गो महाकाव्यको यतिमात्रै होइन, त्यस प्रत्येक शीर्षकभित्र एउटा सिङ्गो कविता, सिङ्गो काव्य, सिङ्गो कथा, सिङ्गो नाटक, सिङ्गो उपन्यास र सिङ्गो महाकाव्य नै खर्लप्पै अटाएको रहेछ, एउटा सानो भूगोलको नक्साभित्र समग्र विश्व ब्रह्माण्ड अटाए जस्तै, एउटा नेपाल शब्दभित्र तीनकरोड नेपालीको समग्र नेपाल अटाए जस्तै- **रूपं रुपं प्रतिरूपो बभूव ।**

यसको यस कोशमा प्रविष्टि पाएका प्रत्येक शब्दमा मैले उसको विराट् देखेँ, विशाल देखेँ- सारथी कृष्णमा अर्जुनले विश्वरूप देखे जस्तै । अनि म कृत कृत्य भएँ, मलाई मेरो प्राप्तव्य पाए जस्तो लाग्यो । मलाई मेरो गन्तव्य टेके जस्तो लाग्यो । अनि फेरि मलाई उहाँ दोहोऱ्याउन मन लाग्छ- **एकः शब्दः सम्यक् ज्ञातः सुष्ठु प्रयुक्तः स्वर्गे लोके च कामधुग् भवति ।**

संस्कृत विश्वको जेठो भाषा हो । नेपाली र नेपालीजस्ता अन्य भारतीय आर्यभाषाहरूको त माऊभाषा । नेपालीमा संस्कृतका तत्सम शब्द मनग्गे छन् । यिनलाई त अनुहार देखेरै पनि चिन्न सकिन्छ । यसबाहेक त्यत्तिकै अथवा त्यस भन्दापनि बढी छन् संस्कृतका तद्भव शब्दहरू नेपालीमा ।

हामीले धार्मिक साहित्यिक, सांस्कृतिक तथा भाषिक दृष्टिले पनि संस्कृतको ज्ञात-अज्ञात रूपमा दोहन गरेका छौँ तर अहिले भने कतिपय घरमा आमा बुढी हेला भएझैँ माऊभाषा संस्कृत हेला भएको छ । यो देख्दा मन दुख्छ मुटु चोक्टिन्छ ।

नेपालीमा संस्कृतका तद्भव शब्द के कति होलान् कस्ता होलान् यसको साङ्गो पाङ्गो सँगालो र लेखा जोखा हुन नसके पनि स्थालीपुलाकन्यायले भएपनि यसबारे केही न केही त प्रयास हुनैपर्दछ । संस्कृतमै जन्मे हुर्केको र संस्कृतनै पढे लेखेका मजस्ता व्यक्तिले त यो काम पहिलेनै गर्नु पर्ने थियो । जे होस् अलिक ढिलै भएपनि लाटाको खुट्टो बाटामा पऱ्यो । अनि मैले संस्कृत नेपाली तद्भव शब्दकोश तयार गर्ने सोच बनाएँ । पछि यसमा अङ्ग्रेजी पनि गाँसेर दोभासेबाट तिभासे बनाउने लहड चल्यो ।

उहिले पाटलिपुत्रको शास्त्रार्थमा पराजित पाणिनिले पश्चिम नेपालको हालका पाणिनीय तपोभूमिमा आएर तपस्या गरी आफू भन्दा पहिलेका अर्थात् प्राक्पाणिनीय वैयाकरणका उपयोगी कुराहरूलाई समेटदै महान् व्याकरणग्रन्थ अष्टाध्यायीको रचना गरे । हजारौँ वर्ष बितिसक्दा पनि यससँग पौँठेखेल्न सक्ने अर्को ग्रन्थ अहिलेसम्म छैन । नेपाली भूभागमा रचित हुनाले नेपाली भाषाका मौलिक प्रवृत्तिहरू प्रायः सबै यसमा पाइन्छन् । कपिल, विश्वामित्र याज्ञवल्क्य तथा वाल्मीकिको यस पुण्यभूमिमा कुनै समयमा संस्कृत यहाँको राजभाषा तथा सम्पर्कभाषा थियो । नेपालको लिच्छवि र मल्लकालमा कुँदिएका संस्कृत अभिलेख तथा लोकनाटकहरू यसका पछिल्ला साक्ष्य हुन् । पाणिनिले आफ्ना धातुपाठमा मूलरूपमा उल्लेख गरेका लगभग दुईहजार धातु, उणादिगणीय धातु र सौत्र धातुको अध्ययन गर्ने हो भने वर्तमान नेपाली भाषाका शब्द संस्कृतकै तत्सम तद्भव हुन् भन्ने कुरा घाम लागे जत्तिकै छर्लङ्ग छ ।

त्यति टाढा किन, पाणिनिले भ्वादिगणमा सङ्कलन गरेका धातुमात्रमा पनि अहिले हामीले बोल्दै आएका नेपाली बोलीका सत्तरी प्रतिशत शब्दको मूलभेट्न सक्छौँ । ज्ञातव्य छ पाणिनीय धातुपाठका भ्वादिगणमा मात्रै एकहजार दश धातुहरू छन् ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

संस्कृत र नेपाली बीचको यस्तो नङ्मासुको सम्बन्ध नबुझ्दा वा बुझेर पनि नबुझेझैं गरिदिदाँ आज नेपाली संस्कृतिमा विकृति आए जस्तै नेपाली भाषामा पनि विकृति आएको छ। हाम्रा लेखक र विद्वान्‌हरूले शब्द विर्सेर अर्थका पछिलागदाको यो परिणति हो भन्ने मेरो ठम्याइ हो। त्यसैका निम्ति सानो र एकल प्रयास हो यो **संस्कृत नेपाली अङ्ग्रेजी तद्भव कोश।**

यस कोशको मुख्य उद्देश्य मूल संस्कृतशब्दको तद्भव रूप देखाउनु हो। यस प्रसङ्मा कुनै मूल शब्दको तद्भव रूप ठ्याक्कै चिनिन्छ भने कहीँकहीं वर्णागम, वर्णविपर्यय, वर्णलोप आदिले गर्दा तद्भव खुट्याउन गाह्रो पनि हुन्छ। ठूला ठूला बुझक्कडलाई पनि यसमा एकछिन घोरिनै पर्छ, घोत्लिनै पर्छ। कुनै मूलशब्द तद्भव रूपमा विकसित हुँदा त्यसले कहिले उहि अर्थ दिन्छ भने कुनैले मूल अर्थलाई छाडिसकेको हुन्छ कतै नाम र विशेषणमा पनि उल्टा पाल्टी हुन सक्छ। उदाहरणका लागि- **हिंसा** संस्कृत मूलशब्द हो यसको अर्थ हुन्छ, मार्नु- **प्राणवियोगानुकूलव्यापारो हिंसा।** (कसैलाई प्राण विहीन गराउने कामनै हिंसा हो।) यसको एउटा तद्भव नेपाली रूप हो, **हिङ्सा**। नेपालीमा यसको अर्थहो, निन्दा-चर्चा। संस्कृतमा जस्तो काट्नु मार्नु होइन। यति भएर पनि हिंसाकै तद्भव रूप हो हिङ्सा। अतः तत्सम तद्भवबीचको सम्बन्ध खोज्दा सामान्यतया रूपान्विति र अर्थान्विति अर्थात् रूप सादृश्य र अर्थ सादृश्यलाई सँगै राखेर हेरिनु पर्छ।

श्लील अश्लील भन्ने कुरा शब्दमा हुँदैन, अर्थमा हुन्छ पदमा हुँदैन, पदार्थ वा वस्तुमा हुन्छ। अतः यस कोशमा पनि श्लील तथा अश्लील शब्दको समान मान छ।

कालिदास तथा पाणिनिको समयभन्दा पनि पहिले पर्वतपुत्री राजकुमारी पार्वती र जनकनन्दिनी सीताले बोल्ने गरेको हिमवत् प्राकृतका श्रुति र स्मृति (सुन्ने र सम्झने) का भरमा जोगिदै आएका विकसित एवम् परिवर्तित सुखोच्चारित श्रव्य कथ्य शब्दहरूको संकलन हो यो शब्दकोश।

संस्कृत र नेपालीमा नङ-मासुको सम्बन्ध छ। यसलाई न बुभ्दा र अनावश्यक रूपमा जथाभावी विदेशी शब्दहरू ओइर्‍याउँदा आज नेपाली भाषा विकृत भएको छ। अतः हामीले हाम्रै भाषाका तद्भव शब्दको सकेसम्म संकलन गर्नुपर्दछ र तिनको अधिकाधिक व्यवहार गर्नुपर्दछ भन्ने मेरो ठम्याइ हो। यसैका लागि एउटा सानो प्रयास हो यो तद्भव शब्दकोश।

हाम्रा बाजे बराजु जिजु च्याब्जुले तद्भव शब्दहरूलाई सयौं वर्षदेखि दिनानुदिन प्रयोगमा ल्याइआएका थिए। हाम्रा गाउँ घर तथा मावल ससुरालका आमै बाबै दाजै दिदै फुपै मामा माइजु, साला ससुरा र जेठानहरूले आफ्ना दैनन्दिन व्यहारमा यिनै र यस्तै शब्दहरू आजपनि निरन्तर प्रयोगमा ल्याइरहेका छन् घरभित्र पनि, घरबाहिर पनि, घाँस-दाउरामा पनि, दाइँ-रोपाइँमा पनि देउडा-सँगिनीमा पनि, तीज-भैलीमा पनि र रोदी-रत्यौलीमा पनि।

आधुनिक लेखक विद्वान् तथा सञ्चारकर्मीबाट समेत पर्गेलिएका प्रायः लेख्य र पाठ्यमा नभएकाले श्रव्य र कथ्यमात्र भएर जिब्रा र कानका भरमा जेन-तेन जीवित रहेका, गाँउ-घर वन-जङ्गल भिर-पखेरा गुफा-कन्दराका अँध्यारामा हुर्केका, श्रुतिझैँ श्रव्य र वेदझैँ बोद्धव्य पवित्र संस्कृतजन्य यी हिमवद्देशीय प्राकृत नेपाली शब्दहरूको जोहो-जगेर्नु गर्दै धेरै समयदेखि आमासँग बिछोड भएका अनाथ छोराछोरीलाईजस्तै तद्भव शब्दहरूलाई आफ्नी आमा संस्कृतसँग भेटगराइ दिएर तिनीबाट जस, आसिक पाउने इच्छा नगरीकनै म यो कोश निर्माणतिर प्रवृत्त भएँ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कृति र निर्मितिका विभिन्न विधाहरू मध्ये कोशनिर्माण गर्नु साह्रैनै जटिलविधा हो। उहिले चेकोस्लोवाकियाका एकजना जुष्टा (zgusta) नामक कोश वैज्ञानिकले भनेका थिए- कसैलाई मृत्युदण्ड दिनु छ भने उसलाई कोश बनाउन दिनु। मृत्युदण्डको कष्ट त उसलाई एकै छिनमात्रै हुन्छ तर कोश बनाउँदाको कष्ट उसलाई बाचुन्जेल भैरहन्छ। विश्वप्रसिद्ध कोशकार अमरसिंह र उनका अमरकृति अमरकोशका शब्दहरूलाई पनि ठेउलाउन खोज्ने रौंचिरे समीक्षक भएको कुरा मैले पढेको छु।

निरन्तर र निरवच्छिन्न बढिरहने जनसंख्या जस्तै हो शब्दसंख्या पनि। यो कहिल्यै पनि पुरा हुने विषय होइन। कोश भनेपछि त सम्बद्ध वाङ्मयका कुनै पनि शब्द यसमा छुट्नु हुँदैन। तर आजसम्म यस्तो भएको पाइँदैन। त्यसो भनेर लेख्नपनि छोड्नु हुदैंन शब्दकोश, टिप्न पनि छोड्नु हुदैन जनसंख्या। बृहस्पतिजस्ता विद्वान् वक्ताले भन्दा र इन्द्रजस्ता प्रबुद्ध श्रोताले हजारौँ वर्षसम्म सुन्दापनि नसकिने यस महान् शब्दराशिलाई मजस्ताले यसरी कागतमा टिपेर के पार पाउँला ! यहाँ पनि प्रविष्ट मूल संस्कृत शब्दसँगै अनुप्रविष्ट तद्भवशब्दहरू यसमा उल्लेख गरेजत्तिमात्र होइनन्, अरूपनि छन्, असंख्य छन्। यहाँ त तिनको केवल दिक्प्रदर्शन गरिएको छ, मात्र गोरेटो देखाइ। त्यसै भएर त यो कोश वजनमा मुरी हैन, मानामात्रै भएको छ। प्रविष्टिमा सबै हैन, बानामात्रै भएको छ। बाँकी अरू शब्दहरू त अमरसिंहले भनेजस्तै लोक वा शिष्ट प्रयोगबाटै जान्नु-बुझ्नुपर्ने हुन्छ -**शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः**।

यस कोशको न्वारान मैले तद्भव शब्दकोशको नाम दिएर गरैं- **संस्कृत-नेपाली-अङ्ग्रेजी तद्भव शब्दकोश**। तद्भवता यसमा संस्कृत नेपालीबीच खोजिएको छ। अङ्ग्रेजीसँग होइन। अङ्ग्रेजी सामान्य अर्थ बताउनका लागि मात्र हो। त्यसमा पनि सहजता वा तद्भवता कतैकतै त भेटिन सक्छ।

के हो त तद्भव ? यो एउटा संस्कृत शब्द हो। **तत् = संस्कृतम्, तस्मात् भवः = जातः विकसितो वा तद्भवः**। यो यसको व्युत्पत्ति हो। यस व्युत्पत्ति अनुसार तद्भव शब्दले संस्कृतजन्य नेपाली शब्द भन्ने बुझिन्छ। तद्भव शब्दकै पर्यायका रूपमा प्राकृत, पाली, अपभ्रंश, अपशब्द र असाधु जस्ता शब्द पनि आएका छन्। यी मध्ये प्राकृत शब्दको व्युत्पत्ति यस्तो छ- **प्रकृतिः = संस्कृतम् तत आगतम् प्राकृतम्**। यस व्युत्पत्तिद्वारा प्रकृत अर्थात् मूल शब्द संस्कृत हो र त्यसबाट बनेको शब्द प्राकृत हो भन्ने कुरा गतार्थ हुन्छ। पाली शब्दको विकास पनि संस्कृतको पर्याय शब्दबाट बनेको छ। जस्तै- **पर्याय > परियाय > पलियाय > पाली**। यस शब्दको विकासक्रमअनुसार पाली संस्कृतकै पर्याय शब्द हो।

यसैगरी तद्भव शब्दको समानार्थक शब्द अपभ्रंश पनि हो। **अपभ्रंशनम् = स्खलनम् इति अपभ्रंशः**। जब प्रकृत मूल शब्दको उच्चारण शारीरिक अशक्ति वा बौद्धिक अक्षमताद्वारा स्खलित हुन्छ, त्यो अपभ्रंश हुन्छ। अमरसिंह आफ्नो कोशमा यसलाई अपशब्द पनि भन्छन्- **अपभ्रंशोऽपशब्दःस्यात्**। यी दुबै शब्दहरू सुन्दा अलि नराम्रा लाग्ने छन् तर कुरा ठिकै पनि हो। पूर्वाचार्यहरूले अपभ्रंश शब्द मात्र लोकव्यवहारका लागि हो तर शास्त्रीय विधि विधानमा प्रयोग गर्दा भने दैवीवाक्मा जस्तो पुण्यजनकता अपभ्रंशमा हुँदैन- **समानायामर्थावगतौ शब्दैश्चापशब्दैश्च शास्त्रेण धर्मनियमः**- महाभाष्य।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

त्यसो हुनाले सनातनधर्मीहरू आफ्ना धार्मिक कृत्यहरू देवभाषा संस्कृतबाट नै सम्पन्न गर्दछन् । भर्तृहरिले पनि भनेका छन्- **वाचकत्वाऽविशेषेऽपि नियमः पुण्यपापयोः** । वा.प. ३।३।३० । आगम सिद्ध र मानित व्याकरणबाट संस्कृत शब्द नै **साधु शब्द** हुन्छन् । त्यस्ता व्याकरणबाट संस्कृत नभएका शब्दहरू **असाधु शब्द** हुन्छन् भन्ने मान्यता अनुसार तद्भव शब्द असाधु हुन् । यी शब्दहरू शास्त्रीय व्याकरणका कठोर नियमका साङ्लामा बाधिँन्नन् । त्यसै हुनाले तद्भव शब्दहरू सुखोचारित हुन्छन् । संस्कृतलाई साधु र तद्भवलाई असाधु भन्नुमा पनि तिनको पुण्य र पापजनकता नै प्रमुख कारण हो । भर्तृहरि फेरि भन्छन् :

शिष्टेभ्य आगमात् सिद्धाः साधवो धर्मसाधनम् ।
अर्थप्रत्ययनाभेदे विपरीतास्त्वसाधवः ॥ वा.प. ब्र. २७

तद्भव वा प्राकृत शब्दको उत्पत्ति र विकासबारे पनि भाषा पण्डितहरूमा मतमतान्तर पाइन्छ । पाश्चात्य र तिनमा सहमत पौरस्त्य भाषा पण्डितहरूले समेत तद्भवको यस्तो विकासक्रम मानेका छन् । जस्तैः वैदिक संस्कृत, लौकिक, संस्कृत, प्रथम प्राकृत पाली, द्वितीय प्राकृत शौरसेनी, तृतीय प्राकृत अपभ्रंश नेपाली आदि । यिनीहरू तेस्रो प्राकृत अपभ्रंशको समय छैटौं शताब्दीदेखि बाह्रौं शताब्दीसम्म मान्दछन् । यस अनुसार नेपाली भाषाको उत्पत्ति सबैभन्दा पछि भएको यिनको मान्यता छ ।

वस्तुतः तद्भव शब्दहरू मूलका समानान्तर हुन्छन् । यिनको उत्पत्ति वेदसँगै भएको छ। पहिलो वेद ऋग्वेद हो । ऋग्वेदबाट स्वरवर्णमा हुने उदात्त, अनुदात्त र स्वरित वर्णको फरक उच्चारणका आधारमा समानान्तर यजुर्वेदको विभाग व्यासले गरे । त्यसै हुनाले यजुर्वेदको माध्यन्दिन, वाजसनेय शाखामा य को ज र ष को ख उच्चारण हुन्छ । अतः यजुर्वेद र सामवेद ऋग्वेद पछिका नभएर ऋग्वेद समानान्तर नै हुन् । एउटै ॐ कार स्वरभेदले तीन किसिमका हुन्छन् - **प्रणव** एव एक **स्त्रेधा व्यभज्यत । गिरीशः गिरिश त्र्यम्बकम् त्रियम्बकम्, करभः कलभः कलशः कलसः** जस्ता वैकल्पिक शब्दहरू पनि यसैगरी विकसित भएका हुन् । अर्थमा समान भएपनि रूपमा फरक भएका शब्द र तिनका उच्चारणहरूका नियम निर्धारणका लागि नै विभिन्न शिक्षाग्रन्थको प्रार्दुभाव भएको छ ।

यसरी हेर्दा यजुर्वेदमा हाम्रो नेपाली भाषाको मूल रूप पाइन्छ । मूल नियम पाइन्छन् । विन्ध्यबाट पश्चिमोत्तर अर्थात् उदीच्यतिर बस्ने हामी नेपालीका भाषाका मूल प्रवृत्तिहरू यजुर्वेदसँग धेरै मिल्न आउँछन् । त्यसै हुनाले यजुर्वेद औदीच्य वेद पनि हो । यसका ऋषि कौशिक विश्वामित्र र माण्डव्य आदि पनि औदीच्य हुन् । पाणिनि पनि औदीच्य हुन् र यिनको अष्टाध्यायी पनि विशेषतः औदीच्य संस्कृतको आधारमा निर्मित छ । यस कुरामा भारतेली र युरोपेली पनि सहमत छन् ।

तद्भव, प्राकृत तथा अपभ्रंश भाषाको जन्म वा विकास हुँदा माउ माकुराले सन्तान जन्माउँदा उसको आफ्नो अस्तित्व नै समाप्त भएजस्तै यिनका माउ भाषामा केही बिगार वा नास हुँदैन । बरु माउ र तद्भव दुवैको समानान्तर विकास हुन्छ ।

हिमवद्देशीय प्राकृतको जहाँसम्म प्रश्न छ, यसको बीज शुक्ल यजुर्वेदमा पाइने तथ्यको उल्लेख माथि भयो । हिमवद्देशको समथर भागमा आश्रम बनाएर बस्ने विश्व वाङ्मयका आदिकवि

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वाल्मीकिले संस्कृत र तद्भवलाई क्रमशः संस्कृतवाक् र मानुषीवाक्को नाम दिएका छन्। वाल्मीकि रामायणबाट यो कुरा थाहा हुन्छ। त्यसमा हनुमानजीले सीतासँग कुरा गर्दा उहाँकै घर-माइतमा बोलिने मानुषीवाक् अर्थात् प्राकृतमा कुरा गर्नुहुन्छ :

यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजातिरिह संस्कृताम्।
रावणं मन्यमाना मां सीता भीता भविष्यति ॥
अवश्यमेव वक्तव्यम् मानुषं वाक्यमर्थवत्।
मया शान्त्वयितुं शक्या नान्यथेयमानिन्दिता ॥ वा.रा.सु. ३०।१८-१९

हिमवद्देशीय महाकवि कालिदासले पनि राजकुमारी पार्वतीको विवाहमा दम्पतीको अभिनन्दन गर्न आएकी सरस्वतीले शिवजीलाई संस्कारपूत संस्कृतमा र पार्वतीलाई सुखग्राह्य निबन्धन अर्थात् तद्भवद्वारा स्तुति गरिन् भन्ने कुरा आफ्नु कुमार सम्भव महाकाव्यमा उल्लेख गरेका छन्। जस्तै-

द्विधा प्रयुक्तेन च वाङ्मयेन
सरस्वती तन्मिथुनं नुनाव।
संस्कारपूतेन वरं वरेण्यं
वधूं सुखग्राह्य-निबन्धनेन। कुमा. ७२०

कालिदासको रघुवंशमा मनोरम पर्वत प्रदेशमा गाई चराउने दिलीप राजासँग बाघले मनुष्यवाक् अर्थात् हिमवद्देशीय प्राकृतमा कुरा गरेको तथ्य टड्कारै छ। उपर्युक्त विवरणका आधारमा पनि तद्भवलाई मनुष्यवाक् र सुख ग्राह्य जस्ता शब्दले व्यवहार गरेको पाइन्छ : **मनुष्यवाचा मनुवंशकेतुम्।** रघु. २।

जहाँसम्म तद्भव व्याकरणका रचनाको प्रसङ्ग छ- यसको व्याकरण पनि सर्वप्रथम नेपाल भूमिमा रामायणकालमै रचना गरिएको हो। यसका रचयिता हुन्- आदिकवि वाल्मीकि। यिनले संस्कृतसँगै स्थानीय प्राकृतमा पनि रामायणको रचना गरेका थिए। यतिमात्र होइन, महर्षि वाल्मीकिले छुट्टै प्राकृत भाषाको व्याकरण पनि रचना गरेको कुरा थाहा पाइन्छ :

यथैव रामचरितं संस्कृतं तेन निर्मितम्।
तथैव प्राकृतेनापि निर्मितं हि सतां मुदे ॥
तथैव प्राकृतादीनां षड्भाषाणां महामुनिः।
आदिकाव्यकृदाचार्यो व्याकर्ता लोकविश्रुतः ॥

यी श्लोक मैले उहिले काशीको नागरी प्रचारिणी पत्रिकाबाट उधृत गरेको हुँ। बटुकनाथ शर्मा एम.ए. र बलदेव उपाध्यायको प्राकृत भाषा सम्बन्धी लेखमा यो कुरा उल्लिखित छ। यसैगरी शम्भु रहस्य भन्ने पुस्तकमा भगवान् वाल्मीकिद्वारा रचना गरिएको व्याकरणका आधारमा चल्ने प्राकृत भाषालाई कसले निन्दा गर्ला ! जसरी पाणिनि आदि ऋषिद्वारा व्याकृत हुनाले संस्कृत भाषा उत्तम मानिन्छ, त्यसैगरी वाल्मीकि (प्राचेतस) द्वारा व्याकृत हुनाले प्राकृत भाषा पनि त्यस्तै उत्तम छ भन्ने भावको निम्नलिखित पद्य उहाँ उद्धृत गरिएछ :

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

को विनिन्देदिमां भाषां भारती मुग्ध-भाषिताम् ।
यस्याः प्रचेतसः पुत्रो व्याकर्ता भगवानृषिः ॥
पाणिन्याद्यैः शिक्षितत्वात् संस्कृती स्याद् यथोत्तमा ।
प्राचेतस-व्याकृतत्वात् प्राकृत्यपि तथोत्तमा ॥

आदिकवि वाल्मीकि रामायण कालका हुन् । यिनी पाणिनि भन्दा धेरै पहिलेका हुन् । वाल्मीकिको प्राकृत व्याकरण सूत्र शैलीमा छ र अध्याय एवम् पाउमा विभक्त छ । त्यसरी नै पाणिनिको संस्कृत व्याकरण पनि सूत्रशैलीमा एवम् अध्यायमा र पाउमा विभक्त छ । वाल्मीकिका एउटा अध्यायको पुष्पिका वाक्य यस्तो रहेको छ- **श्रीवाल्मीकियेषु सूत्रेषु द्वितीयाध्यायस्य पादश्चतुर्थः** । स्मरणीय छ, पाणिनिका भाइ आचार्य पिङ्गलले पनि आफ्नो छन्दो ग्रन्थलाई दाजुले जस्तै सूत्रमा लेखेका छन् र अध्याय तथा पाउमा विभक्त गरेका छन् ।

मूल वा माऊ शब्द एउटा हुन्छ तर त्यसबाट विकसित अपभ्रंश अर्थात् तद्भव शब्दहरू अनेक हुन्छन् । एउटै गोशब्दबाट **गावी, गोणी, गोता, गोपोतलिका**जस्ता अपभ्रंश शब्दहरूको विकास भएको उल्लेख गर्छन् पतञ्जलि आफना व्याकरण महाभाष्यमा ।

तद्भवशब्दका बीज शास्त्रीय शब्द भएपनि यिनी व्याकरणिक कठोर लौहशृंखला तोडेर कोमल र सरस लोकजिब्रामा बडो मायालु पाराले विभिन्न हाँगा-बिँगाहाल्दै हुर्के-फुर्केका हुन्छन् । त्यसै भएरनै यिनका विभिन्नरूप र छवि हुन्छन् । कहिलेकाहीँ त यिनका मूल पैल्याउन पनि गाह्रो । हेरौ न माथि पतञ्जलिले दिएका गोशब्दका तद्भव उदाहरणहरू । तिनमा उल्लिखित तद्भव **गोपोतलिका** शब्द हेरेर सामान्यजनलाई त्यसको मूल गोशब्द हो भन्ने खुटचाउन धेरै परिश्रम पर्दछ । सानैमा आफ्नो दुधे ओँठ लिएर बिदेसिएको र बीस-पच्चीस वर्ष त्यहाँ बस्दा जुगँ-मुठे र झ्यापुल्ले भई त्यहाँ केही लोली-बोलीमा समेत परिवर्तन गरी घरफर्केको व्यक्तिलाई यो फलानाकै छोरो हो भनेर ठम्याउन गाउँलेलाई संशय भएजस्तै ।

तद्भवशब्द चिन्ने र संकलन गर्ने मेरो आधार खासगरी पाणिनीय व्याकरणको सन्धिप्रकरण, समासाश्रय विधि प्रकरण, **पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम्** सूत्र अन्तर्गत यथोपदिष्ट शब्दका उदाहरण र तिनका सिद्धिप्रक्रिया, **उणादयो बहुलम्** तथा **व्यत्ययो बहुलम्** जस्ता सूत्रमा आएका बहुल शब्दका व्याख्याहरू र भागुरिका मतमा आद्यक्षरलोप, अनि पातञ्जल महाभाष्य, निरुक्तका नियम, लघुमञ्जूषा तथा वाक्यपदीयम्का अपभ्रंश सम्बन्धी केही प्रसङ्गहरू हुन् । यस शब्दकोशको निर्माणमा मैले यिनैलाई रफत र यिनैको खफत गरेको छु । मेरा विचारमा अन्य सबै नियमहरू यसैका उच्छिष्ट हुन् ।

यो कोश यस दिशामा मेरो पहिलो ओथारो (अवतरण) हो । भविष्यमा राष्ट्रभाषाप्रेमी छात्र-छात्रा, शिक्षक-अनुसन्धाता तथा अरू खोजिमेलेहरूले पनि यसलाई रुचाए-मनपराएको खण्डमा अझै फुर्केर अर्को ओथारोमा यसको कलेवर सजाउने बाचा गर्छु ।

आफ्नो अमूल्य समय खर्चेर यसमा मन्तव्य लेखिदिने प्रा. डा.जयराज आचार्य, प्रा.डा.डी.पी. भण्डारी, प्रा.डा. वासुदेव त्रिपाठी, प्रा.डा. माधव प्रसाद पोखरेल तथा थालनीदेखि नै मलाई थप हौसला दिने अभिन्न मित्र प्रा.डा. वेणीमाधव ढकालजी पनि पनि हार्दिक कृतज्ञता जाहेर गर्दछु ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

दत्तात्रेयका छब्बीस गुरुभनेजस्तै यस कोशनिर्माणका क्रममा पनि यस आत्रेयका थुप्रै सहयोगी छन्। तीमध्ये खेस्रामै पनि केस्रा केलाइ दिएर सगायो पुऱ्याउने तथा हौस्याउने रौस्याउने प्रा.डा.विष्णुप्रसाद देवकोटा, डा.जगमान गुरुङ, स प्रा. सीताराम अधिकारी, उ.प्रा. यादव भट्टराई, उ.प्रा हरिप्रसाद पाण्डेय, कृष्णप्रसाद पौडेलजीलाई हार्दिक धन्यवाद बिन्ति बिसाउँछु।

घरायसी बाधा-व्यवहारबाट पूर्ण मुक्त गराई दत्तचित्तभै काममा लाग्न मलाई अनवरत सहयोग पुऱ्याउने मेरी भार्या सौभाग्यवती आर्या आत्रेय, इञ्जिनियर छोरा अलङ्कार आत्रेय र भतिजा सुरेश खनाललाई पनि आशीर्वाद।

विद्यार्थी पुस्तक भण्डारका प्रोप्राइटर श्री शान्त गौतमजीले त यसलाई प्रकाशननै गरिदिनु भयो। उहाँको गुनको नून त तिरिनसक्नै छ। अबभने बाँकी-टाँकी कुरा पछिलाई थाती राख्दै श्रीमल्लिनाथ सूरिको अमरकोशको टीका अमरपदपारिजातबाट तलको सिलोक उधारो लिएर आफ्नो उठानको यहीं बैठान गर्दै बिट मार्छु -

वक्ता वाचस्पतिर्यत्र श्रोता शक्रस्तथापि तौ।
शब्दपारायणस्यान्तं न गतौ तत्र के वयम्॥

विष्णुराज आत्रेय
नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय
वाल्मीकि विद्यापीठ, काठमाडौँ

१०४ अरनिकोमार्ग,
बत्तीसपुतली,काठमाडौँ

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सङ्केतसूची

संक्षेप

अ. = अव्यय
क्रि. = क्रियापद
क्रि.वि. = क्रिया विशेषण
ना. = नाम
ना.यो. = नामयोगी
प्र. = प्रत्यय
वि. = विशेषण
वि.बो. = विशेषण बोधक
सर्व. = सर्वनाम

वर्णक्रम

अं	अ	आ	इ	ई
उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए
ऐ	ओ	औ		

क	क्ष	ख	ग
घ	ङ	च	छ
ज	ज्ञ	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ
ण	त	त्र	थ
द	ध	न	प
फ	ब	भ	म
य	र	ल	व
श	ष	स	ह

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ॐ

ना. ओम्, ओं, ओ३म् omni, holy monosyllable, God; omniscience; omnipotent, omnipotent; symbol of the absolute

अ

अंकुर: *ना.* अँकुरो, अँकरो, अँकुरा, आँकुरा, आँकुरो sprout; shoot

अंकुश: *ना.* अंकुसे, आँकुसे, आँकुसो hook, a finger's breadth, three fourth of an inch

अंगुलम्१ *ना.* अमल, अँवल, अम्ला finger

अंगुलम्२ *ना.* औँलो, औँला, अउँला अम्ला finger

अंगुली *ना.* औँली, अम्ली, अउँली finger

अंगुष्ठ: *ना.* औँठो, औँठा, अम्ठो thumb, the great toe (of the feet)

अंगुष्ठी *ना.* अउँठी, औँठी ring

अंगुष्ठीयम् *ना.* औँठी ring

अंश: *ना.* अंस, अङ्स, अम्स item, share, gradient, numerator, piece, portion, degree, element, fraction, section, division

अंशकीट: *ना.* औँस्याहा, औँसा, औँसो maggot, larva

अंशबण्ट: *ना.* अंसबण्डा अम्सबण्डा अङ्सबण्डा partition, dividing

अंशहर: *ना.* अंशियार, अंसियार, अङ्सियार, अम्सियार shareholder

अंशहार: *ना.* अंसियार, अङ्सियार, अम्सियार shareholder

अकस्मात् *क्रि.वि.* एकासी, एक्कासी unexpectedly, suddenly

अकार्यार्थम् *ना.* अकारथ, अकार्थ vain, useless

अकाल: *ना.* अनिकाल famine

अकूट: *ना.* अकूत more

अक्ष: *ना.* आँख्लो, आँख्ला, आँखा joint

अक्षतम् *ना.* आखत, अच्छ्यता, अच्छेता, अछेता unbroken grains of rice used in religious ceremonies

अक्षरम् *ना.* अच्छ्यर, अच्छेर, अच्छर, आखर, letter

अक्षवाट: *ना.* अखाडा, अखडा a place for exercise or wrestling, a gymnasium, a list, a stadium, arena

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अक्षान्तः *वि.* अखानू, अखानो troubled

अक्षि *ना.* आँखी, आँखो, आँखा eye

अक्षिजालकः *ना.* आँखीझ्याल latticed window

अक्षिभ्रूः *ना.* आँखिभौ, आँखिभौँ, आँखिभुई eyebrow(s), the space between the eyebrows

अक्षुत्तः *ना.* अछूत discriminated, unclean, untouchables

अक्षोटः *ना.* ओखर juglans regia, walnut

अगणिति *वि.* अनगिन्ती, अनगन्ती countless, innumerable

अगतिलः *वि.* अगतिलो, अग्तिलो, अकतिलो, अगतिला, अग्तिला, अक्तिला bad, not good, spoiled

अगरुकः *ना.* अग्राख, अग्राँठ shorea robusta, sal tree

अगरुवर्त्ती *ना.* अगरबत्ती incense stick

अग्निः *ना.* आगो fire

अग्निधानी *ना.* अगेनू, अघेनू, अगेनो, अघेनो an oven, a fireplace, a hearth

अग्निशमनी *ना.* सिस्नु सिस्नो nettle, a stinging nettle, a stinging plant

अग्निष्ठिका *ना.* अगीठीँ, अगिँठो, ऐँठो stove, furnace, forge

अग्रः१ *क्रि.वि.* अँघि to lead, to go before

अग्रः२ *वि.* आगिल अग्लो, अगिल्लो beyond, forward; previous, foregoing, preceding

अग्रगूः *ना.* अगुवा a guide, one going before, a leader, a conductor

अग्रवर्त्तनम् *क्रि.* ओगटनु to reserve, to detain, to restrain, to occupy.

अग्रवर्त्ती *वि.* अगौडी, अगौडे, अगौडा earlier, first, foremost

अग्रसरः *वि.* अगिसरा, अघिँसरा a forerunner, a leader

अग्रे *क्रि.वि.* अगाडि, आगे before, in front of, forwards

अग्रेतरः *वि.* अघिल्लो next

अग्रिमः *क्रि.वि.* आघुँ, आघौँ, आगुँ, आगौँ next year; coming year

अग्र्यः *वि.* अघौरी earlier, first, foremost

अग्रेसरः *वि.* अगिसरा, अघिसरा forerunner, a leader

अघोरः *वि.* अघोर, अग्घोर, अघ्घोर terrible, great, formidable

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अघोरी *ना.* अग्घोरी, अघोरी अघोडी, औगड, औघड unclean, filthy, a glutton, a voracious eater, a sect of yogis eating anything indiscriminately

अङ्कुरणम् *क्रि.* अँकुराउनु, उमार्नु to germinate, to sprout

अङ्गप्रोञ्छकम् *ना.* गमछा, गम्छा, गमछो, गम्छो a towel

अङ्गमाल: *ना.* अँगालो, अङ्गालो an embrace, embracing; hug

अङ्गम्१ *ना.* आँङ् body; organ

अङ्गम्२ *ना.* आङ् uterus, womb

अङ्गार: *ना.* अँगार coal

अङ्गारधानी *ना.* अँगारदानी pot to put cinder or carbon

अङ्गारशकटि: *ना.* अँगीठी, ऐंठो furnace

अचेष्ट: *वि.* अचेत unconscious

अच्छ: *वि.* अच्छा, आच्छा good, fine, well

अच्छन्द: *वि.* अच्छन्दिलो, अछेन्दिलो, अछन्जिलो, असन्जिलो having no rhyme or metre, unrhythmical, unmetrical

अच्छल: *वि.* अस्सल, असल good

अजगर:१ *ना.* अजिङ्गर a dragon, a python, a boca-constrictor

अजगर:२ *वि.* अजिङ्गरे huge, lazy

अजङ्ग: *ना.* अजङ् huge, very great; colossal

अजरामर: *ना.* अजम्बर, अजम्मर, अजम्बरी, अजम्मरी immortality, immortal

अजीर्ण: *ना.* अजीर्न indigestion

अजीव: *ना.* अजिय an inanimate body

अज्ञात: *ना.* उनाउ unknown

अज्ञानम् *ना.* अग्यान ignorance, stupidity, insensibility

अज्ञानी *ना.* अजान, अनजान ignoramus, foolish

अञ्चनम् *ना.* अचानो, अचानू a block of wood used for cutting, esp.meat, anvil

अञ्चलम् *ना.* आँचल hem or border of a cloak, shawl or sheet, wrapper

अञ्जनम् *ना.* आँजन (गाजल) collyrium

अञ्जलि: *ना.* अँजुली, अँजुलो, अँजुल folding of the two hand together, double handful

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अक्षान्त: *वि.* अखानू, अखानो troubled

अक्षि *ना.* आँखी, आँखो, आँखा eye

अक्षिजालक: *ना.* आँखीझ्याल latticed window

अक्षिभ्रू: *ना.* आँखिभौ, आँखिभौँ, आँखिभुई eyebrow(s), the space between the eyebrows

अक्षुप्त: *ना.* अछूत discriminated, unclean, untouchables

अक्षोट: *ना.* ओखर juglans regia, walnut

अगणिति *वि.* अनगिन्ती, अनगन्ती countless, innumerable

अगतिल: *वि.* अगतिलो, अग्तिलो, अकतिलो, अगतिला, अग्तिला, अक्तिला bad, not good, spoiled

अगरुक: *ना.* अग्राख, अग्राँठ shorea robusta, sal tree

अगरुवर्त्ती *ना.* अगरबत्ती incense stick

अग्नि: *ना.* आगो fire

अग्निधानी *ना.* अगेनू, अघेनू, अगेनो, अघेनो an oven, a fireplace, a hearth

अग्निशमनी *ना.* सिस्नु सिस्नो nettle, a stinging nettle, a stinging plant

अग्निष्ठिका *ना.* अगीठीँ, अगिँठो, ऐँठो stove, furnace, forge

अग्र:१ *क्रि.वि.* अँघि to lead, to go before

अग्र:२ *वि.* आगिल अग्लो, अगिल्लो beyond, forward; previous, foregoing, preceding

अग्रगू: *ना.* अगुवा a guide, one going before, a leader, a conductor

अग्रवर्त्तनम् *क्रि.* ओगटनु to reserve, to detain, to restrain, to occupy.

अग्रवर्त्ती *वि.* अगौडी, अगौडे, अगौडा earlier, first, foremost

अग्रसर: *वि.* अगिसरा, अघिँसरा a forerunner, a leader

अग्रे *क्रि.वि.* अगाडि, आगे before, in front of, forwards

अग्रेतर: *वि.* अघिल्लो next

अग्रिम: *क्रि.वि.* आघुँ, आघौँ, आगुँ, आगौँ next year; coming year

अग्र्य: *वि.* अघौरी earlier, first, foremost

अग्रेसर: *वि.* अगिसरा, अघिसरा forerunner, a leader

अघोर: *वि.* अघोर, अग्घोर, अघ्घोर terrible, great, formidable

CC-0 Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अघोरी *ना.* अग्घोरी, अघोरी अघोडी, औगड, औघड unclean, filthy, a glutton, a voracious eater, a sect of yogis eating anything indiscriminately

अङ्कुरणम् *क्रि.* अँकुराउनु, उमार्नु to germinate, to sprout

अङ्गप्रोञ्छकम् *ना.* गमछा, गम्छा, गमछो, गम्छो a towel

अङ्गमाल: *ना.* अँगालो, अङ्गालो an embrace, embracing; hug

अङ्गम्१ *ना.* आँङ् body; organ

अङ्गम्२ *ना.* आङ् uterus, womb

अङ्गार: *ना.* अँगार coal

अङ्गारधानी *ना.* अँगारदानी pot to put cinder or carbon

अङ्गारशकटि: *ना.* अँगीठी, ऐँठो furnace

अचेष्ट: *वि.* अचेत unconscious

अच्छ: *वि.* अच्छा, आच्छा good, fine, well

अच्छन्द: *वि.* अच्छन्दिलो, अछन्दिलो, अछन्जिलो, असन्जिलो having no rhyme or metre, unrhythmical, unmetrical

अच्छल: *वि.* अस्सल, असल good

अजगर:१ *ना.* अजिङ्गर a dragon, a python, a boca-constrictor

अजगर:२ *वि.* अजिङ्गरे huge, lazy

अजङ्ग: *ना.* अजङ् huge, very great; colossal

अजरामर: *ना.* अजम्बर, अजम्मर, अजम्बरी, अजम्मरी immortality, immortal

अजीर्ण: *ना.* अजीर्न indigestion

अजीव: *ना.* अजिय an inanimate body

अज्ञात: *ना.* उनाउ unknown

अज्ञानम् *ना.* अग्यान ignorance, stupidity, insensibility

अज्ञानी *ना.* अजान, अनजान ignoramus, foolish

अञ्चनम् *ना.* अचानो, अचानू a block of wood used for cutting, esp.meat, anvil

अञ्चलम् *ना.* आँचल hem or border of a cloak, shawl or sheet, wrapper

अञ्जनम् *ना.* आँजन (गाजल) collyrium

अञ्जलि: *ना.* अँजुली, अँजुलो, अँजुला folding of the two hands together, double handful

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

अटरुषः *ना.* असुरो adhatoda vasica

अट्टः *ना.* आँटी plucky, bold

अट्टम् *ना.* आटो, आटा, आँटा flour of maize, wheat etc.

अट्टारी *ना.* अटारी (अटाली) upper chamber

अट्टालः *ना.* अटालो a verandah, balcony (open terrace, flat roof)

अट्टालिका *ना.* अटाली, अटालो a verandah, balcony (open terrace, flat roof)

अड्डः१ *ना.* आड support

अड्डः२ *ना.* अड्डा court of justice

अड्डा३ *ना.* अड्डा office

अड्डी *ना.* अड्डो obstinacy; inflexibility

अणुकः *ना.* अन्नो, आन्नो, आनो, आनु sove, sty

अण्ठः *ना.* आँठो piller, boundry

अण्डम्१ *ना.* अण्डा, अण्डो, आँडा, आँडो, आँडू an egg

अण्डम्२ *वि.* आँडे testicle; the mundane

अण्डीरः *ना.* अँडेर kind of small tree; its fruit

अतसी *ना.* आलस, तिसी anise oil

अति *ना.* अत्ति very, exceedingly

अतिबेलः *क्रि.वि.* अबेला late

अतिरसा *ना.* अर्सा, अर्सो a kind of sweet bread

अतिविषा *ना.* उत्तीस alder tree

अतिवेलः *क्रि.वि.* अबेर late

अत्याधानः *ना.* अचानु, अचानो a block of wood for chopping meat, anvil

अत्याशः *ना.* अत्यास आतस अतास horrible condition, frustration

अत्याहितम् *ना.* अत्याट अत्याड frustration

अत्रुटः१ *वि.* अटूट continuity

अत्रुटः२ *क्रि.वि.* अटूट continuous

अदर्पः *ना.* अदप, अदब (सङ्कोच) feeling uneasy; discipline, admonition

अद्म *ना.* हजम digestion

अद्य१ *क्रि.वि.* आज today

अद्य२ *क्रि.वि.* अझ more, over and above, further, moreover

अद्य-कल्यम् *क्रि.वि.* आजकाल nowadays

अद्यापि *क्रि.वि.* अझै still

अद्यैव *क्रि.वि.* आजै today

अधः प्रदेशः *ना.* फैंद, फैंदी root; valley, foothill

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अधस् *क्रि.वि.* उँधो below, down

अधस्तात् *क्रि.वि.* उँधोतिर below; downward

अधिकतरः *वि.* अक्सर mostly

अधिकम् *क्रि.वि.* औधी lots of, heaps of; excessive

अधिकारः *ना.* अख्तियार, अख्तियारी copyright authority, power, claim, commission, disposal, function, possession

अधिकारवान् *वि.* अख्तियारवाला authorized person

अधिवेष्टनम् *ना.* ऐठन pluck, spasm

अधोमुण्डः *वि.* उधमुण्टे उँधोमुण्टे downcast

अध्यधि *क्रिवि.* अझै, अज्झै furthermore, moreover, high

अध्यापकः *ना.* झा teacher, lecturer

अध्यायः *ना.* अद्दे, अद्धे, अध्या, अध्ये chapter; lesson, reading

अनन्तरसः *ना.* अनन्नास pineapple

अनन्तरसा *ना.* अनर्सा, अनरसो a bread, a kind of sweetmeat

अनन्नसम् *ना.* अनन्नास (भूइँकटहर) pineapple

अनपेक्षितः *वि.* अनौठो peculiar, strange

अनर्घ्यः *वि.* अर्घेलो, अर्गेलो, अर्घ्यालो, अर्ग्यालो useless, additional; not friendly

अनर्घ्या *वि.* अर्घेली, अर्गेली naughty

अनाकर्णनम् *ना.* आनकान, आनाकान, आनाकानी, आनाकाने, आनेकाने hesitation

अनामितः *ना.* आनामानी unknown, nameless

अनार्वस्त्रम् *ना.* अन्दरवेर, अन्डरवेल, अण्डरवियर under wear

अनिद्रः *वि.* अनिदो insomnia

अनिद्रितः *वि.* अनिदो insomnia

अनिश्चितम् *क्रिवि.* अनिधो uncertain

अनु *क्रि.वि.* अनि then

अनुकरः *ना.* नकल, नखरा, नक्कल, नक्कल-झक्कल fault, copy, imitation; prudery, coquetry

अनुग्रहः *ना.* निगाह, निगाहा grace

अनुचरकः *ना.* चाकर, नोकर a servant

अनुभवः *ना.* अनुभउ, अनुभोग experience

अनुयाचन-प्रतियाचने *ना.* ऐंचो पैंचो lending

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

अनुरोध: *ना.* निहोरा request; flattery, attendance

अनुलब्ध: *ना.* लहना banking business, loan, credit

अनुसार: *ना.यो.* अन्सार according to

अनुहार: *ना.* अनार, अन्वार face, appearance

अनूप: *वि.* ओबानो, ओभानो dry

अन्तरम्१ *क्रि.वि.* आँतर, अन्तर-कुन्तर corner; nook and corner

अन्तरम्२ *ना.* अन्दर in, in side

अन्तर्वस्त्रम् *ना.* अन्दरवेल, अण्डरवेल under wear

अन्तिकम् *क्रि.वि.* नजिक near

अन्त्रम्१ *ना.* आँत intestine; entrails; bowels; intention; heart; mind

अन्त्रम्२ *ना.* आँन्द्रा, आन्द्रो, आन्रो guts; intestine

अन्ध:१ *ना.* अन्धड a violent storm of dust

अन्ध:२ *वि.* अन्धो blind

अन्ध:३ *ना.* आँधी tempest; cyclone; bluster; dust storm; gale; hurricane; squall; storm wind; storm;

अन्धकान्तारम् *वि.* अनकण्टार, अनकन्तार remote

अन्धकार: *ना.* अँध्यारो, अधँरो, अँदेरो, अनेरो, अन्धेर, अनेर black; gloom; darkness

अन्धखोल: *ना.* आँधीखोला a name of a river

अन्ध:/अन्धस् *ना.* अन्न grain; corn

अन्य: *ना.* अनि and; then; after that

अन्यक: *ना.* उनाउ unknown

अन्यत्-तत् *ना.* अण्ड-सण्ड useless, illogical

अन्यत्र *क्रि.वि.* अन्त, अन्तै elsewhere; somewhere

अन्यमनस्क: *ना.* अनमन misunderstanding; discord; enmity

अन्वक् (च्) *ना.* अनौ plough-handle

अपगति: *ना.* अवगति, हविगति, हैगति calamity; adversity; evil plight

अपठ: *वि.* अपढ, अनपढ illiterate; uneducated

अपयश: *ना.* अबजस, अवजस, औजस blame; disgrace

अपयशस्क: *वि.* अब्जस्याहा, औजस्याहा blameful; disgraceful

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अपर: *वि.* अपुर, अरु other; another

अपरक:१ *वि.* अर्को, अर्का, आर्का next

अपरक:२ *ना.* अर्को next person or thing

अपरकिरात: *ना.* पल्लोकिराँत next Kirat

अपरझट् *क्रि.वि.* अपर्झट, अब्झट, औझट accidentally; abruptly; casually

अपरवृत्तान्तम् *ना.यो.* उपरान्त furthermore; besides; afterwards

अपशकुनम् *ना.* अवसकुन, अवसगुन, अपसकुन, अब्सकुन, अप्सगुन a bad sign; ill omen; a bad indication

अपसव्यम् *ना.* बिपिउँ leftward

अपस्कर: *ना.* पस्कर, पोस्कर feeding; nutrition

अपस्मार: *ना.* चरिफाइँ epilepsy

अपहत्या *ना.* अपहत्ते, अवहत्ये, अवहत्ते dangerous condition; destruction; suicide

अपाङ्ग: *वि.* अपाङ् crippled; disabled

अपामार्ग *ना.* अपाङ् holy plant

अपुत्रक: *वि.* अपुतो childless

अपुत्रीयम् *ना.* अपुताली, अपुतेली, अपुतेलो, अपुत्यालो, औतालो, औताली property of childless people; hairless property

अपूपाङ्गम् *ना.* अपुङ्गो oblation, offering to deity, cake

अपूर्णम् *वि.* अपुरा, अपुरो incomplete

अपोशानम् *ना.* अपसानी, अप्सानी, अम्सानी, औसानी an act of twirling water when eating

अप्रत्यय:१ *ना.* अपत्यार, अपत्यारो disbelief; incredulity

अप्रत्यय:२ *ना.* अनपत्यार, अनपत्यारिलो *वि.* अनपत्यारो *वि.* unbelievable, distrust; lack of confidence

अबुद्ध: *वि.* अबुझ ignorant, foolish

अबुध: *वि.* बोधो dull

अभिकञ्चुकम् *ना.* अचकन long coat

अभिभाग्यवती *वि.* अहिबाती, ऐबाती, ऐभाँत lucky lady, fortunate woman whose husband is alive

अभिभार: *ना.* अबिभारा, ऐभारा responsibility

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अभिमज्जनम् *क्रि.* भिज्नु to be wet; to get wet

अभिम्लापनम् *क्रि.* ओइलाउनु to wither; to fade

अभिम्लायनम् *क्रि.* ओइलनु to wither; to fade

अभिरामालय: *ना.* रिमाल a caste

अभ्यञ्जनम् *क्रि.* भिज्नु to be wet

अभ्यन्तरम् *क्रि.वि.* भित्र, भित्तर in

अभ्रक: *ना.* अब्रक अभ्रख mica; talc

अमर: *वि.* अम्मर deathless, immortal

अमरभूमि: *ना.* मरभुङ् a village

अमरसूनु: *ना.* मरासिनी a clan

अमावसी *ना.* औँसी moon day

अमूल्यम् *वि.* अमोल, अनमोल priceless; precious

अम्ब *ना.* अम्मा, आमा, आमै, मा mother; grandmother; exclamation of surprise or dismay

अम्बकम् *ना.* अम्बक, अम्मक guava

अम्बगोत्रम् *ना.* आमागोत maternal

अम्बगोत्रीय: *वि.* आमागोते maternal

अम्बे *ना.* आँबै, आँबोई, बोई बै grandmother; mother

अम्ल: *ना.* अमिलो sour

अम्लपित्तम् *ना.* अमलपित्त acid

अम्लिका *ना.* इमिली; अमिली tamarind

अयनकम् *ना.* आइना, ऐना mirror

अयनम् *ना.* अइन, ऐन rule; regulation; law; act

अयस्पत्रम् *ना.* इस्पात hard iron

अयि *ना.* अइ, एई hello; hi

अयुक्त: *वि.* अजुरो; अजुरी odd; single

अयोध्या *ना.* अजुद्धे a state of traditional myth; Ayoddhya

अरघट्ट: *ना.* घट्ट a grinding mill

अरङ्गर: *ना.* अरिङ्गाल, अरिँगाल hornet

अरणिका *ना.* आरन furnace

अरलुकम् *ना.* ऐरेलु, ऐरलु a bitter cucumber plant; its fruit

अरालक: *ना.* कराल resin, sticky sap

अरिष्ट: *ना.* रिठ्ठो, रिठो soap-nut; soapwort

अर्क:१ *ना.* अरक, हरक, अरख aroma

अर्क:२ *ना.* हसक, हस्को bad smelling

अर्क:३ *ना.* आँक calotropisacia

अर्गल: *वि.* गराले गराला, राला, रालो, आग्लो bar, bolt

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अर्गला *ना.* आग्ली, गराली bolt; latch; bar (gate)

अर्घः *ना.* अर्घो erg, ceremonial libation; offering of water; a vessel used in Hindu worship

अर्घालयी *वि.* अर्घेली, अर्घाली belonging to argha sub clan

अर्घ्यपात्रम् *ना.* अर्घौतो, अर्घौती pot of erg; a copper or silver vessel used in offering water to a deity

अर्घ्यम् *ना.* अर्घ erg; ceremonial libation; offering of water; a vessel used in Hindu worship

अर्चिः *ना.* आँच warmth; blaze

अर्जनम् *ना.* आर्जन acquisitions; earning

अर्जितम् *ना.* अर्जी, अर्जे, अर्जयी village of Gulmi district, origin place of Arjyal

अर्ज्यालयः *ना.* अर्ज्याल, अर्याल, अर्जेल Arjyal sub clan

अर्तगलः *ना.* ऐसेलु, ऐँसलु, ऐसलु raspberry

अर्तनम् *क्रि.* आतिनु to be excited; to be nervous

अर्दनकः *ना.* अदना stingy, miserly

अर्ध *वि.* अर्धो, अधुरो remaining, not completed

अर्धः१ *वि.* अद्धा, आधा, आधी half

अर्धः२ *वि.* अर्धो demi; quasi; semi;

अर्धः३ *वि.* अधेला, अधेलो a copper coin worth half a piece

अर्धः४ *ना.* अर्धो widower

अर्धकः *वि.* अधिक्रो, अधेक्रो, अधिग्रो, अधेग्रो abortion; an embryo; prematurely born child

अर्धकः *वि.* अल्लारे guttersnipe

अर्धकच्चरः *वि.* अधकल्चो, दकल्चा दगल्चो half-done; unripe; incomplete

अर्धकच्चरम् *वि.* अधकच्रो half-done, half prepared

अर्धजीर्णः *वि.* अजुरानो, अजुराना incompatible, used second hand

अर्धपुराणम् *वि.* अर्धानो, अधुरानो partially worn; second-hand

अर्धप्लुष्टः *वि.* अधपिल्टो unripe; incomplete

अर्धभङ्गः *वि.* अडभङ्गो, अड्भाङ्गो, अडबङ्गो, अडबाङ्गो semi-curved awkward, crooked, odd

अर्धमानकम् *ना.* आधामाने who have five handful rice

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अर्धमृत: *वि.* अधमरो half-dead; neither alive nor dead

अर्धवयस्क: *वि.* अधवैँसे middle-aged

अर्धविस्मर: *वि.* अधवेस्रो half-ripped; immature

अर्धहारक: *वि.* अँधियार half-authorized

अर्धाङ्गम् *वि.* अर्धुङे, अर्धङ्गे, अर्धुङ्गे handicapped; crippled

अर्धाङ्गी *वि.* अर्धङ्गी paralysed; half mind

अर्धाङ्गिनी *ना.* अर्धाङ्गी wife

अर्धिका *ना.* अँधिया, अँधिया, अँध्या, अँध्ये half division

अर्पणम्१ *ना.* अरिपन, ऐपन offertory

अर्पणम्२ *ना.* अर्पन offertory; offering

अर्बुदम् *ना.* अर्ब, अरब billion

अर्भक:१ *वि.* चर्बके restless; unquiet

अर्भक:२ *वि.* बबुरा, बबुरा an expression of sympathy poor; pathetic

अर्श: *ना.* हर्सा hemorrhoids; piles

अर्शोघ्न: *ना.* ओल an edible, tuberous, underground stem

अलक: *ना.* अलख curl

अलक्षण: *वि.* अलच्छिना, अलच्छिनाहा (person) with bad-luck, unfortunate

अलक्षणम् *वि.* अलच्छिन bad-luck; bad sign; evil omen; portent

अलक्षणा *वि.* अलच्छिनाही ominous; inauspicious

अलक्ष्यम् *ना.* अलक, अलख; अलेक begging in the name of God

अलग्नम्: *वि.* अलग्ग, अलग, अलग-थलग separately

अलवण: *वि.* अलिनो; अलिना, अलिनू lack of salt; without salt

अलस:१ *वि.* अल्छो, अल्छे lazy; idle

अलस:२ *वि.* अल्सी, आलसी, अल्से lazy

अलसी *वि.* अल्छी lazy; slothful

अलातक: *ना.* अगुल्टो, अघुल्टो, अउल्टो torch; taper

अलावुक: *ना.* लौका, लउका, लौकी, लौको bottle gourd; calabash

अलिजिह्वा *ना.* जिब्री, लिब्रो uvula; soft palate; clitoris

अल्पस्तर: *वि.* लपस्तरो, लबस्तरो, लबरो babbler; loafer; shameless; unabashed

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अल्ल: *ना.* अल्लाह्, अल्ला god of Muslim religion

अवकरस्थानम् *ना.* रछान rubbish dump; junkyard

अवकहडा *ना.* ककहरा, कखरा, ककरा phonemic inventory

अवगति: *ना.* अविगति, हविगति, हैगति, अविगत, हैगत evil condition, calamity, ill fortune, poverty

अवगुण्ठनम् *ना.* घुम्टो, घुम्टी head-cloth; veil; purdah

अवघट्टनम् *ना.* ओघट्नु, ओगट्नु to occupy

अवच्छन्नक: *ना.* ओच्छ्यान, ओछेन, विच्छ्याउना, बिछौना bed

अवच्छादनक: *ना.* ओछ्यान, ओछेन bed

अवच्छादनम् *ना.* ओछ्याउनु to put down a mat, carpet, bedding, cushions etc.

अवजालनम् *क्रि.* ओझेल पार्नु to make a shadow or image

अवजालम् *ना.* ओझेल shadow

अवतलम् *वि.* उल्टो, उल्टा opposite

अवतार:१ *ना.* उतार descending

अवतार:२ *ना.* औतार an incarnation of a deity

अवतारी *वि.* औतारी incarnate

अवतुङ्ग: *ना.* उटुङ्गो farce

अवदलनम् *ना.* ओडाल्नु to rub; to stir

अवदारणम् *ना.* ओदार्नु, उदार्नु, ओधार्नु, उधार्नु to scratch; to take out; to demolish

अवनाट: *वि.* नेप्टो, नेप्टा snub; flat-nosed

अवमूर्ध: *क्रि.यो.* उँधो below; down

अवर:१ *क्रि.यो.* वर, ओर nearer

अवर:२ *वि.* ओल्लो, ओल्ला वल्लो, वल्ला yonder; nearer

अवरकिरात: *ना.* वल्लोकिरात upper Kirat

अवरत्र *क्रि.वि.* ओरत्र; ओलत्र in this world

अवरपरम्१ *क्रि.वि.* वरपर around, surroundings

अवरपरम्२ *ना.* वल्लोपल्लो, ओल्लोपल्लो, ओल्लापल्ला, आलोपालो by turns, in turns

अवरोध:१ *ना.* रोक्का stopping; obstruction

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अवरोधः२ *ना.* अल्झो hitch; entanglement

अवरोधः३ *ना.* रोक hitch; obstacle

अवरोहः *ना.* ओह्लालो, ओरालो slope; down slop

अवलोकः *ना.* ओलक a present made by a tenant to a landlord

अवलोकनम् *क्रि.* ओल्किनु, ओल्काउनु to proceed in the marriage procession attended with the beat of drum

अवश्या *ना.* ओस dew; moisture; damp

अवश्यानम् *क्रि.* ओसाउनु to dampen

अवक्लथनम् *क्रि.* ओल्सिनु, ओल्छिनु to be half-cooked

अवसरः *ना.* औसर opportunity; chance

अवसारः१ *ना.* ओसारा, ओसारी porch; a veranda

अवसारः२ *ना.* वसार, ओसार, वसारो, ओसारो (वसार-पसार) trafficking; transportation; carrying things away from one place to another

अवसारणम् *क्रि.* ओसार्नु to move from one place to another; to shift

अवसार-प्रसारौ *ना.* ओसार-पसार trafficking; transportation

अवस्तरणम् *क्रि.* ओथर्नु to brood (hen)

अवस्तारः *ना.* ओथारो, ओथारा, ओथ्रो brooding; incubation

अवस्थानम् *ना.* वतन birthplace; address

अवस्थानम्१ *क्रि.* ओथिनु to let cool after cooking rice

अवस्थानम्२ *ना.* बथान group; flock; herd

अवस्थापनम् *क्रि.* ओथाउनु to let cool after cooking rice

अवहरणम् *ना.* ओइरो mouthful; long flow of water or grain

अवहारः *ना.* ओइरालो (ओइरो) long flow of water or grain; morsel

अवाक् *ना.* अबाक् dumb; mute; silent

अविश्वासः *ना.* अनविश्वास incredibility; disbelief

अवेलः *क्रि.वि.* अबेर, अभेर, अब्बेर, विआँलो, वियाँलो, व्याँलो late; lately; delay

अशीतिः *वि.* अस्सी, असी, ८० eighty, 80

अशुभः *वि.* असुभो, असुबो ominous; baleful

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अश्मानः *ना.* असिना hailstone

अश्वस्थलम् *ना.* अस्तवल stable

अश्विनी *ना.* असुनी the first asterism

अश्रु *ना.* आँसु tear; lachrymal

अष्ट *वि.* आठ, ८ eight; 8

अष्टकः *ना.* अठ्ठा octad; octoch

अष्टचत्वारिंशत् *वि.* अठचालीस, ४८ अडचालीस forty-eight; 48

अष्टत्रिंशत् *वि.* अठतीस, अडतीस, ३८ thirty-eight; 38

अष्टनवति *वि.* अन्ठान्नब्बे,८९ eighty-nine, 89

अष्टाशीति *वि.* अठासी, ९९ eighty-nine, 99

अष्टविंशतिः *वि.* अठ्ठाइस, २८, अठाइस twenty-eight; 28

अष्टषष्टिः *वि.* अठसठ्ठी, ६८ sixty-eight; 68

अष्टसप्ततिः *वि.* अठहत्तर, ७८ seventy-eight; 78

अष्टावक्रः *वि.* अड्बाङे अष्टावक्र an obstacle; a stoppage; awkward

अष्टीलः१ *वि.* अठीलो, अडिलो supported; giving energy for long

अष्टीलः२ *ना.* टीलो an iron coin, pot provided to dead-body

अष्टीलः३ *ना.* डिल edge

अष्टीलः४ *ना.* आँठी kernel; seeds of a fruit

असदृशम् *वि.* असर्दो bad time

असरलः१ *वि.* असरल्ल shatteringly, disorderly

असरलः२ *वि.* असजिलो uneasy; difficult

असाध्यम् *वि.* असाद्धे, असाध्यै असाध्ये, असाद्धै very much; many; more; excessive

असिः *ना.* आँसी sickle; a local knife made of iron

असिका *ना.* हँसिया, हँसिआ raping hook

असुविधा *ना.* असुबिस्ता inconvenience; uneasy

अस्तिकरः *ना.* रहिकर, रैकर a leasehold land; land possessed by a person on payment of tax

अस्त्रकोटम् *ना.* आस्कोट, वास्कोट half-suit; waist coat

अस्त्रम् *ना.* अस्तर weapons; lining; coating

अस्थि१ *ना.* अस्तु a dead man's skull bone

अस्थि२ *ना.* हड्डी, हाड bone

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

अस्थिखण्ड: *ना.* हाडखोड, हाडखोर bones and hooves

अस्थिमय: *वि.* हाडे (हाडे ओखर) bony; hard

अस्पृष्ट *क्रिवि.* अखट्ट, अछट्ट, अछुट्ट, छुट्टा, छुट्टै separate

अस्मद् द्वारम् *सर्व.* हामीबाट from us

अहम्मत्त: *वि.* मैमत्ता, मैमत्तो proud; arrogant; boastful

अहह *वि.बो.* अहा, आहा, आहै oh!

अहिफेन: *ना.* अफीम अफिन afim; opium

अहेरुका *ना.* कुरिलो Asparagus racemosus

अहो१ *ना.* ओहो oh

अहो२ *वि.बो.* हऊ, अउ oh

अहो! *आवा.* ओहो!, एहो!, एहे!, आहै! oh;, ha; holloa!; exclamation

अह्नि *ना.* अर्नी, अन्नी lunch; tiffin

आ

आंगुष्ठिकी *ना.* औँठी, अउँठी, अम्ठी ring

आ: *ना.* आ.. a...; ah...

आकरिक: *ना.* आग्री a sculptor; miner

आकाश: *ना.* अक्कास, आकास, अकास sky; heavens

आकाशीय: *वि.* आकासे, अकासे, अक्कासे appearing in the sky

आकुलव्याकुलम् *वि.* आकुलव्याकुल आकुल बाकुल confounded; perplexed; confused

आकृति: *ना.* कद mien; shape

आक्षुतम् *क्रिवि.* आच्छु, आच्छो linter word used as a reaction while touching or feeling cold or hot

आक्षेप: *ना.* आच्छेप charge; censure; accusation

आखनिक: *ना.* अखनी (दाइँको पराल तान्ने काम गरिने अङ्कुसे लठ्ठी) a hook to pull straw

आखात:१ *ना.* खाडल, खाल्टो a pit; a ditch

आखात:२ *ना.* आहाल a ditch; wallow

आगच्छ *क्रि.* आऊ come

आगच्छत *क्रि.* आओ come

आगन्तुक: *वि.* आउरे, आउरे-बाउरे visitor; outsider; invitee

अगार: *ना.* घर house; home

अगारभाटकम् *ना.* घरभाडा house rent

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

अगारिका *ना.* घारी dense thicket; bush

आग्रहायणनम् *ना.* अगहन the month of Mangsir

आघ्राणम् *ना.* अघाउनु to be satisfied; to glut to be surfeited

आचमनीयम् *ना.* आचमानी; आचमनी a small spoon used in the process of rinsing the mouth

आचार्यः *ना.* आचार्ज, अचार्ज, आचार्जे, अचार्जे an expert; a clan

आचार्याणी *ना.* अचार्जेनी a female in Acharya clan

आच्छादनम् *ना.* छाजन, छादन a covering roof

आडम्बरः *ना.* आडम्मर pageant; pomposity; pretention

आढकः१ *ना.* ढक weight

आढकः२ *ना.* अरहर, रहर horse bean; a kind of pulse; citisus cagan

आढकी१ *ना.* ढक्की flower basket

आढकी२ *वि.* अरहरी, रहरी citisus cagan; horse bean

आण्डिकः *वि.* आँडे, अण्डु, आँडु unsociable, having testicle

आतपलः *ना.* अउल, औलो malaria, low-lying hot land

आतप्तम् *क्रिवि.* आत्था, आत्थु, आत्थो word used as a reaction while feeling hot or touching fire

आतुरः *ना.* आतुस, आथुर agitated; restless; perplexed; impatient

आतुरी *ना.* आत्तुरी perplexity; agitation; hot haste

आत्मन्१ *ना.* आदम, आदमी man; human

आत्मन्२ *वि.* आफ्नू, आफ्नो own

आत्मस्थः१ *वि.* आपस्थ, आपस्त intimate; relative

आत्मस्थः२ *ना.* आपस, आफुस each other; one another; kindred

आत्मा *ना.* आत्म, आतम mind; soul; atman

आत्मानः *ना.* आफन्त, आफन्ती relative and others

आत्मा-परमात्मा *ना.* आतम-परातम one's own

आत्रासः *ना.* आतस, आतुस, अतास, अत्यास, अत्तास scare; fright; fear; agitation

आदर्शिका *ना.* आरसी, आर्सी mirror, a mirror-setting

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

आदित्य: *ना.* आइत (वार) Sunday

आदित्यवासर: *ना.* आइतवार Sunday

आदित्यिक: *वि.* आइते born of Sunday

आद्यान्नम् *ना.* अनाज cereal

आधानिका *ना.* ढडिया a framework, a basket for catching fish

आधार: *ना.* आड basis; foundation

आनुनासिक्यम् *वि.* नाके nasal

आन्त्रम् *ना.* आन्द्रा, आन्द्रो intestine

आन्त्रिक: *वि.* आन्द्रे intestinal

आपत्ति: *ना.* आपत्, आफत् calamity, hot haste

आबुक: *ना.* बाबु father

आबुकगोत्रम् *ना.* बाबुगोत paternal

आबुकी *ना.* आँबोई, बोई, बै grand-mother; mother

आभाणकम् *ना.* आहान proverb; a saying

आभीर: *ना.* अहीर, अहेर a cowherd; a milkman

आम: *ना.* आउँ dysentery; indigestion

आमलकी *ना.* अमला Emblica myrobalan; emblica

आमावाश्यिक: *वि.* अम्स्याहा, औँस्याहा, औँसाहा, औँसिया man born on the no moon day; maggot

आमावाश्यिकी *वि.* अम्स्याही, औँस्याही, औँसाही a female born on the new moon day

आमुखीन-सम्मुखीनम् *क्रि.वि.* आमुन्ने-सामुन्ने face to face

आम् *आवा.* अँ yes, a word used to express approval, memory, surprise, contempt, pleasure, pain etc.

आम्रचूर्णम्: *ना.* अम्चूर, अम्चुर, अम्चुरो mango powder

आम्रवर्त: *ना.* अमावट, अमोट dried paring of the mango

आम्रातक: *ना.* आमारो (अमारो) a kind of herbal fruit

आर: *ना.* आरो, आरा knife; saw

आरण्य: *ना.* अर्ना wild-buffalo

आरा *ना.* आरो shoemaker's awl

आराकर्षी *ना.* आराकसी one who saws

आरार्त्तिक्यम् *ना.* आरती the ceremony of moving a lighted lamp or camphor circularly round an idol; hymn of praise

आरास्थानम् *ना.* आरन, आर्नो, आर्ना forge; furnace; smithy

आरुकम् *ना.* आरु peach

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

आर्द्रः *वि.* आलो fresh, un dried

आर्द्रकम् *ना.* अदुवा ginger; Gingiber officinalis

आर्यवसतिः *ना.* अर्जी, अर्जै village of Brahmin king in Gulmi district

आलः *ना.* आली ridge of terrace (i.e. of a rice field); mound between two fields

आलस्यम् *ना.* आलस, आलस-तालस idleness; completely exhausted

आलापः *ना.* अलाप cadence, conversation

आलिः *ना.* आली ridge of terrace (i.e. of a ricefield); mound between two fields

आलिम्पनम् *ना.* ऐपन a mixture of pounded rice and turmeric used by Hindu women in religious ceremonies

आवतुङ्गिकः *वि.* उटुङ्ग्याहा, उटुङ्ग्या, उटुङ्गे rediculous; funny

आवर्तः *ना.* ओइरो a constant head - long flow

आवर्तनम्१ *क्रि.* ओइरिनु to put things in a pot to cook ; to be ripped up

आवर्तनम्२ *क्रि.* उध्रनु, उध्रिनु to repeat

आवेष्टनम् *ना.* ऐंठन oppression; nightmare

आशयः *ना.* आसय intention; purpose; implication

आशा *ना.* आस hope

आशितः *वि.* आसे (आसेपासे) expecting, dependent

आशितकः *ना.* आशिक lover, a suitor

आशिष् *ना.* आसिक a blessing; benediction

आश्चर्यकम् *क्रि.वि.* छक्क, छक्कै wonderstruck; amazed; surprised

आश्चर्यम्१ *ना.* छक, छक्क surprise, astonishment

आश्चर्यम्२ *ना.* चख, चख्ख surprise; amaze

आश्चर्यम्३ *क्रिवि.* आच्चे, आचे, अच्ये, आच्ये, अचो, आच्या opps; a word to denote surprise

आश्चर्यम्४ *ना.* आस्सर्जे, आसर्जे surprise; astonishment; wonder

आश्चर्यम्५ *ना.* आश्चर्ये, आसर्ज्ये surprise; astonishment; wonder

आश्चर्यान्वितः *वि.* अनौठो strange; surprised

आश्वयुजः *ना.* असोज, असौज, असउज sixth month of a year in BS

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

आश्विनः *ना.* आस्विन, आसिन Ashwina month

आश्रयः *ना.* आसरा, आस्रा, सहारा shelter; cradle; crutch; prop; recourse

आषाढः *ना.* असार Aashadh month

आसन्दी *ना.* आसनी a small carpet to sit on

आस्फलनम् *ना.* आफल plenty; refuse; that which is thrown away

आस्फारः *ना.* आफरे a kind of anvil used in ancient times

आस्फालनम् *क्रि.* आफल्नु to throw away; to toss; to eject

आस्फालितः *वि.* आल्टुफाल्टु spare

आहतम् *ना.* आहट slight sound of foot step; noise

आहारः *ना.* आहारा, आहरा, आह्रा, आरा, आरो diet; food; nutrition

आहावः *ना.* आहाल, अहाल ditch; puddle

इ

इक्षुः *ना.* उखु sugar-cane

इक्षुद *ना.* खुदो molasses

इक्षूदन् *ना.* खुदो molasses

इङ्गुदी *ना.* चिउली, च्यूली, चिउरी butter tree

इतः *क्रि.वि.* यता here

इत्थम् *क्रि.वि.* यसो thus

इन्द्रवारुणी *ना.* ऐरेलु bitter-strawberry

इमानि *सर्व.* इनी, यिनी these

इयत्ता *ना.* अत्तो limit; obstacle; puzzle (अत्तो-पत्तो)

इयत्तिः *क्रि.वि.* यत्ति, एत्ति this much

इयत्तिका *क्रि.वि.* यतिका, एत्तिका this much, so much, so many

इर्वारुः *ना.* ऐरेलु, ऐरलु bitter gourd

इष्टका *ना.* ईँट, ईँटा, ईँट्टा, ईट, ईटो, इट्टा brick

ई

ईर्ष्यालुः *वि.* इखालु, इखालो, इखाले jealous

ईषीकः *ना.* सिन्का, सिन्को twig, stick

ईषीका *ना.* सिन्की fermented vegetable; stinky

ईर्ष्या *ना.* ईख grudge

उ

उक्तम् *वि.* बकितम् (बकितम्-लिखितम्) as mentioned, following; spoken, aforesaid, told

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

उच्चण्ड: ना. उज्जण्ड, उजण्ड, उजण्डो जण्डो rebellious; rude; uncivilized

उच्चाट:१ ना. उचाट, उच्छाट tedium; boredom

उच्चाट:२ ना. उजाड/उजार ruined; desolate; deserted

उच्चालनम् क्रि. उचाल्नु to pick up; to take up

उच्चै: वि. ऊँचो, ऊँचा, उचो, उच्चा high

उच्छन्नप्रोच्छन्नम् ना. उछनपाछन surpassing; overtaking

उच्छलक: ना. छचल्को, छल्को overflow

उच्छाल: ना. उछाल caper; jump

उच्छित्ति: ना. उच्छित्तो, उछित्तो, उछितो death; total ruin; expiration

उच्छिन्नप्रोच्छिन्नम् ना. उछिनपाछिन surpassing; overtaking

उच्छिलीन्ध्रम् ना. च्याउ mushroom; fungus; toadstool; morel

उच्छिष्ट:१ ना. उछिटा, छिटा speckle, droplets

उच्छिष्ट:२ ना. सिठ्ठा, सिठ्ठी, सिठुवा, सिठ्वा, सिठो burnt up tobacco; dregs; stub; butt; stump

उच्छ्रित: ना. उचेरो hangnail; scarf-skin

उज्ज्वल:१ वि. उज्जर bright; light

उज्ज्वल:२ ना. उज्यालो, उजालो, उजेलो bright

उज्ज्वलनम् क्रि. उजेल्नु to sparkle

उज्ज्वला ना. उजेली; उज्ज्याली bright, sparkling

उज्झाटनम् क्रि. उजार्नु, उजाड्नु to ruin; to destroy; to clear

उज्झितकम् वि. उझाएको, उज्झाएको, ओझाएको dimmed, decreased flame (of a burning faggot or stick), uplifted

उड्डयनम्१ क्रि. उड्नु to fly

उड्डयनम्२ ना. उडान flight

उत्कण्ठित: वि. औताहा incarnate; restless

उत्कर:१ ना. उचेरा, उचेरो hangnail, scarf-skin

उत्कर:२ ना. उकेरा, उकेरो mulch; heaping of earth

उत्करणम् क्रि. उकेर्नु to heap earth about the root of a plant

उत्कर्ष: ना. उकास climax; ecstasy

उत्कलनम् क्रि. उकेल्नु out root; root out

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

उत्क्रमणम् *क्रि.* उम्कनु to escape

उत्तम:१ *वि.* उत्तिम noble

उत्तम:२ *वि.* उम्दा, उम्दो noble

उत्तरम् *ना.* उत्तर reply utterance

उत्तल: *वि.* उल्टा, उल्टो inverse; reverse

उत्तान: *ना.* उत्तानो, उतानो, उत्तानू, उतानू supine; lying on the back

उत्तानटङ्ग: *ना.* उत्ताना टाँग supine

उत्तापल: *ना.* उत्ताउलो rash; hasty; coquettish; naughty

उत्तार: *ना.* उतार inflection; yodel

उत्तुङ्गक:१ *ना.* उटुङ्गो farcical; ridiculous; mimicking

उत्तुङ्गक:२ *वि.* उटुङ्ग्याहा farcical; ridiculous, mimicking

उत्तुङ्गिका *ना.* उटुङ्ग्याही farcical, ridiculous; mimicking

उत्त्थानम् *ना.* उठान beginning; commencement; outset

उत्त्थापनम् *ना.* उठौनी the work of lifting; wages for lifting and carrying; earnest money paid for a crop

उत्पतङ्ग: *ना.* उटपट्याङ् amusing, diverting; ridiculous

उत्पत्ति: *ना.* उपती emaciate; production; genesis

उत्पादनी *ना.* उपजनी, उप्जनी, उब्जनी production

उत्पाद्यम् *ना.* उपज, उब्जा produce; growth; crop

उत्स्थलम् *ना.* उत्थल, उथल, उथल-पुथल topsy-turvy; upheaval; agitation; upside down

उत्स्फार: *ना.* उफार a toss

उदङ्गम् *ना.* उदाङ्गो clear; open; exposed

उदयास्तम् *ना.* उदयेको अस्तये rising-setting

उदुम्बर: *ना.* डुम्री fig tree

उद्गिलनम् *क्रिं.* उगेल्नु to vomit

उद्घन:१ *ना.* अचानो a block of wood for chopping meat; chopping black

उद्घन:२ *ना.* उधेन sharpened stone

उद्घाट: *ना.* उघार open; exposed

उद्दंस: *ना.* उडुस bed bug; bug

उद्धम: *ना.* उद्धुम, उधूम excessive; uproar, anarchy or hubble

उद्धान: *ना.* ओध्यान, ओधेन, ओधेनू, ओधेनो a three-legged stand for putting a cooking vessel over a fire; a tripod oven

उद्धार: *ना.* उधारो credit

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

उद्धारणम् *क्रि.* उधार्नु to rip up (a thread or a seam); to unfold; to untwine

उद्धृति: *ना.* उठती a collection; acquirement; gain; and revenue

उद्धार:१ *ना.* उभार swelling situation; spout

उद्धार:२ *ना.* उबार saving; surplus

उद्यम: *ना.* उद्दिम enterprise; business; pursuit; employment

उद्योत: *ना* उज्यालो, उजेलो to light

उद्योतिनी *ना.* उज्याली, उजेली to light

उद्वर्तनम् *ना.* उबटन, उप्टन rubbing oil

उद्वास: *ना.* उद्वासु sad; apathetic; sorrowful

उद्वेजक: *वि.* बिच्काहा, विच्क्याहा frightening, intimidating

उदृण: *ना.* उरिन condition of out of debt

उद्रेक: *ना.* उदेख उदेक wonder, astonished

उन्द्रम् *ना.* उरुङ्, उरुङ्गो pile; mass; heap

उन्मथनम्१ *क्रि.* उमठ्नु, उमेठ्नु to wind up; to twist

उन्मथनम्२ *ना.* उमठन twist

उन्माद: *ना.* मात intoxication; madness; hysteria

उपकण्ठम् *ना.* काँठ village; suburb; outskirt

उपजनी *ना.* उब्जनी production; crop

उपती न पापती *ना.* उपती न पापती neither production nor profit

उपद्रव:१ *ना.* उपद्रो, उपद्र, उपध्रो, उपध्र mischief, riot, disturbance

उपद्रव:२ *क्रिवि.* उपद्र, उपध्र, उपद्रो, उपध्रो, उपद्रै, उपध्रै much; very much

उपद्रव:३ *ना.* उपद्रो, उपध्रो disturbance, naughtiness; outrage

उपद्रवक: *वि.* उपद्र्याहा, उपद्रेहा उपद्र्या, उपध्र्याहा, उपध्र्या active, nimble; riotous; rowdy

उपरि१ *वि.* उपल्ली, उपल्लो upper

उपरि२ *वि.* उप्रि, उपर, ऊपर (उप्रिकोट) above

उपरिचट्टुल: *वि.* उपरचट्टू, उपरछट्टू portentous; mischievous, naughty

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

उपरिझट् *ना.* उपरझट् abruptness; suddenness; immediately

उपरिष्टात् *क्रि.वि.* उप्रितिर, उपल्तिर above

उपर्युक्तम् *वि.* उपरोक्त of above; told; above mentioned

उपवास: *ना.* उपास, उपासो fast

उपविषा *ना.* उत्तीस alnus nepalensis

उपवेष्टनम् *ना.* ओढ्ने, ओढनो, ओढा, ओढो umbrella

उपस्करणम् *ना.* परिकार items; varieties of food

उपह्वर: *ना.* ओडार cave

उपाख्यानम् *ना.* उखान proverb; riddle

उपाध्याय:१ *ना.* उपाध्या, पाध्या, पाध्ये, Upadhdhya sub-caste

उपाध्याय:२ *ना.* ओझा, झा Jha sub cast

उपाध्याय:३ *ना.* बाजे (पण्डित बाजे) teacher

उपाध्यायी *ना.* बज्यै, बज्यु (पण्डितनी बज्यै) teacher (female)

उपाय: *ना.* उपाइ recourse

उपोदका१ *ना.* पवै a kind of green vegetable

उपोदका२ *ना.* पोई a kind of herbal tendril

उमा *ना.* युमा (पार्वती) a Goddess (Parbati)

उम्भ: *ना.यो.* उँभो above

उरुगृहम् *ना.* उरिम, उरुङ् corn-house; heap; mass

उलूक: *ना.* उल्लू owl

उलूखल: *ना.* ओखल, ओखली-ओख्ली a mortar for pounding in

उलूखलद्रुघण: *ना.* ओखलढुङ्गा a district of Nepal

उलूखली *ना.* ओखली a small mortar

उल्मुक: *ना.* अगुल्टो a burning stick of wood; a burning faggot; fire-brand

उल्लालनम् *क्रि.* उराल्नु to cause to surge up

उल्लास: *ना.* हुलास exult; genial; huzza

उल्लोटनम् *क्रि.* ओल्टिनु, ओल्टनु to turn one side

ऊ

उष्ट्र *ना.* ऊँट camel

ऊकाल: *ना.* उकालो, उक्कालो uphill; upward slope

ऊतम् *वि.* उनेको threaded

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ऊनचत्वारिंशत् *वि.* उनञ्चालिस, ३९ thirty-nine; 39

ऊनत्रिंशत् *वि.* उनन्तीस, २९, उनान्तीसा twenty-nine; 29

ऊनपञ्चाशत् *वि.* उनपचास, ४९, उनञ्चास forty-nine; 49

ऊनविंशतिः *वि.* उन्नाइस, १९, उन्नीस nineteen; 19

ऊननवति *ना.* उनान्नब्बे, ८९, eighty-nine, 89

ऊनशतम् *ना.* उन्नान्सय, ९९, ninety-nine, 99

ऊनाशीति *ना.* उनासी, ७९, seventy-nine, 79

ऊनषष्टिः *वि.* उनसठ्ठी, ५९ fifty-nine; 59

ऊनसप्तति: *वि.* उनान्सत्तरी, ६९ sixty-nine; 69

ऊर्जस्वल: *वि.* ओजिलो vigorous, powerful; brilliant

ऊर्णनिभम् *ना.* उनियुँ, उनिउँ, उन्युँ fern

ऊर्णा *ना.* ऊन wool

ऊर्णावस्त्रम् *ना.* बनात a woolen cloth

ऊर्ध्वबन्ध: *ना.* उझिण्डो, उभिण्डो hanger

ऊर्ध्वम् *ना.यो.* उँभो above

ऊषरमौलि: *ना.* उखरमाउलो scorching heat; sexual desire; unbearable sensation

ऊष्म१ *ना.* उक्खुम, उखुम terrible heat; feeling of suffocation

ऊष्म२ *ना.* उमस, उम्सो warmth

ऋ

ऋचागमीय: *ना.* रेग्मी sub clan

ऋणम् *ना.* रिन debt

ऋणी *वि.* रिनी debt; borrower

ऋतु: *ना.* रितु season

ऋष्यशृङ्गीय *ना.* रेसुङ्गा sacred grove of Rishya shring

ए

ए *नि.* एः oh!

एककं वा द्विकं वा *ना.* एक्का-दुक्का one-two; trivial things or persons

एकक: *ना.* एक्का the ace in card and dice

एकचत्वारिंशत् *ना.* एकचालीस forty one; 41

एकच्छत्रम् *वि.* एकछत्र, एकछत्त, एकछात absolute; equal; isole

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

एकतर: *वि.* एउटा, एउटो, यौटा, यौटो one

एकत्रिंशत् *वि.* एकतीस thirty one; 31

एकनिष्ठ: *वि.* एकनास similar, alike, constant

एकभुक्त: *वि.* एकभुक्त, एकभक्त, एकभक्ते eating only once a day

एकल:१ *क्रिवि.* अकेला alone; singly

एकल:२ *वि.* एकला, एकलो, एक्लो, एकलै, एक्लै, अकेला alone; single; lone; sole;

एकलकर्ण: *वि.* लक्काने, लक्कानु, लक्कानो, लकानी, लकानो the ninth vowel mark of Devanagari alphabet

एकलक्षणम् *ना.* एकलक्खे, एकलखे 'E' vowel of Devanagari script

एकलक्षकम् *वि.* एकलाख one lakh; 100000

एकलद्विकलम् *वि.* एकलदोकल, एक्लोदोक्लो one-two

एकला *वि.* एकली, एक्ली, अकेली alone

एकविंशति: *वि.* एकइस, एक्काइस, एकाइस twenty one; 21

एकशृङ्ग: *वि.* एकसिँगे one-horned

एकषष्टि: *वि.* एकसठ्ठी sixty one; 61

एकसप्तति: *वि.* एकहत्तर seventy one; 71

एकाक्ष: *वि.* एकआँखे one-eyed

एकाक्षरम् *ना.* एकआखर, एकाखर monosyllable

एकादश *वि.* एघार eleven; 11

एकान्तरम् *क्रि.वि.* एकुन्द्रो, एकन्द्रो every third day

एकारलक्षणम् *वि.* एकलखे one featured

एकार्धम् *वि.* एकाध one

एकाशीति: *वि.* एकासी eighty one; 81

एकाश्विकम् *ना.* एक्का a two-wheeled cart drawn by a horse

एकैकतरम् *वि.* एकेकओटा, एकोटा, एकुण्टा, एकौटा singly

एकैकतरा *वि.* एकेकओटी, एकोटी, एकुण्टी, एकौटी singly; one by one

एकैकम् *वि.* एकएक, एकेक single-single; one by one

एकैकम् कृत्वा *क्रिवि.* एकण्टा, एकुण्टा, एकेकोटा, एकोटा, एकौटा one by one

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

एकोद्दिष्टम् *ना.* एकोदिस्ट, एकोतिस्ट special ritual for single dead person

एठनम् *ना.* ऐठन a nightmare; domination; distortion

एतन्मात्रम्१ *क्रि.वि.* एत्रो, यत्रो this much

एतन्मात्रम्२ *क्रि.वि.* एत्रो, एत्रो (खा:) (एत्रो लाए छ ।) the password of penis and vagina

एतन्मात्रम्३ *क्रि.वि.* यत्रो यत्रो खा:! यत्रै सित्! यत्रै सिती the password of penis and vagina

एता *सर्व.* यिनी this

एतादृश: *सर्व.* यस्तो, एस्तो such

एतादृशी *सर्व.* यस्ती, एस्ती such

एष: *सर्व.* एस, यस this

एषिका१ *ना.* छेस्को splinter; sliver; shaving; bit

एषिका२ *ना.* सिन्की stinky

ऐ

ऐकमत्यम् *वि.* एकमत, एकमतो, एकमोता unanimous; concurrent

ऐकरात्रिकम् *वि.* एकराते having the shape or form; alike; similar

ऐकात्म्यम् *ना.* एकाम्मे unitary; oneness

ऐतत्कालिकम् *वि.* टडका, तडका fresh of this time

ऐर्ष्यक: *वि.* आरिसे, आह्रिसे jealous

ऐश्वर्यम् *ना.* ऐस, अयस ऐश्वर्जे, ऐसोर्जे, ऐश्वर्ज्य, ऐसर्ज्ये, ऐसर्ज्य, ऐयास comfort; wealth and power; affluence; glory; grandeur; greatness

ऐषम: *ना.* असौँ this year

ओ

ओल्लम् *ना.* ओल an edible, tuberous, underground stem

ओषधि: *ना.* ओखती ओखधी, ओख्ती, ओख्तो, ओक्तो drug

ओष्ठम् *ना.* औँठ lip

औ

औ *वि.बो.* अउ eleventh vowel of the Devnagari alphabet

औत्सुक्यम् *ना.* औताइ, अउताइ, अत्ताइ thinking (about somebody)

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

और्वस्थली *ना.* अर्गली the place of Aurwa sage in Palpa Nepal

औषधम् *ना.* औषधी, अउषधी, ओखधी drug

क

कंस: *ना.* काँस bronze

कंसकार: *ना.* कसेरो (काँसको भाँडा बनाउने) a place of brazier

कक्ष:१ *ना.* काख lap

कक्ष:२ *ना.* काखी armpit

कक्षगन्ध: *ना.* खुकुण्डो, खुकुण्डी a smell of armpit

कङ्कणम् *ना.* कङ्गन, काँगन (बाला), ककनू, ककनो a bracelet; bangle

कङ्कत:१ *ना.* काँइयो a comb

कङ्कत:२ *ना.* काँगियो a bunch of bananas

कङ्कतिका१ *ना.* काइँयो a comb

कङ्कतिका२ *ना.* काँगियो a bunch of bananas

कङ्काल: *ना.* कङ्गाल poor; pauper; penniless, bankrupt, skeleton

कङ्काली *ना.* कङ्गाली misery; poverty; bankruptcy

कङ्गू: *ना.* कागुनो, काँगुना, काँगुनू panic seed

कचङ्गला *ना.* कचिङ्गल dispute; quarrelling; altercation; clashing

कच्चर:१ *वि.* कच्चा, काँचो, काँचा, काँच्चै half-cooked; not well-cooked; incomplete, unripe

कच्चर:२ *ना.* कचडा, कचडो, किचडो clay, mud

कच्चर:३ *वि.* कचरो, कचरा, खचडा, खचडो lacking confidence, inexperienced; minor in age; troublesome

कच्चर:४ *ना.* खच्चड, खच्चर mule, mixed blood, bastard

कच्चरा *ना.* कच्रा, किचरा muck of eyes

कच्चरी *ना.* कचरी having musk of eye; chancery

कच्छ:१ *ना.* कच्छा panties

कच्छ:२ *ना.* काछ the upper part of the thigh; side, border

कच्छप: *ना.* कछुवा tortoise

कच्छाट: *ना.* कछार, कछाड cloth worn between the legs; a loincloth; outskirts; low arid moist bank of a river; an alluvial place

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कच्छाटक: *वि.* कछाडे a person who wears a cloth between the legs

कच्छिका *ना.* कछिया, कच्छी panties; underpants

कच्छू: *ना.* काउछो, काउसो Mucuna pruriens pods covered by stinging hairs

कज्जलपात्रम् *ना.* गजौटी, गजौटा, कज्रौटी, कज्रौटो a pot for keeping lampblack

कज्जलम् *ना.* गाजल lampblack; soot ; collyrium

कञ्चुक:१ *ना.* कमीच, कमेच a shirt

कञ्चुक:२ *ना.* समीच, समेच a female cloth

कञ्चूली *ना.* काँचुली the slough of a snake; dead skin

कट: *ना.* चट्टी, चकटी, चकटो mattress, cushion

कटम्भरा *ना.* पिर्रे medical plant

कटाक्ष: *ना.* कटाच्छे a side-look, a broil; a quarrel

कटालय: *ना.* कटेल, कट्टेल sub clan

कटाह: *ना.* कडाहा, कराहा a large cauldron

कटाही *ना.* कडाही, कराही a pan; a stew-pan, wok

कटि: *ना.* कट्टी hip, waist

कटिक: *ना.* कट्टू a half-pant; shorts

कटिका१ *ना.* चटाई mat

कटिका२ *ना.* चकटी a small round or oval cushion

कटिका३ *ना.* कल्ली anklet

कटिपट्टक: *ना.* पटुको, पटुका belt; waist-girdle

कटिबन्धनी *ना.* कन्धनी, कन्दनी, कान्धानी, कान्दानी a band or belt for the waist; a waist-band

कटीर: *ना.* कटेरो cottage; hut

कटोरम् *ना.* कटौरा, कचौरा a bowl

कट्टारिका *ना.* कटारी a dagger; a knife

कठिल्ल: *ना.* करेला bitter gourd

कडङ्गर:१ *ना.* गद्दर rubbish; dust

कडङ्गर:२ *ना.* कड्करी (पपटा जस्तै) useless rice, chaff, husk

कडङ्गर:३ *ना.* कसिङ्गर; कसिङर dirt, sweepings

कड्डु: *ना.* कड्डा, कड्डो, कडा, कडो hard, strict

कण: *ना.* का dust of rice

कणिका *ना.* कनिका broken rice

कण्टफलम् *ना.* कटहर jackfruit

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कण्ट(क)म् *ना.* काँढा thorn; nail; pricker

कण्ठवार: *ना.* कठवार, कठबार wooden-railing

कण्ठिका१ *ना.* कन्ठी, काँठी, काँठो a neckless of roots, herbs and tulasi-wood

कण्ठिका२ *ना.* क्याँकी, घ्याँकी, घैँको throat

कण्ड:१ *ना.* कण्डो, कण्डा buttock; rump

कण्ड:२ *ना.* कन्नो, कन्ना back part of the body; buttock

कण्डनम् *ना.* कन (ढुटो) dust of rice

कण्डनी *ना.* ढिकी appliance for bounding corn

कण्डोल:१ *ना.* डोको a bamboo basket; wicker basket

कण्डोल:२ *ना.* डोलचा, डोलचो, डोल्चो a basket; bucket

कण्डोलिका *ना.* डोलची, डोल्ची a small basket with a handle

कति *ना.* कत्ति how much

कत्तृणकोश: *ना.* कुत्लिकोसा a kind of plant

कथनम्१ *ना.* गन्थन silly talk; meaningless talk; tattle; prate; nonsense; a long tale

कथनम्२ *ना.* गन्थन talk

कथनम्३ *क्रि.* कहनु to express

कथनम्४ *ना.* कथनी, कहनी (कथनीकरनी) statement; narration; recital

कथम् *वि.बो.* कसो how

कथानिका *ना.* कहानी story

कदम्बम् *ना.* कदम the tree neulea orientalis

कदली *ना.* केरा banana

कनिष्ठ: *वि.* कान्छो, कान्छा, कान्छे younger; last

कनिष्ठा *वि.* कान्छी, कान्छू younger (female)

कनीना *ना.* नानी husband's sister, sister-in-law

कनीनिका१ *ना.* नानी an affectionate term for a child or one's junior

कनीनिका२ *ना.* नानी (आँखाको) the pupil of the eye

कनीयान् *ना.* कह्नैया Krishna God, junior

कन्था *ना.* थाङ्ना, थाङ्नो rags

कन्द: *ना.* गाना, गानो, गानू liver; root

कन्दर:१ *ना.* खण्डहर, खँडहर, खँडार the ruins of a building; cave

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कन्दर:२ *ना.* कोन्द्रो, खोन्द्रो (कुनो) corner

कन्धर: *ना.* कान्लो, कान्ला mound or small hill

कन्धरक: *ना.* घुच्चुक the nape; back of the neck

कन्या *ना.* कन्ने, कन्ये unmarried lady

कपटी *वि.* कप्टी artful; unfair; trickish

कपर्द: *ना.* कौडा, कौडो, कौडी a small shell used as a coin; a cowrie; money; wealth

कपर्दी *ना.* कबड्डी, कबडी a kind of Nepali game (kabaddi)

कपाट: *ना.* खापा a leaf of a door or window, dross

कपित्थ *ना.* कैथ the wood-apple

कपिल: *ना.* कैलो grey

कपिलवसति: *ना.* कपिलवस्तु Kapilvastu

कपोत: *ना.* कबूतर pigeon

कफोणि: *ना.* कुहिनो, कुहिना elbow

कफोणिका *ना.* कुहिनेटो, कुहुनेटो, कुनेटो corner

कम्प: *ना.* काँप seizure; convulsion

कम्पज्वर: *ना.* कामज्वरो, कामजरो typhoid

कम्बोज: *ना.* कम्पुचिया compuchea

करक: *ना.* करुवा a water pot with a spout; a two-pronged nail; a three-pronged nail

करङ्ग: *ना.* करङ् rib

करचूल: *ना.* करचुलो, करछुलो (पन्यू) a ladle

करञ्जी *ना.* करौँजी a kind of herbal medicine

करट: *ना.* करेटो weapon to rasp

करणम् *ना.* गर्नु, कर्नु, अर्नु to do

करणी *ना.* करनी, कर्नी rape

करीष: *ना.* करासो, करेसो a small round area like a belt of a home; border

करुणाकर: *ना.* कर्नाखर Karnakhara, a name

करेटु: *ना.* करेटो weapon to rasp

कर्क: *ना.* काका uncle

कर्कट: *ना.* गगँटो, गगँटा a crab

कर्कटिका *ना.* क्यान्सर cancer

कर्करी *ना.* करुवा a water pot with a spout; a two-pronged nail; a three-pronged nail

कर्कश: *क्रि.वि.* करकर chatter; babble

कर्कशा१ *क्रि.वि.* करकर chattering, prattling; nagging

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कर्कशा२ *वि.* कच्कचे, करकरे talkative; harsh, cruel; irritating

कर्कालुकम् *ना.* कर्कलो arum

कर्कालुकी *ना.* कर्कली a small arum

कर्कोटक: *ना.* चटेलो, चटेला a kind of vegetable; wild bitter gourd

कर्गज: *ना.* कागज, कागत paper

कर्चू *ना.* कचुर a kind of tree

कर्ज: *ना.* कर्जा, कर्जो credit; loan; want; dept

कर्ड: *ना.* कडा, कडो hard

कर्ण: *ना.* कान ear

कर्णखर्जनक: *ना.* कन्कर्नु, कन्कर्नो ear pick

कर्णखर्जूर: *ना.* कनखजुरो centipede

कर्णगुञ्जा *ना.* कनेगुजी, कानेगुजी ear wax

कर्णपट्टम्१ *ना.* कनपट्टी, कनपटी, कनपाटी, कम्पारो, कन्पारो the upper part of the side of face; temple

कर्णपट्टम्२ *ना.* च्याम्पटी (लप्सीको बियाँ) seed of hog plum, gill, fleshy fruit

कर्णपालित: *ना.* कानेलोती lobe of the ear, slack *वि.* लोतीकाने inactive, slow

कर्णपाश: *ना.* कानपासा a kind of ornament; earrings

कर्णवलय: *ना.* कानबाली ear-ring

कर्णसूत्र: *ना.* कनसुत्लो, कनसुत्ला a centipede, scorpion

कर्णसूत्रक: *ना.* कनसुत्ले a male spy

कर्णसूत्रिका *ना.* कनसुतली, कनसुत्ली a female spy

कर्णस्तूपिका *ना.* कानेटोपी ear-cap

कर्णस्तूपी *ना.* कानटोपी ear-cap

कर्तन-कुट्टनम् *ना.* काटकुट cutting; chopping

कर्तनच्छेदनम् *ना.* काँटछाँट editing, trimining

कर्तरी *ना.* करौँती sickle; saw

कर्त्तक: *ना.* कतुवा a spindle

कर्त्तनम् *ना.* कटानी act or method of cutting; a process of pulling down and thus causing landslide

कर्त्तरी *ना.* कैँची scissors

कर्तृत्वम् *ना.* करतूत bad task

कर्पट:१ *ना.* कपडा clothes

कर्पट:२ *ना.* खार्पा (टालो) small rags, strip

कर्पट:३ *ना.* काप्रो medicinal bandage

कर्पट:४ *ना.* खाप्रो a kind of cloth

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कर्पटक्षारणम् *ना.* कपडछान sifting through a fine cloth; bolting

कर्पटी *ना.* खपटी a potsherd; shell; a roofing tile

कर्पर:१ *ना.* कम्पारो temple part of the head

कर्पर:२ *ना.* कपाल hair; skull

कर्पास: *ना.* कपास, कवास cotton

कर्पूर: *ना.* कपूर, कपुर camphor

कर्बुर: *वि.* छिरबिरे multi-coloured

कर्म१ *ना.* काम work; task

कर्म२ *ना.* करम, करिम, करिमो luck; work

कर्मकार:१ *ना.* कमारा, कमारो servant

कर्मकार:२ *ना.* कहार a kind of sub claim

कर्मार:१ *ना.* कामी black smith

कर्मार:२ *ना.* कर्मी mason

कर्मपात्रम् *ना.* कर्मपात्रो, करमपात्रो a pot made of copper

कर्ष:१ *ना.* कर्खा a song or poem composed in praise of bravery

कर्ष:२ *ना.* करेसो premises, the field around the house

कर्हि *क्रि.वि.* कहिले when

कर्हिअपि *क्रि.वि.* कहिलेपनि, कहिल्यैपनि never; ever

कलचुण्ड: *ना.* कल्चुडो, कल्चौडो the udder of a cow or buffalo

कलम्ब: *ना.* कलौंजी (एक तरकारी) a kind of vegetable

कलम्बी *ना.* करेमु (साग) green vegetable

कलल:१ *वि.* कलिलो soft; tender; young and supple

कलल:२ *ना.* कलियो, रजवीर्य मिश्रण, foetal, foetus, foecos

कलशवती *ना.* कल्स्यौली a girl walking with a specially decorated

कलशिका *ना.* कल्सी, कलसी small jar

कलह: *ना.* कल quarrel

कलहा *वि.* कल्याही quarrelsome

कलापिका *ना.* कल्ली sheaf

कलाय: *ना.* केराउ, केरौ pea

कलिका *ना.* कली bud, blossom राम कलीका दशा, चम्पाकली

कल्क:१ *ना.* छोक्रा, छोकरा lees of oil; oilcake; dregs settlings

कल्क:२ *ना.* खली lees of oil; oilcake; a pouch

CC-0. Nepal Sanskrit Academy Kathmandu Collection

कवल: *ना.* कलो food for the dog

कवित्वम् *ना.* कवित्त versification; poetic genius; poetic quality; a kind of metrical composition

कव्यम्१ *ना.* कब्बे (कलो) food for dog

कव्यम्२ *ना.* कब्ये an oblation of food to deceased ancestors

कशा *ना.* कोडा, कोर्रा a whip; scorage, a lash

कश्चन *सर्व.* कुनै anyone

कश्मलम्१ *ना.* घैमल dirt; refuse; dump

कश्मलम्२ *ना.* कस stain, rust

कष: *ना.* कसी a touchstone; a test; assay

कष्टवृत: *ना.* कठोबरो, कठैबरो pitiful (male)

कष्टवृति: *वि.बो.* कठैबरी, कठोबरी pitiful

कस्मात् *सर्व.* कसबाट from whom

कस्मिन्नप्यर्थे *क्रि.वि.* किमार्थ never

कांस्यकुण्डी *ना.* कसौंडी a kind of cooking pot

काक: *ना.* कौवा, काग crow

काककुलम् *ना.* काकाकुल serpent eagle; black eagle

काकतालीय: *ना.* काकताली, काक्ताली कागताली, काग्ताली occurring accidentally; coincidence

काकुलिका *ना.* किलकिले, किल्किले, किल्किले, लिगलिगे, लिग्लिगे, लिग्लिगो uvula

काकोदुम्बरिका *ना.* काठेडुम्री fig tree

काच: *ना.* काँच glass

काञ्चनम् *ना.* कञ्चन brightness

काठक: *ना.* काठा, काठो, काँठे a Brahman who read or practice the Kath branch of the Yajur Veda; a term of abuse for dog or Brahmin

काण: *वि.* कानो, काना blind

काणचूषक: *ना.* कञ्जूस miser

काण्ड: *ना.* हाँगो, हाँगा branch

काण्डतन्त्री *ना.* काँडेतार thorny string

काण्डम्१ *ना.* डाँठ a twig, a small branch, stalk; stem

काण्डम्२ *ना.* काँडा, काँडो, काँड stilus; thorn; sore

कातर: *वि.* काँतर, कायर, क़ायल timid; cowardly; dastardly

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कानि *सर्व.* कुनी, कुन, कौना which

कान्तारम् *ना.* कान्लो, कान्ला a mound or small hill

कान्यकुब्जीय: *वि.* कनौजे, कन्नौजे relaped to Kanya kubja

कापटिक:१ *ना.* काफीर, काफिर, कपटी fraud; deceipt; wicked; pitilessness

कापटिक:२ *वि.* फटहा, फट्टाहा, फटाहा false; treacherous

कापटिका *ना.* फटाही, फट्टाही dishonest, falls

कापट्यम् *ना.* कपट्याईं, कप्ट्याईं trick; deceit; intrigue; treachery; artifice

कापट्यम् *ना.* फट्याइँ, फट्ट्याइ, फटाइँ, फटाहीँ कपट्याईं, कप्ट्याईँ badness; dishonesty trick; deceit; intrigue; treachery; artifice

काम्बल: *वि.* काम्ले of woolen blanket

कायफलम् *ना.* काफल box myrtle; Myrica esculenta; wax myrtle

कायफलीय: *ना.* काफ्ले Kaphle sub clan

कारक: *ना.* गरैया doer; maker; master; creator

कारवेल्लम् *ना.* करेला, करेलो bitter gourd

कार्कश्यम् *ना.* कच्कच्, कर्कर chatter; nagging

कार्पास: *वि.* कपासे cotton coloured, whitish, of cotton

कार्यकर: *ना.* कारीगर, कालीगढ a craftsman, an artisan, a mechanic

कार्यम् *ना.* काज, कार्जे work

कार्यार्थम् *ना.* कारथ for an action

काल: *वि.* कालो, काले, काला black

कालेय: *ना.* कलेजो liver

काशी *ना.* काँसी Benaras, a place in India

काश्यपगोत्रम् *ना.* काशीगोत्र Kashi clan

काष्ठक: *ना.* ठेको a bigger wooden vessel

काष्ठकर्मी *ना.* सिकर्मी carpenter

काष्ठकुटीर: *ना.* कड्‌कुरो, कड्‌कुरी cottage for keeping wood

काष्ठगृहम् *ना.* कठघरा cage; witness box

काष्ठनिगड: *ना.* ठिँगुरो, ठिँडुको, ठिँडुल्को, ठिँड्को shackles

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

काष्ठपात्रम् *ना.* कठौतो, कठौती a wooden vessel for kneading flour, a kneading trough, a large shallow wooden tub

काष्ठपादुक: *ना.* खटपाउ, खराउ a wooden sandal

काष्ठपुत्तलि: *ना.* कठपुतली a puppet; a wooden toy

काष्ठमण्डपम् *ना.* काठमाण्डौ Kathmandu

काष्ठम् *ना.* काठ wood

काष्ठवार: *ना.* कठवार a stockade; balustrade; a wooden screen

काष्ठस्थलम् *ना.* खलियो fuel-wood store

काष्ठहर्म्यम् *ना.* काठमहल a building made wood

काष्ठा *ना.* कठ्ठा a land measure (20th part of a bigha)

काष्ठागारम् *ना.* कठघरा, कठघरो large cage

काष्ठिका१ *ना.* ठेकी, ठेकी-बेठी present, perquisite; bonus

काष्ठिका२ *ना.* काठी wooden seat on the horseback to sit on

काष्ठिका३ *ना.* ठेकी a small wooden pitcher for keeping ghee, oil, curd etc

कास्य: *ना.* काँस bronze

कास-१ *ना.* कासो bell-metal; pewter; bronze;

कास-२ *ना.* कासो whooping cough

कास:३ *ना.* काँस a grass with white flower

काहल: *ना.* हल्ला, कोलाहल rumor; uproar

किङ्कर: *ना.* चाकर servant

किञ्चित् *वि.* कम्ती, कम्तो, कम्ता few, little

किट्ट: *ना.* कीट kit

किण: *ना.* कीडो insect

किम्१ *सर्व.* के what

किम्२ *नि.* कि. a particle used to express alternation

किम्बु *ना.* किमु, किम्मु mulberry

किराततिक्त: *ना.* चिराइतो Swertia chiretta

किराती *ना.* राई relating to Kirant

किर्मीर: *वि.* किर्मिरे, किरेमिरे piebald; spotted

किलिञ्जक: *ना.* किस्ती tray

किशोर: *ना.* छोकडा, छोक्डा, छोरो मान्छे cult, male teenager; juvenile

किशोरी *ना.* छोकडी, छोक्डी, छोरी मान्छे cult, female teenager

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कीट: ना. कीरो, कीरा insects

कीटि: ना. कीरी insect

कीनाश: ना. किसान farmer

कील: ना. किला, किलो nail; pin

कीलकम् ना. किल्ला, कीला nail; pin

कीलम् ना. खील a sting of a hornet etc; a splinter

कीलिका ना. खिल्ली, खीली, खिली jest; joke; humour; a stick of cigarette

कुक्कुट: ना. कुखुरो, कुखुरा poultry; cock

कुक्कुटी ना. कुखुरी hen

कुक्कुर: ना. कुकुर dog

कुक्कुरम् ना. कुरो, कुह्रो spear grass; love thorn

कुक्षि: ना. कोखी, कोखो parts of both sides of the human body up to the armpits

कुक्षिक: ना. कोखिलो, कोखिला, खोकिलो, खोकिला the empty space or garment in front of or round about the chest

कुक्षी: ना. कोख, कोखो vulva; womb; uterus, stomach

कुचर: वि. कचरो an encumbrance, inexperienced

कुञ्च: ना. खोँच a narrow glen; ravine

कुञ्चित: ना. होचो; हौँचा short

कुञ्चितकम् ना. कुचुक्क denting

कुञ्चितम् वि. खुम्चिएको shrinked; wrinkled; contracted

कुञ्ची ना. कुञ्जी, कूची, कुची key

कुञ्ज: ना. खुँज, खोँज, a narrow glen; ravine

कुञ्जालयी ना. खुँजेली a sub-caste

कुटक: ना. कुटो a small hoe or mattock

कुटिल:१ वि. कुरिलो asparagus racemosus

कुटिल:२ ना. कोल्टो, कोल्टी, कोल्टे sideline; turn

कुटीरम् ना. कटेरो , कटेरी cottage

कुटुम्बम् ना. कुटुम्म, कुटुम्ब family members; kinsfolk

कुट्टक: वि. कुटुवा beaten; pounded

कुट्टकम् क्रि.वि. कुटुक्क the act of biting hard grains or nuts

कुट्टनम् ना. कुटान, कुटानी flogging; beating; work or price of pounding or crushing

कुट्टनी ना. कुटुनी a bawd, a procuress, a backbiter; siren

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कुडव: *ना.* कुरुवा a measure of grain containing 20 handfuls

कुड्मल: *ना.* कुम्लो, कुम्ला कुटुरो a bundle; parcel; package

कुड्मलम् *ना.* कोपिला, कोपिलो bud

कुड्मलिका *ना.* कुटुरी small bundle

कुड्मली *ना.* कुम्ले person who brings a bundle, parcel, package

कुण्ठनम् *क्रि.* कुँडिनु to be blunted; to be offended

कुण्डम्१ *ना.* कुन्टो ditch; puddle

कुण्डम्२ *ना.* गुँड a nest, a bird's dwelling place

कुण्डम्३ *ना.* कुँडे a pot for boiling milk

कुण्डिका *ना.* कुण्टी, कुण्टो cistern, pit, ditch

कुण्डी *ना.* कुण्टी ditch puddle

कुण्ड्यम् *ना.* कुँडो liquid food for cattle

कुतप: *ना.* कुप्पी, कूपी a small wick-lamp; a small flask of leather

कुतूहलम् *ना.* खुलदुल, खुलदुली curiosity; eagerness

कुत्रापि *क्रि.वि.* कतै anywhere

कुथितम् *क्रि.वि.* कुहिएको, कुइएको, कुहेको, कुयेको rotten

कुद्दाल: *ना.* कोदार, कुदार a spade

कुद्दालक: *ना.* कोदालो a spade

कुद्दालिका१ *ना.* कोदाली a spade

कुद्दालिका२ *ना.* कोदारी a hoe; a pick axe, a shovel

कुनाशक: *ना.* सिस्नु, सिस्नो nettle

कुन्दुरु: *ना.* कुनुरु, कुनरु gum oblibanugm; a creeper whose fruits is used as vegetable

कुपथ्यम् *ना.* कुपथ, कुफत a bad or wrong path; evil conduct; unwholesome diet

कुपुत्र: *ना.* कपूत, कुपूत an undutiful or unworthy son

कुपूय: *ना.* कुपू vagina

कुब्ज: *ना.* कुब्रे, कुप्रे, कोप्रे hunchback

कुब्जिका *वि.* कूँजी paralytic (female); hunch backed

कुमाउँस्थानिक: *वि.* कुमाउनी, कुमाइँ of Kumau place

कुमार: *ना.* कुँवर a sub clan, descendants of feudal chiefs; a Kshatriya caste of Nepal

कुम्भ: *ना.* घ्याम्पा, घाम्पा, घ्याम्पो, घाम्पो, *वि.* घ्याम्पी, घ्याम्पे a huge jar made of clay or metal for storing water, grain or alcohol pot bellied

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कुम्भकार: *ना.* कुह्माल कुम्हार, कुहाँर, कोहाँर a potter

कुर:१ *ना.* कुरो, कुह्लो spear grass; love grass

कुर:२ *ना.* कुरा, कुरो talk

कुरट: *ना.* कुरौटे backbiter

कुरति: *ना.* कुलत bad habit; bad behaviour; bad conduct; addiction

कुर्कुर: *ना.* कुकुर dog; puppy

कुलक्षण: *वि.* कुलच्छिना, कुलच्छिनाहा a man of bad sign; evil women

कुलक्षणम् *ना.* कुलच्छन, कुलच्छिन one who ruins his/her family

कुलक्षणा *वि.* कुलच्छिनाही, कुलच्छिनी a woman of evil disposition

कुलट: *ना.* कुलत an evil nature; adultery

कुलत्थ१ *ना.* गहत horse-bean

कुलत्थ:२ *ना.* कुल्फा, कुलफा, कुल्फी a kind of green vegetable; a metal pipe

कुलाङ्गार: *ना.* कुलाङ्गार, कुलङ्गार one who ruins his/her family

कुल्य: *ना.* खोलो, खोला, खोलो, खोली stream; a small river; irivelut

कुल्या *ना.* कुला, कुलो aqueduct; canal; dike; dyke; sluice; way

कुवस्त्रम् *ना.* कात्रो shroud; winding-sheet; coffin

कुश: *ना.* कुस kind of shrub or grass required for a religious rite

कुष्ठम् *ना.* कुष्ट, कुस्ट, कोर leprosy

कुसमय: *ना.* कुसमउ bad-time, evil-moment; unfavourable time

कुस्थानम् *ना.* कुठाउँ wrong place; delicate part of the body

कुहनम् *क्रि.* कुहिनु to be rotten, to rot

कुहर: *ना.* कुहिरो, कुइरो, क्वैरो fog; haze; mist

कुहेली *ना.* कुहिरो haze, mist

कूट: *ना.* कूत portion of the land product which a tiller pays to the landlord; fixed value of product

कूप: *ना.* कुवा well; deep pit

कूबर: *वि.* कुप्रो, कुब्रो hunchbacked; kyphosis; hump

कूबरी *वि.* कुब्री, कुप्री a hunchbacked woman

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

कूम्भाण्डम् *ना.* कुभिण्डो, कैँडी, कुभिण्डा, कुम्हडा, कैँडा , कैँडो pumpkin; ash gourd
कूम्भाण्डक: *वि.* कुभिण्डे dwarf
कूर्च: *ना.* कुचो broom
कूर्चनिका *ना.* कुर्चुनी, कुरौनी, कुराउनी, कुनी, खुर्चुनी, खुर्चौनी, खुरचनी, खुरचन milk food
कूर्चिका१ *ना.* खुवा, खोवा, ख्वा milk food
कूर्चिका२ *ना.* कुची a small broom
कूर्द: *ना.* कूद jump; leapspring
कूर्पर: *ना.* पाखुरा, पाखुरो, पाखुरी arm
कृत्यकन्या *ना.* किचकन्या, किचकन्ने evil spirit, ghost, femal goblin
कृत्रिमम् *वि.* किर्ते artificial, forgery, false; fraudulent
कृपणक: *वि.* किरण्टोकी (लोभी) greedy, miserly
कृपीटम् *ना.* पेट stomach
कृमिल: *ना.* कमिला ant
कृशतर: *ना.* खल्लर bony; skinny
कृशर: *ना.* खिच्रो, खिच्रीमिच्री hodge-podge, mish-mash
केतकी *ना.* केतुकी, केत्तुकी, केतुके, केत्तुके pandanus; the screw-pine
केल: *ना.* केरा, केरो banana
केविका *ना.* केवँरा fragrant flower; pandanus
कैङ्कर्यम् *ना.* चाकरी, चाकडी service; attendance
कैरात: *ना.* करेत, करेट krait; poisonous snake
कैलालम् *ना.* कैलाली Kailali (name of a district)
कैवर्त्त: *ना.* केवट a boatman; a fisherman
कोकिल: *ना.* कोइली cuckoo
कोकिला *ना.* कोइली cuckoo
कोऽपि *सर्व.* कोही anybody
कोट: *ना.* कोत bell of arms
कोटकम् *ना.* कोट coat
कोटपाल: *ना.* कोतपाल guard
कोटर:१ *ना.* टोड्को, टोड्का, टोड्की a hollow; hole (on a tree)
कोटर:२ *ना.* टोक्रो a bamboo utensil
कोटरिक: *वि.* टोडके belonging to a hollow
कोटरिका:१ *ना.* कोठरी a small room; chamber; cell
कोटरिका:२ *ना.* टोकरी basket, crate

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

कोटिश: *ना.* कुटिसो (सानो कुटो) a small spade

कोट्ट: *ना.* कोत an arsenal

कोट्ट: *ना.* कोट temple of goddess

कोट्टपाल: *ना.* कटुवाल, drum-man

कोट्टार: *ना.* कोठार granary; store house

कोट्टालय: *ना.* कोटाले a sub cast

कोण:१ *ना.* कुना, कुनो, कुनु angle

कोण:२ *ना.* कोन्द्रो, खोन्द्रो, कुन्तर, अन्तर-कुन्तर corner

कोणकम् *ना.* नुक्कड angle

कोद्रव: *ना.* कोदो millet

कोमलम् *वि.* कमलो, कवँलो, कौंलो soft

कोरक: *ना.* कोर्को a cradle; small basket

कोरिका *ना.* कोर्की a small cradle

कोलाहल: *ना.* कोकोहोलो hue and cry; uproar; tumult; outcry

कोविदार: *ना.* कोइरालो ebony, bauhinia variegata

कोविदारीय: *ना.* कोइराला, कोइरालो a sub-caste

कोश: *ना.* कोसा, कोसो, कोसी legume; pod womb

कोष्ठकम् *ना.* कोठो room

कोष्ठम् *ना.* कोठा, कोठी room

कोहल: *ना.* कोहोलो, कोकोहोलो noise; clamour; uproar; shout

कौक्कुट्यम् *वि.* कुखुरे (बैंश) young age, beginning of puberty

कौक्षम् *ना.* कोख flank, womb

कौण्डिन्य: *ना.* कौडिन्य a clan

कौतुकम् *ना.* कुत्कुती, गुदगुदी, कातिकुती ticklishness; merriment

कौमुदी *ना.* कौमदी, कौमती a book of sanskrit grammar

कौशली *ना.* कोसेली gift

कौशिकी *ना.* कोसी the Koshi river

क्रन्दनम् *क्रि.वि.* कनकन, खनखन, खुनखुन, गनगन disturbance

क्रान्तक: *ना.* कराँते karante

क्रिया *ना.* किरिया, किरिये funeral rites, path, annual grief

क्रुङ् *ना.* कर्याङ्कुरुङ् a migratory bird with a head like duck's and a body like fowl's

क्रोड: *वि.* कोल्टे, कोल्टो sideline, turn

क्रोडक: *ना.* कोक्रो cradle, cribe

क्रोडिका *वि.* कोरली, कोर्ली heifer, young-cow

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

क्रोश: *ना.* कोस distance of two miles

क्लेश:१ *ना.* कसला (दु:ख) trouble

क्लेश:२ *ना.* कलेस mental torture (caused painful condition)

क्व नु *नि.* कुन्नि a word signifying "I don't know."

क्वाथ: *ना.* काढा decoction; a pozem

क्वाथी१ *ना.* क्वाँटी a bean-soup

क्वाथी२ *ना.* कढी food prepared from the flour of gram by boiling it with spices and sour curd

कृषरकम् *ना.* खच्र्याक, खुच्रुक, hodge-podge

कृषाण: *ना.* किसान farmer

कृषि: *ना.* कृखि, किर्खि agriculture

कृसर: *ना.* खिचडी, खिचडो a dish prepared from rice and pulse boiled together, a mixed heap

क्ष

क्षण *ना.* छिन moment; instant

क्षणभङ्गुर: *क्रि.वि.* छिनभर भरछिन transitorily; for a moment

क्षत:१ *ना.* खत mark; spot; scar

क्षत:२ *ना.* खाटा, खाटो crust; scab

क्षतविक्षतम् *ना.* खतविखत, छ्यतविछ्यत damage; erosion; injury; loss; ruin

क्षति:१ *ना.* खति harm; damage; loss; unnecessary expenditure

क्षति:२ *ना.* छ्यति loss

क्षति:३ *ना.* काती, कात्ती solid bregs of oil

क्षत्रिय: *ना.* खत्री, छेत्री Kshatriya caste

क्षत्रियाणी *ना.* छेत्रिनी Kshatriya (female)

क्षमा *ना.* छ्यमा, छेमा, माफ, माफी excuse; epology;

क्षयी१ *ना.* खई, खै rust; stain; trozen on iron

क्षयी२ *ना.* काई scum; moss rust

क्षरक: *ना.* छिर्को speck; spot; streak

क्षरणी *ना.* खरानी ash

क्षारणम् *ना.* खार्नु accusing especially of adultery

क्षालक: *ना.* खल्को a mourning bath

क्षार:१ *ना.* खारा, खारो alkaline

क्षार:२ *ना.* छारा, छारो, छार, ash

क्षालनम् *क्रि.* खकाल्नु to wash

क्षिप: *ना.* छिपा, कपडा छाप्ने व्यक्ति printer

क्षिप्त:१ *ना.* छिटो fast

क्षिप्त:२ *ना.* छिट (छिर्के मिर्के कपडा) calico

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

क्षिप्तक: *ना.* छप्को, सप्को a Khukri stroke; a splash

क्षिया१ *ना.* खिया rust

क्षिया२ *वि.बो.* छिया, छ्या tush; pish!, fie!

क्षिया३ *ना.* छियाछिया to have cuts, holes or shreds

क्षीण: *वि.* झीनो, झीना poor; thin

क्षीरक: *ना.* खिर्रो fig tree

क्षीरिका *ना.* खीर rice pudding

क्षुद्र:१ *वि.* छुच्चा, छुचा, छुच्चो, छुचो backbiter; bully; rude

क्षुद्र:२ *वि.* छुद्र, छुद्रो, छुद्रे mean, miserly

क्षुद्र:३ *ना.* खुजुरा, खुजुरो, खुजुरो (पैसो) miscellaneous objects, a small coin; change money

क्षुद्र:४ *ना.* खुद्रा, खुदरा (खुद्रा-व्यापारी) miscellaneous objects; retailer

क्षुद्रक: *वि.* छुस्के छुस्को backbiting

क्षुद्रा१ *वि.* छुच्ची, छुची miser, backbiter, rude

क्षुद्रा२ *वि.* छुद्री mean; trifling (female)

क्षुप: *ना.* छोप sauce; relish

क्षुपाक्षुपम् *ना.* छोपाछोप act of covering, hiding

क्षुर: *ना.* खुर hoof

क्षुरक: *ना.* खुकुरी Khukuri

क्षुरप्र:१ *ना.* खुर्पँचो the case or scabbard for scraper

क्षुरप्र:२ *ना.* खुर्पा big sickle

क्षुरप्रष्ठ: *ना.* खुर्पेटो the case or scabbard for scraper or sickle

क्षुरप्रिका *ना.* खुर्पी a small sickle

क्षुरा *ना.* छुरा razor; knife

क्षुरिका *ना.* छुरी a small knife

क्षुरितकम् *ना.* खोत्तर scraper, scoop

क्षुल्लकम् *वि.* खुल्ला open, wide, small coin

क्षुल्लिका *ना.* छोला spice mixed bean-soup

क्षेत्रम् *ना.* खेत field

क्षेप:१ *ना.* खेप trip

क्षेप:२ *ना.* छ्याप, छ्यापाछ्याप sprinkle; splashing each other, act of splashing

क्षेप:३ *ना.* छेप, छेपो sprinkle, splash, time pass

क्षेपणक: *ना.* चिम्टा tongs; pincers; forceps

क्षेपणम्१ *क्रि.* छेप्नु, छ्याप्नु to splash (water); to spatter

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

क्षेपणम्२ *ना.* छेपन, छेप्पन blame, charge

क्षेपणिका *ना.* चिम्टी small tongs; pincers; forceps

क्षेप्य: *ना.* खेप the quantity of a thing carried at a time; a trip

क्षोट:१ *वि.* छोटो, छोटा, छोटे, छोट्टो short

क्षोट:२ *ना.* खोट, खोटो faulty, defective; counterfeit, forged

क्षोटि: *वि.* खोटी faulty; flawed

क्षोटी१ *वि.* छोटी small; little

क्षोटी२ *ना.* छोट्टी a young girl

क्षोप: *ना.* छोप sauce, relish

क्षौर: *ना.* छौर, छउर, छेवर festival

क्षौरम् *ना.* खौर shaving

क्ष्वेडा *ना.* सीठा, सीठो; सीटा, सीटो butt of a cigarette, bidi, tobacco; a small dried twig

ख

खचखचम् *क्रि.वि.* खचाखच full, very full; chock-full; packed to capacity

खञ्ज:१ *वि.* खञ्जो, खुँजो a cripple, lame

खञ्ज:२ *वि.* खँजाहा a crippled person

खञ्जरीट: *ना.* खैंजडी, खैँजरी tambourine

खट: *ना.* खर thatch; hay; grass; straw

खटप्रविलम् *ना.* खटप्वाल niche hole; a hole to bamboo framework

खटी *ना.* खरी chalk

खट्टिका *ना.* खटिया bed stead

खट्वा *ना.* खाट bed cot

खट्विका *ना.* खटिया bed a small table to keep books, small cot

खड: *ना.* खर hay grass; straw; thatch

खड्ग:१ *ना.* खड्को, खड्गो doubt; apprehension, fear; critical time

खड्ग:२ *ना.* खाग rhino's horn

खड्ग:३ *ना.* खाँडो a sword; a portion; praise; eulogy

खड्गपात्रम् *ना.* खगौतो a vessel for pouring libation made of the horn of rhinoceros

खड्गहस्त: *ना.* खड्गास्ट (रीस, राग) enmity; malice

खणखणम् *क्रि.वि.* खनखन, खुनखुन a jingling sound

खण्डकर: *ना.* खडेरी drought; a long period of dry weather; continued lack of rain

खण्डकुण्डम् *ना.* खडकुलो, खँडकुला a large cooking vessel made of copper with rings on both sides

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

खण्डकुण्डिका *ना.* खँडकुली a small cooking pot

खण्डम्-१ *ना.* खाँड unrefined sugar; treacle

खण्डम्-२ *ना.* खाँड, मिश्री candy

खण्डसार: *ना.* खाँडसारी un-refined sugar

खण्डीय: *वि.* खण्डे, खण्डेथाल divided into parts; tray or plate divided into parts; word denoting small part, piece, etc.

खत्त: *ना.* खात (खातका खात) a pile, a stack; a heap

खदिर: *ना.* खयर catechu

खदिरवणम् *ना.* खयरवन, खैरेनी thicket of catechu

खनालय: *ना.* खनाल khanal caste

खनि: *ना.* खानी a mine; quarry

खनित्रम् *ना.* खन्ती a small piece of rod to dig; a digger

खनित्री *ना.* खन्ती a small piece of rod to dig; a digger

खपुर: *ना.* सुपारी nut

खम्भारी *ना.* खमारी a kind of tree

खर: *ना.* खरो, खरा, खह्रो, खरो (भयो), खरो मानिस hardened on fire, dried; plain speaking; strict, hunger, appetite

खरस्थानम् *ना.* खरिहान, खरेहान, खर्यान, grass field; granary; barn

खर्जू: *ना.* खाज itch; eczema

खर्जूर:१ *ना.* खजुरो centipede

खर्जूर:२ *ना.* खजुरी a kind of sweet meat; sweet cookie

खर्जूरम् *ना.* खजूर palmyra palm; date palm

खर्पट:१ *ना.* खपटा, खपटो, खवटा, खवटो sheath

खर्पट:२ *ना.* खपडा roofing tile; potsherd

खर्पर: *ना.* खप्पर, खप्पर्क, खपरु skull; cranium

खर्परक: *ना.* खोपडा, खोपडी, खपटी skull; cranium; scalp; brain

खर्परी *ना.* खपरी a beggar's bowl; a potsherd

खर्बटालय: *ना.* खरेल kharel caste

खर्व:१ *ना.* बुर्चो dwarf

खर्व:२ *वि.* बुर्चे dwarfish

खल: *ना.* खलो threshing-floor

खल्ल:१ *ना.* खल mortar; stone or iron pot for grinding herbs and spices to powder

खल्ल:२ *ना.* खालो cloth; bark

खल्लि:१ *ना.* खलती, खलीतो pocket

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

खल्लि:२ *वि.* खालि merely; lonesome

खल्वाट: *वि.* खुइले bald; naked; without trees and plants

खसस्थानम् *ना.* खसान a native place of Khas

खात: *ना.* खाडी a gulf; an abyss; a bay; a pond

खातल: *ना.* खाडल, खाल्डा, खाडी, खाल्टो, खाल्टा, खाल्टाखुल्टी a pit; a ditch; holes

खाति: *ना.* खाई dike, ditch

खादक: *वि.* खवैया an eater; glutton

खाद *क्रि.* खाऊ eat

खादनपानम् *ना.* खानपान, खानपिन eating and drinking

खादनम् *ना.* खाना food; victuals

खादनिका *ना.* खानकी, खान्की, खानगी, खान्गी diet

खादम् *क्रि.* खानु to eat

खादितम् *वि.* खाएको eaten

खाद्यम् *ना.* खाजा tiffin; light meal

खाद्यसार: *ना.* खाइसार enjoyment

खिन्नरूप: *वि.* खिनाउरो, खिदाँउरो sad; distressed; weary; helpless; very thin; thinned

खुण्ट: *ना.* खुँडो, खुँडे a dagger, a spiral sword specially used during Dasain for killing animals

खुरासानक: *वि.* खुरसाने chilli

खुरासानि: *ना.* खोर्सानी, खुर्सानी, खुरसानी red pepper, chilli

खुरासानिका *ना.* खुरसानी, खुर्सानी chilli

खेटम् *ना.* खेत field

खेटी *ना.* खेडी (चलाकी) deceit; cleverness

खेलाविहारम् *ना.* खेलबहाड, खेलबहार, खेलवाड, खेलबार recreation; entertainment; joke

खोजनम् *क्रि.* खोज्नु to search

खोटाङ्गालयी *वि.* खोटाङ्गेली, खोटाँगेली person who is from Khotang

खोरक: *ना.* खोर a narrow enclosure to keep animals; pen; prison-room

खोरम् *ना.* खोर a narrow enclosure for keeping fowls or animals

खोल: *ना.* खोलो, खोला stream

खोलकम् *ना.* खोल cover; pillow cover

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ग

गच्छ *क्रि.* जाऊ go

गञ्जः *ना.* गाँज the lump of paddy plants; scum; froth; foam

गञ्जा *ना.* गाँजा hemp; hashish; marijuana

गञ्जावरः *ना.* खजाञ्ची, खजञ्ची, खजान्ती, खजन्ती treasurer; a bursar

गडुलः१ *वि.* डुँडो maimed; having lost a limb

गडुलः२ *ना.* गड्यौला an earthworm

गढः *ना.* गौँडा a narrow pass; a castle

गणः *ना.* ग्याङ् gang

गणिकारिका *ना.* गिनेरी a kind of tree

गणितम्१ *ना.* गन्ती counting; calculation; computation; figuring

गणितम्२ *वि.* गनौटो, गनौटा, गनौटे counted one by one

गणितिः *ना.* गिन्ती counting; calculation; computation; figuring

गणेरुः *ना.* गेना, गैँदा marigold

गण्डः१ *ना.* गट्टा, गट्टो a young pumpkin

गण्डः२ *ना.* गिँड trunk i.e. body without or excluding head and limbs; segment or cut of sugarcane; log; a block of wood

गण्डः३ *ना.* गिर a wooden ball

गण्डः४ *ना.* गाला cheek; side of the face

गण्डः५ *ना.* गाँड, गाँडे, गाँडा, गाँडो goiter; scrofula

गण्डः६ *ना.* गाण्डु, गाँडू colt of an ass

गण्डकी *ना.* गन्नकी Gandaki river

गण्डमूलकम् *ना.* गाण्टेमूला small radish; turnip

गण्डम् *ना.* गाँड, गाँडी vagina; rump buttocks; fundament; term of abuse

गण्डोलकः *ना.* गडँउला, गड्यौँला an earthworm

गताः *क्रि.* गए went

गतिः१ *ना.* गती motion; movement; velocity; pace; condition; momentum; salvation; access

गतिः२ *ना.* गस्ती roaming; patrolling; going round

गतिलः *वि.* गतिलो good; excellent; durable

गन्त्री *ना.* गाडी an automobile; a car; a carriage; a bus; a coach; a train; a buggy; a cart

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

गन्धितम् *वि.* गन्दा, गन्धा, गन्दे foul-smelling; dirty; filthy

गभीरम् *वि.* गहीरो, गैरो deep; thick; difficult; recondite; mysterious

गभीरालय: *ना.* गहिरे, गैह्रे a sub caste

गमनम्१ *ना.* गमन, गबन change of station; misappropriation; embezzlement

गमनम्२ *ना.* गउना, गौना (दुरान) ceremony of second entrance

गम्भीरम् *वि.* गम्मीर, खम्भीर serious

गायनकरी *ना.* गायनी, गइनी, गैँणेनी singer (female)

गरिष्ठम् *वि.* गरिष्ट heaviest

गरुड: *ना.* गडुल, गलुड eagle; adjutant; the vehicle of Lord Vishnu

गर्गर: *ना.* गाग्रो a pitcher

गर्गरी *ना.* गाग्री a small pitcher

गर्गरीट: *ना.* गग्रेटो, गग्रेटा, गग्रेटो, गग्र्याँटो a place for keeping jars or pitchers

गर्त: *ना.* गढ्डा, गढ्ढो, गाड, गाडो a pit; a hollow; a ditch; flood

गर्तच्छेद: *ना.* गल्छेँडो narrow lane

गर्दभ:१ *ना.* गद्दू stupid

गर्दभ:२ *ना.* गधा, गधो an ass, a donkey; a fool

गर्दभी *ना.* गदिनी, गधिनी an ass, a donkey; a fool (female)

गर्धक: *वि.* गद्धार, गद्दार traitor; betrayer

गर्भ:१ *ना.* गाबो, गाबा pregnancy of cattle

गर्भ:२ *ना.* गाभ, गाभा, गाभोगुभो (कर्कलाको गाभा) new shoot or tip of a plant

गर्भ्य: *वि.* गर्भे, गर्वे child in the womb

गर्भिणी *वि.* गाभिनी, गभिनी pregnant (of cattle)

गर्ह्यम् *ना.* गर्ज, गर्जो need, necessity

गल: *ना.* गलो, गला throat, a musical voice

गलक: *वि.* गलक्क over-ripe

गलेगण्ड: *ना.* गलगाँडो goiter, scrofula; swelling in the neck

गलग्रन्थ: *ना.* गलगाँठो neck-tie

गलघण्टिका *ना.* गलघाँडो inflammation of the glands of the neck; burden

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

गलन्तिका *ना.* घल्चा, घल्ची a small metal pitcher

गलबन्धः *ना.* गलफन्दा, गलबन्दा a muffler, neckerchief, wooly neckband

गलहस्तः *ना.* गलहत्ता, गलहत्ती, गलत्तो ejecting by the scruff of the neck

गलितम् *वि.* गिलित्त, गलत्त squashy; mushy; soft; soggy; sticky; overripe; over-cooked

गल्प *ना.* गफ tittle-tattle; gossip; chat; rumour

गल्पकरः *ना.* गफाडी gabbler

गल्पी *ना.* गफ्फी a gossiper, prattler

गल्लः *ना.* गालो, गाला, गलो cheek; side of the face

गल्लकः *वि.* गाले small pillow for check

गल्लर्कः *ना.* गिलास glass

गल्हः१ *ना.* गिल्ला, गिल्ली squashy, mushy, soft, soggy, sticky, over-ripe, over-cooked

गल्हः२ *ना.* खिल्ला, खिल्ली jest, joke, humour; a stick of cigarette

गवेदुः *ना.* गैडु (गैडुपूजा) Gaidu worship

गह्वरः *ना.* ओडार cavern, cave

गाढम्१ *वि.* गाढा thick, dense, solid

गाढम्२ *वि.* गाह्रो hard; difficult

गात्रकः *ना.* गाता, गातो the cover of a book

गात्रम्१ *ना.* गाथ, गात the body (honorific)

गात्रम्२ *ना.* गादो, गाजो gown, loose apparel, outer garment

गात्रिकः *वि.* गाते of the covered (book)

गानम् *ना.* गाना singing; a song

गान्धारः *ना.* कन्दहार (देस) modern Kandahara

गायकः *ना.* गवैया a singer, a songster

गायनकरः *ना.* गाइन, गाइने a person who sings a song

गार्जरम् *ना.* गाजर carrot

गार्हस्थ्यम् *ना.* गिरस्ती, गिरेस्ती, गिरहती a house-holder, a husbandman, husbandry, household; family

गालिः *ना.* गाली abusive term, rebuke, scolding

गालीजल्पः *ना.* गालीगलोज abusive term, rebuke, scolding

गावुकः *ना.* गबुवा a milking vessel

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

गिल्यम् *वि.* गिलो squashy, soft, over- ripe, over-cooked

गीतम् *ना.* गीत, गीद song

गुग्गुलु: *ना.* गोकुल (धूप) gum; bdellium, balm, olibanum

गुञ्जा *ना.* गुज्जा (गुच्चा) marble

गुञ्जी *ना.* गुजी an evil spirit

गुटी *ना.* गोटी a piece of counter; a pawn, profitable business

गुड: *ना.* गुला, गुलो testicles, scrotum

गुडा *ना.* गेडा, गेडो seed, grain

गुडिका *ना.* गेडी a small grain; a joint गेडी खुस्काउनु

गुडुची *ना.* गुर्जो Tinospora Cordiofilia

गुड्यम् *वि.* गुल्यो, गुलियो sweet

गुण: *ना.* गुन feature, virtue, trait

गुणालय: *वि.* गुनिलो meritorious, grateful (male); virtuous

गुणालया *वि.* गुनिली virtuous, grateful, gifted (female)

गुणी *वि.* गुनी virtuous, grateful, gifted

गुण्ठ:१ *ना.* गुण्टो, गुण्टा covering, veil; a hood

गुण्ठ:२ *ना.* घुम्टो, घुमौटो head-cloth, veil, purdah

गुण्ठनम् *क्रि.* गुँथ्नु, गुँत्नु, गुत्नु to cover, to veil

गुण्ठनिका *ना.* गुनियाँ, गुन्यू, गुन्ये a skirt or petticoat; cloth worn round the waist; saree

गुण्ठित: *वि.* गुण्टे dwarf, short, pigmy

गुण्ठी *ना.* घुम्टी, घुमौटी a dazzling veil to cover the head of the bride in marriage

गुण्डक:१ *ना.* गुन्द्रुक, गुन्नुक fermented or dried leaves of vegetable

गुण्डक:२ *ना.* गुण्डा, गुण्डो a rogue; a hooligan, a ruffian

गुण्य: *वि.* गुन्ये, गुन्ने (मान्ने-गुन्ने) respected; respectable

गुत्स:१ *ना.* गुच्छा, गुच्छो, गुछो tasseled, knotted, clustered

गुत्स:२ *ना.* थुँगो, थुँगा a bouquet of flowers

गुत्स:३ *ना.* गुत्थो, गुत्था a bouquet

गुन्द्र: *ना.* गुन्द्रो, गुन्द्रा, गुन्द्री, गुनरी, गुन्रो a mat made of straw

गुम्फ:१ *ना.* गुजुल्टो, गुजुल्टा a handful of grass, straw or creeper, hair etc

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

गुम्फः२ *ना.* गुबो, गुभो गुबी, गुभी core, pith, under layer, new shoot, tip

गुम्फितकः१ *ना.* गुम्बा a Buddhist monastery

गुम्फितकः२ *ना.* गुम्बद, गुम्बज vault, cupola

गुरुकः *वि.* गरुको, गह्रुको, गरुङ्गो, गह्रौँ, गह्रुङ्गो heavy, weighty

गुरुग्रामीयः *ना.* गुरागाँई a sub-caste

गुरुङ्-नदी *ना.* गुरुङ्दी Gurung di river

गुर्जरावर्तः *ना.* गुजरात, गुज्रात Gujarat place

गुर्दनम् *ना.* दगुर्नु to run

गुर्वङ्गः *ना.* गुरुङ् Gurung caste

गुलिका *ना.* गोली pill, marble, a small ball, globule; a bullet, gunshot

गुल्फ ग्रन्थिः *ना.* गोली गाँठो ankle

गुल्म्यालयी *वि.* गुल्म्याली, गुल्मेली Gulmeli

गुल्यम् *वि.* गुल्यो, गुलियो sweet

गुस्थानम् *ना.* गुह्यान toilet, dirty place, stool pit, sewer

गुहा *ना.* गुफा, गुफ्फा, गुफो a cave, a den, a cavern

गूर्दः१ *ना.* गूदी, गूदा, गूदो kernel, pith

गूर्दः२ *ना.* गिद्रा, गिद्रो soft pith of cucumber etc.; kernel, core

गूर्दवल्ली *ना.* गुर्दौली, गुर्धौली, गुलदावली, गुलदाउदी a medicinal plant

गेन्दुकम् *ना.* गेन, गैँद, गैँदा, गेना ball, football, marigold

गेरुकः *ना.* गेरुवा ocher-coloured, red brown

गोक्षुरः *ना.* गोखुर a flock of cows; an earring

गोचरः *ना.* गौचरन, गऊचरन a meadow, a pasture, grazing land

गोणी *ना.* गोन ancient weight of 120kg

गोण्डः *ना.* गुण्डा, गुण्डो a rogue; a hooligan, a ruffian, a don

गोत्रीयः *ना.* गोत्यार, गोतेर race; family, parentage, lineage, kin, relation

गोधनम् *क्रि.* गोध्नु, गोद्नु to batter, to beat; to tattoo

गोधागोधिः *ना.* गोदा-गोद, गोधा-गोध beat against beat

CC-0. Nepal Sanskrit Academy- Kathmandu Collection

गोधाम *ना.* गोदाम store, go down

गोधार: *ना.* गोहरा an alligator

गोधूम: *ना.* गहूँ wheat

गोधूमगौर: *वि.* गहुँगोरो with light brownish in complexion

गोधूलि: *ना.* गउधुर, गोधुर dusk, evening, twilight

गोनर्द: *ना.* गोण्डा birth place of Patangali

गोनस: *ना.* गोमन a cobra

गोप-चोपम् *ना.* गुपचुप hush, silence; secrecy

गोपथ: *ना.* गोहो a beaten track by cows

गोपाल: *ना.* ग्वालो, ग्वाला a cow keeper, a milkman, a dairyman; a cowherd, a cow feeder

गोमाता *ना.* गउमाता cow (with respect)

गोमूत्रम् *ना.* गहुँत, गउँत, गँओत, गौँत cow's urine

गोरक्ष: *ना.* गोरखा, गोर्खा Gorkha

गोरक्षक: *वि.* गोर्खे of Gorkha

गोरक्षालयी *वि.* गोर्खाली Gorkhali

गोरटक: *ना.* गोरेटो a beaten track

गोरण्ड: *ना.* गोरा, गोरे (अंग्रेज) a white man, a European, an American, a Caucasian

गोरूप: *ना.* गोरु a bull, an ox

गोरोचनम् *ना.* गोलोचन yellow pigment

गोर्द: *ना.* गिदी brain, gray matter in the skull; intellect, intelligence

गोर्वरम् *ना.* गोबर fresh cow-dung

गोर्वरगणेश: *ना.* गोबर गणेस stupid person

गोर्वरगण्ड: *ना.* गोबरगाँड idiot, stupid, block-headed; dunce

गोर्वरी *ना.* गोहरी a small cake of dried cow-dung used as fuel

गोल: *वि.* गोलो spherical, globular, round

गोलकर्कटी *ना.* गोलकाँक्री ivy gourd, cocinia grandis

गोलण्ड : *वि.* गोरुलाँडे, गोल्लाँडे idiot

गोलपात्रम् *ना.* गोल्फु a small earthen water-pot

गोलभिण्डा *ना.* गोलभँडा tomato

गोवर्त्म *ना.* गोरेटो, गोरैँटो, गोर्याँटो a beaten track

गोविटक: *ना.* गुइँठा dried cow-dung to be used as fuel, dwarf

गोविट्२ *वि.* गुइँठे of dried cow-dung

गोवृन्दम् *ना.* गौँडो, गौँडा, गौँडी a narrow pass, a castle

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

गोवृन्दिका *ना.* गउढी, गौढी spirit distilled from molasses

गोष्ठपाल: *ना.* गोठाला, गोठालो a cowherd, a herdsman, a shepherd, a cow-boy

गोष्ठम् *ना.* गोठ a cow-shed, a byre, herd

गोष्ठी *ना.* गुठी, गुठ a trust, trust property

गोष्ठीनम् *ना.* गोठ्यान cow-shed

गोस्वामी१ *ना.* गोसाईँ, गुसाईँ an epithet for saints, sages; God; a monarch; a saint, a disciple of Chaitanya

गोस्वामी२ *ना.* गोसाँहा, गोसाहीँ a cowherd, a ranch owner, breeder, cattle king

गौ: *ना.* गऊ, गाईँ cow

गौधेर: *ना.* गोहरा, गोहरो an alligator, lizard

गौमूत्रिक: *वि.* गोरुमुते impotent, coward

गौर: *वि.* गोरो fair, blonde, light-skinned

गौरी *वि.* गोरी fair-skinned; white (female), blonde

गौर्जरी *वि.* गुजराती, गुज्राती Gujarati

गौर्वर: *वि.* गोब्रे, गोप्ले, गोफ्ले vulgar, lumpish, dwarfish, fat

गौष्ठल्यम् *ना.* गोठ्ल्याइँ work of cowshed

ग्लानि: *ना.* गलानी, गलनी lassitude, faintness, weakness; weariness; depression of mind; mental anguish

गृञ्जनम् *ना.* गाजर carrot

गृध्र: *ना.* गिद्ध, गिद्द a vulture

गृष्टि: *ना.* गिठी, गिठो, गिठा yam

गृह-क्षेत्रम् *ना.* घरखेत house and land

गृहजगत् *ना.* घरजग्गा house and land

गृहद्वारम् *ना.* घरद्वार domestic duty; family matter

गृहधनदा *ना.* घरधन्धा domestic work; household duty

गृहपति:१ *ना.* घर्ती a sub caste

गृहपति:२ *ना.* घरपति, घरपटि, घरपट्टी, घरभेटी the master of a house; a landlord

गृहपतिकी *ना.* घरियाँती the bride's relationship

गृहपत्नी *ना.* घर्तेनी, घर्तेना Gharti (female)

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

गृहपालित: *वि.* घरपालुवा, घरपाला domesticated; tamed; domestic

गृहप्रवेश: *ना.* घरपबिसो, घरपइसो, घरपैँसा a house warming; the ceremony of first entrance or formal entry into a newly-constructed house

गृहभाटकम् *ना.* घरभारा, घरभाडा house rent

गृहम् *ना.* गृहे, गिर्हे home

गृहवयनकम् *वि.* घरबना, घरबुना home-spun cloth

गृहवासम् *ना.* घरवास dwelling; abode; habitat; settlement

गृहसन्धानम् *ना.* घरसङ्खा, घरसङ्घा building materials

गृहस्वामिनी *ना.* गोसाईंनी, गे◌ासानी, गोसेनी, गुँसेनी a female head of a family

गृहायतनम् *वि.* घरानिया घराना well-bred; of noble family; high-born

गृह्य: *वि.* घरैया domestic; homemade

ग्रथनम्१ *क्रि.* गाँस्नु to intertwine, to string, to thread

ग्रथनम्२ *क्रि.* गाँथ्नु to inteenune, to string, to thread

ग्रथित: *वि.* गाँठ (भएको), गाँठो (परेको) a knotted, a gland, jointed, accumulated

ग्रन्थ:१ *ना.* गाँठ, गाँठो, गाँठा, ग्याँठ, क्याँठ आँठो गाँठि, आँठि a knob, a knot; gland

ग्रन्थ:२ *वि.* गान्टो गान्टे short-statured

ग्रन्थि:१ *ना.* गाँठी means; intention; resources; stature

ग्रन्थि:२ *ना.* गाँठो gland

ग्रन्थिका *वि.* ग्याण्टी, गाण्टी short-statured (female), manikin

ग्रन्थिगुम्फी *ना.* गाँठकोभी, गाँठगोभी गाँठकोबी, गाँठगोबी, गाँठकोपी, गाँठगोपी a cabbage

ग्रन्थितक: *वि.* ग्याण्टो, गाण्टो, ग्याटा, ग्याण्टा, ग्याण्टे, गाण्टे manikin, dwarf, diminutive, bantam

ग्रन्थिबन्धनम् *ना.* गठबन्धन unison, coalition; illegal or secret connection or plot

ग्रन्थी *वि.* गठरी, गठरो, गुटुरी bundle, parcel, package

ग्रस्त: *वि.* गरस्त, गलस्त affected, attacked

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

ग्रहः *ना.* गरह a planet, orb, star, favour

ग्रहणम्१ *क्रि.* हाल्नु to put, to accept

ग्रहणम्२ *ना.* ग्रहन, गर्हन, गरन eclipse

ग्रामः *ना.* गाउँ village

ग्रामदारकः *वि.* गमार , गँवार primitive, uncivilised; vulgar, ill-bred, foolish; a villager, a rustic, a dunce

ग्रामाटः *ना.* गाउँटे villager

ग्राम्यः१ *वि.* गमार, गवाँर primitive, uncivilised; vulgar, ill-bred, foolish; a villager, a rustic, a dunce

ग्राम्यः२ *वि.* गाउँले villager

ग्राम्यवसनम् *ना.* गबुन gabardine

ग्रामस्थलिन् *ना.* गौँथली sparrow

ग्रासः *ना.* गाँस, गास, गरास (गतिगरास) a mouthful, a morsel, wretchedness

ग्रासपात्रम् *ना.* घुस्यौटी, घुस्यौटो (पेट) stomach, belly

ग्रास-वास-कार्पासम् *ना.* गास-बास-कपास lodging, fooding and clothing

घ

घट *ना.* घर house, home

घटः१ *ना.* घैँटो a pitcher made of clay

घटः२ *ना.* घडा a pitcher, an earthen pot

घटः३ *ना.* घोत (भेटी) mourning-present

घटः४ *ना.* घैलो, घैला a pitcher

घटनम् *ना.* गठन assembly; formation, organisation, construction

घटपाशः *ना.* घटेसो, घटेसी a wreath of corals; a necktie, a bow tie

घटितम् *वि.* गठित strongly built, formed, organised

घटी१ *ना.* घाँटी neck

घटी२ *ना.* घडी a space of 24 minutes; a clock, a watch; suitable time

घटी३ *ना.* घरि, घरी the whole bunch of bananas

घट्टः१ *ना.* घाट the bathing place on the bank of a pond or a river

घट्टः२ *ना.* घाटा loss

घट्टकारः *वि.* घट्टेरो, घटेरो a miller

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

घट्टपाल: *वि.* घटारो , घटारे, घटुवारे a boatman, a constructor of ghats

घण्टक: *वि.* घण्टे resembling a bell

घण्टा१ *ना.* घण्ट a bell

घण्टा२ *ना.* घाँडो, घाँडा, घाँड a bell or log tied on the neck of an animal; encumbrance

घण्टागृहम् *ना.* घण्टाघर a clock tower

घण्टिका१ *ना.* घण्टी a small bell; a call-bell; a door-bell

घण्टिका२ *ना.* घाँटी larynx; throat

घनक: *क्रि.वि.* घनक्क loud tinkling sound

घनघर्षणम् *ना.* घनघसाइ, घनिघसाइ labour, hard labour

घनचक्रम् *ना.* घनचक्कर, घन चक्कर a blockhead; stupid, foolish

घनाघन: *क्रि.वि.* घमाघम a terrible fight

घमिरीय: *ना.* घमिरे, घिमिरे Ghimire sub clan

घर्घरी *ना.* घाघरी, घाघँरी, घाघ्री a kilt, a frock, a robe, a petticoat

घर्म:१ *ना.* गरम, गर्मी heat, warmth

घर्म:२ *ना.* घाम the sun; sunshine, the heat of the sun

घर्मक: *क्रि.वि.* घम्मक, sunny, sunlit

घर्मल: *वि.* घमाइलो sunny, sunlit, thermal

घर्ष: *ना.* रगड, रगेड्, रगेटँ, रगेटो a crub, friction

घर्षणम्१ *क्रि.* घस्नु to rub, to abrade

घर्षणम्२ *क्रि.* घस्रनु, घिस्रिनु, घिरुयाउनु, घसार्नु, घिसार्नु, घिसिनु to work by rubbing or scouring

घर्षणम्३ *ना.* रगडाइ the work of rubbing or scouring

घर्षणवस्त्रम् *ना.* घसेटो a dhoti worn at the time of rubbing oil or doing dirty works

घर्षाघर्षि: *क्रि.वि.* घसाघस rubbing

घस्मर: *वि.* घिचुवा ravenenous, voracious, glutton

घस्मरी *वि.* घिचुवी ravenenous, voracious (female)

घस्सिनु *क्रि.* घचाड्नु घचेड्न, घचेट्नु, घस्काउनु, घस्किनु to push, to jog, to shove, to move forward by pushing

घाटा *ना.* घाँटी larynx; throat

घाट्टक: *वि.* घाटे one who sits on a ghat to take gifts from the bathers

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

घात *ना.* घाहा stroke; a bowl, push; trick; multiple product, power

घात:१ *ना.* घाउ wound, hurt, sore, bruise, any cut

घात:२ *ना.* घत effect, impression

घातक: *ना.* घातकी, घात्तुकी, घात्तुके a murderer, an executioner, fraudulent, a strick ster, a chert

घातक्षत: *ना.* घाउखत, घा, खत wound, hurt, sore, bruise, any cut

घातचोट: *ना.* घा-चोट wound, hurt, sore, bruise, any cut, misfortune

घातविघातम् *ना.* घातविघात, घतविघत stroke; trouble, push; trick; multiple product, power

घातित: *वि.* घाइते wounded, injured, hurt; casualty; a loser (in gamble)

घातुक: *ना.* घात्तुक, घातिक fraud, fuite, deciet, deceive

घास: *ना.* घास, घाँस grass, straw, fodder

घासखण्डम् *ना.* घसेटो, घसैंटा rubbish

घुक: *क्रि.वि.* घुँक्क sobbing, sighing or crying with short quick breath

घुटक: *ना.* घुडौं, घुँडा knee

घुण: *ना.* घुन weevil, woodworm

घुण्ट: *ना.* घुँडा knee, button, knob

घुण्टिक: *ना.* घुण्डी (सुई आदि घुमाउने पूर्जा) ball shaped

घूर्णक: *वि.* घुमक्कड a rover, vagabond; untiring traveller

घेर: *ना.* घेरा, घेरो circle, encirclement, circumference, enclosure

घोकन्ता *वि.* घोकन्तो, घोकन्ते crammer

घोट: (क) *ना.* घोडा a horse, steed

घोटकस्य एतन्मात्रम् *वि.* घोडाको एत्रो, गोडाको एत्रो, गोटाको एत्रो horse-penis (in gesture)

घोटाट: *ना.* घोडेटो horse-track

घोटाति: *ना.* घोडाही, घोराही of a horse, steed

घोट्ट:१ *ना.* घोट्टा, घोटा intoxicating drink

घोट्ट:२ *ना.* घोट्टा rubbing; diligence

घोषक: *वि.* घोकुवा a crammer; given to cramming, i.e. learning by rote

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

घृणा *ना.* घीन hate, disgust, aversion

घृतम् *ना.* घ्यू ghee, clarified butter

घृतविक्रयी *वि.* घेवार, घेवारे ghee-seller

च

चकितम् *क्रि.वि.* छक्क, छक wonder, prodigy, amazement

चकोरः *ना.* च्याखुरो, च्याखुरा red legged partridge

चक्रप्रेङ्खः *ना.* चर्खेपिङ् a windlass rope

चक्रम्ः *ना.* चाक rump, buttock

चक्रम्१ *ना.* चक्र, चक्कर a circle, whirl; giddiness

चक्रम्२ *ना.* चर्खा a lathe; a revolving wheel, winch

चक्रम्३ *वि.* चाका, चाको honey comb

चक्रम्४ *ना.* चक्का, चक्की a wheel

चक्रवाकः *ना.* चखेवा taster, the person with the habit of tasting, an epicure

चक्री *वि.* चाके person who has the rump, buttocks

चक्रिकम् *ना.* चक्के with a small disc

चक्रिका१ *ना.* चाकी hand grinder flour mill

चक्रिका२ *ना.* चर्खी a lathe; a revolving wheel

चक्षणः *ना.* चनाख, चलाख, चनाखो, चनाखेclever, alert

चक्षमः *ना.* चङ्ख, चङ्खो, चङ्खे clever, cunning

चक्षुः *वि.* चोखे influence of an evil or sinister eye

चक्षुष्कम् *ना.* चोखे the bad effects of an evil eye

चङ्गः *ना.* चङ्गा, चङ्ङा kite for flying

चञ्चलः *वि.* चञ्चल, चञ्चले restless; fidgety

चञ्चलपादिका *ना.* चचलीपैयाँ circular game played by children holding one another's hand

चञ्चुः१ *ना.* चुच्चो, चुच्चा point; tip; nib of a pen

चञ्चुः२ *ना.* चौँचो snout

चञ्चुकः *ना.* चौँचे pig

चटः *ना.* चरो a bird; a male bird

चटचुञ्चुः *वि.* चरिचुच्चे like bird-tip

चटिका *ना.* चरी young bird; a female bird

चटुकः *ना.* चकटो a small mat of kush

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चटुका ना. चकटी a small mat of kush

चटुकी ना. चकटी a small round or oval cushion

चटुलः१ वि. चट्टू, छट्टू clever, cunning, shrewd, crafty

चटुलः२ वि. छड़ुँलो free, immoral

चटुलकः ना. चुटकुलो concise, joke

चटुला वि. छड़ुँली coquettish, wanton, flirting

चड्डुः ना. चड्डा (कट्टु) knickers under-wear

चणः (क) ना. चना, चनो gram

चणचर्पटकः ना. चनाचटपटे gram

चण्डः१ वि. जण्ड, जण्डो, जन्ड, जन्डो hot-tempered, hot-headed, angry

चण्डः२ क्रि.वि. चाँडो soon, before long, quickly

चण्डः३ वि. चण्ट, चण्ठ clever, cunning

चण्डा वि. जण्डा, जन्डा hot-tempered, hot-headed, angry

चतुःखण्डम् वि. चौखन्न, चौखन्ना four times

चतुःखण्डी वि. चौखण्डी four times

चतुःखुण्टकः वि. चौखुँडे four-sided, square, rectangular

चतुरः वि. छरितो light, handy, pretty, smart

चतुरशीतिः वि. चौरासी eighty-four

चतुरशीति-पूजनम् ना. चौरासी पूजा Hindu ceremony of 84th years

चतुरस्रः वि. चौरस square

चतुर्थः१ वि. चौथो fourth in order

चतुर्थः२ वि. चुत्थो, चुत्था (तल्लो दर्जाको) mean

चतुर्थी१ ना. चौथी the fourth lunar day

चतुर्थी२ ना. चौथी (मोथे पिप्ला आदि चारथरी मिसिएको शिशुको ओखती) child medicine

चतुर्थी३ ना. चुत्थी (तल्लो दर्जाकी आइमाई) low, mean

चतुर्बाटम् ना. चौबाटो a crossing of four roads

चतुर्मुखम् वि. चौमुखे all-round, overall, comprehensive

चतुर्वृत्तम् वि. चौब्बर, चौबर four times, fourfold

चतुःषष्टिः वि. चौसठ्ठी sixty-four

चतुःस्त्रिंशत् वि. चौंतीस, ३४ thirty four, 34

चतुर्णवतिः वि. चौरानब्बे, ९४ ninety four, 94

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चतुर्विंशति: *वि.* चौबीस, २४ twenty four, 24

चतुश्चत्वारिंशत् *वि.* चौवालीस, ४४ forty four, 44

चतुष्क: *ना.* चउका, चौका, चौका, चौको raised eating place near the hearth, a turn in cowrie or dice, attar

चतुष्कम् *ना.* चोक a yard, a courtyard

चतुष्कर्ण: *वि.* चौकन्ना, चौखन्न four-sided, square

चतुष्काष्ठम् *ना.* चौखट door frame

चतुष्किका *ना.* चौकी police post

चतुष्कीलकम् *ना.* चौकिल्ला, चौकिला boundary of the four sides

चतुष्कोणम् *वि.* चारकुने, चौकुना, चौकुने, चौकुन्ने, चौकुनो square, rectangular

चतुष्कोणिक: *वि.* चौखुण्टा, चौखुण्डा चौखुण्डे, चौखुण्टे four-sided, square, rectangular

चतुष्पट: *ना.* चपाट, सपाट, चापट, चारपाटा, चारपाटे square, rectangular

चतुष्पदी *ना.* चौपाई quadruped, four-footed, verse

चतुष्पाद: *ना.* चौपाया quadruped, four-footed

चतु:सप्तति: *वि.* चौहत्तर seventy-four

चत्वरम् *ना.* चउर चौतारो, चौतारा, चौपारी an open field; open ground for strolling; a small platform

चत्वरम् *ना.* चउर an open field; open ground for strolling

चत्वार: *वि.* चार, ४ four, 4

चत्वारिंशीय: *ना.* चालिसे a caste

चन्दनपट्टम्१ *ना.* चनौटा, चनौटा the flat stone to rub sandalwood for making paste

चन्दनपट्टम्२ *ना.* चनौटा, चन्द्रोटा, चनरौटा a market of Nepal

चन्दनप्रस्तर: *ना.* चनौटो, चनौटी a stone for rubbing sandal wood

चन्द्रक: *ना.* चँदुवा canopy, awning

चन्द्रक:१ *ना.* चाँदे hoe

चन्द्रक:२ *वि.* चाँदे moon shaped

चन्द्रक:३ *ना.* चाँदो forehead, fate, hap

चन्द्रज्योत्स्नी *ना.* चाँदनी bed sheet

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चन्द्रसूरः ना. चमसुर, चंसुर cress, a kind of pungent vegetable

चपकम् क्रि.वि. चपक्क lightly sticking

चपलः ना. चप्पल, चपली sandal, slipper

चपलचण्डः वि. चपर्चण्ड indomitable, unyielding

चपेटः१ ना. चपेटा, चापट, झापट, चपेटो slap, crowd

चपेटः२ ना. झापड a slap on the face

चपेटः३ ना. झप्पा, झप्पू a slap

चमकः१ ना. चमक flash, gleam, glare, shine, polish

चमकः२ क्रि.वि. चमक्क with flash, gleamy

चमर ना. चँवर lather

चमरी ना. चवँरी, चौँरी a yak

चमसः ना. चम्चा, चम्ची a spoon

चम्पः ना. चाँप small bells tied on the feet while dancing, mitchelia tree

चम्पकः ना. चम्पा magnolia, flowering tree

चम्पकवेल्लिः ना. चमेली jasmine plant

चयनम्१ ना. छान choosing, pick; percolation, filtration

चयनम्२ ना. चाङ stack, heap

चयनविचयनम् ना. छ्यान-विच्छ्यान, divide

चयनवीक्षणम् ना. छानबीन, च्छ्यानव्यान, छानव्यान, छानवीन selection; a search; judgment

चरणः ना. चरन foot

चरणम् ना. चरन a grazing ground

चरमकः वि. चर्को loud; piquant; intense

चरित्र ना. चर्ती (कला) bad conduct, activities, false

चरित्रम् ना. चलित्र characteristics

चर्चरी ना. चाँचरी a particular song sung during paddy plantation

चर्चा ना. चर्चो talk, discourse, rumour, topic, question

चर्पटः१ क्रि.वि. चटपट, छटपट, चटपटे, छटपटे chutney, sauce

चर्पटः२ ना. झापड a slap on the face

चर्पटः३ ना. चरा (चर्पटपञ्जरिका) bird

चर्पटी ना. चपाती a thin cake of bread

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चर्म१ *ना.* चाम skin, hide, leather

चर्म२ *ना.* चमडा, चमडो, चमडी leather, bark, skin

चर्मचटकः *ना.* चमेरो a bat

चर्मणम् *वि.* चाम्रो dry and hard, tough, inflexible

चर्ममुष्टिः *ना.* चाम्मुठी (मुठी पार्ने काम) fist-holding

चर्मारः *ना.* चमार shoemaker, a cobbler

चर्वितम् *वि.* चबाएको chewed

चलाक्षः *वि.* चलाक, चलाख clever, adroit, ingenious, intelligent

चवर्णम् *क्रि.* चबाउनु to chew, to masticate

चषकः१ *ना.* चुस्को, चुस्की iota, scrap, crumb

चषकः२ *क्रि.वि.* चसक्क in a pinching manner, painfully

चषकः३ *ना.* चस्को, चस्का pinch, acute pain

चषकम् *ना.* रक्सी liquor

चषणम् *क्रि.* चाख्नु to taste, to relish, to try flavour of

चषणी *ना.* चासनी, चास्नी syrup, flavour

चषिका *ना.* चुस्की slight touch with hands piercing softly

चाकचक्यम् *क्रि.वि.* चकाचक bright, glistening, beaming

चाकचक्यम् *ना.* चहक brightness

चाक्षुष्कम् *ना.* चोखे the bad effects of an evil eye

चाङ्गेरी *ना.* चरिअमिलो grass, tasting sour

चाटुः *ना.* चाट pungent food

चाटुपटुः *ना.* चापलूस flattary

चाण्डालः *ना.* चण्डाल, चन्नाल a low born person

चातुर्यम् *ना.* चतुर्याइँ cleverness, skill, dexterity

चातुष्काष्ठम् *ना.* चौखट a block of four; a window frame

चान्द्रम् *ना.* चाँदी silver, argent

चान्द्री१ *ना.* चाँदी silver

चान्द्री२ *ना.* चाँदनी moon-light

चापग्रामीयः *ना.* चापागाइँ a caste

चारः *ना.* चारो fodder, bird's food

चारकः१ *वि.* चरवा, चरुवा a grazier, a herdsman

चारकः२ चाकर attendant, servant

चारकीयम् *ना.* चाकडी, चाक्डी service, attendance; sycophancy

चारुवाकः *ना.* चार्वाक elegant, mealy-mouthed, a philosopher

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चालनी *ना.* चलनी, चाल्नु, चाल्नो a sieve, a strainer

चाल्लः *ना.* चल्ला a chicken, a pullet

चाषः१ *ना.* चाहार, पानीचाहार cultivation, farming, husbandry

चाषः२ *ना.* चास cultivation, farming, husbandry

चाषः३ *ना.* चास, पानीचाहार cultivation, farming, husbandry

चाहनम् *ना.* चाहना desire

चिक्कणः१ *ना.* चिक्कन fine, smooth, soft

चिक्कणः२ *वि.* चिल्लो, चिल्ला oily or greasy substance, fat, grease

चिचुण्डः *ना.* चिचिण्डो snake guard, serpent gourd

चिटिका *ना.* टिकट ticket

चिण्डः *ना.* चिण्डा, चिण्डो snake gourd

चितास्थानम् *ना.* चिहान, च्याहान, चियान, चिआन, चिहान, च्यान a grave, a cemetery, a burial place, a tomb

चितिः *ना.* चिता funeral pyre

चित् *ना.* चेत sense, consciousness; thought; sensation

चित्र *ना.* चित् wonder

चित्रकः *ना.* चहक, चहक-महक brightness, brilliance

चित्रक *ना.* चितुवा a leopard, a panther

चित्रकम्१ *वि.* चक्क, छक्क, चक, छक amazement, wonder

चित्रकम्१ *वि.* चिटिक्क, चिट्टिक्क, चटक्क, चुटुक्क, चुट्टुक्क well dressed

चित्रम् *क्रि.वि.* चिट्ट, चट्ट, च्याट्ट, चुट्ट well

चित्रलः *ना.* चित्तल spotted deer, antelope, gazelle

चित्रवणम् *ना.* चितवन, चितौन a district of Nepal; Chitwan

चिपिटः१ *वि.* थेप्चा, थेप्चो flat, flattened

चिपिटः२ *ना.* च्याप्टो, चेप्टो flat

चिपिटः३ *ना.* चिउरा flattened or beaten rice

चिपिटा *वि.* थेप्ची flat, flattened (female)

चिबुकम्१ *ना.* चिउँडो, च्युँडो the chin

चिबुकम्२ *ना.* च्यापु the chin

चिरण्टः *वि.* च्याण्टो, च्याण्टे, च्याण्टा small-shaped, smart

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चिरण्टिक: *वि.* च्वाँक, च्वाँके beautiful

चिरण्टी *ना.* च्याण्टी smart girl, harlot

चिरिण्टिक: *ना.* *वि.* चिटिक्क, चिटिक्कको, चुटुक्क चुटुक्कको cute, attractive, smart, pretty

चिरिण्टिका *वि.* चिटिक्ककी, चुटुक्ककी cute, attractive, smart, pretty

चिर्पट:१ *ना.* चिर्पट, चोइटा, चोइटो the split wood or planks

चिर्पट:२ *ना.* चोइला, चोइलो wood-scrap

चिल्ल: *ना.* चील eagle

चिह्न *ना.* चिनो, चिनू a sign, a mark; a memorial

चिह्नकार्यम् *ना.* चिनारी, चिना (चिना-पर्ची) introduction

चिह्नज्ञानम् *ना.* चिन्नुजान्नु, चिनाजान, चिनाजानी acquaintance; familiarity

चिह्नपरिचय: *ना.* चिनापर्ची acquaintance

चिह्नम् *ना.* चिनो, चिनु, चिह्नो, चिन्हा, चिह्नु, चिँगो a horoscope; birth-chart, nativity

चीककर्म *ना.* चिकामारी fucking

चीकनम्१ *ना.* चिकान fucking

चीकनम्२ *क्रि.* चिक्नु to fuck

चीनदेश्य: *वि.* चिनियाँ white; pertaining to China

चीनीय: *वि.* चिनियाँ white; pertaining to China

चीरक:१ *ना.* चिराक (मसाल), चिराख, चिराग light, lamp, oil torch

चीरक:२ *ना.* चिर्को lightning, thunder

चीरखण्डम् *ना.* चिर्कटो tattered cloth, rag

चुँद्यालयी *ना.* चुँदाली (थर) sub clan

चुक्रम् *ना.* चुक sour; vinegar

चुक्रलावणिकम् *ना.* चुकानी, चुकाउनी, चुकौनी pickles, mixture of potato and curd etc.

चुक्राम्लमम् *ना.* चूकअमिलो sorrel, a plant with sour juice, vinegar

चुटक: *ना.* चुट्का, चुट्को, चुड्का, चुड्को joke, a kind of song

चुट्ट:१ *ना.* चोट्टा, चोट्टो a cheater, swindler, thief

चुट्ट:२ *ना.* चोट injury

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चुबुकम् *ना.* चुम्को, चुम्का, चुम्की a hill top, ridge, hillock

चुम्ब: *ना.* चुम्मा kissing, caressing

चुम्बकम् *ना.* चुम्बक, चुम्मक magnet

चुम्बनम्१ *ना.* चुम्बन, चुम्मन kissing, kiss

चुम्बनम्२ *क्रि.* चुम्बन गर्नु, चुम्नु to kiss

चुल्यसि: *ना.* चुल्यासी billhook

चुल्लिनिमन्त्रणम् *ना.* चुलेनिम्तो family-invitation

चुल्ली१ *ना.* चूल्ही, चुल्हो, चुल्हा, चूलो, चूला oven

चुल्ली२ *वि.* चूल्ही चुले चुल्हे pertaining to the oven

चूचुक: *ना.* चुचो, चुच्चो, चुच्ची, चुची, चुचूक nipple, mammilla, teat, pop

चूचुकम् *वि.* चौँके the fork made by two pieces of wood

चूचुकम् *वि.* चुच्चो beak

चूचुकिक: *वि.* च्वाँचे pig like

चूडा *ना.* चुरा, चुचुरो, कुराको चुरो pith

चूडास्थ: *ना.* चुल्ठो plaited hair, pigtail, braid, plait

चूर्णपात्रम् *ना.* चुनौटी, चुनौटो a small limpot, a stone for rubbing sandal wood

चूर्णिका *ना.* चुड्को, चुड्का, चुड्किला a kind of folk song, joke

चूलस्थ: *ना.* चुल्ठो, चुल्ठा plaited hair, pigtail, braid, plait

चूलस्था *ना.* चुल्ठी a small plaited hair

चूलिका *ना.* चुली summit, peak, top

चूषणम् *क्रि.* चुस्नु to suck

चूषितम् *वि.* चूसेको sucked

चेच्चेद् *अ.* चो! चो! च्या! च्या! address to a dog

चेट: *ना.* केटा, केटो boy

चेटक: *ना.* चटक gizmo, witchcraft

चेटकी *वि.* चटकी gizmo, witchcraft

चेटी *ना.* केटी girl

चेत: *ना.* चेत animate, consciousness

चेतनारूढ: *वि.* चिनारु known, recognised

चेयिका *ना.* चिया, चाहा, चा tea

चेल: *ना.* चेलो cello, student

चैत्र *ना.* चैत, चइत Chaitra month

चैत्री *वि.* चैते, चइते of Chait

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

चैलकम् *ना.* घलेक, घलेकी a kind of cloth of Gurung people

चोक्षः *वि.* चोखो, चोख्खो, चोखा pure

चोक्षणम् *ना.* चोख्यान, चोखेन, चोखिन ghee, oil or spices to season

चोक्षमृत् *ना.* चोखोमाटो pure soil

चोक्षा *ना.* चोख्खी, चोखी pure

चोडः *ना.* चोडो, चोलो barkdress, bodice

चोदः *ना.* चोद, चोदै a vulgar word

चोदनम् *क्रि.* चोद्नु to inspire, to excourage

चोलः१ *ना.* चोलो bodice, a woman's jacket

चोलः२ *ना.* चोला, मनुष्यचोला body; birth human body

चोलिका *ना.* चोली small bodice

चौक्रिकम् *वि.* चुकिलो very sour

चौरः *ना.* चोर a thief, a swindler, burglar

चौर्यम् *ना.* चोरी theft, stealing; plagiarism

च्युतकः *ना.* जुतो (बाख्रा र भैंडाको) the dung of sheep or goat

च्युतकः१ *वि.* चुत्को skinflint, miser, niggard

च्युतकः२ *वि.* चुत्थो, चुत्था last, insignificant

च्युतकः३ *वि.* चूतिया, चुतिया, चुत्या block-head

छ

छगलः *ना.* छोगरा, छोकरा, छोक्रा छोगडा, छोकडा, छोक्डा less, dregs, settlings

छगला१ *ना.* छोगडी, छोकडी, छोक्डी young girl

छगला२ *ना.* छोगरी, छोकरी, छोक्री less, dregs, settlings

छगली *ना.* छगडी she goat

छत्वरः *ना.* छप्पर, छपरा thatched roof

छत्रम् *ना.* छत्ता, छाता, छातो a hive; an umbrella

छत्री *वि.* छाते bearer of an umbrella

छदः *ना.* छत roof, house top, terrace

छद्म *ना.* छाम (छल-छाम) double-dealing, duplicity, treachery

छन्त्यालयः *ना.* छन्त्याल a caste

छन्दः१ *ना.* ढाँचा outline, frame, skeleton, design

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

छन्दः२ *ना.* छाँद a rope for tying animal legs

छन्नः *ना.* छान choosing, pick; percolation, filtration

छन्नम् *ना.* छाना, छानू, छानो a roof

छर्दः *ना.* छाद vomiting; spew

छल्ला *ना.* छाला, छाल leather, hide, skin

छल्ली *ना.* छाली, दुध दहीको तर scum, skim, cream

छातः *ना.* छाँटा, छाँट cut, shape, style

छादनम् *ना.* छाजन separation

छायाश्रयः *ना.* छाहार, छाहारी shade

छायास्थलम् *ना.* छ्याँहाल, छाहाँल, स्याँहाल, स्याँल shade, shadow

छिक्का *ना.* छीँक (छ्यूँ) sneeze

छिद्रः *ना.* छेद, छिद्रो, छित्रो, छिन्रो, छिचरो, छेचरो, छिचरी *वि.* boring, drilling, defected

छिद्रकरः *ना.* झिर iron stick, grill

छिद्रम्१ *ना.* छेद perforation, hole, pit, aperture, opening

छिद्रम्२ *ना.* छेडो, छेड an alley, a narrow street

छिन्नकम् *ना.* छेना cheese, curd

छिन्न-निष्पन्नम् *ना.* छिनोफानो decision

छिन्नभिन्नम् *ना.* छ्यानभ्यान broken up, dispersed

छिन्नविच्छिन्नम् *ना.* छ्यान विच्छ्यान discernment, sagacity

छुच्छुन्दरः *ना.* छुछुन्द्रो, छुचुन्द्रो mole, musk-rat

छुच्छुन्दरी *ना.* छछुन्द्री, छुचुन्द्री mole like

छुप्तः *ना.* छूत infection, contamination, contagion

छुप्तछुप्तम् *ना.* छुवाछूत the act of touching the untouchable, untouchability

छेकः *ना.* छेको obstacle, obstruction, hindrance

छेदः *ना.* छेडो an alley, a narrow street

छेदनकः *ना.* छिनो, छिनु chisel

छेदनम् *क्रि.* छेड्नु to bore, to perforate, to pierce

ज

जगज्जालम् *ना.* जञ्जाल perplexity, trouble

जगत्१ *ना.* जग्गा land, field

जगत्२ *ना.* जगात, जकात custom, tax

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

जगत्श्रेष्ठ: *ना.* जगरसेठ, जग्गरसेठ wealthier
जङ्ग:१ *ना.* जङ् furious, military
जङ्ग:२ *वि.* जङ्गी furious, military
जङ्गलम् *ना.* जङ्गल, जङ्ङ्ल jungle, forest
जङ्घा *ना.* जाँघ thigh, hip, haunch, shank
जङ्घार: *ना.* जँघार, जाँगो, जाँघो crossing, portage, shallow place in a stream
जङ्घाल: *ना.* जँघेलो knickers, underwear, trousers
जटा *ना.* जगल्टा most-hair, clotted-hair
जटिल: *वि.* लट्टे matted hair
जड:१ *ना.* जरो root
जड:२ *ना.* जिलो capital
जन: *ना.* जना, जाना person
जनजालम् *ना.* जन्जाल ostentation
जनिजालम् *ना.* जञ्जाल worldly trouble
जन्मपत्री *ना.* जन्मौती horoscope
जन्ययात्री *ना.* जन्ती followers of a marriage procession
जन्या *ना.* जनना, जनाना female
जप: *ना.* जाप pray, the silent repetition of a Mantra
जम्बीरम् *ना.* ज्यामिर a kind of lemon
जय देव *ना.* जदो, जदौ a salutation
जरठ:१ *वि.* जर्रो hard, insolent
जरठ:२ *वि.* जरखरे, जर्खरे, जर्खरो disobedient
जरठ:३ *वि.* जरठ्ठ, अरठ्ठ hard
जरठक: *वि.* झड्केको declined
जरायुज: *ना.* जारायो a rein deer, stag
जर्जरितम् *वि.* झुत्रो ragged
जर्जरीकम् *वि.* जर्जर insolent, hard
जलतडागम् *ना.* जल ताल, जलाताल, जालाताल full of water
जलत्रास: *वि.* जलतरासी horror, hydrophobiia
जलमय: *ना.* जलाम्य, जलाम्ये, जलाम्मे watery, a gueous
जलम् *ना.* जल water
जलयूक: *ना.* जूका, जूको leech, maw-worm
जलहंस: *ना.* जलेवा water swan
जलहरि: *ना.* जलहरी, जलारी netter

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

जलौकः ना. जलुका, जलुकी, जलुके, जलुको a flat leaf of water arumealocasia

जल्पकः वि. गफ्फड talkative, garrulous

जल्पाकः१ ना. गफाष्टक garrulous

जल्पाकः२ वि. गफाड, गफडी गफ्फाड, गफाडे, गफ्फाडे, गफाडी garrulous, talkative, gabbler

जल्पाकः३ वि. लाफ्रे, लाब्रे, लाभ्रे, लाब्रो, लाभ्रो interfering

जागरः ना. जाँगर energy, activity, strength

जागरणम्१ ना. जागरान, जागराम, जाग्राम vigil; waking the whole night

जागरणम्२ क्रि. जाग्नु to be awake, to be excited, to regain

जागरूकः१ ना. जाँगरिलो, जाँगरी, जाङरिलो, जाङर energetic, active, lisome

जागरूकः२ वि. जाँगरी, जाँगरे energetic, active, lisome

जागृतिः ना. जागिर्त awakening; alertness

जाग्रतः ना. जागा wakeful, circumspect, cautious

जाङ्घम्ः ना. जाँगे, जाँघे half pant

जाङ्घिकम् वि. जाङिया, जाँघिया knickers

जाङ्घ्यम् ना. जाँघे, जाँगे half pant

जाज्वल्यम् वि. जाजुल्य, जाजुल्ये shining, lustrous

जाज्वल्यमानः क्रि.वि. झलामली, जाजुल्लेमान brightly

जाज्वल्यम् क्रि.वि. झलमल्ल brightly

जाड्यकरः ना. जाँड, जाँर grain liquor

जाड्यम् ना. जाडो, जारो winter, cold weather

जाती ना. जाई mace; jasmin

जातीपत्रम् ना. जाइपत्री mace, cinnamon

जातीफलम् ना. जाईफल, जाइफर mace; nutmeg

जामातृ ना. जमाईँ, जवाईँ, जुवाईँ, ज्वाइँ son-in-law

जाम्बीरम् ना. ज्यामिर a fruit like lemon

जाया ना. जोई wife

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

जायाजन्म *ना.* जाएजनम giving birth to offspring

जायाजातम् *ना.* जायजाद, जाएजाद जायजात, जाएजात all property, landed property, tenement

जायाडिङ्गर: *ना.* जोइडिङ्ग्रे, जोइटिङ्ग्रे hen-pecked husband

जाया-पती *ना.* जोइपोइ husband and wife

जार: *ना.* यार adulteress, a paramour, man's rival for his wife

जारिणी *ना.* जार्नी lover, parmour

जालक: *ना.* जाल, जालो a spider's web; film

जालकम् *ना.* झ्याल, झेल a window

जालम् *ना.* जाल, जाली mesh, net, snare, trap; spell, magic

जालकी *वि.* जाली, झेली deceiver, forgerer

जालन्धर: *ना.* जलन्धरी, जलन्तरी a magician, a wizard

जाल्म: *ना.* जालिम्, जाली, झेली cruel person,

जिघत्सु: *ना.* घिचुवा ravenenous, voracious

जित्वर: *ना.* जितार, जितुवा desiring to win, victorious

जित्वरी *ना.* जिताउरी, जितौरी winnings distributed by the winner

जिर्यालय: *ना.* जिरेल Jirel caste

जिह्वा *ना.* जिब्रो, जिभ्रो the tongue

जिह्विका *ना.* जिभिया, जिभी tongue-cleaner

जीन: *ना.* जीनो, जीनू hard

जीर: *ना.* जीरो, जीरा cuminseed

जीरक: *वि.* जीरे small, dwarf

जीरखुरासानि: *ना.* जीरे खुर्सानी small red pepper

जीर्णवस्त्रम्१ *ना.* जड्याउरी, जडौरी second-hand (clothes)

जीर्णवस्त्रम्२ *ना.* झुत्रो ragged

जीव:१ *ना.* जिय, जिये the soul

जीव:२ *ना.* ज्यु a suffix to a person's name to indicate respect

जीव:३ *ना.* जिउ body, life

जीवति: *ना.* जिउँती, ज्युँती marriage-song, a picture hung in the room during marriage

जीवनधनम् *ना.* जिउधन life and property

जीवनम्१ *ना.* ज्यान body, life

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

जीवनम्२ *ना.* जिम्बु, जिम्मु a kind of tibetan spiceherb

जीवनी१ *ना.* जिउनी life-estate

जीवनी२ *ना.* जिम्बु, जिम्मु a kind of tibetan spiceherb

जीवलः *ना.* जिउलो, जियालो, ज्यालो, ज्याला wage

जीवहत्या *ना.* जिउहत्ये murder, slaying violence

जीवितः *वि.* जिउँदो, जिम्दो live, alive, living

जुङ्गम् *ना.* जुँगा, जुँघा mustaches

जुष्टम् *वि.* जुठो leavings impurity, remains of meal

जुष्टस्थलम् *ना.* जुठेल्नु, जुठेल्नो a garbage dump

जुष्टस्थानम् *ना.* जुठ्यान, जुठेन a place for filth

जूटः *ना.* जूरो a braid, hump

जूर्णः *ना.* जुनेलो jower, sorgham

जूर्णा *ना.* जुनेरो sorghum, jower, sorgham

जूर्तिः *ना.* जूडी, जूडो, जूडा the top-knot

जेमनम् *ना.* ज्युनार meal

जेमनार्हः *ना.* ज्युनार, जिउनार meal

जैत्रः *वि .* जिताहार, जितार winner or victorious

जैत्रपत्रम् *ना.* जितापत्र decree

जैत्रम् *ना.* जीत conquest, victory

जैन *ना.* जइन Jain religion a division of sanatan

जोडः१ *ना.* जोडा, जोडी couple

जोडः२ *ना.* जोर better half pair

जोडनम् *ना.* जोरन joint, milk-curd, rennet

जोतनम् *क्रि.* जुट्नु to gather, to assemble

जोनालः *ना.* जुनेलो sorghum

ज्याबुकः *ना.* ज्याबा, जीबा, जी बाबु, जी बाउ great grandfather

ज्याम्बा *ना.* ज्यामा, ज्यामै, ज्या आमा, जी आमा, जी आमै great grandmother

ज्येष्ठः *वि.* जेठो, जेठा, जेठू eldest of age

ज्येष्ठजनी *ना.* जेठानी elder brother's wife of one's husband

ज्येष्ठजीवः१ *ना.* जेठाज्यु elder brother of husband

ज्येष्ठजीवः२ *ना.* च्याब्ज्यु, च्याप्ज्यु, चेब्जु eldest in age

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

ज्येष्ठस्व: *ना.* जेठासो, जेठासी eldest-ness

ज्येष्ठांश: *वि.* जेठासी eldest

ज्येष्ठी *वि.* जेठी eldest in age

ज्योति: *ना.* जोति, जोत light

ज्यौतिषवीक्षणम् *ना.* जोखना, जोखाना omen oracle

ज्यौतिषिक: *ना.* जोइसी, जोसी, जैसी an astrologer, a caste

ज्वर: *ना.* जरो, जोरो fever

ज्वलनम् *ना.* जलन inflammation, burning-sensation, burn

जृम्भक: *वि.* जुम्सो lazy; indolent, slow

ज्ञ

ज्ञवाँलय: *ना.* ज्ञवाली, ज्ञवाँली, ज्ञेवाली, ग्यैंओली, ग्यौंली Gyawali caste

ज्ञात: *ना.* नाता, नातो, टाढाको relative

ज्ञाति: *ना.* नाता, नातो relationship, kinsman, kinsfolk

ज्ञातिगोत्रम् *ना.* नातागोता family relation, relative(s)

ज्ञातिपंक्ति: *ना.* नातपाँत, नातबाँत relative, kin, kinsman

ज्ञानकार: *वि.* जानकार expert

ज्ञानकार्यम् *ना.* जानकारी information

ज्ञानी *वि.* जान्नी, जान्ने expert

ज्ञापनकार: *वि.* जानिफकार expert, well-informed

ज्ञापनम्१ *ना.* जनाउ knowledge, inform

ज्ञापनम्२ *ना.* जानिफ expert

झ

झकटक: *ना.* झगडा, झगरा dispute, quarrel, brawl

झट: *क्रि.वि.* झट्ट, छट्ट at once, immediately

झटत्पटत् *क्रि.वि.* झटपट quickly, hastily

झटित: *क्रि.वि.* छरिछट्ट well-trimmed, well-dressed

झटिति *क्रि.वि.* झट्टै, झ्वाट्टै, झटाझट्, छिट्टै at once, immediately

झट् *क्रि.वि.* झट्ट, झ्वाट्ट at once, immediately

झट्कार: *ना.* झट्कार, झट्कारो, झटारो small stick or stone to throw at trees in order to bring fruit down

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

झणकम् *ना.* झनक्क manner of losing one's temper, jingling

झणझणायितम् *वि.* झनझनाएको, झमझमाएको fieriness, pungency

झणनम्१ *क्रि.* झान्नु, झ्वाँइ पार्नु to season food with condiments

झणनम्२ *क्रि.वि.* झन्न, झनन्न manner of losing one's temper

झमकः *क्रि.वि.* झमक्क nightfall, evening

झम्पकः *क्रि.वि.* झपक्क, झप्को suddenly

झम्पनम् *क्रि.* झम्टिनु to pounce

झम्पाकः *वि.* झम्के showery; fringy

झम्पातः१ *ना.* झम्पाट, झम्पाड botheration, problem, useless

झम्पातः२ *ना.* झापट, झापड a slap on the face

झरः१ *ना.* झरी shower, continued rain

झरः२ *ना.* झर्रो pure, genuine; plain

झरकः *ना.* झलक glimpse, glance

झरणम्१ *ना.* झरन a hireling

झरणम्२ *ना.* झरना a fall, rapid, waterfall, cataract, cascade

झर्झरः१ *ना.* झ्याली a wandering woman

झर्झरः२ *वि.* झाँझर of a scoop with holes

झर्झरिका *ना.* झाँझरी a scoop with holes

झल्लकः *ना.* झलक, झल्को glimpse, glance

झल्लरः *ना.* झालरे of a frill, fring

झल्लरी *वि.* झाली, झ्याली, झेली cymbals

झल्लिका *ना.* झल्को glimpse, glance

झाझल्लकः *ना.* झझल्लको likeness, the thinking one person like another

झाटः१ *ना.* झाँट, झाँटा, जाँटो, जाँटा, जाँठो, जाँठा pubic hair, word used to abuse male person

झाटः२ *ना.* झारे (झारफुक) sorcery, incantation, charming

झाटः३ *ना.* झाड arbor, bower

झाटी१ *ना.* झाँडी thicket, bushwood

झाटी२ *ना.* जाँठी, जाँटी pubic hair (informally used to abouse female person)

झापालयी *वि.* झापाली, झपाली, झपेली, Jhapalian

झाबुकः *ना.* झ्याऊ turmoil or struggle

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

झारा *ना.* झाडा stool, dysentery

झालि: *ना.* झोल (तिउन) broth, soup; liquid

झाल्लरी *ना.* झालर a frill, fring

झावुक:१ *ना.* झ्यौवा, झौवा a basket prepared on the twigs

झावुक:२ *ना.* झ्या, झाउ, झेउ moss

झीरिक: *ना.* झिल्को, झिल्का glimpse, glance

झीरुका *ना.* झ्याउँकिरी, आउँकिरी, झउँकिरी cicada, cricket

झीर्ण: *वि.* झिर्न, झिर्नो, झिर्नु, झीनो, झीनू poor, old, ragged

झुण्ट: *ना.* झुण्ड group

झुण्टी *ना.* झुण्डी, झुँडी flock, cluster, crowd, group

ट

टगर: *ना.* तगर a kind of tree or flower

टङ्क: *ना.* टाँक button

टङ्कणम् *क्रि.* तग्नु to stitch

टङ्कम् *ना.* टाँका a stitch

टङ्कशालम् *ना.* टकसार a mint

टङ्कार: *क्रि.वि.* टङ्, टङ्ङ, टाङ्, टाङ्ङ, ट्याङ्, ट्याङ्ङ, ट्वाङ्, ट्वाङ्ङ् a sound, the twang of a bowstring

टङ्ग: *ना.* टाँङ् spread leg

टङ्ग:१ *ना.* टाँग leg, foot

टङ्ग:२ *ना.* ढुङ्गो stone

टङ्ग:३ *ना.* टाँगी axe

टङ्ग:४ *ना.* टाँगा, ताँगा a small two-wheeled carriage

टठ्ठरीक: *वि.* ठठ्याइलो ठठ्याउली ठठ्यौली ठठ्याउलो amusing, diverting

टनक:१ *ना.* टनक्क, टन्को, ठनक्क, ठन्को erect, swollen

टनक:२ *ना.* टिनिक्क tight fit, close fit, tip top

टिङ्गर: *ना.* टिङ्गुरे, टिङ्ग्रे, टिङ्ग्रो, जोइटिङ्ग्रे gangling

टिट्टिभ: *ना.* टिटिहाँस, टिट्याँस a kind of disease

टिट्टिभी *ना.* टिटिहिरी a kind of word

टिप्पण: *ना.* टिप्पन, टिपन horoscopes, note, receipt, record of the birth-time

टिप्पणम् *क्रिवि.* टिपन, टिपन-टापन, टापन-टिपन, टाप-टिप, टिप-टाप picking up

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

टुण्टुक:१ *ना.* टुटुल्को, टुटिल्को swelling caused by a bump

टुण्टुक:२ *ना.* टुटी a small spout, a cock-tap

टुण्टुक:३ *ना.* टटेलो bignonia indica

टुण्टुलकपूर: *वि.* टण्टलापुर glaring, scorching, blazing

टेर:१ *ना.* डेरो, डेडो cock-eyed, squint-eyed

टेर:२ *वि.* टेढो, टेढा crooked, bent, slant, awry, perverse

ट्वल: *क्रि.वि.* ट्वाल्ल fixedly

ठ

ठक्कुर:१ *ना.* ठकुरी, ठकुरे title of Kshatriyas

ठक्कुर:२ *ना.* ठाकुर, ठाकुरे god, idol of Vishnu, barber

ठठ्ठरी *ना.* ठट्टा burlesque, humour, jest, joke

ड

डङ्गर: *ना.* डाँगो dog

डमरु: *ना.* डम्मरु, डम्बरु young tiger; whelp of a tiger

डम्बर: *ना.* डाबर spot

डम्बरकुमारी *ना.* डम्मरकुमारी, डमरकुमारी Dambar Kumari

डल्लक:१ *ना.* डालो, डाला branch

डल्लक:२ *ना.* डालो a small bamboo basket

डल्लिका *ना.* डाली a small basket

डहू: *ना.* बडहर monkey jack, artocarpus laucha

डाकिनी *ना.* डङ्गिनी , डङ्केनी, डाइनी a witch-craft, magical spell, demoness, a shrew

डिङ्गर: *ना.* डिँगो, गाईवस्तु cow

डिङ्गर: *ना.* ढेङ्ग्रो a particular kind of drum

डिण्डिभ: *वि.* डिबडिबे small drum

डिण्डिम: *ना.* डिबडिबे tom-tom

डिम्ब:१ *ना.* डिम्बा oval, young child

डिम्ब:२ *ना.* डिँगा, डिँगो young animal

डिम्बक: *ना.* डिबिया wagon

डिम्म: *ना.* डिम्मा an egg

डुण्डुक: *ना.* गुन्द्रुक dried and soured greens, green vegetables leaves first rotten and dried

डुण्डुभ: *वि.* डुँडुवा, डुँडवा watersnake

डोट्यालय: *ना.* डोट्याल, डोटेल of Doti

डोम: *ना.* डोमे, डुम, दमाइ, गाउने व्यवसायी dome

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ढ

ढक्का *ना.* ढाका a kind of printed muslin

ढक्कार: *ना.* ढाकर a crate; a bale

ढक्कारिक: *ना.* ढाक्रे a porter

ढक्काल: *ना.* ढक्काल Dhakal subcast

ढक्कालय: *ना.* ढकाल a caste

ढक्किका *ना.* ढकिया, ढक्की lid

ढण्टुक: *वि.* ढँटुवा one given or prone to falsehood

ढुण्ढनम् *क्रि.* ढँड्नु to search, to investigate

ढेङ्गुरा *ना.* ढ्याङ्ग्रो, ढेङ्ग्रो, ढेङ्ग्रो drum

ढौक:१ *ना.* ढोका door, gate

ढौक:२ *ना.* ढोग interview accompanied by exchange of presents

ढौकनम्१ *क्रि.* ढाक्नु to cover, to envelop, to overlay

ढौकनम्२ *क्रि.* ढुक्नु to sneak

ढौकनम्३ *क्रि.* ढोग्नु to bow

ढौकनम्४ *क्रि.* डाँक्नु to call; to invite

त

तक्षक: *ना.* तच्छक act of looping or cutting off

तक्षण-त्वक्षणम् *क्रि.वि.* ताछन-तुछन shaving, scaraping

तक्षणम् *क्रि.* ताछ्नु to peel off, to scrape, to pare

तक्ष-त्वक्षम् *ना.* ताछ्र-तुछ plaining, peeling off

तक्षितक: *ना.* तखता, तख्ता, तखतो a shelf plank, rack, wooden sheet

तङ्ग: *ना.* टाङ leg

तडाग:१ *ना.* तलाउ a pond, a tank, a lake

तडाग:२ *ना.* ताल tank, a lake

तण्डुल: *ना.* तन्दुल (चामल) rice

तण्डुलीय: *ना.* डडाँल्नु husk of rice

तति: *ना.* ताँती line, row, string

तत् *सर्व.* तो, त्यो that

तत्काल: *क्रि.वि.* तड्कारै, टड्कारै loud and clear

तत्कालिक: *वि.* टड्का, तड्का fresh, of this time

तत्पश्चात् *वि.* त्यसपछि after, after that

तत्सत् *ना.* तस्सत् that supreme is essential

तथापि *संयो.* तैपनि even if

तथ्यम् *ना.* तथा certainty

तदर्थम् *संयो.* तसर्थ therefore

तदानीम् *क्रि.वि.* तादी in days long gone by

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

तद्दिने *क्रि.वि.* तादी in days long gone by

तद्भव: *ना.* तद्भउ a Sanskrit word used in a slightly changed form; born there from

तनक:१ *क्रि.वि.* ठनक्क breaking sound

तनक:२ *क्रि.वि.* तनक्क fully stretched or extended

तननम् *क्रि.* तान्नु to draw, to pull, to stretch, to drag

तनु: *ना.* नानु, नानो, सानु सानो a word used for calling young ones with affection

तनुप्रस्थम्भरा *ना.* सानु पाथीभारा small Pathibhara place and temple

तन्तु:१ *ना.* टण्टो, टण्टा botheration

तन्तु:२ *ना.* तुनो, तनो, तुनु, तुना, तना, तने having a tape or lace

तन्तु:३ *ना.* त्यान्द्रो, तेन्द्रो tendril, small piece

तन्तु:४ *ना.* ताँदो bow string

तन्त्रम् *ना.* तन्तर a religious treatise containing mystical formulas

तन्त्रमन्त्रम् *ना.* तन्तर-मन्तर ritual

तन्त्री *ना.* तार thread, wire; telegram string

तन्वी *ना.* नानी an affectionate term for a child or one's junior

तपस्वी *वि.* तपसी a hermit, an ascetic, a devotee, an anchorite

तप्त *वि.* तातो hot, warm, heated

तप्ततप्तम् *वि.* तातोतातो, तात्ताता heat, warmth

तप्तिका *ना.* ताई flat iron pan with a raised side

तरङ्ग:१ *ना.* तरङ् rage, excitement

तरङ्ग:२ *ना.* तराना rise and fall of music, a song

तरलिका *ना.* तरेली a layer, stratum; row, serial of a soft and tickle line

तरवारि *ना.* तरवार a sword, scimitar, sabre

तरुण:१ *वि.* तरुनो, तरुना a youngster, a young man

तरुण:२ *वि.* तन्नेरो, तन्नेरा, तन्नेरी young

तरुणी *वि.* तरुनी, तन्नेर्नी a young woman

तर्कुट: *वि.* कतुवा a spindle

तर्ज: *ना.* तर्सो alarm, fright

तर्जक: *ना.* तगारो bar, barrier

तर्जनम् *क्रि.* तर्साउनु to terrify, to scare

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

तर्पणम् *ना.* तर्पन triping, libation of water

तर्हि *क्रि.वि.* तहिले when

तर्हिअपि *क्रि.वि.* तहिले पनि even when

तलकुल्या *ना.* तलकुलो, तलकुले, तरकुले, तरकुरो the name of short vowel u

तलम्१ *ना.* तलो, तल्लो, तालो, तला floor, storey

तलम्२ *ना.* तल्ली below or under, lower, sole of the shoes

तल्लः *ना.* ताल a pool, a lake

तल्ली *ना.* डल्ली loving word for youthful woman

तल्लीकः *ना.* तलुवा the sole of the shoe

तष्टः *वि.* ताछेको scraped

तष्ट-नष्टम् *क्रि.वि.* तहस-नहस ruined

तस्मात् *सर्व.* त्यसबाट from that

तात तात *ना.* ताते ताते a slow walk in children's language

तातलः *ना.* ताउलो a big cooking pot

तातली *ना.* ताउली a small cooking pot

तादृशः *स.ना.* तेस्तो such like

तादृशीः *स. ना.* तेस्ती such like

तानः१ *ना.* तराना tone, turning, melody

तानः२ *ना.* थान, कपडाको थान classifier for cloth

तानः३ *ना.* तान, ताना, तानो loom, weaving machine, tone

ताननम् *क्रि.* तान्नु to pull

तानपूरिका *ना.* तानपुरा a kind of musical instrument like a sitar, tambour

तानातानिः *ना.* तानातान pulling

तानि *ना.* तिनी they

तापः *ना.* धाप, हाप heat, warm

तापकः *ना.* ताप्के, ताप्को, तावा a frying pan

तापिका *ना.* ताप्की a frying pan

तप्तिका *ना.* ताई a flat iron pan with a raised side

ताम्बूलम् *ना.* तामुल, तामुलपान betal leaf

ताम्बूलिकः *ना.* तमौली, तमोली one who sells betel-leaves

ताम्रकारः१ *ना.* ताम्राकार a class of Newar community

ताम्रकारः२ *ना.* तमोट, टमोट, टाँटो brazier

ताम्रकुट्टः *ना.* तम्बाकु, तमाकु, तमाखु tobocco

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ताम्रपात्रम् *ना.* तमौरी, तमौरो, तमौरा a brazier

ताम्रम् *ना.* ताँबा, ताबौँ, तामा, तामो copper

ताम्रसेन: *ना.* तानसेन तान्सिन, तान्छिन Tansen city in Nepal

तारका *ना.* तारा star

तारणम् *ना.* तारन, तरन- तारन acrossing, salvation

तारय माम् *ना.* तारेमाम् a soluting word

ताल: *ना.* ताड palm tree

तालकम्१ *ना.* ताल्चा, ताल्चा padlock

तालकम्२ *ना.* तगाला bar (gate)

तालिका *ना.* ताला, ताली, ताल्चा, ताल्चो lock

तिक्तपत्री *ना.* तीतेपाती bitter plant

तिक्तम् *वि.* तीतो, तीते (तीतेफापर, चिराइतो) bitter wheat, swertia chirata

तित्तिरि: *ना.* तितरी, तित्रो, तित्रा a partridge

तित्तिरिपुङ्खी *ना.* तितरिपङ्खी, तितलिपङ्खी, तित्रापङ्खी cloud, as a guil of partridge

तिन्तिडी *ना.* तित्री tamarind

तिन्दु *ना.* तीँदू, तेँदू a kind of fruit

तिमिलसेनीय: *ना.* तिमल्सेना, तिमिल्सिना, तिम्सेना, तिम्सिना Timalsena

तिरस् *ना.* तिर toward

तिर्यक्१ *ना.* छड्के, छिर्के, छिर्का oblique, slanting, slanting, to be in dilemma

तिर्यक्२ *ना.* तेर्छो slanting, oblique, awry, straight

तिलकम्१ *ना.* टिकुली a mark made on the forehead either as an emblem of sect or for ornament

तिलकम्२ *ना.* तिलख, तिल्खो mark on the forehead

तिलकम्३ *ना.* टीको, टीका, टिकी the rice on forehead offered in worship

तिलपानीयम् *ना.* तिलानी the sesamum-water

तिलपूर: *ना.* तिलौरी, तिलौरा, तिरौला a sweet ball made of sesamum seeds

तिलबटिकाकोट्टम् *ना.* तिलौराकोट, तिलवराकोट Tilaura Kot

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

तिललतिका *ना.* तिलहरी, तिलरी a bead or necklace composed of three strings

तिल-शम्भलक: *वि.* तिल-चाम्ले, तिल-चाउँले, तिल चामले grizzled, grey-haired

तिलाञ्जलि: *ना.* तिलानी libation of secamum-water

तीक्ष्ण:१ *ना.* तिक्खर, तिक्खरा savoury, sharp

तीक्ष्ण:२ *वि.* तीखो, तीखा, तीखे savoury, sharp, pungent, tart

तीक्ष्णतर: *वि.* तिक्खर savoury, sharp

तीक्ष्णम् *वि.* तीखो, तीखा, तीखे savoury, sharp, pungent, tart

तीक्ष्णा *ना.* तीखी cleaver

तीव्रकूटम् *ना.* तिब्रिकोट name of a village

तु *नि.* त, ता a particle used to focus

तुङ्ग:१ *ना.* टुङ्गो settelment

तुङ्ग:२ *ना.* टुँङ्गो the pointed portion of an ear of corn

तुङ्ग:३ *ना.* थुङ्गो, थुङ्गा, थुँगा a bouquet of flowers

तुङ्गम् *ना.* थुम a top of a mountain

तुच्छ:१ *ना.* तुच्छो, तुच्छा absurd, meaningless

तुच्छ:२ *वि.* छुच्चो, छुचो, छुच्चा, दुच्छर low minded, greedy

तुणि: *ना.* टुनी red ceder, toona ciliata

तुण्ड: *ना.* टुँडो, टुँडा the pointed portion of an ear of corn

तुण्डम्१ *ना.* ठाँड (चराको) beak of a bird

तुण्डम्२ *ना.* थुतुनो snout of an animal

तुण्डम्३ *वि.* ठूँड, ठाँड, ठाँडी, ठाँडो beak of a bird

तुण्डल: *ना.* टुडाँल wooden support for the edge of a roof

तुण्डवस्त्रम् *ना.* टुँडेसो mask

तुण्डाल: *ना.* टुँडाल a slanting pole to support the beam

तुण्डी *वि.* थुतुने talkative

तुण्डीरखेल: *ना.* टुँडिखेल a parade ground

तुत्थ: *ना.* तूथो (नीलो तुथो आदि) a pot of copper

तुन्द: *ना.* तौँद, तोन (भुँडी) big belly, pot belly

तुम्बी *ना.* तुम्बो, तुम्बा a small gourd, a pot made of dried gourd

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

तुम्बुरु:१ *ना.* तम्बुरा, तम्बुरो tambourine

तुम्बुरु:२ *ना.* टिम्बुर, टिम्मुर, टिमुर a kind of spice like black pepper

तुम्बुरु:३ *ना.* तानपुरा tambourine

तुरुष्कस्थानिक: *वि.* टर्किस्तानी, तुर्कानेे belong to Turky, Turk

तुरूष्कस्थानम् *ना.* टर्किस्तान, तुर्कान, Turkistan

तुलसी *ना.* तुलसा, तुल्सा, तुलुसी, तुलसी holy basil plant

तुला *ना.* तुलो a scale, a balance

तुलाधर: *ना.* तुलाधर a trader

तुवर: *ना.* टर्रो astringent

तुवरिका *ना.* तोरियाँ, तोरोएँ, ridgegourd

तुरी *ना.* थुरी fibrous stick

तुवरी *ना.* तोरी mustard plant

तुवरी-शालातुरीय: *ना.* तोरी लाहुरे irresponsible, migrant

तुवाल: *ना.* तमालो, तुवालो, तुमालो, तुआँलो, त्वाँलो heat-haze

तुष:१ *ना.* फुस hay, straw

तुष:२ *ना.* टुसा, टुसो sprout, a young shoot of a plant

तुष:३ *ना.* टुडौँ the pointed portion of an ear of corn

तुष:४ *ना.* टुसी, टिसी, टिसो clitoris

तुषक: *ना.* डुकु stem, stalk

तुषार: *ना.* तुसारो, तुसारा frost; snow

तुहिनम् *ना.* हिउँ snow

तूणीरक: *ना.* ठोक्रो quiver

तूदी *ना.* तूदीडाँडो, तूलीडाँडो Tudi place in Nepal

तूदीम् *ना.* खिदीम (गाउँ) a village where Panini created Ashtadhyayi (in Nepal)

तूर्यम् *ना.* तुरही trumpet

तूलगण्ड: *ना.* तुलेगाँडो (चरो) laughing thrush a bird

तृतीय: *वि.* तीयो measure of three in tip-cat game

तेज:पत्रम् *ना.* तेजपात cassia

तेमनचक्षक: *वि.* तिहुन चखुवा, तिउन चखुवा curry-taster, vagabond

तेमनम् *ना.* तिउन, तिहुन a vegetable curry, sauce

तैक्ष्ण्यम् *ना.* तिखार sharpened, pointing

तैलम् *ना.* तेल oil, grease

तैली *ना.* तेली an oil-man

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

तोलः *ना.* तउल weight

तोलकः *ना.* तोला a weight of twelve mashas

त्यक्तः१ *वि.* छाडा, छाडो free; wanton

त्यक्तः२ *वि.* छडुला, छडुलो free, immoral, lewd, loose

त्यक्ता *वि.* छाडा, छडुली free; wanton

त्यादृश : *स.ना.* त्यस्तो such like

त्यादृशी *स.ना.* त्यस्ती such like

त्र्यायुषम् *ना.* तरेखू tika of coal

त्वगङ्कुरः *ना.* जिरिङ्ग, जुरुङ्ग, जुरुङ् tilillation, horripilant

त्वया मया *ना.* तोयो मोयो divison, partition

त्वरः *क्रिवि.* तुर्र, तुर-तुर, तुरतुरी, तुर्तुर्ति flow of liquid

त्वरकः *ना.* तुर्को drip

त्वरकम् *क्रि.वि.* तुरुक्क, तुलुक्क flowing of liquid in small quantity

त्वरिः *ना.* तुरी penis

त्वरितस्फूर्त्तिः *ना.* तुरिफुरी, चुरिफुरी what and how you do

त्वारः *क्रिवि.* त्वार्-त्वार, त्वार्र त्वार्र, त्वार् त्वार्ति the sound of falling water

त्वै१ *नि.* तोइ a particle used to focus

त्वै२ *नि.* तै, तो, त a particle used to focus

तृणकः *ना.* तिन्को, सिन्को (छेस्को) a straw

तृणान्नम् : *ना.* तिना, तिन्ना rice growing wild

तृणम् *ना.* तिर्नो, तिर्नु grass

तृतीया *ना.* तीज Teej festival; women's festival

तृप्यन्ताम् *ना.* तर्पन्ताम्, तिर्पन्ताम libation of water

तृषा१ *ना.* तिर्खा thirst; desire

तृषा२ *ना.* तिस, ३० thirsty

तृषाकुलः *वि.* तिर्खालु thirsty

तृष्णा *ना.* तिर्सना, तिर्सनो, तरान desire; thirst

त्रयश्चत्वारिंत्/त्रिश्चत्वारिंशत् *वि.* त्रिचालीस forty three, 43

त्र

त्रयस्त्रिंशत् *वि.* तेत्तीस thirty three, 33

त्रयोदशी *ना.* तिरोदशी-तिरदशी thirteenth day of lunar fortnight

त्रयोनवतिः *वि.* तिरान्नब्बे, ९३ ninety three, 93

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

त्रयोविंशति:/त्रिविंशति: *वि.* तेईस twenty three, 23

त्रसनम् *क्रि.* तर्सिनु to be or get frightened

त्रसमान: *वि.* थर्कमान् trembling with fear

त्राण:१ *ना.* टाँड a raised platform

त्राण:२ *ना.* तरान strength; nourishment

त्रास:१ *ना.* तरास fear, dread

त्रास:२ *ना.* सातो spirit, presence of mind

त्रासनम् *क्रि.* तर्साउनु to terrify, to scare

त्रिकम् *ना.* तिक्का, तिक्की, तिर्की third, 3rd

त्रिकल: *ना.* तिक्कल savoury, sharp

त्रिकूटी *ना.* तिर्खुट्टी three-legged pot, tripod

त्रिकोणम् *वि.* तिनकुना, तिनकुने three-corners, triangle

त्रिक्रम : *ना.* तिकडम तिगडम trick

त्रिखण्डी *ना.* तिरखन्नी, तिरखन्डी three-fold

त्रिगुणम् *वि.* तिगुना तीनगुना three-fold

त्रिचत्वारिशत् : *वि.* त्रिचालिस ४३, fourty three, 43

त्रिनवति : *वि.* तिरानब्बे, ९३, ninety three, 93

त्रिपञ्चाशत्/त्रय:पञ्चाशत् *वि.* त्रिपन्न fifty three, 53

त्रिपटम् *ना.* तिर्पट three-fold

त्रिपदिका *ना.* त्रिपाई, तिरपाई, तिपाई a tripod, teapoy, stool

त्रिमुखम् *वि.* तिनमुखे three-mouthed

त्रिरेखम् : *ना.* तरेखु three lines made of ashes on the forhead

त्रिविंशति : *ना.* तेइस, २३, twenty three, 23

त्रिविष्टपम् *ना.* तिब्बत Tibet

त्रिवृतम् *वि.* तेब्बर, तेबर, तेब्बरी, तिउरी, त्यूरी three times, thrice

त्रिवृत्तम् *वि.* त्रिबल, तिर्बल three folds of skin on the abdomen

त्रिषष्टि:/त्रय:षष्टि: *वि.* त्रिसठ्ठी, तिर्सठ्ठी, तिर्साठी sixty three, 63

त्रिसप्तति: *वि.* त्रिहत्तर seventy three, 73

त्रीणि *वि.* तीन three, 3

त्रुट:१ *ना.* टुट a break, breach, division

त्रुट:२ *ना.* टुटा, टुट्टा loss, damage

त्रुटक:१ *ना.* टुक्रा, टुक्रो a piece, a bit

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

त्रुटक:२ *ना.* कुड्का, कुड्को a small piece, a bit, a fragment

त्रुटकी *ना.* चुटकी, चुट्की, चुडकी, चुडकी a pinch, a snap with the fingers

त्रुट-स्फुटम् *ना.* टुटफुट breakage, damage

त्रुटि: *ना.* तुटि, टुटि, टुटी tap-top

त्रुटिक: *क्रि.वि.* चुटुक्क, चिटिक्क, चुडुक्क, चिडिक्क cute, attractive, smart, pretty

त्रुटिका१ *ना.* तुक्का, टुक्का riddle

त्रुटिका२ *ना.* चुड्किला चुड्का, चुड्को joke

त्रैमासिकी *वि.* तिमासे, तीनमहिने three monthly

त्रोट:१ *ना.* तोड fold

त्रोट:२ *ना.* तोड mentally hurt

त्रोट-मोटम् : *ना.* तोड-मोड, टोड-मोड break and fold

त्रोट-स्फोटम् *ना.* तोड-फोड vandalism, sabotage

त्रोटि: *ना.* टौँटी a kind of insect

त्र्यशीति: *वि.* तिरासी, ८३ eighty three, 83

थ

थाकालय: *ना.* थकाली Thakali caste

थुत्क:१ *ना.* थुक् spittle, saliva, phlegm

थुत्क:२ *वि.बो.* थुक्क fie ! exclamation of disgust

थुर्वणम्१ *क्रि.* थुर्नु to reproach, to abuse; to tease

थुर्वणम्२ *ना.* थुर्याइँ reproach, scolding

थूत्कार: *ना.* थुत्कार, दुत्कार, धुत्कार (थुक्क) word for disgust or contempt

द

दंश:१ *ना.* डंक stinger

दंश:२ *ना.* डाँस a kind of large mosquito, a gadfly

दंशक: *ना.* डाँगो dog

दंष्ट्रा *ना.* दाह्रा, दाह्रो, दारो tusk, long tooth

दक्षिण:१ *वि.* दायाँ right

दक्षिण:२ *ना.* दाहिना, दाहिने, दाहिनू, दाहिनो right (side)

दक्षिणा१ *ना.* दच्छिन, दक्खिन, दखिन the south, the right

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

दक्षिणा२ *ना.* दच्छिना, दछिना, दछिनु, दक्खिना reward, donation, present; a gift to prist at completion of a religious rite

दग्ध: *ना.* डढेको fired

दण्ड:१ *ना.* डाँट molestation, threatening

दण्ड:२ *ना.* धड trunk (of body or tree)

दण्ड:३ *ना.* डाँड (डण्ड-कुण्ड) fine, penalty

दण्ड:४ *ना.* ढाढ the back, spine, backbone

दण्डक: *ना.* डण्डी bar of metal, spike, iron pole

दण्डक:१ *ना.* डडाँक hugh, big

दण्डक:२ *क्रि.वि.* दनक दनक्क punishment

दण्डक:३ *ना.* डाँडा, डाँडो hillocks

दण्डका *ना.* डडाँक an adult girl

दण्डा *ना.* डण्डा stick

दण्डिका *ना.* डाँडी pole for a palanquin

दधि१ *ना.* धौ curd, yoghurt

दधि२ *ना.* दही, धही curd

दधिवटिका *ना.* दहीबडा, दहीबाडा, दहीबरा curd sponged cake

दनासो *ना.* दन्ताश्रय a support for teeth

दन्त: *ना.* दाँत a tooth; a notchdent

दन्तखर्जनक: *ना.* दँत्कर्नु, दँत्कर्नो, दन्कर्नु, दन्कर्नो toothpick

दन्तधावनम् *ना.* दतिउन, दतिओन, दत्युन, दतुन tooth-brush

दन्तुर:१ *वि.* दँतुली, दँतुलो with projecting teeth

दन्तुर:२ *वि.* दँतुली with projecting teeth

दमक: *ना.* दम्को, दम्की noise of footsteps

दर: *ना.* डर fear

दरखनित्रम् *ना.* दरखना (गल) crowbar, spear

दरम् *वि.* थोरै a little, less, some, meagre

दरिद्र: *वि.* दलिद्र poor

दर्दुरा *ना.* दादुरा measles

दर्नालय: *ना.* दर्नाल a caste

दर्प: *ना.* पारा, पारो pride, arrogance

दर्पणम् *ना.* दर्पन, दरिपन a looking-glass, mirror

दर्भशूक: *ना.* दप्सु, दप्सो, दक्सो a kind of grass

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

दर्वी *ना.* डाडु a wooden ladle

दर्वी *ना.* दाविलो a wooden ladle

दलिः *ना.* डल्लो, डल्ला round lump, clod

दशनम् *क्रि.* डस्नु to sting, to bite

दहनम् *ना.* डहन burning, combustion

दहनिका *वि.* नियाँनु, न्यानु, न्यानो warm

दहरः१ *ना.* डहर track, alley, back street, byway

दहरः२ *ना.* डहर, दहरो, दह्रो young animal, young in age, strong, not old

दाडिम *ना.* दारिम pomegranate

दाढा१ *वि.* डाढ, दाढा jole, jaw

दाढा२ *ना.* दाह्रा, दाह्रा, दारा, दारो tusk, long tooth

दाढिका *ना.* दाह्री, दारी beard

दात्रम् *ना.* दाँती edge, tooth of a saw

दाम *ना.* दाम्ला, दाम्लो a cord for fettering beasts, tether, leash

दामकरः *ना.* दयैंरो, दएँरो trampler

दामधरः *ना.* दयैंरो, दएँरो (दाइँहारा) trampler

दामनी *ना.* दाउनी, दउँनी, दौँनी, दाईं trampling of reaped corn by bullocks

दामलः *ना.* दमाली, दाँवल a coeval, a contemporary

दायजः *ना.* दाइजो dowry, bridal gift

दायादिका *ना.* दिदी elder sister

दायी *ना.* दाइ elder brother

दारुकम् *ना.* दाउरा, दाउरो firewood

दारुकिकः *वि.* दाउरे a woodcutter

दार्ढ्यः *ना.* ढाडी fat, massive, bulky

दार्ढ्यम् *ना.* ढाडस comfort, encouragement

दाली *ना.* दाल pulse, split peas, lentil

दाहः१ *ना.* डाह, डाहा burning, sorrow, heat; envy

दाहः२ *ना.* डाढ, डाढो malice, jealousy, envy

दाही *ना.* डाही envious, malicious, jealous

दिगम्बरः *ना.* बुड्गो, बुङ्गा naked, penyless

दिङ्लालयी *वि.* दिङ्लेली person of Dinla place

दिवसः *ना.* दिउँसो, घुँसो, घुँस daytime

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

दिव्यम् : *वि.* दिब्ये, दिब्बे divine, super natural

दीप: *ना.* दीयो a lamp

दीपक: *ना.* धिप्को small flame

दीपालि: *ना.* देवाली, दिवाली, द्याली line of lamp

दीपावली१ *ना.* देवाली, देओली, देउली, द्यौली traditional worship of a tutelary deity

दीपावली२ *ना.* दिवाली, देवाली the festival of lights

दीर्घ: *वि.* दीघो, दीगो lasting, enduring, sustainable, permanent

दीर्घ: (सूत्री) *वि.* ढिलो, ढिला delay, slow

दु:खाश्रु: *ना.* दुखेसो grievance, complaint

दुग्ध कूर्चिका *ना.* दुरुखा, दुर्ख्वा, दुर्खा (छुर्पी) food made by milk of Himalayan cows

दुग्धम् *ना.* दूध, दुद milk

दुग्धला *ना.* दुधेलो, दुदेलो rectiferous plant

दुग्धहर:१ *ना.* दुनेलो milking pot of bamboo

दुग्धहर:२ *ना.* दुधेरो, दुँदेरो, दुहुनेरो, दुङ्ग्रो milk-pot

दुद्रुम: *ना.* दुँदु garlic like plant

दुर्बल:१ *वि.* डुहुरो mousy

दुर्बल:२ *वि.* दुब्लो दुब्ला lean and thin male

दुर्बल:३ *वि.* लुरे lean

दुर्बला *वि.* दुब्ली lean and thin female

दुर्लभ:१ *ना.* दुलहा, दुलहो bridegroom

दुर्लभ:२ *ना.* बेहुला, बेहुलो, ब्यौलो bridegroom

दुर्लभ:३ *ना.* डोहो, डोहो-डोहो shortage, dearth

दुर्लभा१ *ना.* दुलही-दुल्ही bride

दुर्लभा२ *ना.* वेहुली, ब्यौली bride

दुश्चर: *ना.* दुच्छर, दुर्छे, दुर्छो kicking, tongued, harsh, wicked

दुष्करणम् *क्रि.* डुक्रनु, डुक्रिनु to bellow, to speak loudly in pride

दुष्कर्मीण: *ना.* कमीना mean

दुष्टमना: *ना.* दुश्मन enemy

दूरे दूरे *वि.बो.* दुरदुर stand off !

दूर्वा *ना.* दूभो, दूबो sacred grass

दूषणम् *ना.* धुस्नो stubble

दृढ:१ *वि.* अडिग unshaken; firm

दृढ:२ *वि.* दहरो, दह्रो, दर्रो, दरो, धर्रो strong

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

दृढबल: *वि.* दर्बिलो, दह्रिलो firm, fast, steady

दृप्ति:१ *ना.* ताईं power, pride

दृप्ति:२ *ना.* पाइँ power, pride, strength

दृष्टम् *वि.* देखेको seen

दृष्ट्या *ना.* देखि from, since

देवकी *ना.* देउकी, द्यौकी a woman consecrated to the worship of God

देवकूटीय: *ना.* देवकोटा, देउकोटा, द्यौकोटा Devkota sub-caste

देवता१ *ना.* देउता, द्योता, द्यौता God, deity, divinity

देवता२ *ना.* देउतिनी, द्यौतिनी, देउती, द्यौती goddess

देवदारु: *ना.* दियार, दियारो, द्यारो, (सल्लाको) दियालो, द्यालो pine-tree, pinewood

देवपत्तनम् *ना.* द्यौपाटन a place in Kathmandu

देवर: *ना.* देउला, देउलो a word of respect for Pode as worshipper

देवरजनी *ना.* देउरानी wife of husband's younger brother

देवल:१ *ना.* देओल a temple

देवल:२ *ना.* देवाल wall

देवालय: *ना.* देवल, देओल a temple

देश: *ना.* देस country

देहली१ *ना.* डेउढी porch, entrance, threshold; curve

देहली२ *ना.* दहिलो, दैलो, दहिली, दैली, दहिला, दैला doorway, gateway

देहली३ *ना.* धहिलो, धैलो, धहिली, धैली, धहिला, धैला door

देहिश्रियम् *ना.* देउसीरे a kind of song sung during Tihar festival

दोर: (क) *ना.* दोरो, डोरो, दोरा, डोरा, दोरी, डोरी rope

दोल: *ना.* डालो a scuttle, a basket

दोलक: *ना.* झोलुङ्गो, झोलुङ्गा juicy, succulent

दोलस्थ: *ना.* दुलहा, दुल्हा, दुलहो, दुल्हो, दुल्हा, दुल्हो a bridegroom

दोलस्था *ना.* दुलही, दुल्ही, दुल्ही a bride

दोला *ना.* डोला a closed litter, palanquin

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

दोली *ना.* डोली a kind of sedan-litter used for females, palanquin

दोष:१ *ना.* दोस fault, blame

दोष:२ *ना.* दोख fault, blame

दोहनघट: *ना.* दुहुनेरो, दुहुन्यारो, दुन्यारो milkpot

दोहनपात्रम् *ना.* दुहुनेरो, दुहुन्यारो, दुनेरो pot to put milk

दोहनम् *क्रि.* दुहुनु to milk

दोहनी *वि.* दुहुनी milky

दौवारिक: *वि.* द्वारे, दुआरे, दुवारे person who lives in doorway

द्यूतक्रीडी *वि.* जुवडी, जुवाडी, जुवाडे, जुआडे, जुआडी a gambler

द्यूतम् *ना.* जुआ gambling

द्यूतम् *ना.* जुवा, जुआ a yoke; gambling

द्वयेकारलक्षणम् *वि.* दोलख, दोलक, दोलखे a pendulum mark of the eighth vowel of Devanagari script

द्रङ्ग: *ना.* दाङ् Dang district

द्रप्सी *ना.* लस्सी, लास्सी a drink made of curd and sugar

द्रव्यम्१ *ना.* दमडी, दमडो the fourth part of a piece

द्रव्यम्२ *ना.* दाम money, currency

द्रव्यम्३ *ना.* दर्ब्ये (पैसा, रुपैयाँ), दर्बे money, currency

द्रव्यम्४ *ना.* दाम price, value, cost

द्रव्य-कर्म *ना.* दाम-काम valuation, bargain, appraise

द्राक्षा *ना.* दाख grape; raisin

द्राप: *ना.* ढाप, ढाब damp, moss

द्राविडम् *ना.* बिरे (नून) a kind of salt

द्रुघण: *वि.* ढुङ्ग, ढुङ्ग्यान stony, rocky, pebbly

द्रुघण:१ *ना.* ढुङ्ग्यान stony, rocky, pebbly

द्रुघण:२ *ना.* ढुङ्गा, ढुङ्गो, stone, rock

द्रुघणालय: *ना.* ढुङ्गेल, ढुङ्केल a caste

द्रुघणीय: *ना.* ढुङ्गाना, ढुङ्काना a caste

द्रोण:१ *ना.* दुना, दुनो cup, made of leaves

द्रोण:२ *ना.* डोँड, डुँड ancient weight of four Adhka

द्रोणकटम् *ना.* डोँडकट्टा a village of Arghakhanchi

द्रोणकर: *वि.* डौँडारे, डौँढारे man who gives in large quantity

द्रोणकाक: *ना.* डुमकाग Raven

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

द्रुणिका *ना.* डुँडी bathing tub

द्रोणी *ना.* डौंडी, डुँडी wooden water pipe

द्रुतगूर्दनम् *क्रि.* दगुर्नु, दुगुर्नु to run, to go fast

द्रुमजः *ना.* दुमजा, दुम्जा Dumja place

द्रुमजालयी *ना.* दुम्जाली person of Dumja place

द्वाचत्वारिंशत/द्विचत्वारिंशत् *वि.* बयालीस forty-two, 42

द्वात्रिंशत्/द्वि त्रिंशत् *वि.* बत्तीस thirty-two, 32

द्वादशाक्षरी *ना.* बाह्रखरी vowel marks in Devanagari script

द्वादशी *ना.* दुवादशी, दुवादशी twelfth day of lunar fortnight

द्वारपथम् *ना.* डोरो a boundary path of house

द्वारम्१ *ना.* दर, दरा door

द्वारम्२ *ना.* डोह, डोहा, डोहो, ड्वाहा landmark, a path

द्वारम्३ *ना.* दुलो a hole

द्वारम्-४ *ना.* दुवालो, दुवाली hole

द्वारवान् *ना.* दरवान (द्वारपाले) gate-keeper

द्वाराटकः *ना.* डोरेटो a footpath, a pathway

द्वाविंशतिः/द्विविंशतिः *वि.* बाइस् twenty two, 22

द्विकम् *ना.* दुक्का, दुक्की second of card, a pair

द्विकर्णम्१ *वि.* दोलकन्ना, दोलकनो, दोलकानी, दोलकानो, दोल्काने mark of the tenth vowel of Devanagari script

द्विकर्णम्२ *वि.* दुईकान, दोकान two ears

द्विकलः *वि.* दोकल, दोक्कल, दोक्लो (एक्लो-दोक्लो) accompanied by a person

द्विकोणम् *वि.* दुइकुने biangular

द्विगतः *ना.* दोगल, दोगला accompanied by a person, bustard cross bread

द्विगलः *ना.* दोगल, दोगला bastard, cross-bread

द्विगुणम् *वि.* दुईगुना, दुगुना, दुईगुनो, दुगुनो दुना, दुने twice

द्विचर्मिका *ना.* दोचा Tibetan boot

द्विजिह्वः *वि.* दुईजिब्रे, दुईजिभ्रे deceitful

द्विजीवा *वि.* दोजिया a pregnant woman

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

द्वितलम् *वि.* दुईतले two-storeyed

द्वितीया *वि.* दुतीया, दुइज, दूज second day after dark moon

द्विधार: *ना.* दोधार dilemma, state of hesitation

द्विधारम् *ना.* दोधारा a river having two streams, a place in western Nepal

द्विनवति:/द्वानवति: *वि.* बयान्नब्बे ninety two, 92

द्विपञ्चाशत्/द्वापञ्चाशत् *वि.* बाउन्न fifty two, 52

द्विपट्टम् *ना.* दुपट्टा, दोपट्टा, डोपट्टा a kind of cloth, scarf

द्विपाद् *वि.* दोपाया two-legged, biped

द्विप्रहर: *ना.* दुईपहर, दोपहर, दोप्पहर noon, midday

द्विबाटम् *ना.* दोबाटो, डोबाटो, दोबाटा, डोबाटा the meeting of two roads

द्विमनस्क: *ना.* दोमन mental unsteadiness

द्विरागमनम् *ना.* दुरान, दुलान a second arrival after marriage

द्विर्वृति: *ना.* दोबरी, दोहोरी a duet

द्विर्वृत्तम् *ना.* डबल, डब्बल double

द्विलक्षकम् *ना.* दोलख, दोलखा, दोलक name for the vowel 'ा'

द्विवृतकम् *ना.* दौरा cloak

द्विवृतम् *वि.* दोब्बर, दोब्रे, दोब्रो (डबल) having two sheets

द्विषष्टि:/द्वाषष्टि: *वि.* बयसठ्ठी, ६२ बासठ्ठी, बैसठ्ठी sixty two, 62

द्विसन्धि: *ना.* दोसाँध frontier, border, boundary

द्विसप्तति: *वि.* बहत्तर seventy two, 72

द्विस्तर: *वि.* दोहोरो double, two-fold

द्वैधारिक: *वि.* दोधारे dubious

द्वैभाषिक: *वि.* दोभासे bilingual

द्वैमासिक: *वि.* दोमासे two monthly

द्व्यर्द्धकम् *वि.* अढैया a weight of two and a half seers

द्व्यशीति: *वि.* बयासी, ८२ eighty two, 82

ध

धक्क१: *ना.* धक्का dash, shock

धक्क२: *ना.* धाक, धक्कु, धक्कू, धक्को shove

धगद्धगत् *क्रि.वि.* धक्धक्, धकाधक् straits; in difficulty

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

धत्तूरम् *ना.* धत्तूर, धत्तूरो, धतुरा narcotic plant

धनकः *ना.* नकद, नखद, नगद cash

धनदम् *ना.* धन्धा, धन्धो, धन्दा, धन्दो profession

धनदा *ना.* धन्धा, धन्दा, धन्ना occupation, business

धनसूः *ना.* धनेस great hornbill

धनुः *ना.* धनु a bow

धनुर्वंशः *ना.* धनुबाँस a kind of bamboo tree

धन्यम् *वि.बो.* धन्ये, धन्ने God be praised !

धमकः *ना.* धम्को, धम्की asthma; reprimand, threat

धम्मिलः *ना.* धैमल smoky

धरणम् *ना.* धरना, धर्ना picketing

धरणिः *ना.* धरान Dharan

धरणी१ *ना.* धार्नी a weight of twelve paus or two and a half pounds

धरणी२ *ना.* धरन large beam

धरागृहम् *ना.* धरहरा a tower, a turret

धरित्री *ना.* धरती earth

धर्मी *ना.* धामी wizard; sorcerer

धर्षः *ना.* धर्सा, धर्सो a line, stripe, streak

धवलः *वि.* धौले white

धवली *वि.* धौली, धौलीगाई white cow

धातकी *ना.* धएँरो, धयाँरो, धाइरो gris lea to mentosa tree

धातुः *ना.* धाउ ore (esp. copper ore)

धात्री *ना.* धाई a nurse, wet-nurse, drynurse

धानुषः *ना.* धनुसा Dhanusa district

धान्यकुट्टम् *ना.* धनकुटा Dhankuta district

धान्यनृत्यम् *ना.* धाननाच a kind of dance, performed in Limboo community

धान्यम् *ना.* धान the rice-plant, paddy

धान्यशालम् *ना.* धनसार grain-store, granary

धान्याकम् *ना.* धनियाँ coriander, coriandrum sativa .

धारणम्१ *ना.* धरालो a warden ship

धारणम्२ *ना.* धारन holding

धारणी *ना.* धार्नी a weight of twelve paus or two and a half pounds

धारा१ *ना.* धारो tap

धारा२ *ना.* धार line, edge

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

धारिकम् *ना.* धराली, धरालो guard

धारितम् *ना.* धरौटी a trust, deposit

धावक: *ना.* धोबी a washerman

धिक् *ना.* दिक्, दिक्क sadness, melancholy, depression

धिक्कार: *वि.* दिक्दार, दिग्दार sad, dejected, depressed

धित्करम् *वि.बो.* धत्तेरी, हत्तेरी word used to express sadness, surprise or contempt, etc. when something necessary is forgotten or gone wrong

धितालय: *ना.* धिताल Dhitala sub clan

धुम्याधार: *वि.* धुआँधार smoky, dark, dusky

धुरन्धर:१ *वि.* खुरन्धर, खुरन्धार, खुरान्धार intent, withmind, concentrated

धुरन्धर:२ *वि.* धुरन्धार, धुरान्धार supreme, prominent, matchless

धू: *ना.* धौ straits

धुनक: *ना.* धुनियाँ carder

धूननम् *क्रि.* धुन्नु to card cotton

धूपकार:१ *वि.* धुपौरे one who carries a censer

धूपकार:२ *वि.* धुपौरे sycophant, flatterer

धूपपात्रम् *ना.* धुपौरो a vessel for incense

धूपर: *ना.* धुपौरो censer, thurible

धूम:१ *ना.* धुवाँ smoke, fume

धूम:२ *क्रि.वि.* धुम्म morosely, sullenly

धूमचक्रम् *ना.* धुम्चक्र, धुञ्चक्र uproar, too much, excess

धुमधार: *ना.* धुआँधार extreme

धूमल:१ *वि.* धुमैंलो, घुमैंलो, धमिलो, धमिला hazy, smoky, dim

धूमल:२ *ना.* धुवाँको smoky hogy

धूमल:३ *ना.* तुवाँलो, तुआलो hogy, smoky

धूमस्थ: *वि.* धैंसे, ध्वाँसे, धौंसे, धुवाँसे smoky

धूमित: *क्रि.वि.* डम्म full

धूम्यांश: *ना.* ध्वाँसो fume, carbon, soot

धूम्र: *ना.* धुँवार, धुइँअर, धुइँहर smoke

धूर्त:१ *वि.* धुताहा crafty, wily, sly

धूर्त:२ *वि.* धुतार, धुताहार crafty, wily, sly

धूलि: *ना.* धूलो, धुलो powder, dust

धूलिकीट: *ना.* धुल्याहा a kind of termite

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

धूलिखेल: *ना.* धुलिखेल: Dhulikhel place

धूलिपट्टम् *ना.* धुलौटो an earthen powder board for writing on, writing board

धूलिमय: *वि.* धुलाम्मे dusty

धूसर: *वि.* धुस्रो, फुस्रो smoke-coloured, dusky, gray

धूसरित: *वि.* धुसडी, फुसडी grey, dusky

धृतक: *ना.* धीतो security, pledge

धृष्ट: *वि.* ढीटो (अटेर) obstinate, saucy

धृष्टतर: *ना.* थेचरो, थेतरो insistent, obstinate

धेकनम् *क्रि.* देख्नु to look, to see

धेकनरक्षणम् *ना.* देखरेख care, charge, supervision

धौतम् *ना.* धोती, धोता, धोतो a dhoti

धौम्यांशक: *वि.* धैँसे, धौँसे, ध्वाँसे, धुवाँसे smoky

ध्यानम् *ना.* ध्यान, ध्याउन्न, ध्याउन्ना, ध्याउन्नो, धेउन्नो attention, concern

ध्वंस: *ना.* ध्वाँस threat, assault

ध्वंसाध्वंसि: *ना.* घम्साघम्सी a close fight

ध्वज:१ *ना.* धागो thread, cord

ध्वज:२ *ना.* धजा, धोजा, धजो a flag, a shred, a banner; an ensign; a symbol

ध्वज:३ *ना.* धुजा, धुजो, धुज्जा, धुज्जो, धुज्जी a shred, a strip

ध्वजदण्डम् *ना.* झण्डा flag

ध्वनि: *ना.* धुन sound, tune, music

ध्वर: *क्रि.वि.* ध्वर्र, ध्वार्र, धरर्, धरर the sound produced by the current of water falling on the ground, the sound of tearing cloth

ध्वार: *ना.* ध्वार्र the sound produced by the current of water falling on the ground

ध्रुवकूट: *ना.* धुरकोट a prominent village

ध्रुव-१ *ना.* धुर्व, धुर्ब polar star

ध्रुव-२ *वि.* दर्बिलो, दरिलो fixed, immoveable

ध्रुवाङ्गम् *ना.* धोर्याङ् trunk of body

न

न गृहं न घट्ट: *ना.* घर न घाट, घरङ्घाट, घिरिङ्घाट untidy, no fixed abode

नकि *क्रि.वि.* नक् नक denial

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नकुल:१ *ना.* न्याउरो a kitten, moongoose

नकुल:२ *ना.* नेउलो न्याउरो a kitten

नकुली *ना.* न्याउली, नेउली Nyauli bird

नक्र: *ना.* नाक nose

नक्षत्रम् *ना.* नच्छ्यत्र, नच्छेत्र, नछेत्र, नखेत्र a lunar mansion, asterism

नख: *ना.* नङ nail

नखक: *ना.* नक्खी a guitar, quill

नखकर्तनी *ना.* नङकट्नी, नङर्नी, नहर्नी nail cutter; nail clipper

नखर: *ना.* नंग्रा, नंग्री, नंग्रो (दशनंग्री) paws

नगालयी *ना.* निगाली reed, willow

नग्न: *ना.* नङ्गा, नाङ्गा, नाङ्गो, नागा, नागो nacked

नग्न-भुत्यङ्गम् *वि.* नाङ्गो भुतुङ्गो grey, dusky

नग्ना *वि.* नङ्गी, नागी, नाङ्गी nacked

नड: *ना.* नल the hollow stock of corn

नडकट: *ना.* नर्कट a kind of reed

नदी *ना.* डी, दी (रीडी, रामदी, मर्स्याङ्दी) river

नध्री१ *ना.* नारा a rope attached to the yoke of a plaugh pole

नध्री२ *ना.* नेती one of the six acts belonging to the practice of yoga

ननान्दा *ना.* नानी an affectionate term for a child or one's junior

नन्दिता *ना.* नानी an affectionate term for a child or one's junior

नन्दिनी *ना.* नानी, निनी an affectionate term for a child or one's junior

नप्ता *ना.* नाति grandson

नमस्या *ना.* नमाज prayer by Muslim to Allah

नमेरु: *ना.* नमेरो a kind of tree

नम्र: *वि.* नरम soft

नम्रमुण्डक: *वि.* निहुरिमुण्टे bending

नम्राङ्कुर: *ना.* निहुरो fernshoot

नयनम् *ना.* नजर eye glance

नरक:१ *ना.* नर्क hell, anus, penis

नरक:२ *वि.* नरके, नर्के hellish, infernal

नरसिंहक: *ना.* नरसिँगा, नरसिँघा, नरसिङ्गा, नरसिङ्घा trumpet, horn

नर्तक:१ *ना.* नाठो an adulteress, kept husband

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नर्तक:२ *ना.* नटुवा dancer

नर्त्तक:१ *वि.* चटके witchcrafter

नर्त्तक:२ *वि.* नचुवा, नचैया dancer

नर्द: *ना.* नाद sound, noise, cry; roar

नर्म *वि.* नरम soft

नव१ *वि.* नएँ new

नव२ *वि.* नौ nine, 9

नव३ *वि.* नयाँ, नैयाँ new

नवकूट: *ना.* नुवाकोट Nuwakot district or a village

नवति: *ना.* नब्बे ninty, 90

नवनवति: *वि.* उनान्सय, ९९ ninety nine, 99

नवनाडि: *ना.* नौनाडी, नौनारी bodily strength

नवनी: *ना.* नउनी, नौनी fresh butter

नवनीतम् *ना.* नउनी, नौनी, लवनी fresh butter

नवपानीय *ना.* नेउपाने/ न्यौपाने Neupane sub clan

नवबालक: *ना.* नाबालक, नाबालिग child, minor, under aged

नवरात्रि *ना.* नौरथा the first nine days of the bright half of Ashwin or Chaitra

नवल: *वि.* नउलो , नौला, नौलो quite new, fresh

नवल-पारस्करि: *ना.* नवलपरासी Nawalparasi district

नवला१ *वि.* नउली, नौली quite new, fresh

नवला२ *ना.* लैनु, लैनी newly or recently calved

नवलि: *वि.* नौलि new

नवलि: *ना.* नौली one of the six acts belonging to the practice of yoga

नवली१ *वि.* नौली new

नवली२ *वि.* नौली young (girl), new (wife)

नवशिक्षित: *वि.* नौ सिकुवा, नौ सिखुवा, नौ सिखा novice, beginner

नवान्नकम् *ना.* न्वाँगी, नौवङ्गी new corn eating festival

नष्ट: *ना.* नाठो, नाठा kept husband

नष्टा *ना.* नाठी kept wife

नस्त: *ना.* नाथे, नाथ्, नत्थू mean, base, inferior

नस्तक: *ना.* नत्थ nose-bin

नस्तित: *वि.* नाथेको nizzled, with a string through the nose

नस्मरक: *वि.* नासमझ idiot, dumb

नस्य: *ना.* नस snuff; a beam

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नहि१ *क्रि.* हैन no, not

नहि२ *वि.बो.* नाहीँ, नाई no, nay

नाट: *ना.* नाच dance

नाड: *ना.* नाल compost-pit; stem of lily naval

नाडि: *ना.* नारी wrist

नाना भक्ति: *वि.* नानाभाँति of different kinds

नापित: *ना.* नाऊ a barber

नाभिक: *ना.* नाइटो naval

नाभ्यावर्त: *ना.* नाइटो naval

नाम *ना.* नाउँ name

नामक: *वि.* नामा named

नामकरण *ना.* न्वारन naming ceremony, christening

नायक: *वि.* लायक able, capable, fit

नायक:१ *ना.* नाइके leader, captain, hero, main character

नायक:२ *वि.* लाउके interfering fellow

नारकीयम् *ना.* नारकी hellish, infernal

नारङ्गकम्: *ना.* नारङ्गी hellish, infernal

नारिकेलम् *ना.* नरिवल, नरिओल coconut

नालिका *ना.* नाली sewer, gutter, drain, groove

नासिक्यम् *वि.* नाके nasal

निकट: *ना.यो.* नजीक, नजिक, नजिकै near

निकटपरश्वस् *क्रि.वि.* निकपर्सि, निपर्सि, निकोर्सी, कानेपर्सि, कानेकोर्सि the fourth day to come

निकटम् *ना.यो.* निर near by

निकर: *वि.* निक्खर, निक्खरा, निखरा innocent, faultless

निकषा *वि.* नगीच, नगिच, नगीचै near

निकार: *ना.* नकार: denial, refusal

निकारणम् नकारणम् *क्रि.* नकार्नु to deny, to refuse

निकृष्ट:१ *वि.* निखट्टू lazy, idle, unemployed, earning nothing

निकृष्ट:२ *ना.* निकुटो wretched, vile, base

नि:क्षरणम् *क्रि.* निख्रनु to be purified, to be cleanned

निक्षरणम् *क्रि.* निख्रनु to be ended, to be finished

नि:क्षार: *ना.* निखार quintessence, residue, grounds

निक्षार: *ना.* निखार, निक्खर quintessence, residue

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

नि:क्षारणम् *क्रि.* निखार्नु to deplete, to exhaust

निक्षाल: *ना.* निखाल quintessence, residue

नि:क्षुण्ण: *वि.* निक्खुन, निक्खुनी, निखुन, निखुनी innocent, faultless, flawless

निक्षुण्ण: *वि.* निखुन, निक्खुन unblemished

निक्षुण्णक: *ना.* निखुटे, निखौटे foulless

नि:क्षुरणम् *क्रि.* निखुर्किनु, निखुर्क्याउनु to puff, to act conceitedly

नि:क्षोट: *ना.* निक्खर, निखर, निक्खुर, निखुर, defectless, spotless, faultless

निक्षोट:१ *वि.* निक्खुर, निखुर innocent, faultless

निक्षोट:२ *ना.* निखोट, निखोड spotless

निगड: *ना.* नेल the chain or shackle for feet

निगल: *ना.* नेल fetter

निगूढ: *ना.* निगुरो, निमुरो, निउरो, निहुरो, न्युरो fern shoot, a fern

निजमति: *ना.* निजामती civil, self knowledge

निजायत्त: *ना.* निजायती domestic, household, personal, individual

निटिल: *ना.* निधार forehead

निद्रा *ना.* निन्द्रा, निद्रो, निदँरी, निँद sleep, slumber; dream

निद्राणम् *ना.* नुना, नुनु, निनी sleeping

निद्रातुर: *वि.* निदाउरो, निन्याउरो drowsy, sleepy; sad

निन्दा *ना.* निन्दो faultfinding; backbiting, criticism

निपानम् *ना.* निपानी pool or puddle for watering cattle

निपानम्१ *नि.* निपात a calling word for animal (specially to cows for drinking water)

निपानम्२ *वि.* निपानी pool or puddle for watering cattle

निबिट: *ना.* नेपो, नेपे (नेप्टो) snub

निबिड: *वि.* नेप्टो, नेप्टे flat-nosed

निभालनम् *क्रि.* नियाँल्नु, निहाल्नु to see, to look

निमन्त्रणम्१ *क्रि.* निम्त्याउनु to invite

निमन्त्रणम्२ *ना.* निम्ता, निम्तो, निउँतो, निउँता invitation

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

निमन्त्रित: *वि.* निम्तारु, निम्तेरो निम्तेरा invitee, an invited guest

निमित्तम् *ना. यो.* निम्ति for

निमिनाथ: *ना.* नेमिनाथ 22nd Tirthanakar in Jainism

निमुख: *वि.* निमुखो, निमुखा not speaking, speechless, helpless

निम्नस्तरीय: *वि.* निम्सरो, निम्छरो destitute; weak, feeble

निम्बम् *ना.* नीम Azadirachta indica, neem

निम्बूकम् *ना.* निबुवा lime, limika

निम्लोचनम् *क्रि.* चिम्लिनु to blink; to cause to blink, to close eyes

नियमनम् *ना.* निम्मन, निमन work of restraining, normal

निरस्तम् *वि.* रद्द, रद्दी useless

निराधार: *वि.* निर्धो poor, penniless, helpless

निराश: *ना.* निरास hopeless

निराश्रय: *ना.* न्यास्रो, नियास्रो desire for companionship, loneliness, solitude

निरूपणम् *क्रि.* निर्पन गर्नु to find out, to determine

निर्द्वन्द्व: *वि.* निर्दो, निर्धो, निर्धा poor, penniless

निर्गिलनम् *क्रि.* निल्नु to swallow, to gulp

निर्गुण: *वि.* निरगुन, निर्गुन without qualities, bad, absolute

निर्गुणी *ना.* निर्गुनी virtueless, ungrateful

निर्घिण्ण: *ना.* निर्घिन shameless; despicable

निर्घृणी *वि.* निर्घिनी shameless; despicable, fameless

निर्झर: *ना.* झरना water-fall, spring

निर्णय: *ना.* निरनय, निर्नय decision, conclusion

निर्णिक्तम् *वि.* निचरेको pressed, squized

निर्णीत: *ना.* निदो, निधो decision, determination

निर्णेजनम् *क्रि.* निर्चोर्नु squeeze

निर्दय: *वि.* निर्दयी cruel, hardhearted

निर्दर: *ना.* निडर fearless, undaunted

निर्धन: *ना.* निर्धो poor, penniless, weak

निर्धार:१ *ना.* निधो decision, determination

निर्धार:२ *ना.* निगार, निधार rice-liquor

निर्धार:३ *ना.* निधार forehead

निर्धार:४ *ना.* निधार destiny

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

निर्धारणम् *क्रि.* निध्याउनु, निधोगर्नु to decide, to settle

निर्भवनम् *क्रि.* निभ्नु to extinguish, to go out

निर्भावनम् *क्रि.* निभाउनु to extinguish, to put out

निर्मस्त: *ना.* निम्ठो brimfulness

निर्मायिक: *ना.* निर्मायाँ, निरमायाँ beloved, loveless

निर्मोटनम् *क्रि.* निमोठ्नु, निमठ्नु to brim, to pull out

निर्वपनम् *क्रि.* नेपर्नु, नेपराउनु to circumcise

निर्वर्तनम् *ना.* निब्ट्याउनु, निप्टाउनु to settle

निर्वाणम् *क्रि.* निभ्नु to extinguish, to go out

निर्वाह : *ना.* निर्वाहा, निरवाहा, निर्बाहा, निरबाहा, निवाह, निर्वाह alimony, livelihood, maintenance

निर्वेश: *ना.* निबेक, निमेक, निमेग wages, pay

नि:शल्कनम् *ना.* निखुल्किनु, निफुल्किनु, निखुल्क्याउनु निफुल्क्याउनु to puff, to act conceitedly

निशान: *ना.* निशान arms

निश्चय: *ना.* निस्सय, निस्सर certainly, undoubtedly

निश्चितम्:१ *ना.* निस्तुक decision

निश्चितम्:२ *ना.* निधो, निदो certainty

निश्च्योत:१ *ना.* निचोड conclusion

निश्च्योत:२ *ना.* निचर, नाचर squeeze

निश्च्योतनम् *क्रि.* निचोर्नु, निचर्नु to wring, to press out

निश्लथ: *वि.* निस्लोट severe, high (fever)

नि:श्वसनम् *क्रि.* निसासिनु to suffocate, to choke

निश्वसिति: *ना.* निसास्याइँ suffocation

नि:श्वास: *ना.* निसास suffocation

नि:श्रेणि: *ना.* लिस्नु, लिस्नो ladder, stairs, steps

नि:षित्तम् *क्रि.वि.* निस्तो, निस्तै plain, without curry, juiceless

निषिद्ध: *वि.* निखित्त, निखित्ते quintessence, residue

निष्कर्मक: *वि.* निकम्मा worthless, unfit, unworthy

निष्कर्ष:१ *ना.* निकास exportation

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

निष्कर्षः२ *ना.* निक्यौंल, निचोड decision, conclusion

निष्कलः *वि.* नकली , नक्कली , नकल artificial, false, duplicate

निष्कालनम् *क्रि.* निकाल्नु to expel, to explore

निष्कासः *ना.* निकास, निकासा export, release, issue, sanction

निष्कासनम् *क्रि.* निकास्नु to expel, to explore

निष्कासी *ना.* निकासी export

निष्कृतः *वि.* निक, निको well, good

निष्क्रमणम् *क्रि.* निस्कनु to come or go out

निष्क्रमयन् *क्रि.वि.* निख्रदौं, निगल्दो being about to an end

निष्क्रयणम् *क्रि.* निखन्नु to redeem, to pay back

निष्ठा *ना.* निष्टा, निस्टा devotion, faith; condition

निष्ठानम् *ना.* सितन curry, chutney

निष्ठुरः *वि.* निठ्ठुरो, निठुरो, निठुरा cruel, loveless

निष्ठुरा *वि.* निठ्ठुरी निठुरी cruel, hard hearted (female)

निष्ठ्यूतकः *ना.* थूक saliva

निष्पवनम् *क्रि.* निफन्नु to winnow, to sift

निष्पष्टम् *वि.* निस्पष्ट्ट, निस्पट्ट pitch-dark

निःसत्त्वम् *वि.* निस्तो, निस्तै steam, plain

निस्कासी *क्रि.* निक्सारी, नक्सारी to decide, to exit

निस्तारणम् *क्रि.* निथार्नु to finish

निस्त्रपः *ना.* लपस्तरो, लबस्तरो shameless, careless

निह्निवः *ना.* निउँ, निहुँ excuse, pretext, pretension, denial, dissimulation

नीचः *वि.* नीचो, नीचा low, sloping

नीपपालः *ना.* नेपाल Nepal country

नीपालयः *ना.* नेपाल Nepal country

नीरच्छायम् *ना.* निरछाँया shadow, image

नीरोगः *ना.* निरोग healthy

नील : *वि.* नीलो blue

नीलतुत्थः *ना.* नीलो तूथो blue vitriol, blue lotus, sulphuric acid

नीलमयः *वि.* नीलाम्मे blue

नीली *ना.* नीर indigo; sapphire

नीवारः *ना.* नाबो, नामो wild-rice

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

नूपुरः *ना.* नेवर a kind of ornament

नेत्रम् *ना.* नेटा, नेटो range of eyesight, horizon

नेपपाल: *ना.* नेपाल Nepal country

नेपालय: *ना.* नेपाल sub caste

नैजम् *वि.* निजी private, personal, belonging to one person

नैवेद्यम् *ना.* नैवेत, नैवेद special oblation to a deity, oblation

नौ: *ना.* नाउ boat

न्यक् *ना.* न्याक्, न्याक्न्याक्, नुक्नुक् humiliation

न्यक्करणम् *क्रि.* नकार्नु to deny, to refuse

न्यक्कार: *ना.* इनकार, नकार refusal, denial

न्याय: *ना.* नियाँ justice, equity

न्यास: *ना.* नासो anything given in charge, trust, deposit

न्वै *नि.* नोइ, नै, न a particle used to focus

नृत्तम् *ना.* नाच dance

नृत्यकम् *ना.* चटक gizmo, witchcraft

नृसिंहः *ना.* नरसिङ् man-lion; the fourth incarnation of Vishnu; a sub cast

प

पक्व: *वि.* पक्को, पक्की, पक्का, पाकेको, पाको aged, experienced, cooked, lasting

पक्वबटिका *ना.* पकौडी a kind of pudding fried in oil

पक्वान्नम् *ना.* पकवान (पकाएको कुरा) coocked food

पक्ष:१ *ना.* पाखो, पाखा a steep field, slope

पक्ष:२ *ना.* पच्छ्य, पच्छ्ये side

पक्षतर: *ना.* पखेरो a stony slope-hill

पक्षति: *ना.* पखेटा, पखेटो wings

पक्षपट्ट: *ना.* पखेटो a wing

पक्षपात: *ना.* पच्छ्यपात, पच्छ्येपात partiality, bias, partisanship

पक्षवात: *ना.* पच्छ्यबात, पच्छ्येबात paralysis, palsy, hemiplegia

पक्षवाद्यम् *ना.* पखवाज a timbrel

पक्षाघात: *ना.* पच्छ्याघात, पच्छ्येघात paralysis

पक्षिका *ना.* पाखी a thick woolen blanket

पक्षी१ *ना.* पन्नी a page of a book

पक्षी२ *ना.* पञ्छी bird

पक्ष्मलम् *ना.* परेला eyelashes

CC-0 Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पङ्कः *ना.* पाँगो alluvial soil, silt
पङ्कम् *ना.* पाँको mud, bog
पङ्किलः *वि.* हिलो, हिले clayey; muddy
पङ्क्तिः *ना.* पाँती line row
पञ्च *वि.* पाँच, ५ five, 5
पञ्चकम् *ना.* पञ्जा, पौँजा globes, clow
पञ्चक्रोशम् *ना.* पँचकोसी religious journey of 15 km
पञ्चगुण्यम् *ना.* पचगुना five times
पञ्चपात्रम्१ *ना.* पञ्चपात्रो a font, a pot like a tumbler used by Hindus during worship
पञ्चपात्रम्२ *ना.* पञ्चपाला a worship tray with 5 to 7 sections to keep worship objects
पञ्चमेलः *ना.* पचमेल a mixture of five things, dry fruits
पञ्चविंशतिः *वि.* पच्चीस, २५ twenty five, 25
पञ्चनवतिः *वि.* पन्चान्नब्बे, ९५ ninety five, 95
पञ्चषष्टिः *वि.* पैँसठ्ठी sixty five, 65
पञ्चसप्ततिः *वि.* पचहत्तर, ७५ seventy five, 75
पञ्चाशः *वि.* पचास fifty, 50
पञ्चाशीतिः *वि.* पचासी eighty five, 85
पटकः *ना.* पटुका, पटुको, पटुकी girdle, belt
पटत् इति *ना.* पट्, (पट्याक्क) फट् a sound of breaking something like stick etc.
पटमण्डपम् *ना.* तम्बू tent
पटलः१ *ना.* पलक a moment
पटलः२ *ना.* परेला, परेली eyelash
पटलम् *ना.* पाल a tent; a sail
पटापटः *क्रि.वि.* पटापट्, फटाफट् continuously
पटुः१ *वि.* पट्टू clever; skilful
पटुः२ *ना.* बाठो clever, intelligent
पटोलकः *ना.* परवर protector
पट्टः *ना.* पट्टी bandage
पट्टकः१ *ना.* पाटो, पाटा bed or plot or field
पट्टकः२ *ना.* पोथा, पोथी, पोथो plot
पट्टनम् *ना.* पाटन Patan place
पट्टमूर्खः *वि.* पटमूर्ख totally ignorant
पट्टम् *ना.* पाट yarn, flax
पट्टिका *ना.* पाटी a guesthouse with water facility, inn
पट्वी *ना.* पट्ठी, पाठी stout young woman
पठनम् *ना.* पढाइ study

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पण्डित:१ *ना.* पन्डीत, पडिँत, पन्नित priest, pandit

पण्डित:२ *ना.* पन्त sub caste

पण्डित:३ *ना.* पन्थी a sub cast

पण्डितपत्नी *ना.* पन्डितेनी, पन्नितेनी, पडिँतेनी wife of a priest

पण्डिता *ना.* पण्डितेनी, पण्डितानी, पणितानी, पडिँत्नी, पडँतायनी, पडँताइनी wife of a pundit

पण्यशालम् *ना.* पसल a shop

पतङ्ग:१ *ना.* पतिङ्गा, फतिङ्गा, फेटङ्ग्रो, फट्याङ्ग्रो flying insect

पतङ्ग:२ *ना.* पतङ् kite

पति *ना.* पोइ husband

पत्यन्तरम् *ना.* पोइल running away with a man before or without formal marriage, elopment

पत्रकम् *ना.* पत्कर dried fallen leaves

पत्रपात्रम् *ना.* टपरा, टपरी, टप्री, टपरो a leaf-plate with a rim

पत्रम्१ *ना.* पातो (चिलिमको) small iron plate of a hubble-bubble tobacco placed in it

पत्रम्२ *ना.* पातो (पुस्तकको) page; cover

पत्रम्३ *ना.* पात leaf

पत्रवल्लरी *ना.* भोर्लो a large leaved creaper

पत्रवाह:१ *वि.* रैबारे postman

पत्रवाह:२ *वि.* पतवार helm, rudder

पत्रवाहक: *ना.* रैबारे journalist, postman

पत्री *ना.* टपरी, टप्री, पतरी a leaf-plate with a rim

पत्सल:१ *ना.* पसल, बाटाको पसल shop

पत्सल:२ *ना.* बाटो passage, way

पदस्थानम् *ना.* पाउदानी a seat for placing feet

पन्नगागर्त: *ना.* पनाहागाड a river

परंतु *संयो.* परन्तु however, anyway

पर:१ *वि.* पुडौं (पर) there; far, distance

पर:२ *वि.* पल्लो yonder, further

परकीया *वि.* पराई pertaining to another person

परकर्म *ना.* पर्म turn

परचक्रम् *वि.* परचक्री an alien

परत्र *ना.* पलत्र (अर्को जुनी) in the other world

परदेशीय:/परदेश्य: *क्रि.वि.* परदेशी foreigner

परमात्मा *ना.* परात्मा, परात्म, परातम the supreme, spirit

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

परमादेशनम् *ना.* फरमान order, command

परशु: *ना.* फरसा, फर्सा an axe, a spade

परशुराम: *ना.* पर्शुराम, पर्सुराम, फर्सुराम Parsuram name

परश्वस् *क्रि.वि.* पर्सी the day after tomorrow

परसरणम् *क्रि.* पर सर्नु to move away, to move out of the way, to alienate

परस्तात् *क्रि.वि.* परतिर, पल्तिर next side, further

पराग्रिम: *ना.* परागुँ, परागौँ, पराघुँ, पराघौँ two years after

पराञ्जलीय: *ना.* पराजुली sub clan

परारि *ना.* परार two years before

परिचायकम *ना.* पर्चा a pamphlet

परिचायिका *ना.* पर्ची one female who makes an introduction to a person

परिणाह: *ना.* पनहा, पह्ना पनाहा (लम्बाई-चौडाई) breadth of wall, cloth etc.

परिधानम् *ना.* पहिरन, पैह्रन, फेशन costume, dress, attire

परिधेया *ना.* फरिया long skirt, cloth worn round the waist by women

परिपाटी *ना.* परिपाट, परिपाठ manipulation; skill, method

परिपूर्णम् *ना.* भरिपूर्ण, भरिपुर्न complet

परिबन्ध: *ना.* परिबन्ध boundness

परिभ्रष्ट: *वि.* भरिभ्रष्ट, भरिभ्रस्ट, corrupted, wicked

परिवार: *ना.* परियार family, a caste of Hindu culture

परिश्रम: *ना.* परिशर्म labour, fatigue

परिश्रान्त: *वि.* परिसान, परेसान, पर्सान perplexed, trouble

परिश्रान्ति: *ना.* परेसानी, पर्सानी perplexity, harassment, trouble

परीक्षक:१ *वि.* पारखी a tester, assayer, connoisseur

परीक्षक:२ *वि.* परिच्छ्यक, परीच्छक examiner

परीक्षणम् *ना.* पारख examination; discrimination

परीक्षित: *वि.* परीच्छित tested, proved, examined, the historical king

परुत् *ना.* पोहोर last year

पर्कटी *ना.* पाकरी, पाखरी a citron-leaved fig tree

पर्ण: *ना.* पान betel leaf

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पर्णबीटिका *ना.* पनबीडा, पानबीरा पानबीडा (पानको बीडा) a betel leaf seasoned and folded

पर्णम्: *ना.* पन्ना, पाना, पानो a page of a book

पर्द: *ना.* पाद fart, verse

पर्दक:२ *वि.* पदुवा, पद्दू, पद्वा, पदुआ fartted (male)

पर्दिका *ना.* पदुवी, पद्वी, पदुई fartted (female)

पर्पट:१ *ना.* पपटा, पोपटा, पपटो, पोपटो, पखटा, पोखटा, पखटो, पोखटो a wing

पर्पट:२ *ना.* पापड a thin crisp cake

पर्पटी *ना.* पापडी a sweat meat

पर्यङ्क: *क्रि.वि.* पल्याक्, पल्याक्क, पल्याक्पुलुक् flash, glimpse, looking round

पर्यङ्किकका *ना.* पालकी palanquin, sedan

पर्यन्तकम् *ना.* तलक, तलुक till, up to

पर्याय: *ना.* पालो, पाली time, turn, shift

पर्यास: *ना.* पाल्सी, पाल्सो, पाल्से, पालिसे diplomatic, code, password

पर्व *वि.* पोरा, पोरो, पोरे the plate of churning stick; nostril

पर्वतीय: *वि.* पर्वते hilly

पलाण्डु: *ना.* पिआज, पियाज, प्याज onion

पलाल: *ना.* पराल straw

पलालीय: *वि.* पराले hay

पलिक्न: *वि.* फुलेको gray-haired (male)

पलिक्नी *वि.* फुलेकी gray-haired (female)

पल्यङ्क: *ना.* पलङ् a bedstead; sofa, couch

पल्यङ्किकका *ना.* पालकी, पाल्की palanquin, sedan

पल्लव:१ *वि.* प्यौला प्यौलो, प्याउलो, पाउ़लो, पेउलो shoot of a plant; sprout, bud

पल्लव:२ *ना.* पल्ला quilt-cover

पल्लवा *ना.* प्याउली, पेउली a kind of flower

पल्लवित:१ *ना.* पलौटो fresh sprout

पल्लवित:२ *वि.* पलौटे with green sprout

पल्लि: *ना.* पाली a thatched roof of a house, a cow-boy shade

पवन: *ना.* पौन, पउन air, wind

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पश्चतर: *वि.* पछिल्लो last, latest, recent

पश्चतरा *वि.* पछिल्ली last, latest

पश्चवर्त्ती *वि.* पछौटे, पछौडे, पछौडो, पछौटो falling behind, backward

पश्चात् *ना.यो.* पछि, पछाड, पिछाड after; back part

पश्चात्ताप: *ना.* पछिताउ, पछुताउ, पछुतो lamentation, regret

पश्चात्लग्न: *वि.* पिछलग्गा a follower

पश्चाद्वर्त्त: *वि.* पछौटे, पछौटो falling behind, backward

पश्चिम:१ *ना.* पच्छिम west

पश्चिम:२ *ना.* पच्छिमा, पच्छिमे western

पश्चिमा *वि.* पछुवा the westerly wind

पांसुल: *ना.* पाँसुलो, पाँसुला instep; foot

पांसुला *ना.* पाँसुल्ले, पाँसुल्ली, बेसुल्ले बेसुल्ली a fop, a dandy female

पागल: *वि.* पागल lunatic, mad

पागलस्थानम् *वि.* पागलखाना a lunatic asylum

पाटलि: *ना.* पाडरी a citron-leaved fig tree

पाठक: *वि.* पढैया, पढन्ते reader

पाणिनीया *ना.* पणेना sacred hilly grove where Panini penanced and created grammar book Ashta Dhyaye

पाण्डर: *ना.* पाडो, पाडा buffalo calf (male)

पाण्डरा *ना.* पाडी a buffalo-heifer

पाण्डुर: *ना.* पडुँरा, पडँरा (पाडो) buffalo calf (male), buffalo calf

पाण्डुरा *ना.* पडँरी (पाडी) buffalo calf (female), buffalo calf

पाण्डेय: *ना.* पाण्डे, पाँडे Pande clan

पाण्यम् *ना.* पुन्यु, पनियूँ, पनियो spoon

पाण्यशालक: *वि.* पसले shopkeeper, of the shop

पातालम् *ना.* पाताल, पत्ताल, पताल hell; ruins

पातिली१ *वि.* पातली slim, slender female

पातिली२ *ना.* पातर, पात्तर a trollop, a prostitute, a loose woman

पात्रम्१ *ना.* पाला earthen lamp

पात्रम्२ *ना.* पात्रो a calendar, almanac

पाथ: *ना.* भात rice

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

पादः१ *ना.* पाउ (चतुर्थांश) fourth stanza or part

पादः२ *ना.* पाउ (गोडा) leg

पादतलम्१ *ना.* लात a leg, foot; a kick

पादतलम्२ *ना.* पैताला, पैतालो a sole of the foot

पादधानी *ना.* पाउदानी a seat for placing feet

पादपोषकः *ना.* पाउपोस shoes, boots

पादाक्षरम् *ना.* पाउआखर written by foot, foot-writing

पादोनम् *ना.* पौने, पउने, पाउने three-quarters

पानम् *क्रि.* पिउनु to drink

पानीयपूरिका *ना.* पानीपुरी ballcake with spicy water and gram

पानीयफलम् *ना.* पानीफल a triangular thorny fruit which grows in water, water chestnut

पानीयम् *ना.* पानी water

पानीय-रोटिका *ना.* पानीरोटी, पानीरोटी, पान्-रोटी, पान्रो पाङ्रो cack boiled in spicy water or milk

पानीयस्थानम् *ना.* पडैंल्नु the place used for keeping a pitcher

पानीयाधारः *ना.* पधैंरो, पनेरो watering place, well

पापिष्टः *वि.* पापिष्ठ, पापिष्ठी evil, immoral

पायन *ना.* पाइन temper, degree of hardness

पायुस्थानम् *ना.* पायखाना, पाइखाना toilet

पारेकूटीयः *वि.* पारकोटे, पार्कोटे person of parkot, low, obscene

पारणा *ना.* पारन eating after a fast

पारदः *ना.* पारा, पारो mercury, quick silver

पारपत्रकम् *ना.* पारपाचुके divorce

पारमाङ्गिकम् *ना.* परमाङ्गी, प्रमाङ्गी an edict

पारायण *ना.* पारन follow

पारावतः *ना.* परेवा pigeou

पार्परः१ *ना.* फापर buck-wheat

पार्परः२ *ना.* पापर, पपरा, पापड a thin crisp cake

पार्वणम् *ना.* पार्वन, पारुन shraddha festival performed on a parwa day

पार्वतः *वि.* पर्वते hilly

पार्श्वनाथः *ना.* पारसनाथ the 23rd thirthanagar of Jainsm

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पार्श्वम्१ *ना.* परोस, पडोस (पास-परोस) with, side, neighbour

पार्श्वम्१ *क्रि.वि.* पास near

पार्श्विक: *वि.* पासे, आसे-पासे an attendant, residing near, close to

पाल: *ना.* पाले a guard, watchman

पालक्या *ना.* पालक spinach

पालङ्क:१ *ना.* पालक spinach beet

पालङ्क:२ *ना.* पालुङ्गो, पालुङ्गा spinach

पालपा: *ना.* पाल्पा, पल्पा, पाल्पो Palpa district of Nepal

पालपालयी *ना.* पालपाली, पाल्पाली, पल्पाली, पल्पेली person of Palpa district

पालित: *वि.* पालतू, पाल्तू tame, pet, domestic

पाश: *ना.* पासो, फाँसो, फाँसी trap, noose, tie

पाशनकम् *ना.* फन्दा, फाँदो a trap, a snare

पाषण्ड: *ना.* पाखण्ड, ढ्वाङ् ढोङ् hypocrisy, heresy

पाषण्डी *वि.* पाखण्डी, ढ्वाँगे, ढोँगी deceitful, sanctimonious, heretic

पाषाण: *ना.* पखान ruck, stone

पाषाणीय: *ना.* पाहारी, पहारी, पाहाडिया, पहाडिया, पहडिया, पाहाडी, पहाडी mountainous, hilly

पिकुरस: *ना.* रक्सी local wine

पिच्छल: *ना.* लिच्ची, लिची a kind of fruit, lychee

पिच्छिल:१ *वि.* चिप्लो चिप्ला smooth, slippery, slimy

पिच्छिल:२ *वि.* चेपारे, चेप्रे, चेप्रो false praising

पिच्छिल:३ *वि.* चिल्लो चिल्ला oily or greasy substance, fat, grease

पिच्छिलाटि: *ना.* चिप्लेँटी a flat stone or ground, skating

पिञ्जट: *ना.* चिप्रा, चिप्रो the secretion of the eyes, eye-gum

पिञ्जर:१ *ना.* पिँजरा a cage, trap

पिञ्जर:२ *ना.* चिप्रा, चिप्रो the secretion of eyes, eye-gum

पिञ्जरम् *ना.* पिँजडा a cage, trap

पिटक:१ *ना.* पिड्को, पिड्की a boil

पिटक:२ *ना.* पित्को, पित्की a squeeze; quantity squeezed out

पिटकावली *ना.* पित्कौली squeeze

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पिटिका *ना.* पित्की a squeeze; quantity squeezed out

पिण्डकम् *ना.* पिँडो a food cob for animal

पिण्डल:१ *ना.* डिल ridge, edge, rim; stature

पिण्डल:२ *ना.* पिडौँला, पिडुँला, पिडम्ला, पिरम्ला the calf of the leg

पिण्डली *ना.* पिडुँली small calf of the leg

पिण्डालु: *ना.* पिँडालु arum

पिण्डी१ *ना.* पेटी edge, front path, pavement

पिण्डी२ *ना.* पिडीँ, पेडीँ a bedstead made of rope, a lounger

पिण्याक: *ना.* पिना, पिनो the oil-cake

पित्तल: *ना.* पितल brass

पिधानम् *ना.* पिहान, पेहनी, पेह्नी, पेनी covering

पिपासा *ना.* पियास, पिआस, प्यास, thirst

पिपासी *वि.* प्यासी, प्यासा thirsty

पिप्पल: *ना.* पिपल pipal tree regarded to be holy by the Hindus, papyrus

पिप्पली *ना.* पिप्ला, पिप्ली the long pepper

पिष्टतरम् *ना.* पाउडर powder

पिष्टपूर: *ना.* फुरौला cake made of ground pulse fried in oil or ghee

पिष्टम् *ना.* पिठो flour, ground pulse; powder

पीड: *वि.* पिरो hot, peppery

पीठम् *ना.* पिरा a wooden seat, stool

पीडक: *वि.* पिरहा, पिराहा vexatious, agonising

पीडा *ना.* पिर worry; agony, vexation

पीडिका *वि.* पिराही vexatious, agonising

पीतल: *वि.* पहेलो, पहेँलो, पिआँलो, पिहाँलो, प्याँलो yellow, sallow, pale

पीनश: *ना.* पिनास cold, catarrh

पीनस्तनम् *ना.* फाँचो, फाँच udder, woman's breast

पीनस्तनी *वि.* फाँचे big breasted

पुङ्ख: *ना.* पुङ्ख, प्वाँख feather

पुङ्ख: *ना.* पङ्ख, प्वाँख fan

पुङ्खक: *ना.* पङ्खा, fan

पुङ्गल: *ना.* पुतला, पुत्ला an effigy, a lay figure

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पुच्छः ना. पुच्छर, पुछर a tail

पुच्छस्थः वि. पुच्छारे, पुच्छार, पुछार having a tail

पुटः ना. बट्टा commission, discount

पुटकः१ ना. बडुका, बटुको, बडुको, बडुकी, बोडुको, बोडुकी, डबको, डबका, डबुकी बटी, बटे bowl

पुटकः२ ना. पोको पोका पोकी (पोका-पोकी) a package, bundle

पुटिका१ ना. पुडिया, पुरिया a dose of medicine put in a piece of folded paper

पुटिका२ ना. पुरी city; bread cooked in ghee

पुटिका३ ना. पोको pocket

पुटितम् ना. दोब्ब्राएको, दुवैतिरबाट ढाकेको folded

पुटी ना. पोटी bulb

पुत्तलः ना. पुत्लो, पुत्ला an effigy, a lay figure

पुत्तली ना. पुतली butterfly

पुत्रः१ ना. पूत son

पुत्रः२ ना. पुतुरा, तुरो, पुन्तुरो, पुन्तुरी, तुन्तुरो, तुन्तुरी तुरी penis

पुत्रकः ना. भुतुरो, भुत्रो भुत्रो खा! penis (offensive)

पुत्री१ ना. पुती pussy, vulva, pudenda

पुत्रीयः ना. पुत्याहा (सन्तान भए पछिको भाकल पूजा) religious oblation after issue

पुत्री२ ना. पुतारी woman

पुनः क्रि.वि. पनि again

पुनरपि ना. फेरिपनि again

पुनर् क्रि.वि. पुनस् again, anew, afterwards

पुराणम् ना. पुरान a tale of bygone ages

पुराणीया वि. पुरानिया old, ancient

पुरातनम् वि. पुरानो, पुरानू, पुराना old

पुरातनी वि. पुरानी old, ancient

पुरुषः ना. पुरुख, पुरुखा, पुर्खा a progenitor, ancestor

पुरुषावली वि. पुरुखावली, पुरुख्यौली, पुख्यौंली, पुर्खौली hereditary, ancestral

पुरोहितः ना. प्रोहित, उपरोहित, पुरेत, उप्रेत, उप्रेती priest

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पुलकः *क्रि.वि.* पुर्लुक्क, पुलुक्, पल्याक्-पुलुक् falling flat

पुलस्त्याश्रमः *ना.* पुला the birth place of Ravana

पुलाकः *ना.* पुलाउ a dish made of rice

पुल्या१ *ना.* फुलो, फुला sty, a white speck in the eye

पुल्या२ *ना.* फुला (मकैका) parched or fried rice, corn maize

पुष्करः *ना.* पोखरा Pokhara city

पुष्करिणी *ना.* पोखरी lake, pond, stream

पुष्करिण्यालयः *ना.* पोखर्याल, पोखरेल, पोख्रेल Pokharel clan

पुष्कलः *ना.* पुक्खल, पोक्खल, पोखल strong, stout, much, excess, abundant

पुष्टः१ *वि.* पोटी a bulb (of garlic)

पुष्टः२ *ना.* पुठ्ठो, पुठ्ठा, पूठो, पुठो rump, buttock, fundamental

पुष्टः३ *ना.* पोटिलो, पोटिला nourished, fed; stout, strong

पुष्टिः *ना.* फुसी semen, fluid discharged from vagina or penis

पुष्पगुम्फी *ना.* फूलकोपी, फुलकोबी, फूलकोभी, फूलगोभी cauliflower, broccoli

पुष्पपत्रम् *ना.* फुलपाती flower and leaf

पुष्पराजः *ना.* पुखराज, पोखराज (मणी ढुङ्गा) topaz

पुस्तकम् *ना.* पोस्तक a book of large size, packet of manuscripts

पुस्तम् *ना.* पोथो, पोथा book

पूजाहारी *ना.* पुजारी priest

पूतकः *ना.* पोता, पोतो rent of land paid by a tenant; land revenue, brush for plastering

पूतिः *ना.* पुती, भुटी pussy, vulva, pudenda

पूपः *ना.* पुवा a kind of sweet cake

पूपा *ना.* पापा sweet bread or biscuit (child language)

पूयम् *ना.* पिप pus

पूरिका *ना.* पुरी, पूडी city; bread cooked in ghee

पूरिका *ना.* पुरी bread cooked in ghee

पूर्णिमा *ना.* पुन्यू, पुन्ये, पूनम full-moon

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पूर्वपक्षः *ना.* पुर्पच्छ्ये; पुर्पच्छे, पुर्पच्छ cross-examination

पूर्वरङ्गी *ना.* पुर्सुङ्गे a jocker in Maruni dance

पूर्वीयः *वि.* पुर्विया eastern

पृथुकः *ना.* पोथ्रो young plant, seedling, sapling

पेटकः *ना.* पेटारो, पेटारा a large basket

पेटभोट्टकम् *ना.* पेटेभोटो a vest

पेटम् *ना.* पेट stomach

पेटाङ्गिका *ना.* पेटाङ्गे, पेटाङे vest, a kind of waist coat

पेटिका *ना.* पेटारी a small basket

पेण्डारिका *ना.* पेडा a sweet meat made of sugar and milk

पेरुकः *ना.* पेरुङ्गो, पेरुङ्गा a kind of small basket

पेषणी *ना.* पिसानी the work or wages for grinding

पैष्यम् *ना.* पिसाई work of grinding wage for grinding

पैत्तलम् *वि.* पित्तले, पित्ले brazen

पैयूष्यः *ना.* प्युसो, पिउसो sucking the breast

पोखर्यालयः *ना.* पोखरेल Pokharel sub clan

पोट्टलकः *ना.* पोको, पोका (पोकापन्तरा) a package, bundle, parcle, gift

पोट्टलिका *ना.* पोको, पोकी a package, bundle

पोतकः *ना.* भोटो an underjacket, a vest

पोत्रम् *ना.* पोल्टो the fluffy portion at the end of a skirt

पोलिः *ना.* फुला sty, a white speck in the eye

पोलिका *ना.* फुलका, फुलकी baked bread

पोषकः१ *ना.* पोस cherishing, nourishing; energy

पोषकः२ *ना.* पोसाक dress

पोषजीवः१ *ना.* पुसाइँ, पुसैँ husband of father's elder sister

पोषजीवः२ *ना.* पुसाज्यु, फुपाज्यु husband of father's elder sister

पौगण्डः *वि.* पौडौँ (बकेर्ने पाडो) buffalo calf

पौगण्डा *वि.* पौडौँ (नब्याएको वा थारो पाडी) buffalo heifer

पौड्यालयः *ना.* पौडेल, पौड्याल Poudel or Paudel clan

पौरस्त्यः *ना.* शेर्पा Sherpa caste

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

पौरुषम् *ना.* पौरख labour
पौरुषी *वि.* पौरखी valorous, manly
पौष: *ना.* पुस the ninth month after Baisakh, Poush
प्याट् इति *क्रि.वि.* प्याट्ट, पिट्ट, पाट्ट, पुट्ट, पाट्पुट् with low deep sound
प्लवनम् *क्रि.* पौडिनु, पौड्नु पउर्नु, पौरिनु to swim
प्लीहा *ना.* फीयो spleen
प्लुत: *क्रि.वि.* पुलुत्त glancingly
प्लुष्ट: *वि.* पोलेको burned
पृथक् *वि.* फरक, धर्मफराक फरक different
पृथुक: *ना.* पाठो, पाठा lamb
पृथुका *ना.* पाठी a student
पृथुल:१ *ना.* फैली wideness
पृथुल:२ *वि.* ठुलो big
पृष्ठग: *ना.* पिठ्ठू page style
पृष्ठदण्ड: *ना.* डँडाल्नु, डँडालो back-bone, spine
पृष्ठम् *ना.* पीठ, पिठ, पिठ्युँ the back, the rear
प्रकट: *ना.* प्रगट, प्रगट, प्रगट, परकट, परकट्ट, फरकट्ट clear, manifest
प्रकुण्ठित: *वि.* भुत्ते, भुत्थे blunt, slow
प्रक्षाल:१ *ना.* पखार, निखारपखार finishing and washing
प्रक्षाल:२ *ना.* पखाल, निखालपखाल washing
प्रक्षालनम् *क्रि.* पखाल्नु, खकाल्नु to wash
प्रखण्ड विवृति: *ना.* फाँटवारी statement, description
प्रखण्डम् *ना.* फाँट field, division, section
प्रगलनम् *क्रि.* पग्लनु to melt
प्रगल्भ: *वि.* पागल lunatic, mad
प्रगल्भक: *वि.* पग्लाहा, पगला, पग्ला fool, mad
प्रगालनम् *क्रि.* पगाल्नु to cause to melt
प्रगुर: *ना.* पागुर the act of chewing the cud
प्रग्रह: *ना.* पक्राउ, पक्डाउ arresting
प्रग्राह: *वि.* पगहा rope fastened round the neck of a beast
प्रघरणम् *क्रि.* पघ्रिनु to milk from the udder to the teat
प्रघात: *ना.* पगार non juicy part of sugarcane
प्रघारणम् *ना.* पघार्नु to cause to milk from the udder to the teat

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

प्रचण्ड: *वि.* परचण्ड, परचन्न, चपरचन्ड, चपरचन्न furious, violent, fiery

प्रचुर: *वि.* पहुल, प्रशस्त, पर्याप्त, पहुलो, पौल, पौलो enough

प्रच्छदवस्त्रम् *ना.* पच्छ्यौरा shawl

प्रच्छादिका *ना.* पच्छ्यौरी shawl

प्रणप्ता *ना.* पनाति, पलाँति grand-son

प्रणाली१ *ना.* पैन, बाँध-पैन system

प्रणाली२ *ना.* नाली, नाला, पानाला pipe

प्रणीत: *ना.* पनियुँ, पन्यु a scoop

प्रतनु: *वि.* पातलो, पातुलो lean; infernal, hellish

प्रतल: *ना.* लपेटा, लवट, लवटा, लवटो a slap, a blow

प्रतापित्वम् *ना.* ताइँ pride, dignity

प्रति१ *ना.यो.* पट्टि towards, in the direction

प्रति२ *ना.* यो तर्फ to words

प्रति३ *ना.* पिच्छे per

प्रतिकर्म *ना.* परिम, पर्म, पर्मो turn

प्रतिगृहम् *क्रि.वि.* घरैपिच्छे perhouse

प्रतिच्छाया *ना.* रछायाँ, रछायैं reddish brown

प्रतिदिनम् *क्रि.वि.* दिनैपिच्छे per day

प्रतिपदा *ना.* परिवा, परेवा the first day of a lunar fortnight

प्रतिजनम् *क्रि.वि.* जनही per person

प्रतिपदम् *क्रि.वि.* पदै पिच्छे per word

प्रतिपुस्तकम् *क्रि.वि.* पुस्तकै पिच्छे per book

प्रतिमानुषम् *क्रि.वि.* मान्छै पिच्छे per man

प्रतिप्रतोलम् *क्रि.वि.* टोलैपिच्छे perlane

प्रतियाचनम् *ना.* पैँचो, पैँचा loan, borrowing

प्रतिष्ठानम् *ना.* पिउठान, प्यूठान Pyuthan district

प्रतीक्षणम् *ना.* पर्खाइ staying, waiting

प्रतीति: *ना.* पत्तो, पत्ता trace, address

प्रतोलिका *ना.* टोला (टोल) country side, part of a town

प्रतोली *ना.* टोल part, locality; quarter of a town

प्रत्यय: *ना.* पत्यार trust, belief, faith

प्रत्याय: *ना.* पत्यार trust, belief, faith

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

प्रत्यायनम् *क्रि.* पत्त्याउनु, पत्याउनु to believe, to trust

प्रत्यावृत्ति: *ना.* फिरौती returning

प्रथम: *वि.* पहिला first

प्रथिल्ल: *वि.* पहिलो first, 1st

प्रपञ्च: *ना.* परिपञ्च, परिपाँचो arrangement, management

प्रपट्टिका *ना.* परोठा fried cake made in several layers

प्रपा *ना.* पौवा an inn, shelter for travellers with facility of drinking water

प्रपापाली *वि.* पौवाली an innkeeper

प्रबुद्धक: *वि.* बुज्झकी, बुझक्की, बुजक्कड, बुझक्कड, बुज्रुक, बुजुग wise

प्रभाव: *ना.* परभाव, परभाउ, रवाफ effect, pomp, luxury, show

प्रभूतक: *ना.* बउता, बहुता, बउतो, बहुतो, बोहोता, बोता, बौतो a big-sized leaf-cup

प्रभूततर: *ना.* बढोत्तर, बढोत्तरी high, upgrate

प्रभूतम् *वि.* पबितो, पगितो, पघितो, बहुत, बढ्ता too much, many

प्रभूतम् *वि.* पबितो, पगितो, पघितो too much

प्रभूता *ना.* बढती high

प्रभेदनम् *क्रि.* पिँध्नु, पिन्नु to grind; to bruise

प्रबाल: *ना.* पुवाँलो red coral

प्रज्वाल: *ना.* पुवाँलो unknown fire on cloth

प्रविलम् *ना.* प्वाल hole

प्रविष्टि: *ना.* पैठारी import

प्रवेष्ट: *वि.* पैँठे, पैँठो, पौँठे (पैठेजोरी) wrist-game

प्रवेष्टक: *ना.* फरिया a skirt, a saree

प्रष्ठौह: *वि.* पठ्ठा, पठ्ठो full-grown youth

प्रष्ठौही *वि.* पठ्ठी (युवती) youth girl

प्रसर: *ना.* पसर a hollow of the palm or its content

प्रसरक: *वि.* फराक a cloth of girl, frock

प्रसाद: *ना.* प्रसादी, परसाद gift of worship

प्रसार: *ना.* पसार, ओसारो र पसारो पसारो transportation

प्रसेटकम् *ना.* पसेरी a weight of five seers

प्रस्तर: *ना.* पत्थर ruck, stone

प्रस्तरकाल: *ना.* पत्त्थरकला an old-fashioned gun, a firelock, stone age

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

प्रस्तरणम् *ना.* प्लाष्टर, पलस्तर plaster

प्रस्तरिका *वि.* पत्थरी, पथरी a stone plate, cup, etc, stone

प्रस्थ: *ना.* पाथी a pot measuring eight manas (of grains)

प्रस्थभरा *ना.* पाथीभरा, पाथीभारा Pathibhara goddess

प्रस्थानमुहूर्त्त: *ना.* पाइतो an of auspicious time for departure

प्रस्थापनम् *क्रि.* पठाउनु to send

प्रस्फोट: *ना.* पट्याँस, पट्याँस -ट्याँस a sound of winnowing

प्रस्फोटनम् *क्रि.* फट्किनु, फट्कनु to winnow, to hop

प्रस्वेदनम् *ना.* पसिना sweat, perspiration

प्रसृत: *ना.* साप्रो, साँप्रो thigh, foreleg, buttocks

प्रस्राव: *ना.* पिसाब urine, piss

प्रहर:१ *ना.* पहर period of three hours

प्रहर:२ *ना.* पहरा watch

प्रहरी *ना.* पहरे police, guard

प्रहेलिका *ना.* पहेली puzzle, riddle, enigma

प्राकार: *ना.* पगार, परखाल, पर्खाल wall

प्राघुणिक: *ना.* पाहुना, पाउना, पाहुनो, पाउनो a guest, visitor

प्राणा: *ना.* परान breath

प्राणित: *वि.* पराने alive, one who lives only for food, lazy

प्राणी *ना.* परानी animate, living being

प्राप्ति: *ना.* पर्ता, पापती profit, benefit

प्राप्तिपूर्ति: *ना.* पाइपुई, पापुई completion of demand

प्राभिज्ञानम् *ना.* पहिचान recognition; identity

प्रायश्चित्तम् *ना.* पतिया purification rite

प्रार्थनम् *क्रि.* फर्तुनु, पतुर्नु, बतुर्नु to recite

प्राशनी *ना.* पास्नी, पासनी fooding, feeding ceremony of size month old chind

प्रास्तरक: *ना.* पहरो, पहरा, पहिरोपहेरो, पैरो landslide

प्रास्थितिकम् *ना.* पाइतो an auspicious time for departure

प्रिय: *वि.* पियारो, पियारा, प्यारो, प्यारा lovely, dear

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

प्रियङ्गु: *ना.* गुएँलो, गुयैंलो, गुहैंलो a kind of fruit tree

प्रिया *वि.* पियारी, प्यारी dear, beloved

प्रेङ्खः *ना.* प्याङ् small cradle

प्रेष: *ना.* पेश, पेस submission in court or office

प्रेषकर: *ना.* पेशकर, पेसकार court, official agent

प्रीति: *ना.* पिरती love

प्रोक्षणम् *क्रि.* पुछ्नु (पानीले) to clean

प्रोञ्छः *ना.* पोछ्ा, भुइँ पुछ्ने कपडा wiping cloth

प्रोञ्छकः *ना.* पुछुवा a towel, a napkin

प्रोञ्छनम् *क्रि.* पुछ्नु to wipe

प्रोथ: *ना.* पुठ्ठा, पुठ्ठो, पुठो hip, buttock

प्रोथी-१ *ना.* पुती, पोटी pudenda

प्रोथी-२ *ना.* पोथी female

प्राभूतम् *ना.* पाहुर offering gift

प्रेम *ना.* पिरेम, पिरीम dear, beloved, love

प्लक्षः *ना.* पाकर, पाकड ficus niligiosa

प्लोषणम् *ना.* पिसोल्नु, पिसोलिनु sizzling roasting partially

प्लोष *ना.* पिसोल-पासोल sizzle

फ

फक्क:१ *क्रि.वि.* फाँक, फाँको, फाँकी, फ्वाँक्क quantity of anything chucked into the mouth at a time

फक्क:२ *ना.* फाँगो quantity of anything chucked into the mouth

फक्किका *ना.* फाँकी scriptural argument

फटत्कार: *ना.* फट्कार rebuke, reproof

फट् इति१ *क्रि.वि.* फट्ट, फुट्ट, फाट्ट फुट्ट, फाट्फुट् with long steps or strides

फट् इति२ *क्रि.वि.* हट्ट, हुट्ट, हाट्ट हुट्ट, हाट्हुट् vigorous effort, quick work

फणक: *क्रि.वि.* फनक्क with a whirling motion

फडिङ्गा: *ना.* फटेङ्ग्रा, फटयाङग्रा Cricket

फणा *ना.* पनियू, पन्यू, पन्यौ, पनियो, पन्यो scoop, spoon

फणीन्द्र: *ना.* फणेर, फनेल (जामुन) black plum

फर्फरीक: *वि.* फर्फराउँदो soft (rice)

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

फलक:१ *ना.* फलियो, फल्यो, फलिया, फल्या, फल्याक, फलेक plank

फलक:२ *ना.* फडके, फटक, फड्को फट्को a small or temporary wooden or bamboo bridge

फलक:३ *ना.* फडके, फटके side, margin

फल्गु१ *ना.* फागु, फाग the Holi festival

फल्गु२ *ना.* फाल्टु unnecessary

फल्गु३ *वि.* फाल्तु unnecessary, extra, spare, worthless, useless

फाण्टम् *ना.* फाँड, फाडौँ gruel

फाल: *ना.* फाल्सो blood dot; a split, clot, a rent

फालम् *ना.* फाली blade of plough, plough-shore, plough share

फालित: *ना.* फाल्टु unnecessary, extra, surplus

फाल्गुन: *ना.* फागुन, फाउन Falgun month

फाल्गुनिक: *वि.* फागुने, फाउने of Falgun month

फिट् इति *ना.* फिट्, फिट्ट, फिटिक्क shuffle; avoid

फुफ्फुस: *ना.* फोक्सो lungs

फुल्लम्: *ना.* फूल flower

फुल्लपूर: *ना.* फुरौला cake made of ground pulse fried in oil or ghee

फुषित: *ना.* फुसी semen

फूत् *ना.* फूँक (फूकाई) blowing

फूत्क:१ *ना.* फूँक, फ्वाँक्क, फ्वाँक puff

फूत्क:२ *ना.* फुक्क, फूकफाक, फाकफूक exorcism

फूत्कार: *ना.* फुङ्कार the hissing of snake

फेन *ना.* फेन, फीँज, फीन foam

फेनिका *ना.* फीनी a kind of sweet meat

फेरुक: *ना.* फ्याउरो, फेउरो a fox

ब

बगुल्ला *ना.* बगुला, बगुल्लो, बगुलो a heron, an egret

बङ्ग:१ *ना.* बाँको a kind of poisonous tuber

बङ्ग:२ *वि.* बाङ्गा, बाङ्गो, बांगा, बांगो bent, curved

CC-0. Nepal Sanskrit Academy Kathmandu Collection

बज्रहस्त: *वि.* जब्बरजस्त, जब्बरदस्ती, जबरजस्त, जब्बरदस्त, जब्बरजस्ती, जबरजस्ती जबरदस्ती powerful, vigorous, high-handed

बटक: *ना.* बोरो a canvas bag, a sack

बटिका *ना.* बरिया small spicy fried cake of horse beam

बटी *ना.* बारा a fritter-cake; a frame

बडिश: *ना.* बल्झो hooking

बण्टाल: *ना.* बेल्चा a pick-axe, a mattock

बदरी *ना.* बयर a plum, jujube

बद्ध: *वि.* बाँधा an indentured servant

बधिर: *वि.* बहिरो, बहिरा deaf, inattentive

बन्ध: *ना.* बाँध a dam, an embankment

बन्धक:१ *वि.* बाँधा an indentured servant

बन्धक:२ *ना.* बँधुवा binded; fastened; tethered

बन्धकम् *ना.* बन्धकी mortgage, deposit

बन्धगुम्फी *ना.* बन्दकोपी, बन्दगोपी, बन्दकोबी, बन्दगोबी mortgage, deposit

बन्धनम् *ना.* फन्दा a trap, a snare

बन्ध्य: *वि.* बँधिया, बदिँया, बध्ये binded

बप्प: *ना.* बाबा, बाबै, बा father

बभ्रुक:१ *ना.* भुरो a fry, a small fish; brown colour

बभ्रुक:२ *ना.* भुरो brown colour

बभ्रुक:३ *वि.* बबुरो, बमुरो poor

बराक: *ना.* बिचरा, बिचरो, बिचारा, बिचारो, बरा, बरी, बरो, बरै a word of sympathy

बरुल: *ना.* बारुलो, बारुला a wasp

बरोल: *ना.* वारुलो wasp

बर्क: *ना.* बर्को, बर्की a home-spun cotton wrap

बर्कर:१ *ना.* बलेक्रो, बलेख्रो kid

बर्कर:२ *ना.* बाख्रो, बाख्रो goat

बर्बूर: *ना.* बब्बूल, बबूर a cacia tree

बलिवर्कर: *ना.* बलेक्रो, बलेख्रो kid for sacrifice

बर्वट: *ना.* बोडा (बोडी) long beans

बर्वटी *ना.* बोडी long beans

बलभद्र: *ना.* बलबहादुर Bal Bahadur name

बलाबल *वि.* बराबर equal, vide

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

बलिशम् *ना.* बल्छी, बल्छो hook

बलीक: *ना.* बलैंसी eaves

बलीय: *वि.* बलियो strong

बलीवर्द:१ *ना.* बल्ल, बल्लो, बल्ला, बल्ला, बयल bullock

बलीवर्द:२ *ना.* वर्दा, वर्धा, वर्दो, वरदो bullock

बल्वज: *ना.* बाबिया, बाबियो, बाब्यो a kind of grass used for thatching or making ropes

बस्कयिणी *वि.* बकेर्नी, बकेर्नो, बकेर्ना a cow or she-buffalo that has been giving milk

बहिर् *ना.* बाहिर outside

बहिष्कार: *ना.* बाइकाट discrimination, boycott

बहुत्वम् *ना.यो.* बहुत many, much

बहुरूपी *वि.* बौरूपी a person of various characters

बहुलम् *वि.* पहुल, पवल, पउल, पौल enough; sufficiency

बहुवारक: *ना.* बोहरी, बोहोरी a kind of tree

बाकुची *वि.* बकुची a kind of medicinal plant

बाट: *ना.* बाटो road, path, way

बाड: *ना.* बाढ, बाढी flood, inundation

बाढम्१ *वि.* बढी abundant, more, large, higher

बाढम्२ *वि.* बढिया good, excellent, fine

बाध्य: *वि.* बाध्ये, बाध्धे constraint, compelled

बाल: *ना.* बालो, बाला (लालाबाला) a bracelet

बालक: *ना.* बालख, बाल्ख, बाल्खो child

बालखिल्य: *ना.* बालखी, बाल्खी, बालखु, बाल्खा child

बाल-वत्सम् *ना.* बालबच्चा children

बाष्प: *ना.* भाप fume, steam, vapour

बाष्पल: *वि.* बाफिलो vaporous

बाष्प्यम् *ना.* हप्प, हुप्प feeling of warmness due to lack of air

बाहीक: *ना.यो.* बाहेक except

बाहु: *ना.* बाहाँ, बाहीँ a forearm

बाहुकटम् *वि.* बहँकटी, बहँकट्टी, बाँकटी, बाङ्काटे half-sleeved blouse, sleeveless

बाहुल: *ना.* बाहुलो बाहुला बाउलो arm cloth

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

बाहुल्यम् *ना.* पौल, पौलो, (धेरै, प्रचुर) plenty

बिडालः *वि.* बिरालो बिराले बिराला cat

बिडाली *ना.* बिराली female cat

बिडम् *ना.* बिरे (नून) a kind of salt

बिल्वपत्रम् *ना.* बेलपाती wood-apple and leaf

बिल्वम् *ना.* बेल wood-apple; a creeper

बीज *ना.* बिहीँ seed

बीजजम् *वि.* बिज्जु (आँप), बिज्जू fruit produced from a seed

बीजम् *ना.* बीया, बीयाँ, ब्यू seed

बीटः *ना.* बिलो the share in the spoils of chase

बुक्कः *ना.* बोको a he-goat

बुक्कनम् *क्रि.* भुक्नु to bark

बुक्कसः *वि.* बोक्सो wizard

बुक्कसा *वि.* बोक्सी witch

बुङ्गः१ *ना.* बुङ्गो, बुङ्गा, नाङ्गो nacked

बुङ्गः२ *वि.* बुँगो, बोँगो, बुङ्गो, बुङ्गा, बुँगा (केराको बुङ्गो) tip of the banana fruit

बुद्धः *ना.* बुझ understanding, intellect

बुद्धकः *वि.* बुझकी clever, wise

बुद्धपल्ली *ना.* बुटवल Butwal city

बुभुक्षा *ना.* भोक hunger

बुभुक्षितः *वि.* भोको hunger

बुसकः *ना.* भुसाहा tobacco leaf

बुसम् *ना.* भुस, भुस्सा, भुसा husk; nothing

बृहतिका *ना.* बर्को, बर्की scarf

बृहती१ *ना.* बढती high

बृहत् *ना.* भद्दा vast

बृहती२ *ना.* बिहीँ a kind of seed

बृहदुरस्कः *ना.* बहादुर, बादुर, बादुरे, बादुरै Bahadur, a second name, brave, bold, gentle

बृहस्पतिवासरः *ना.* बिहीबार Thursday

बोण्टः *ना.* बोट, बुटो, बुटा tree; bush

बोण्टस्थानम् *ना.* बुट्यान, बुट्याहान bush

बोण्टिका *ना.* बुटी amulet, root of a plant

बौद्धः *ना.* बौध Buddhist

ब्रह्माण्डम् *वि.* बर्माण्ड, बर्मण्डी universe

ब्रह्मालयः *वि.* बर्मेली of Barma place

ब्रुवः *ना.* बोल speech; tune

CC-0, Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ब्राह्मण: *ना.* ब्राम्मन, बराम्मन, बरामन, बाभन, बाहुन, बाउन, बर्मु Brahmin caste

ब्राह्मणी *ना.* बाभनी, बभनी, बाहुनी, बाउनी, बामनी, भैनी female Brahmin clan

भ

भक्त:१ *ना.* भगत a devotee

भक्त:२ *वि.* भाते one who cares only about eating

भक्तपुरीय: *वि.* भक्तपुरे person of Bhaktapur

भक्तम्१ *ना.* भात rice

भक्तम्२ *ना.* भत्ता an allowance, bonus pay; pension

भक्ताद: *वि.* भतहा one who works for two meals a day

भक्ताहार: *ना.* भत्यार, भतेर a feast; festive meal

भक्ति:१ *ना.* भगति devotion, loyality

भक्ति:२ *ना.* भाँति manner, mode; kind

भक्षक: *वि.* भच्च्छ्यक, भच्च्छक eater

भगिनी *ना.* भैनी, भैना, बहिनी, बहिना, बुइनी, बैनी younger sister

भगिनीजीवक: *ना.* भिनाज्यू भिनाज्यु, भेना elder sister's husband

भङ्ग:१ *ना.* भुङ्ग, भुङ्ङ break; breaking

भङ्ग:२ *वि.* भ्वाँगे, भ्वाँगो aimless, wander

भङ्ग:३ *ना.* भ्वाङ hole, chasm

भङ्गभुङ्गम् *क्रि.* भाङ्भुङ्, फाङ्फुङ् *वि.* भाङभुङे, फाङफुङे a vandal, destroyer

भङ्गल:१ *ना.* भङ्गालो, भँगालो, भङ्गाला, भँगाला break, division of the river

भङ्गल:२ *ना.* मङ्गाल, मगाँल break, division of drain

भङ्गवस्त्रम् *ना.* भाङ्ग्रो fiter

भङ्गा *ना.* भाँग, भाँगो, भाँगा, भाँगी intoxicating hemp

भङ्गुर:१ *ना.* भङ्दालो, भुङ्दालो, भुङ्ग्रालो break

भङ्गुर:२ *ना.* भुङ्ग्रो, भुङ्ग्रो glowing coal

भञ्ज: *ना.* भाँजा, भाँजो, भाँजी disruption, interruption

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

भञ्जक:१ *ना.* भङ्ग्याङ्, भञ्जेङ् a narrow valley, pass, saddle of hill

भञ्जक:२ *वि.* भङ्ज्याहा, भङ्जाहा, भङ्जहा भाँजे, भँजुवा person who makes disruption; mischievous

भञ्जनम्१ *ना.* भाँजा, भाँजी, भाँजो disruption, interruption

भञ्जनम्२ *क्रि.* भाँच्नु to break, to crack, to fracture

भञ्जिका *ना.* भङ्ज्याही, भङ्जाही, भङ्जही mischievous (female)

भट्ट:१ *ना.* भाट, भाटे sub cast

भट्ट:२ *ना.* भाटा a bard, a minstrel

भट्टराय: *ना.* भट्टराई Bhattarai clan

भणाभणम् *ना.* भनाभन a wordy or verbal fight

भणितम् *ना.* भनाउरो, भनौरो blame, reproof

भणितम् *ना.* भनोट saying

भणिति:१ *ना.* भनौरी, भनाउरी, भनोट, भनौटी, भनौटो statement; purport

भणिति:२ *ना.* भनितो blame, reproof

भण्ड: *ना.* भाँड a clown, a jester; spoliation

भण्डक: *वि.* भँड्याहा, भँडाहा, भँडुवा mischievous, breaker

भण्डिका *वि.* भँड्याही, भँडाही breaker (female)

भद्र: *वि.* भला, भलो good, gentle, noble

भद्रक: *ना.* बहर bullcalf

भद्रकामिनी *ना.* भैलिनी a female participator in a Tihar song

भद्रकौशल्यम् *ना.* भलाकुशाली, भलकुसारी, भलाखुशाली, भलाखुसारी friendly talk

भद्रङ्कर: *ना.* भत्करु, भत्खरु, भत्कौरो, भत्खौरो a forerunner or a herald of a marriage procession

भद्रमानुष: *ना.* भलमानुस, भलामानिस, भलोमानिस person who makes good, gentle, noble

भद्रम् *ना.* भैलो, भैली Tihar song

भद्रा१ *ना.* भद्रो unlucky asterism

भद्रा२ *वि.* भली good, gentle, noble

भद्रिका *ना.* भलाइ goodness, welfare

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

भद्रात्मिक: *ना.* भलादमी, भलादिमी, भलाद्मी, भलादिम gentleman

भर: *ना.* भर, भरोस, भरोसा, भरथेग at one's best, as much as possible

भरणी *ना.* भरनी, भरुनी the second asterism

भरितम्१ *ना.यो.* भरि full

भरितम्२ *वि.* भरिलो well-filled

भरित्रम् *ना.* भर्ता special preparation of vegetables

भरुज: *ना.* भूजा roasted or parched rice and grain

भरुटकम् *वि.* भुटुवा fried

भल्ल: *ना.* भाले a male; a victor

भल्ल *ना.* भाला a spear

भल्लातक: *ना.* भलायो a kind of tree

भल्लुस्तनी *वि.* भालुथुने with large breast

भल्लूक: *ना.* भालू a bear

भवनम्१ हुनु being

भवनम्२ *ना.* हुनामी, हुनु-हुनामी happening, destiny, inevitability

भव्यम् *वि.* भव्ये, भब्बे excellent

भस्म *ना.* भसम finishing, ashes

भस्मबुसक: *क्रि.वि.* भासेभुसे, फासेफुसे, फासफुसे, भासभुसे ordinary

भस्मबुसम् *ना.* भासभुस, फासफुस nothing, end, emptiness

भागबण्ट: *ना.* भागबण्डा division of property

भागीरथी *ना.* भाइरथी a river

भाग्यम् *ना.* भाग्ये, भाग्गे fate, hap, destiny, luck

भाग्यवान् *वि.* भाग्येमानी, भाग्गेमानी fortunate, lucky

भाङ्ग: *ना.* भाङ्ग्रो hessian, sack, canvass, linoleum

भाटक: *ना.* भाडा, भारा fare, hire, rent

भाण: *ना.* भाँड a clown, a jester; spoliation

भाण्डम् *ना.* भाँडा, भाँडो pots

भाण्डशालम् *ना.* भन्सार a custom house; customs

भाण्डस्फोट: *ना.* भण्डाफोड exposition

भाण्डागार: *ना.* भण्डार, भँडार a store, a store-room

भाण्डागारिक: *वि.* भण्डारी, भँडारी, भडाँरे Bhandari clan

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

भाद्रः ना. भदौ Bhadau month

भारः ना. भार, भारि, भारी burden, bundle, load

भारद्वाजः ना. भद्राई lark, sky lark

भारिकः ना. भरिया a porter; a coolie

भालनम् क्रि. भाल्नु to look

भावः१ ना. भाउ gesture; respect; rate, price

भावः२ ना. भेउ mystery, hint

भाषणम्१ क्रि. भाक्नु भाख्नु to vow, to swear, to take oath

भाषणम्२ ना. भाकल, भाखल, भक्कल, भक्खल a vow, a solemn promise

भाषा ना. भाखा, भाखा, भाख्खा, भाखो, भाका, भाक्का, भाको a term, specified time; tune, voice

भिक्षा१ ना. भिक, भिख, भिच्छा begging; alms

भिक्षा२ ना. भिच्छ्या begging; alms

भिक्षाचारी वि. भिखारी, भिकारी a beggar, a mendicant, an almsman

भिक्षुः ना. भिक्खु, भिच्छु, भिच्छ्यु monk

भिक्षुकः ना. भिच्छुक beggar

भिक्षुणी ना. भिच्छुनी female monk, nun

भिण्डा१ ना. भण्टा, भाण्टा bringal

भिण्डा२ वि. भिँडे, भैँडे bell chilly, sweet pepper

भिण्डिका ना. भिण्डी lady's finger

भित्तम् ना. भिट, भिटा, भिटो a mound

भित्तिः ना. भित्तो, भित्ता wall

भीमसेनः ना. भिम्सेन, भिउँसिन, भ्युँसिन a character of Mahabharata; the second of Pandava

भीमोष्ठः ना. भिउँट a clay pot

भीमोष्ठकः ना. भिउँटे one who has shapeless lips, deformed lips

भीरुकः ना. भेकुर, भेकुरो (डराएको), भ्याकुरो, भ्याकुर frightened (person)

भुकम् ना. भ्वाङ burrow, hole, ditch

भुण्डः ना. भुँडी pot belly

भुशुण्डिकः ना. वन्दुक gun

भूकन्दः ना. भुकुण्डो, भकुण्डो football

भूचालः ना. भुर्चालो, भुर्चाला, भुर्तालो, भुर्त्ताला disorder, disappointment uproar

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

भूताः *क्रि.* भए been

भूमिः१ *ना.* भुईं, भैँ ground

भूमिः२ *ना.* भूमे earth god

भूमिचम्पा *ना.* भुइँचम्पा, भैँचम्पा fireworks; Indian crocus

भूमिचालः *ना.* भुइँचालो earthquake, tremor

भूमितलम् *ना.* भुइँतला, भैँतला, भुइँतलो, भैँतलो ground floor

भूमिपाकः१ *ना.* भुइँपाक, बुइँपाक, बुइँपा (धेरै समयसम्म माटोमा रहने लेकाली आलु आदि) a riped on the ground

भूमिपातालम् *क्रि.वि.* भुइँपत्ताल, धुइँपत्ताल, धुइँपत्ता thorough search

भूमिफली *ना.* मुङ्फली, मुम्फली, मोम्फली almond

भृङ्गः *ना.* भँगेरो sparrow

भृगुकूटः *ना.* भिरकोट Bhirkot place

भृगुतुङ्गम् *ना.* भृगुथुम, भिर्गुथुम Bhriguthum place

भृगुलः *ना.* भिरालो steep, declivity, precipice

भेरिः *ना.* भेरी a river

भैरवः *ना.* भैरब, भैरम, भैराम terrible, awful, formidable

भोजपुरीयः *वि.* भोजपुरे of Bhojpur

भोटस्थानम् *ना.* भूटान Bhutan country

भोटान्तः *ना.* भोटान, भूटान Bhutan country

भोट्टः *ना.* भोटो an underjacket, a vest

भोट्टाङ्गकः *ना.* भोटाङ्गी, भोटाँगी person of Bhutan

भोट्टाङ्गम् *ना.* भूटान Bhutan country

भ्रमः१ *ना.* भुमरी, भँवरी, भवँरो, भौँरो a cyclone, tornado, whirl

भ्रमः२ *ना.* भरम fallacy, illusion

भ्रमः३ *ना.* भाउँ confusion

भ्रमकः *वि.* भ्वाँगे, भ्वाँगो aimless

भ्रमरः *ना.* भमरा, भवँरा, भमरो, भवँरो black bee; bumble bee

भ्रष्टः *वि.* भ्रस्ट, भरस्ट corrupt

भ्राष्ट्रक *ना.* भट्ठा large furnace

भ्राष्ट्रिका *ना.* भट्ठी forge, fir box

भ्रूणः१ *ना.* भुँडी stomach, belly

भ्रूणः२ *ना.* भुनी, भुने (सुँगुरको पाठो) a sow

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

भ्रूण:३ *ना.* भुरो, भुरा a fry, a small fish

भ्रूणक:१ *ना.* भुड्को, भुडका, भुड्की, भुडकी, भुँड्को, भुँड्की, भुँड्को, भुँडुँको भुर्की, भुर्का, भुर्को small earthean jar

भ्रूणक:२ *वि.* भुड्के, भुर्के short, dwarf

भ्रूणभार: *वि.* भारेभुरे, भर्रे भुर्रे ordinary, insignificant

भ्रूणहत्या *ना.* भुरनहत्ते, भुर्नहत्ते causing abortion

भ्रूणी१ *ना.* भुरी children

भ्रूणी२ *ना.* भुँडे big-bellied

भ्राता *ना.* भाइ younger brother

भ्रातृज:१ *ना.* भतिजो भतिजा brother's son, nephew

भ्रातृज:२ *ना.* भदा, भदो, भदै, भदाहा son of wife's brother

भ्रातृजा१ *ना.* भतिजी brother's daughter, niece

भ्रातृजा२ *ना.* भदही daughter of wife's brother

भ्रातृजाया *ना.* भाउजु elder brother's wife

भ्रामरी१ *ना.* भावँरी, भामरी, भाउँरी, भाउँरो circulation of fire at the time of marriage

भ्रामरी२ *ना.* मामरी a female deity

भ्रामणम् *ना.* भाउन्ने, भाउन्न, भाउन्नो dizziness, giddiness

भ्रंशकुट्टम् *ना.* भुर्कुट dust, distroyed

म

मकाय: *ना.* मकै corn, maize

मक्षा *ना.* माखा, माखो fly

मक्षिका *ना.* मक्खी, माखी, मखि (मक्खीचूस, मखिबुट्टे) a fly

मखान्नम् *ना.* मखना the plant annsleia spinosa

मगध: *ना.* मगहर Mgadha state

मगरप्रान्त: *ना.* मगरात, मग्रात, मङ्ग्रात, मङ्रात Magarat place

मङ्वर:/मङ्ग्वर *ना.* मगर Magar caste

मङ्ग: *ना.* माँग demand

मङ्गक: *वि.* माग्ने a beggar; a requester

मङ्गलम् *ना.* मंगल, मागल welfare, a blessing song

मङ्गलवासर: *ना.* मङ्लवार, मंग्लबार Tuesday

मङ्गलीय: *वि.* मङ्गले, मँगरे of Monday

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मङ्ग्वरावर्त्तः *ना.* मगरात Magarat place

मञ्चः१ *ना.* माच a bed fitted on a raised platform

मञ्चः२ *ना.* मेच a chair

मञ्चकः१ *ना.* मचान a raised platform, a scaffold

मञ्चकः२ *ना.* मचिया, मच्या a stool made of wicker-work

मञ्चम् *ना.* मचान, मटान a raised platform, a scaffold

मञ्जरिः *ना.* मुजुरा sprout

मञ्जरी *ना.* मुजुरा shoot

मञ्जिष्ठः *ना.* मजिठो the drug called madder

मञ्जीरः *ना.* मजीरा, मुजुरा, मुजरा a kind of musical instrument

मञ्जुः *ना.* मज्जा, मोज marrow

मञ्जूषा *ना.* मदुस a big wooden chest

मण्डः *ना.* माँडा माँड, माड stiff fruit-juice jelly; starch; gruel, rice-water

मण्डपः *ना.* माडौँ a canopied temple

मतम् *ना.* मतो, मोतो vote, consent

मत्तः१ *ना.* मत्ता proud, arrogant

मत्तः२ *वि.* मस्त intoxicated; overjoyed

मत्तः३ *वि.* मतहा, मताहा मस्ता, मस्तराम overjoyed, carefree, indolent

मत्ता *वि.* मताही proud, arrogant

मत्सरः *ना.* मच्छड mosquito

मत्सरहरी *ना.* मसहरी (मच्छरदानी) mosquito-net

मत्सी *ना.* मच्छी, माछी a small fish

मत्स्यः *ना.* माच्छा, माछा, माच्छो, माछो fish

मत्स्येन्द्रः *ना.* मच्छिन्द्र, मछिन्द्र a God

मथितकम् *ना.* मही butter-milk, whey

मदः१ *ना.* मात intoxication, pride

मदः२ *ना.* माद madness, lust, mania

मदनकम्-१ *ना.* मइन, मैन bee's-wax, wax

मदनकम्-२ *ना.* दमना, धतुरो thorn-apple

मदना *ना.* मैना a starling, a maina (bird)

मदारः *ना.* मदारी joker, snake-charmer

मदोन्मत्तः *वि.* मैमत्त, मैमत्ता proud, arrogant

मद्गुरः *ना.* मगुरी (माछो) sheat fish

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मद्वारम् *सर्व.* मबाट from me
मद्दृष्ट्या *सर्व.* मदेखि from me
मधु *ना.* मह honey
मधुक: *ना.* महक aroma, fragrance, scent
मधुकरी *ना.* माहुरी bee
मधुभृगु: *ना.* महभिर honey cliff
मधुर: *वि.* महलो, मोलो sweet
मधूक: *ना.* महुवा, मौवा bassia latifolia
मध्य *ना.* माझ middle
मध्यकिरात: *ना.* माझकिरात mid Kirat place
मध्यतलम् *वि.* मझेलो, मजेलो middling, mediocre
मध्यदेशीय: *ना.* मधेसिया, मदेसिया, मर्स्या people of Madhes
मध्यम:१ *वि.* मझिम, मद्दिम average
मध्यम:२ *ना.* धीमा slow, mild
मध्यम:३ *वि.* माझिलो, माहिलो second in counting
मध्यमक:१ *वि.* मझौला middling, mediocre
मध्यमक:२ *वि.* मझुवा a tableland
मध्यवयस्क: *वि.* मझबैँसे middle-aged
मध्यवस्त्रम् *ना.* मजेत्रो, मुजेत्रो, मुएत्रो a wrap, shawl, scarf, mantle
मध्यस्थलम् *ना.* मझेरो, मझेरी middle flat place, floor
मध्याह्नम्: *ना.* मध्याह्नी, मध्यान्नी, मध्यान्ने interval
मध्ये *ना.यो.* मद्दे, मद्धे among
मध्येगृहम् *ना.* मझ्झेरी, मझेर middle flat space
मध्येतनम् *वि.* माझिल्लो intermediate
मन:कामना *ना.* मनकामना, मनोकामना desire, wish
मन:क्रान्ति: *ना.* मनोक्रान्ति mental revolution
मन:शिला *ना.* मैनसिल waxen
मनस आशय: *ना.* मनसाय opinion
मनोभोग: *ना.* मनभोक, मन भोग, मनभोग porridge, a kind of sweetmeet
मनोरुचि: *ना.* मञ्जूरी agreement
मन्त्र: *ना.* मन्तर counsel, Vedic text, secret
मन्त्रक: *ना.* पन्त Panta clan
मन्त्री *ना.* मन्तरी minister

CC-0 Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मन्थनी *ना.* मथानी, मदानी, मधानी a churning stick

मन्थर:१ *वि.* मत्त्थर slow, tardy

मन्थर:२ *वि.* मधुरो mild

मन्थानी *ना.* मथानी, मदानी, मधानी a churning stick

मन्दतप्त: *वि.* मनतातो lukewarm

मन्दर: *ना.* मदौरो, मधौरो a patient, a sick person

मन्दारक: *ना.* मैदालो, मदार celestial coral

मन्दिरम् *ना.* मैरी, मैरो, मइरी, मइरो the base of holy basil

मन्ये *ना.* मानौँ supposing that

मयूर: *ना.* मजुर, मुजुर, मजोर peacock

मर: *ना.* मोरो a carcass; an abusive term for a male

मरणम् *ना.* मरन death

मरणान्तम् *वि.* मरनान्त मर्नान्ता, मरलान्ता, मरलान्त dying, at death bed

मरहट्टीय: *ना.* मरहठ्ठा a kind of clan

मरुसम्भवम् *ना.* सलगम turnip

मर्कट: *ना.* माकुरो spider

मर्दनम् *क्रि.* माडनु to massage, to knead

मर्दल: *ना.* मादल small drum

मर्दित: *वि.* मडुवा kneaded, rubbed

मर्द्दितक: *क्रि.वि.* मड्याएको surging, waving

मर्याद: *ना.* मर्ज्याद respect

मर्यादा *ना.* मर्जादा, मर्ज्यादा, मर्जाद, मर्ज्याद limit, a boundary, respect, conduct

मर्शनम् *ना.* मालिस rubbing oil on the body

मर्स्याङ्-नदी *ना.* मर्स्याङ्दी Marsyandi river

मलखात: *ना.* मलखातो, मोलखातो a compost pit

मलम् *ना.* मयल, मैला, मैल dirt, filth

मलिन: *वि.* मलिनो, मलिना, मलिनू dirty, filthy; pale

मलिनम् *वि.* मलिनू, मैलो, मलिनो dirty, filthy; pale

मलिना *वि.* मैली, मलिनी dirty, foul, unclean

मल्लपूप: *ना.* मालपुवा a sweet cake

मषी *ना.* मसी writing ink

मषीधानी *ना.* मसीदानी, मसिनी ink pot for writing

मसूर: *ना.* मसुरो lentil

मस्तम् *ना.* माथ, माथा, मत्त्था head

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मस्ति: ना.यो. माथि upper

मस्तिष्कम्१ ना. दिमाक, दिमाग mind

मस्तिष्कम्२ ना. मगज mind

मस्तिष्कम्३ ना. मिजाज state of health mind or body

मस्तिष्कम्४ ना. मिजास nature, habit, mood

मस्तु ना. मट्ठा, माठा butter milk

मसृण: वि. मिहीँ fine; subtle

मसृणम् वि. मसिनो, मसिना, मसिनू not thick, fine, refined

महत् ना. महत sub cast

महर्घ: वि. महगौँ expensive

महष्टकम् [महत्+अष्टकम्] ना. मष्ट, मष्टा, मष्टो the joint name of Maha Varaha, Maha Bishnu (Lama Bishnu), nine Bhawani Durga, Mahadevi and Asta Matrika and Mahadeva Asta Murti (Shiva) with eight different forms and their carriage

महादेव: ना. महादेउ, महाद्यौ Mahadeva God

महानसम् ना. भान्सा, भान्सो, भान्छा, भान्छो kitchen

महान्त: ना. महन्त, महतौँ an abbot

महामात्र: ना. माहुते the driver of an elephant

महाराष्ट्री ना. मरहट्टी, मरहटी a kind of herb

महिमावान् ना. मेहमान guest, visitor

महिष: ना. भैँसो, भैँसा male buffalo

महिषपाल: ना. भैँसालो a buffalo graizer

महिषी ना. भैँसी buffalo

मांसम् ना. मङ्स, मम्स, मासु meat, flesh

माण्डी ना. मण्डी, माडी (माडीफाँट) Madi place

मातर: ना. माँदर a rude word

माता ना. माऊ female animal, mother

मातुलालय: ना. मावल maternal uncle's house

मातुलालयी ना. मावली related to maternal uncle's house

मात्सिक: ना. मछुवा a fisherman, a fishmonger

मातृ१ ना. माई a word used for an old woman

मातृ२ ना. माऊ an animal of the female sex

मातृकुरा ना. माउकुरा mother tounge

CC-0 Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

मातृस्थलम् *ना.* माउथलो mother land

मात्रम् *क्रि.वि.* मात्तै only

माद: *ना.* मात intoxication

मानकम् *ना.* मानो a weight or quantity of ten handfuls

मानव: *ना.* मनुवा man, person

मानुष:१ *ना.* मान्सो a man, person

मानुष:२ *ना.* मानिस person, a human

मानुष:३ *ना.* मान्ठ, मान्ठा, मान्ठो person, a man

मानुष:४ *ना.* मान्छे man

मानुष:५ *ना.* मानुख person, a man

मानुषी१ *ना.* मानुखी person, woman

मानुषी२ *वि.* मानुखी human

मान्य: *वि.* मान्ने accepted, respected

मान्यत्वम् *ना.* मानितो respect

मापनम् *ना.* माप, मापो, नाप, नापो size, measure

मामक: *ना.* मामा a maternal uncle

मामकालय: *ना.* मामल, मावल, माउल, मामली, मावली, माउली maternal uncle's house

माया *ना.* मायाँ, मैयाँ unmarried girl, young woman

मायाग्रन्थि: *ना.* मायागाँठो, मयेगाँठो, मैगाँठो affection, a kind of knag, knot

मायिका *ना.* मैच्याङ् lovely lady

मारिष: *ना.* मालिक boss

मार्गण: *वि.* माग्ने a beggar; a requester

मार्गशीर्ष: *ना.* मङ्सिर Mansir month

मार्जक: *ना.* मझुवा cleaner

मार्जनम् *क्रि.* माझ्नु to scrub, to cleanse

मार्दलिक: *वि.* मादले, मदाले a drum player

मालपोष: *ना.* मयलपोष a kind of Nepali cloth

मालश्री: *ना.* मालसिरी a kind of song

माष:१ *ना.* मास kidney beans, blackgram

माष:२ *ना.* मासा weight for gold and silver

माषपूर: *ना.* मसेउरा, मस्यौरा, मस्यौरो, मसेप्रा Nepalese food, a small round lump of pounded pulse dried in the sun and used as vegetable

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मासः *ना.* मैन्हा, महिना, मैना month

मासिकविवृतिः *ना.* मास्केवारी monthly statement of accounts

माहानसम् *ना.* भान्सा kitchen

माहानासिकः *वि.* भान्से, भान्छे Kitchener, one who serves food

मित्रत्वम् *ना.* मितेरो friendship

मित्रम् *ना.* मीत a formal friend

मिथःकथितम् *ना.* मिथक mythic

मिश्रकः *वि.* मिसाहा mixer

मिश्रणम् *क्रि.* मिसाउनु, मिस्नु to mix

मिश्रितकः *वि.* मिस्कट, मिसावट, मिसोट, मिश्रित mixture, mixed

मिष्टम् *वि.* मिट्ठो, मीठो, मीठा, मिठ्ठू sweet

मिष्टिः *ना.* मिट्ठी, मिट्ठाई, मिठाई sweetmeat

मीनमेषम् *ना.* मिनमेख (विचार छ्यानब्यान) argumentation

मुकुटम् *ना.* मकुट a diadem, a crown

मुखपट्टः *ना.* मुखौटो a veil; a mask

मुखपट्टम् *ना.* मुखुण्डो, मखुण्डो, मकुण्डो, मुखौटो a veil; a mask

मुखमुखम् *ना.* मुखामुख looking at each other; facing each other

मुखरः१ *ना.* मुखडा, महुडा, मोहडा, मोहोडी facial image

मुखरः२ *वि.* मुखाले, मुखालो abusive, foul-mouthed; talkative

मुखाकारः *ना.* मुहार countenance, appearance, face

मुखाक्षरम् *ना.* मुखाखर learnt by heart; committed to memory

मुखाग्रम् *ना.* मुखागर committed to memory

मुख्यः *ना.* मुखिया, मुख्या, मुख्ये, मुक्खे a leader; chief, head of a village

मुञ्चनम् *क्रि.* मञ्छनु, मञ्छिनु, मन्सनु, मसिनु to release, to ward off evil spirits, exercise

मुञ्जः *ना.* मूज coarse grass of which rope is made

मुञ्जी *ना.* मूजी the anus (vulgar)

मुटरः *ना.* मोटरी, मुट्टुरो (पोको) bundle

मुटितकः१ *ना.* मोटक thickness, fatness

मुटितकः२ *ना.* मोटक मोटकत्रि thickness, fatness

मुण्डः१ *ना.* मण्टा, मुण्टा, मुण्टो, मण्टो head; sprout; nipple

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मुण्ड:२ *ना.* मुडुलो, मुडुला one whose head is shaved

मुण्डनम्१ *क्रि.* मुड्नु to shave; to turn; to cheat

मुण्डनम्२ *ना.* मुण्डन, मूडन shaving

मुण्डम् *वि.* मुण्डो, मुण्डा, मुण्डा, मूड head without cap

मुण्डा *वि.* मुडुली a doe, female deer

मुद्गफली *ना.* मुङ्फली, मुम्फली, मोम्फली almond

मुद्गर:१ *ना.* मुग्दर, मुग्रो, मुंग्रो mallet wooden hammer

मुद्गर:२ *ना.* मुर्चल (सीमा स्तम्भ) boundary

मुद्गरामुद्गरी *ना.* मुंग्रामुंग्री fighting with mallet

मुद्गा *ना.* मूगी, मुगी, मूगँ, मुङ kidney bean

मुद्यकम् *ना.* मज्जाक, मजाक merriment

मुद्यम् *ना.* मज्जा, मजा marrow, amusement

मुद्रिका१ *ना.* मोहर, मोहोरे a Nepali coin worth fifty paisa

मुद्रिका२ *ना.* मुन्द्रो, मुन्द्री earrings, finger ring

मुशलधार: *ना.* मुसलधार heavy rain or downpour

मुशलम् *ना.* मुसल, मूसल a wooden pestle used in clearing rice from husk, club

मुशली *ना.* माउसुली lizard

मुषलम् *ना.* मुसल a wooden pestle used in clearing rice from husk, club

मुष्टम्१ *ना.* मुक्का, मुड्का a blow with the fist

मुष्टम्२ *ना.* मुट्ठा, मुठा, मुट्ठो, मुठो, मोठ, मुठ a sheaf, a bundle, a scroll of paper or grass

मुष्टम्३ *ना.* मूठ handle of sword

मुष्टामुष्टि: *ना.* मुक्कामुक्की, मुड्कामुड्की fisticuffs, fist fight, boxing

मुष्टि: *ना.* मूडी, मुडी मुस्टी, मुठ्ठी, मूठी, मुठी, handful

मुष्टिकलितम् *ना.* मुड्कौला, मुड्किलो sweetmeat

मुष्टिका *ना.* मुड्की, मुक्की, मुड्को a clutch, glip, fist

मुष्टिहस्तम् *ना.* मुडिहात, मुडेहात a lenth of short hand

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

मुष्टीकरणम् *क्रि.* मुठ्याउनु to pack, to grasp

मूत्रकः *ना.* मुतहा, मुताहा, मुत्याहा one who pisses much, coward

मूत्रकरः *ना.* मुतुवा one who pisses much

मूत्रम् *वि.* मूत urine, piss

मूत्रस्थानम् *ना.* मुत्यान urinated place, urinal

मूत्रितम् *वि.* मूते of urine

मूत्रेन्द्रियम्१ *ना.* मुतुना, मुतुने, मुतुनो penis

मूत्रेन्द्रियम्२ *ना.* मुतुरो, मुतुरी, तुरो, तुरी the penis

मूर्धन्यः *वि.* मुर्धन्य, मुर्धन्ये retroflex

मूर्धन्यम् *वि.* मूर्धन्ये, मुर्धाने retroflex

मूर्वा *ना.* मरुई fry of wild rice

मूलकम् *वि.* मूला, मूले, मूलो useless, worthless

मूलजः *वि.* मूल्याहा, मुल्याहा born in 19th asterism

मूलजा *वि.* मूल्याही, मुल्याही born in 19th asterism(female) vicarious

मूलधनम् *ना.* मुरधन retroflex

मूलम् *ना.* मूल source, origin

मूलस्थानम् *ना.* मुहान source

मूल्यम् *ना.* मोल cost, price, value

मूषः *ना.* मुसा, मुसो a rat, mouse

मूषकः *ना.* मूसा a rat, mouse; wart

मूषकपात्रम् *ना.* मुसाउरो mouse-trap

मूषिका *ना.* मूसी a rat (female)

मृगः *ना.* मिर्ग, मिर्गा a deer

मृगी *ना.* मिर्गी, मिरर्गी apoplexy, epilepsy

मृत् *ना.* माटो clay, earth

मृत्खनिः१ *ना.* मटिहानी a place of Nepal

मृत्खनिः२ *ना.* माटोखानी, मट्क्यानो clay-mine

मृत्तलः *ना.* मटुलो an earthen pitcher

मृत्तलम् *वि.* मट्याइलो, मट्यालो, मट्टिलो, मटिलो, माटिलो, मटेलो, मटेल richly clayey

मृत्तिकाः *ना.* मट्टी, माटी clay, earth

मृत्तैलम् *ना.* मट्टीतेल kerosene oil

मृदङ्गः *ना.* मिर्दङ्ग, मिर्दङ्ङ, मिर्दङ्गा, मिर्धङ्ग, मिर्धङ्गा a kind of musical instrument

मृदङ्गिका *ना.* मुर्चुङ्गा, मुर्चुङ्गा a kind of musical instrument

मेढः *ना.* मेढो, मेडो, मिडो, मिढो a sacrificial beast

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

मेथिका *ना.* मेथी fenugreek

मेधि: *ना.* मिहो, मियो the post to which oxen thrash are gathered to out the corn

मेलनम् *ना.* मेल union; connection, agreement

मेलपत्रम् *ना.* मिलापत्र a writ of compromise filed in a court

मेष:१ *ना.* भैंढो, भिँडो ram

मेष:२ *ना.* मेढा a sacrificial beast

मेष:३ *ना.* मेख pride, conceit

मैत्री *ना.* मितेरी friendship

मोट: *ना.* मोड a bend, a twist

मोद: *ना.* मोज whim, caprice, a hobby

मोदी *ना.* मोजी, मौजी, मउजी whimsical, jovial

मोहनी *ना.* मुहुनी enchantment; science of spells

मौर्ख्यम् *ना.* मूर्ख्याइँ foolishness, folly; stupidity

मौल: *ना.* मौलो, मौला the post to which an animal is tied before sacrifice

मौलिश्री: *ना.* मौलसिरी, मालसिरी a kind of song

मौल्यम् *ना.* मोल cost, price, value

मृत: *ना.* मोरा, मोरो a carcass; an abusive term for a male

मृतक: *वि.* मरुवा perishable, dying

म्रक्षणम्१ *ना.* मक्खन, माखन butter

म्रक्षणम्२ *क्रि.* मुछ्नु to knead; to involve, to implicate

य

यक्ष:१ *ना.* याक the bosgruniens, the male of chamari cow, yak

यक्ष:२ *ना.* याक्खा, याखा sub caste of Kirati, attandent of Kuber

यक्ष३ *ना.* झाँक bold, brake, handsome, white footed antelope

यक्षस्तोमक: *ना.* याकथुम्बा a clan of Limbu

यक्षस्तोमिका *वि.* याकथुम्बी a clan

यजमान: *ना.* जजमान a host, an employer of a priest

यज्ञ: *ना.* जग्य, जग्ये, जग्गे sacrifice with a philanthropic motive, a sacrificial act

यज्ञसूत्रम् *ना.* जनै sacred thread

यज्ञोपवीतम् *ना.* जनै sacred thread

यतनम् *ना.* जतन keeping, care, preservation; safety

यत्र तत्र *क्रि.वि.* जताततै, जत्रतत्र everywhere, far and near

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

यथातथा *क्रि.वि.* जसो तसो somehow, anyhow

यथार्थम् *वि.* ज्यथार्थ, जेथार्थ, जथार्थ reality

यथाशक्यम् *क्रि.वि.* जथासक्य as far as possible

यदि *क्रि.वि.* ज्यदि, जदि if

यन्ता *ना.* जन्ती followers of marriage procession

यन्त्र *ना.* जन्त्र जन्तर, जन्तरो, जन्तरे, जन्तरु amulet, talisman

यन्त्रमन्त्रम् *ना.* जन्तर-मन्तर, जन्तरु-मन्तरु jugglery, incantation, charm

यन्त्रम् *ना.* जाँतो, झाँतो, जाँती a stone handmill, millstone, grinder

यमः *ना.* ज्यम, जम (यमराज) the King of death

यमनम् *ना.* जामन, जाउन rennet used in coagulating milk

यमलः१ *वि.* जम्ल्याहा, जुम्ल्याहा जम्ल्या twin

यमलः२ *ना.* जमल a place of the Kathmandu valley

यमलहस्तम् *ना.* जम्ल्याहाहात, जम्लाहात, handshake, greeting

यमला *ना.* जुमला, जुम्ला Jumla district

यमलालयी *वि.* जमलाली, जुम्लाली, जुम्लेली people of Jumla district

यमुना *ना.* जमुना river

यर्हि *क्रि.वि.* जहिले when

यर्हिअपि *क्रि.वि.* जहिलेपनि, जहिल्यैपनि ever

यर्हि-तर्हि *क्रि.वि.* जहिले-तहिले, जैले-तैल whenever

यव *ना.* जउ, जौ barley

यवागूः *ना.* जाउलो boiled soft rice

यवानी *ना.* ज्वानू, ज्वानो caraway seed

यशोदा *ना.* जसोदा, जसुदा Yeshoda

यष्टिः *ना.* लठ्ठी, लाठी, लाठो, लाठा a stick, a club

यष्टिमधु *ना.* जेठीमधु liquorice

यस्मात् *सर्व.* जसबाट from whom

याचन-प्रतियाचनम् *ना.* एँचो-पैँचो lending and borrowing

याजमानिकी *ना.* जजमानी, जजमानगी, जजमानकी priesthood

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

यात *क्रि.* जानु to go

यात्रा *ना.* जात्रा fair, pageant; pilgrimage; misfortune

यात्री *ना.* जात्रु a pilgrim

याप्यम् *ना.* जाबो, जाबी bag, purse

यानम् *क्रि.* जानु to go

यामपट: *ना.* जम्पर, जम्फर (जामा) a long garment

यामा *ना.* जामा a garment, a robe

यावक: *ना.* जाउलो boiled soft rice

यावत् शक्यम् *क्रि.वि.* जतिसक्यो as far as possible

याव्य: *ना.* जाबो insignificant, contemptible, worthless

युक्त: *ना.* जुत्ता, जुत्तो, जुतो shoe, boot

युक्ति: *ना.* जुक्ति idea

युग: *ना.* जुआ yoke

युगम् *ना.* जुग age, epoch

युगलम् *वि.* जुगल pair

युगानुयुगम् *ना.* जुगानुजुग, जुगान्जुग era by era

युथि: *ना.* जुही jasmine

युद्धम् *ना.* जुद्ध a battle

युवकजन: *ना.* च्याङ्वा young, youth

युवजनी *ना.* च्याङ्वी young (female)

युवान: *वि.* जवान, जवान, ज्वान youth

यूका *ना.* जुका, जूको leech

यूथम्१ *ना.* झुत्तो a bundle, bunch

यूथम्२ *ना.* जत्था a batch or group

यूनम् *ना.* जुइनु twisted rope or grass used in cleaning plates

यूष: *ना.* जूस broth, soup; juice

येन केन *क्रि.वि.* जेनकेन anyhow

येन तेन *क्रि.वि.* जेनतेन जनतन by hook or crook

यो अस्ति स: *संयो.* जो छ सो same as before

योक्त्रम्१ *ना.* जोत ploughing

योक्त्रम्२ *ना.* जोतारो, जोतारा the rope attached to the collar of a bullock yoked to a cart

योक्षणम् *ना.* जोखना divination, oracle

योग *ना.* जोर a pair, addition

योग:१ *ना.* जोहो, जोह, जोहा arrangement

योग:२ *ना.* जोग fortunate moment, occasion

योग:३ *ना.* जोड, जोडा, जोडी couple, a pair

योग:४ *ना.* जोल (मेल-जोल) cohesion

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

योगकार्यम् *ना.* जोगार, जोगाड reserve

योगिनी *ना.* जोगिनी, जोगिना a female mendicant

योगी *ना.* जोगी saint, an ascetic

योग्य: *वि.* जोग्गे able

योग्यम् *वि.* योग्य, जोग्य, योग्ये, जोग्ये able, suitable

योज्या *ना.* जोई wife

योतनम् *क्रि.* जोत्नु to plough a field

योतम् *ना.* जोत yoke, ploughing

योद्धा *ना.* जोद्धा, जोधा, जोधाहा a warrior, a fighter

योद्धार: *ना.* जुधारु, जुझारु, जुधारो, जुझारो warrior

योधनम् *क्रि.* जुधाउनु, जुध्नु to encounter, to combat, to clash

योनि:१ *ना.* जुनी life; body; transmigration

योनि:२ *ना.* जोनि, जोनी vagina, vulva, pudenda

यौवनम् *ना.* जोवन, जोबन, जोमन, जोबान, जोमान, जबानी, जमानी youth

र

रक्तमयम् *वि.* रगताम्ये रक्ताम्मे, रगताम्मे bloody; red

रक्तम्१ *वि.* रातो red

रक्तम्२ *ना.* रगत, रगती, रक्ती blood

रक्तिमा *वि.* राती (राती पीरी) red, bold female

रक्ति: *ना.* रत्ती a weight equal to eight grains of rice

रक्ष: *ना.* लाखे devil

रक्षक: *ना.* रच्छ्यक, रच्छक protector

रक्षण-दर्शनम् *ना.* रेखदेख supervision, superintendence

रक्षणधारणम् *ना.* राखन-धरन protection

रक्षणम् *ना.* राखन protection

रक्षा *ना.* रक्ख्या, रक्खे, रच्छ्या protection

रक्षित: *वि.* रखौटे, लखौटे a paramour; a gurded kept

रक्षिता१ *वि.* ल्याहिता, ल्याइता, ल्याहिते, ल्याइते not married kept

रक्षिता२ *वि.* रखौटी, लखौटी, रखेत, लखेत not married kept wife

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

रक्षोनृत्यम् *ना.* लाखे नाच devil dance

रङ्कुः *ना.* राँगो, राँगा a he-buffalo

रङ्गः१ *ना.* रङ् colour, paint

रङ्गम्:२ *ना.* राङ् tin alloy

रङ्गपट्टम् *वि.* रागेपाटे, राघेपाटे motley-coloured

रज्जुः *ना.* रस्सी, रसी rope

रञ्जनम् *क्रि.* रङ्नु, रगाँउनु to print, to color

रटकः *वि.* रटन्ते one who commits to memory

रटनम् *ना.* रटना, रटनो, रटान repetition; memorization

रटितकम् *ना.* टेको, टेक, रिटक reapeted line of a song

रणकः *ना.* रन्को, रणाको, रडाको, रन्का quarrel, a dispute

रणनकम् *ना.* रनक excitement, whim

रण्डः *ना.* रण्डो, राँडो a widower

रण्डकः *वि.* रँडुवा widower

रण्डा *ना.* रण्डी, राँडी, राँड (राँड-भाँड) a widow

रण्डिका *वि.* रँडुवी, रँडुई a widow female

रतः *ना.* लत addiction, habit

रतिकेलिः *ना.* रत्यौली, रतौली, रतुली, रतेउली, रतेली singing and dancing at the bridegroom's house

रनभट्टः *ना.* रानाभाट a sub caste

रमणम् *क्रि.* रम्नु to enjoy, to have fun

रमणीयम् *क्रि.वि.* रमाइलो fun-loving, entertaining

रम्यता *ना.* रमिता show

रम्यम् *ना.* लाम्लो, नाम्रो, राम्रो pleasant, delightful, beautiful

रम्या *वि.* राम्री, नाम्री, लाम्ली beautiful

रम्यरीत्या *क्रि.वि..* राम्रोरी, राम्ररी, रामरी safely, nicely

रल्ली *ना.* राडी a home-spun woollen blanket

रसपूरम् *ना.* रसभरी, रसबरी a kind of sweet

रसालः *वि.* रसिलो amorous; jolly, witty

रसिकः *ना.* रसिया amorous; jolly, witty

रसिका *ना.* राल, न्याल saliva, spittle

राका *ना.* राँको flare, flame, blaze; a torch

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

राक्षसः *ना.* राच्छ्यस, राच्छस, राच्छेस, राकस a demon, a giant, a monster

राजदधि *ना.* जुजु धौ best kind of curd or yoghurt

राजन्यः *ना.* राणा Rana clan

राजपुत्रः१ *ना.* राजपूत, राउत, रावत a cast

राजपुत्रः२ *ना.* रौतेलो, रौतेला prince

राजमाषः *ना.* राजमा a kind of long beans

राजिः *ना.* रायो, राई rapeseed, brassica yuncea

राजि (कः) *ना.* रायो rapeseed, coleseed

राजिका *ना.* रायो, राई rapeseed, brassica yuncea

राज्यगोष्ठी *ना.* राजगुठी royal or government trust

राज्यम् *ना.* रजाइँ rule, reign; government; post

राज्ञी *ना.* रानी queen

रात्रिः *ना.* रात night

रात्र्यन्धः *वि.* रतन्धो रतन्दो, रतौँजे, रतौँधे night-blindness

रामगिरिनदी *ना.* रामनदी, रामडी, रामदी a river, a place where Kalidas created Meghadootam

रामदृष्ट्या *ना.* रामदेखि eye of Rama God

रामभद्रः *ना.* रामबहादुर Ram Bahadur name

रायः१ *ना.* राजा, राज king

रायः२ *ना.* राई Kirant caste

रावणः *ना.* राउन्ने a demon, a giant, a monster

राशिः *ना.* रास a heap, a sum

रासनम् *ना.* रासन food

रिक्तः *वि.* रित्तो रित्तै empty, blank, vacant

रिङ्गणप्रेङ्खः *ना.* रोहोँटेपिङ् a kind of swing; Mary-goes-round

रिङ्गणम् *ना.* रिगँटो, रुगँटो, रिगँटा, रुङटा, रिङटो dizziness, giddiness

रिषः *ना.* रिस anger

रिषकः *वि.* रिसाहा, रिसाहा jealousy, wrathful

रिषारिषिः *ना.* रिसारिस mutual enmity

रिष्टः *ना.* रिठ्ठो, रीठो soap-nut

रीतिः *ना.* रीत way, method, custom

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

रीमालय: *ना.* रिमाल Rimal clan

रुक्मम्१ *ना.* रुकम, रुकुम Rukum district

रुक्मम्२ *वि.* रुकुमा, रुकुमै, रुमै, रुइमै, रिमै (गीतको फुँदो) gold, golden

रुक्ष:१ *ना.* रुख tree

रुक्ष:२ *वि.* रुक्खो, रुक्खा, रुखो, रुखा dry, crude, rough

रुक्षशुष्कम् *वि.* रुखोसुखो plain; dry, plain food

रुक्षा *ना.* रुक्खी, रुखी cruel or rough woman

रुजा *ना.* रुगा, रुघा common cold, flu

रुप्यकम्:१ *ना.* रुपिया, रुपैयाँ, रुपियाँ, रुप्ये rupee

रुप्यकम्:२ *ना.* रकम, मुद्रा, रुप्ये money

रुप्यकान्तरम् *ना.* रकमान्तर transference of money

रुरुनदी *ना.* रिडी a river

रूढि: *वि.* रुडी, रुढी epidemic

रूपश्री: *वि.* रूपसी beautiful

रेखा *ना.* रेखी a small line of flur used in rituals

रेषणम् *ना.* रिसानी anger

रै *नि.* रे, अरे a vocative particle

रोचनम् *ना.* रुझान contract, attachment, connection

रोट: *ना.* रोटो bread

रोटिका *ना.* रोटी bread

रोड: *ना.* राडो, राढो a quarrel

रोध: *क्रि.वि.* रोडा interruption

रोधनकम्: *ना.* रोक, रोक्का (रोक-तोक) stopping, restriction

रोप: *ना.* रोपो sprout of planted, transplanted seedlings

रोपकरी *ना.* रोपारी, रोपार्नी transplanter (female)

रोपणम्१ *ना.* रोपाइँ transplantation, sowing seedlings, planting

रोपणम्२ *क्रि.* रोप्नु to transplant; to sow, to plant

रोपणी *ना.* रोपनी a measure of land equal to 5, 625 square feet

रोप्तार: *ना.* रोपार, रोपारे transplanter (male)

रोप्त्री *ना.* रोपारी transplanter

रोम *ना.* रउँ, रौँ hair

रोमाञ्च: *ना.* रोमान्स romance, love affair, emotion

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

रोमाञ्चितकः *वि.* रोमान्टिक romantic, emotional

रोषः *ना.* रिस anger

ल

लक्षणः *ना.* लच्छिन feature, characteristic, good sign

लक्षणकम् *ना.* छनक irony, sarcasm, hint

लक्षणम् *ना.* छाडन (लागन-छाडन) conduct, habit, hint

लक्षणा *ना.* लच्छिनी lucky female

लक्षत्राणम् *ना.* लखतरान over-exhausted, very tired

लक्षपतिः *ना.* लखपति a millionaire

लक्षम् *ना.* लाख lakh

लक्षाटनम् *क्रि.* लखेट्नु to chase

लक्ष्मणः *ना.* लछिमन, लछुमन, लद्दमन, लछमन Laxman, the younger brother of God Rama

लक्ष्यश्रेयः *ना.* लखेसरो, लखेस्सरो, लखेस्रो, लखेस्सो, लखेसो success, thrive

लगनशीलता *ना.* लत्तो cowrage, zeal

लगुडः१ *ना.* लक्कड wood, timber, log of wood

लगुडः२ *ना.* लउडो, लौडो, लहुरो, लौरो, लउरो, लौरी a stick

लगुडः३ *ना.* लक्कर, लक्कड, लौँडो horse penis, ass-penis, big-penis

लगुडः४ *ना.* लकडी firewood

लगुडः५ *ना.* गल log

लग्नः१ *वि.* लग्गू, लग्गा devoted, obsessed; addicted

लग्नः२ *ना.* लागो, लाओ witchcraft, sorcery, wizardry

लग्नः३ *ना.* लगान rein; vide

लग्नः४ *ना.* लोग्ने husband

लग्नकेलिः *ना.* लगनखेल Lagankhel place

लग्नम्१ *ना.* लागन attack

लग्नम्२ *ना.* लगन an auspicious time, attachment, loan; destiny

लग्नम्३ *ना.* लहना banking business, loan, credit

लग्न-लक्षणम् *ना.* लागन-छाडन intoxicating

लघु (यानम्) *ना.* लढु, लडु small bullock cart, sledge

लघुकः *वि.* हलुङ्गो, हलुङ, हलौँ, हलुको, हलका, हलका, हल्का, हल्का-फुल्का light in weight

लङ्ग *वि.* लङ्गडो lam

लङ्घनम् *क्रि.* नाघ्नु to cross, to jump over

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

लज्जा *ना.* लाज shame, modesty

लज्जालु: *वि.* लजालु shy, coy, shame-faced

लटक: *वि.* लठ्ठक stupid, foolish

लट्वक: *वि.* लटुवा, लठुवा लठ्ठक a loggerhead; stupid, foolish

लण्ड: *ना.* लण्डो, लाँडो, लाँडा, लाँडो penis

लतिका *ना.* लहरा, लहरो a creeper, a vine

लम्पट: *वि.* लालची greedy, tempted

लम्पाक:१ *वि.* लग्गू, लग्गा devoted, obsessed; addicted

लम्पाक:२ *ना.* लिम्बु Limbu caste

लम्पाकस्थानम् *ना.* लिम्बुवान Limbuwan place

लम्ब:१ *ना.* लमाइ length

लम्ब:२ *वि.* लामो long

लम्बकर्ण: *ना.* लमकन्ना, लामकाने long-eared

लम्बकीट: *ना.* लामकीरो snake

लम्बछदनीय: *ना.* लामिछाने Lamichhane clan

लम्बट: *ना.* नाम्लो a band round the forehead for carrying loads on back

लम्बटङ्ग:१ *ना.* लामटाँग a name of snow hill

लम्बटङ्ग:२ *वि.* लामटाँगे long-legged

लम्बतानम् *क्रि.वि.* लम्बेतान, लमतन्न, लम्मतान spread out

लम्बपटम् *ना.* लम्पट mattress

लम्बपाट: *ना.* लाम्पाटा a place

लम्बपाटिक: *वि.* लाम्पाटे person of Lampata, a place

लम्बपाटी *ना.* लाम्पाटी a place

लम्बपाद: *ना.* लामा a Buddhist priest or monk

लम्बपुच्छक: *वि.* लाम्पुच्छ्रे a bird with a long tail

लम्बप्रसर: *ना.* लम्पसार prostrate

लम्बप्रसार: *ना.* लम्पसार full length

लम्बशाल: *ना.* लमसाल, लम्साल, लंसाल Lamsal clan

लम्बस्तनम् *ना.* लाम्टो, लाम्टा breast of an old woman

लम्बित: *ना.* लोती the lobe of the ear

ललाटम्: *ना.* लिलार, निधार forehead

लवङ्ग: *ना.* ल्वाङ् clove

लवङ्गकीलम् *ना.* ल्वाङ्कीला an ornament; screw

लवङ्गलता *ना.* लवङ्लता, लोङ्लत्ता a kind of sweet

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

लवणकः *ना.* निमक, नमक salt; wages, pay

लशुनम् *ना.* लसुन garlic

लसिका *ना.* राल, र्‍याल saliva, spittle

लाक्षा *ना.* लाहा lac, shellac

लागः *ना.* लागो, लाओ incantation

लाङ्गलः *ना.* नाङ्लो a winnow

लाङ्गली१ *वि.* हल्हले a rumourmonger

लाङ्गली२ *क्रि.वि.* गडी, गरी the kernel of a coconut

लाङ्गूलम् *ना.* लङ्गुर pendulum

लाङ्गूलिकः *ना.* लङ्गूर gorilla; ape

लाजा *ना.* लावा parched rice

लाटः *वि.* लाटो dumb

लाटकः *वि.* लटेब्रो, लठेब्रो, लठेप्रो, लठ्यौरो dull, stupid

लालः *ना.* लौका gourd

लाबुकी *ना.* लौकी gourd

लालः *वि.* लाडे, लाढे fondled, caressed

लालसा *ना.* लालचा, लालच greed, temptation

लालसी *वि.* लालची, लाल्ची greed, temptation

लाला *ना.* राल, र्‍याल saliva, sputum, spittle

लालाटिकः *ना.* टुल्के attentive servante, idler

लालिका *ना.* राले, र्‍याले a lappet, a lapel, a flap

लालितः *वि.* लाढे, लाडे lisping, cherished

लावणिकी *वि.* निम्की salty

लिक्षा *ना.* लिखा, लिखा egg of a louse, nit

लिखितम् *ना.* लेखोट written material

लिङ्गपटी *ना.* लङ्गौटी, लङौटी, लङ्गोटी, लङोटी, लङ्टो piece of cloth inserted on the string tied round the waist, covering the penis and anus; loin-cloth

लिप्तः *वि.* लट्टू enamoured

लिम्पटः *वि.* लम्पट lustful

लिम्पनम् *क्रि.* लिप्नु to smear, to plaster

लिम्पाकः *ना.* निबुवा lime

लुक्ककर्म *ना.* लुकामारी the game of hide and seek

लुञ्छन-चुण्डनम् *ना.* लुछाचुँड, लुछाचुँडी snatching, taking all of a sudden

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

लुण्टः *ना.* लूट a plunder, a spoil, robbery

लुण्टकः *वि.* लुटेरो, लुटेरा a plunderer, a robber

लुण्टाकः *वि.* लुटेरा, लुटाहा a plunderer, a robber

लुण्ठः *ना.* लुठो a bunch of grass for cleaning vessels

लुण्ठनम् *क्रि.* लुट्नु to rob, to plunder

लुण्ठाकः *वि.* लुटेरो, लुटेरा robber

लुण्डः *ना.* लुँडो rag of cloth to swing

लुब्धः *वि.* लुब्धो greedy, covetous

लूता *ना.* लुतो itch, scabies

लूतिकः *वि.* लुत्याहा, लुते weak, suffering from scabies

लूनकः *ना.* नून, लोन, नोन salt

लूनतरः *वि.* लर्तरो, लर्तरे insignficant

लेखः *ना.* लेखा, लेखो written material, reckoning, evaluation

लेखकः *ना.* लेखैया writer

लेखकतमः *वि.* लेखन्ते, लेखन्तो writer

लेखकस्वम् *ना.* लेखकस्सो copyright

लेखकावलिः *ना.* लेखक्यौली notes of author

लेण्डः *ना.* लेडों, लिँडो tailless, obstinate

लेण्डकः१ *ना.* लिँडुल्को stubborn

लेण्डकः२ *ना.* लैँडुको, लैँडुका, लैँडुके stubborn

लेण्डम् *ना.* लैँड, लैँडी rat excrement; hard-stool

लेण्डीयकरङ्कः *ना.* लैँडीकरङ् the lowest part of backbone

लेपः *ना.* लेउ green scum, thin green layer, moss

लेपनम् *ना.* लेबन, लेवन, लेउन, लिउन plastering; besmearing

लेशः *ना.* लेस a braid

लोक-कवित्वम् *ना.* लोक कवित्त a folk-poem

लोध्रः *ना.* लोध symplace raclmoze tree

लोपः *ना.* लोप्पा, लोप्पो showing the crescent shaped hand as a gesture of insult

लोलः *ना.* लोला balloonet full of colour water

लोष्टकः *ना.* लोहोरो, लोढो pestle, muller

लोष्टम् *ना.* डल्लो, डल्ला, ढेलो, ढेला round lump, clod

लोष्टुकाष्ठम् *ना.* डल्लेठो a rake, agricultural tool

CC-0. Nepal Sanskrit Academy Kathmandu Collection

लौष्टकः *वि.* डल्लेठो a rake, an agricultural implement

लौहकारः *ना.* लोहार, लुहार a blacksmith

लौहहोमिन् *ना.* लुहानी, लोहनी a clan

व

वंशः१ *ना.* बन्सो foodergrass

वंशः२ *ना.* बाँस bamboo

वंशागारः *ना.* बाँसघारी bamboo

वकुलः *ना.* बकुल्ला, बकुला, बकुल्लो, बकुलो broad bean, French bean

वकोटः *ना.* बकुला, बकुल्ला, बगुला, बगुल्ला broad bean, French bean

वक्रः *ना.* बाँके Banke district

वक्रसृक् *ना.* बाछिट्टा, बाछिटा, बाछिटो sprinkle, splash, spatter

वक्राङ्गः *वि.* बाङ्गो bent, curved

वचा *वि.* बोजो, बोझो a kind of medicinal plant grown in marshy land

वज्रः *ना.* जबर, बज्जर, जब्बर, जबरा strong, powerful

वज्रकाष्ठम् *ना.* बज्राँठ hard wood

वटः *ना.* बर banyan tree

वटकः१ *ना.* बडुकी, डबुकी, बटे, बटुको, बडुको, डबुको a small bowl

वटकः२ *ना.* बारा a cake made of pulse and oil

वटका *ना.* बारा a fritter-cake; a frame

वटनम् *क्रि.* बाट्नु to plait, to raid

वटिका *ना.* बटी, बटुकी, बडुकी, डबुक a small bowl

वटी *ना.* बडा higher

वडिशः *ना.* बल्सी, बल्सो a fishhook

वड्रः *ना.* बड्डा, बड्डो, बडो, बडा bigger, huge

वड्रगर्तः *ना.* बडीगाड a river

वड्रा *ना.* बड्डी, बडी higher; elder; senior

वणिजः *ना.* बनियाँ, बानियाँ Baniya clan

वण्टः१ *ना.* बाँड (बाँड-फाँड) allotment, division

वण्टः२ *ना.* बण्डा partition

वण्टितम् *ना.* बटिया, बटैया division; share

वण्ठः१ *ना.* बाउँटो, बाउँठो odd, awkward

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वण्ठ:२ *ना.* बाँठो, बाँठा, बाँठ बाउँटो clever, intelligent

वण्ड: *ना.* बण्डा partition

वत्स:१ *ना.* बच्चो, बच्चा, फच्चा, फुच्चा, फुच्चो, फुचो, फुचा child; young of an animal

वत्स:२ *ना.* बाच्छो, बाछो calf

वत्सतर:१ *ना.* बछेडो, बच्छेडो, बछेडा a colt

वत्सतर:२ *ना.* बचेरो, बचेरा young of a bird, offspring

वत्सतरी *ना.* बछेडी filly, a young female horse

वत्सा१ *ना.* बच्ची बच्ची, पुच्ची, फुच्ची, फुची small child (female)

वत्सा२ *ना.* बाच्छी, बाछी a calf

वदरिका *ना.* बैरिया Bairiya place

वदान्य: *ना.* दानी extremely charitable

वधू: *ना.* बहू bride

वधूटी *ना.* बहुरी, बउरी, बुहारी sister-in-law, daughter-in-law

वनपाल: *ना.* वनपाले a keeper of forest

वनमानुष: *ना.* वनमान्छे ape

वनेचर: *ना.* बञ्चरो axe

वनौका: *ना.* बनैया made, prepared; wild

वन्ध्य:१ *ना.* बाँझ, बाँझो barren, unproductive (male)

वन्ध्य:२ *वि.* वञ्जर unproductive land

वन्ध्या *वि.* बाँझी a barren woman

वन्य: *वि.* बनैया wild

वन्यबिडाल: *ना.* बनबिरालो a wild cat

वप्ता *ना.* बप्पा, बाप, बापू (आपको कि बापको) father

वप्रकम् *ना.* बगर river-bank

वय: *ना.* बइँस, वैँस age; youth, prime of youth

वयस्थ: *वि.* बइँसे, बैंसे a group of adult

वर: *ना.* बर banyan tree

वरक: *ना.* बर्को, बरको, बरकी, बर्की a home-spun cotton wrap

वरणी *ना.* बरनी, बर्नी gift to Brahman for performence of a religious work

वरण्डक: *ना.* बरण्डा balcony

वरत्रा१ *ना.* बरियो, बर्यो cord or rope attached to a bamboo basket

वरत्रा२ *ना.* बटारा plaiting

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वराक:१ *ना.* बरा, बरो a helpless child

वराक:२ *ना.* बराठ, बराठो a kind of deer or stag

वराक:३ *वि.* बिचरा, बिचरो, बिचारा, बिचरा a word of sympathy

वराटक: *वि.* कठोबरा, कठोबरी, कठैबरा, कठैबरी pitiful

वरालय: *ना.* बराल Baral clan

वराशि: *ना.* पटासी a black skirt with red border

वरासिका: *ना.* बर्छी spear

वरोल: *ना.* बारुलो wasp

वर्कणम् *क्रि.* बोक्नु to carry

वर्कर: *ना.* बाख्रो, बाख्रा goat

वर्कर-कल्कम् *ना.* बकौँलो, बकौँला, बक्यौँलो, बकौँला, बर्कुँडो, बर्कुँडा excrement

वर्करी *ना.* बाख्री, बाखरी (बाखरीलाई खोर) goat (female)

वर्ग: *ना.* बगाल herd, flock, swarm

वर्ग्य: *वि.* वर्गीय, बगाले a branch of Gorkhali Arjyal

वर्च:पीठम् *ना.* चर्पी toilet

वर्चस्कृति: *ना.* आची, आक्का, आका human excrement (child language)

वर्जर: *ना.* बाजरा, बाजरो millet

वर्णक: *वि.* बतौरे, पतौरे, फतौरे talkative

वर्णम् *ना.* बाना a bayonet; texture of cloth

वर्णितुम् *ना.* बतुर्न, पतुनर्, फतुर्न to blame

वर्णिन् *ना.* बाँणा, बाँडा Newar Buddhist, goldsmith

वर्तक: *ना.* बट्टाई a quail

वर्ति: *ना.* बत्ती, बाती, बाता lamp, candle

वर्तुलम्१ *वि.* बाटुलो, बाटुला, बाटुले round

वर्तुलम्२ *ना.* बटुलो cooking pot

वर्तुली *वि.* बाटुली round shaped (femal)

वर्धकि: *ना.* बढई carpenter

वर्द्धनी *ना.* बढनी broom, broom stick of a scavenger

वर्धन्यम् *वि.* बर्धन्ने, बर्धाने right, long 'u' vowel of Devanagari script

वर्धमान: *ना.* बडेमान huge, big

CC-0 Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वर्वट: *ना.* बोडी big bean-like plant

वर्वर: *ना.* बावरी, बाँवरी mint thyme, the plant

वर्षद: *ना.* बर्षात, बर्षाद raining

वर्षदेयम् *वि.* वर्षौंदे every year, yearly

वर्षम् *ना.* बर्ख, बरख year

वर्षसृक् *ना.* बाछिटा, बाछिटो sprinkle, splash, spatter

वर्षा *ना.* बर्खा, बरखा rain

वर्षीय: *वि.* बर्खे, बर्षे, बर्से summer

वलभी *ना.* बलो a wooden frame of thatch

वलय: *ना.* बालो, बाला, बाली a bracelet

वलाहक: *ना.* हुलाक post-office

वलि: *ना.* बालि harvest

वल्क: *ना.* बाकल, बोकला, बोक्ला peel

वल्कम् *ना.* बोक्रा bark; husk

वल्कल: *ना.* बोक्रा, बोक्रो bark; husk

वल्ली *ना.* बेली, बेलो, बेला, बेला-पतेला a plant

वष्कयणी *ना.* वकेर्नो cow that has full-grown calf

वष्कयिणी *ना.* वकेर्नो cow that has full-grown calf

वसति: *ना.* बस्ती hamlet, village, small village

वसा *ना.* बोसो fat, grease

वस्त्रकम् *ना.* बस्ता cloths, cloth cover for books

वस्त्रम् *ना.* बस्तर, बस्ता cloths, cloth cover for books

वस्नसा *ना.* नसा vein, nerve

वहनम् *ना.* बहान, बाहान, बान means

वाकु *ना.* काभ्रो ficus glaberrima

वाक्पत्रम् *ना.* बकपत्र statement

वाक्यम्१ *ना.* बाक्के, बक्के, बक्को biding, speech

वाक्यम्२ *ना.* बाक्ये, बक्ये sentence, utterance, biding

वाक्यवाद: *ना.* बकबास, बकबाद prattle, tattle, blathering, babble

वाग्लालय: *ना.* वाग्ले Wagle clan

वाङ् (मयम्) *ना.* पाङ् (भाषा) language of Pang place

वाचालक: *वि.* बोलक्कड a talker

वाटी *ना.* बारी a garden, an orchard

वाडि: *वि.* ब..डि, बा..डि बो.. (बालबोली) baby talking

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

वात:१ *ना.* बतास बत्तास wind

वात:२ *ना.* बाथ gout, rheumatism

वातक: *वि.* बतासे, बत्तासे windy

वातनम् *क्रि.* बत्ताउनु to be blown with the wind

वाताम: *ना.* बदाम peanut

वातूल: *वि.* बौलाहा lunatic

वादक: *ना.* बजैया person who plays musical instrument

वादनम् *क्रि.* बजाउनु to sound, to beat a drum

वाद्यम् *ना.* बाजा musical instrument

वानर: *ना.* बाँदर monkey

वाना *ना.* बाना a bayonet; texture of cloth

वान्त: *ना.* बान्ता vomitting

वापी *ना.* ओपी shallow well

वाम:१ *वि.* बाउँ, बायैं, बायाँ left

वाम:२ *वि.* बामे a crawl

वायु: *ना.* बाई rheumatic fit

वारंवारम् *वि.* बारबार, बराबर equel

वार:१ *ना.* बार day of week

वार:२ *ना.* बार bar, fence

वारणम् *क्रि.* बार्नु to fance, to mourn, to diet

वारणा *ना.* बारन, बारन-तारन forbidding

वाराणसी *ना.* बनारस Banarash city

वारूढ: *ना.* बारुद saltpetre; gunpowder

वार्कर: *ना.* बगर a sandy or shingly place, a shore

वार्त्त: *ना.* वार्ता talk

वार्त्ता *ना.* बात discourse, discuss

वार्द्दलम् *ना.* बादल cloud

वार्षिकी *ना.* बर्खी, बरखी annual mourning

वालुकम् *ना.* बालुवा, बालुवो sand

वालुकावर्त्त: *वि.* बलौट, बलौटे sandy

वावदूक: *वि.* बक्बके, भक्भके prattling, babbler

वावदूक्यम् *वि.* बकबके, बक्बके prattle, tattle, blathering

वाशितम्१ *वि.* बासेको crowed, crowing of a cock

वाशितम्२ *वि.* बासी stale, trite, not fresh

वास:१ *ना.* बास residence, habitation, perfarme

वास:२ *क्रि.वि.* ह्वास्स, ह्वस्स stinkingly; growing rapidly, bad smell

वासनम् *ना.* बासना, बास्ना scent, perfume

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वासर: *ना.* बार day of week

वासा *ना.* बासा a wrapping paper or cloth

वासि: *ना.* बसिला, बसुली adze

वास्तु: *ना.* वस्तु, वस्ती city; vellage

वास्तुकम् *ना.* बेथे, बथुवा, बेथुवा pot herb vegetable, edible leaf

वाह: *ना.* हावा air, wind

वाहनम् *ना.* बाहन, बाहान, बान vehicle

वाह्य: *ना.* बोझ, बोझा burden

विंशति: *ना.* बीस twenty, 20

विकर्म *ना.* बिकाम, बेकाम unemployment, joblessness

विकर्मक: *वि.* बिकामे, बेकामे unemployed, jobless, idle, useless

विकर्मा *वि.* बिकामे, बेकामे; बिकम्मा, बेकम्मा, unemployed, jobless, idle, useless

विकार: *ना.* बिगार, गर damage, injury, harm

विकार्यम् *ना.* बेकार unemployed, idle; useless

विकाल: *क्रि.वि.* बेलुका, बेलुकी, बेली evening

विक्लव: *ना.* बिकल restless, troubled

विक्रय: *ना.* विक्री, बेच, बेच-बिखन sale, selling, vending

विक्रयणम्१ *क्रि.* बेच्नु to sell

विक्रयणम्२ *ना.* बिखन, बेच-बिखन sale, selling, vending

विक्रयिक: *वि.* बेचुवा sold

विक्रीति: *ना.* बिक्री sale, disposal

विगणिति: *वि.* बिगन्ती, बेगन्ती, बिगिन्ती countless

विगुण: *ना.* बौगुन, बैगुन demerit, defect

विगुणी *वि.* बैगुनी ungrateful; unwholesome

विग्रह: *ना.* बिगहा, बिगाहा a land measure

विघट्टनम् *ना.* विघटन dissolution

विघ्न: *ना.* बिँगो, बिँघो, विङ्गो hindrance, obstruction, pretence, pretext

विघ्नकर: *वि.* बिङ्ठ्याहा disobedient

विचक्षण: *वि.* चलाक, चलाख clever, adroit, ingenious, intelligent

विचक्षणा *वि.* चनाखी smart, alert, wakeful

विचेता: *ना.* बिचेत unconscious

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

विचेष्टः *ना.* विचेत unconscious
विजोडः *ना.* विजोर odd, uneven
विटः *ना.* बिटो, बिँडो share bundle
विटिकः *ना.* बिँडो, बिटो share
विडम् *ना.* बिरे (नून) a kind of salt
विडालः *ना.* बिरालो cat
वितण्डा *ना.* बितन्ना, बिखन्ना, बेखन्ना, खन्ना- बेखन्ना obstacle, impediment
वितस्तिः *ना.* बित्ता a span
वितस्तिकः *वि.* बित्ते span-high
वितानकम् *ना.* तन्ना a bedsheet
वितालः *ना.* वेतालः, वेत्ताल a sentinel, an apparition
वितुङ्गः *ना.* बिटुङ्गो, बेटुङ्गो uncertain
विथुरः *वि.* थोरै a little, less, some, meager
विथुर्वणम् *क्रि.* विथोल्नु to put into disorder
विदारणम् *क्रि.* ओदार्नु to scratch, to take out; to demolish
विदारी *ना.* बिरालो cat
विदेशीयः *वि.* विदेशी foriegner
विद्धः *वि.* बिझेको pricked
विद्युत् *ना.* बिजुली electricity
विद्रोहः *ना.* बिदोर insurrection, mutiny, revolt
विधवा *वि.* विधुवा, बिधुवी, बिदुवा, विदुवी, बिदुआ, बिदुई widow
विध्वंसः *ना.* बिधङ्स, विधङ्सो, विदङ्स, बिधंस, विधिवंस destroyed, destruction
विनतिः *ना.* बिन्ती request
विना *ना.* बिनु, बिनो without
विपर्यस्तः *ना.* बिप्ल्याँटो, बिब्ल्याँटो wrong side, upside down
विप्रुट् *ना.* थोप्लो, थोप्ला drop
विभरणम् *क्रि.* भिर्नु to strap on, to carry
विभातम् *ना.* बिहान morning
विभावरी *ना.* भोर early morning
विभीतकी *ना.* बर्रो cherryplum
विभूतिः *ना.* बिभूत, बिगुत, बिगुती ashes, ashes of cow dung
विमुखः *ना.* विमुखो, विमुखा opposite, sad; empty handed
विमेलः *ना.* बेमेल mismatch
वियोगः *ना.* बिजोग, बिजोक bad luck, pitiable condition, separation
विरलकोटिः *ना.* बिरलाकोटी, बिर्लाकोटी rare, seldom, scarce

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

विरोहः ना. विरुवा plant, seedling
विर्कुटः ना. बिर्को cover
विलग्नः१ वि. बेग्लो different
विलग्नः२ ना. यो. बेगर without
विलग्नम् ना. बेगल separate
विलपनम् ना. विलना, विलौना weeping
विलम्बः ना. बियाँलो, ब्याँलो amusing
विलवणः ना. बिलिनो, बिलिना, बिलिनू saltless
विलीनः ना. बिलिनो, बिलिना, बिलिनु saltless
विलोडनम् क्रि. विरल्नु to mix with
विल्वकण्टकीयः ना. बेलकाँडी a clan
विवशः ना. बिबस, बेवसी obligation; compulsion, constraint
विवाहः ना. बिबाह, बिहा, ब्याहा, ब्या, बिहे, ब्ये marrige, wedding
विवाहिता वि. बिहाइता, बिहाइते, ब्याहिते, ब्याइते married
विशकुनम् ना. बिच्छुक scorpion
विशिखा१ ना. वैसाखी a stick for support when walking; crutches
विशिखा२ ना. वैशाखी a rod to dig
विशुभकः ना. बिच्छुक scorpion
विशेषः ना. बिसेक recovery from an illness
विश्लेषः ना. बिछोड, बिछेड bereavement
विश्रमस्थानम् ना. बिसौना, बिसौनी stand, station
विषम् ना. बिख poison
विषलः वि. बिखालो, बिखालु virus, poisonous
विषादः ना. विस्माद्, विस्मात् amazed, astonished
विषादिः ना. बिखाती, बिखौती, बिखौतो anti-virus
विष्कलः ना. बदेलँ, बनेल a wild boar
विष्टरः वि. बालिष्ट (आड लागेर बस्ने आसन) pillow
विष्टरः१ ना. बिस्तरा a bed, bedding
विष्टरः२ ना. विस्तरा bed
विष्टिः ना. बेठी tithe or other payment, labour; unpaid labour
विष्ठितिः ना. बेथिति mismanagement, disorder
विष्वादः ना. बेस्वाद untasty, tasteless

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

विसम्भार: *ना.* बिसम्भार, बिसम्मार, बिसम्हार unmanageableness

विसम्यक् *ना.* विसञ्च, विसञ्चो unhealthy, illness

विस्कन्द: *ना.* बिस्कुन, बिसुन grains spread out to dry

विस्तर: *ना.* बिस्तार, बेलीबिस्तार lightly, slowly, easily, details

विस्थलनम् *क्रि.* विथल्नु, विक्षेल्नु to destroy

विस्थापनम् *ना.* बैठान end, conclusion; a sitting place

विस्थालक: *वि.* विथलहा, विथोला, विथलहा, विथोलाहा, विठ्याहा destructor

विस्थिति: *ना.* विथिति, वेथिति disorder

विस्मय: *ना.* विस्माद् amazed, astonished

विस्मारणी *ना.* विर्साउनी, विर्सौनी forgetable

विस्वप्न: *ना.* विपना real, not dream

विस्वर:१ *ना.* बेसुर out of tune, unharmonies

विस्वर:२ *वि.* विसोर senceless in a swoon

विहार: *ना.* बहाल a Buddhist settlement

विहारीय: *वि.* बिहारे a branch of Gorkhali Aryal whose native place was Biharthok

विह्वल: *ना.* बिहाल, बेहाल, भिम्मल, विह्वल bad, wicked, perplexed, impatient

वीटि: *ना.* बिटो bundle

वीटिका *ना.* बीडा, बीरा folded betel leaf

वीटी *ना.* बिडी a packet of betel leaves, guide form of a cigarette

वीणा *ना.* बीना a kind of musical instrument like guitar, lute, lyre

वीतरागी *ना.* वैरागी ascetic

वीरभद्र: *ना.* वीरबहादुर Bir Bahadur name

वीरुध: *ना.* बिरुवा plant, seedling

वृक: *ना.* ब्वाँसो a wolf

वृकदंश: *ना.* बुवाँसो, ब्वाँसो wild dog

वृक्ष: *ना.* रुख tree

वृत्१ *ना.* बिट् edge, rim, brim, end

वृत्२ *क्रि.* बित्नु to pass by, to elapse, to die, to end

वृत्त: *क्रि.* बित्नु to pass by, to elapse, to die

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

वृत्तम् *ना.* बिँडो responsibility

वृत्तान्त: *ना.* बिर्तान्त description

वृत्तिका *ना.* विर्त्ता private, dual, rent-free land

वृथा१ *ना.* बित्त्था, बित्त्थै for nothing

वृथा२ *ना.* उल्फा unnecessory, needless

वृद्ध: *वि.* बूढो, बड्डो, बड्डा old (male)

वृद्धकाल: *ना.* बुढेसकाल, बुढ्यासकाल old age

वृद्धा *वि.* बूढी, बड्डी old (female)

वृद्धाङ्गुलम् *ना.* बुढीऔँलो, बुढीअम्लो, बुढीऔँला, बुढीअम्ला thumb

वृन्तम्१ *ना.* बिँड handle, haft, hilt, shaft

वृन्तम्२ *ना.* भेट्नु, भेट्नो a stem

वृश्चिक:१ *ना.* बिच्छी, बिच्छू, विछुवा a scorpion

वृश्चिक:२ *ना.* बच्छ्यूँ, बच्छिउँ hornet

वृश्चिक:३ *ना.* विच्छो, विछो, विच्छा the eighth sign of the zodiac

वृश्चिक:४ *ना.* अच्छिउँ, अच्छ्यूँ wasp

वृश्चिका *ना.* बिछिया ornament worn on toes

वृषभ:१ *ना.* बहर a bull-calf, a young bull

वृषभ:२ *ना.* बसहा bull, male animal

वेत्रम् *ना.* बेंत a cane, a stick

वेत्रलगुड: *ना.* वेतलहुरी, बेतेलौरी a cane-stick

वेल्लनम् *क्रि.* बेल्नु to roll

वेश्या *ना.* बेश्या, बेश्ये a fop, a dandy female, a prostitute

वेष्टनम्१ *ना.* बेठान packing cloth, a wrap

वेष्टनम्२ *क्रि.* बेर्नु to roll

वेसवारम् *ना.* बेसार turmeric

वेसवारिक: *वि.* बेसारे sycophant, flatterer; turmeric-coloured

वैदिक: *ना.* वेदाहा, वेदुहा, वेदुआ Vedic

वैमत्यम् *ना.* बिमतो dissent

वैशाख: *ना.* बैसाक, बैसाख Baisakh month

वोण्ट:१ *ना.* बोट, बुटो tree

वोण्ट:२ *ना.* बुटी, बुटा, जरा root, bush

व्यङ्ग्यम् *ना.* बिङ्गो, बिँगा, बिँगो a strap; abstruction, obstacle

व्यञ्जनकार: *ना.* बिन्जनकार a clan of Newar caste, cook

व्यतीतक: *वि.* बितेको past

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

व्यत्यासः *ना.* वित्यास out of tract
व्यथा *ना.* बेथा pain
व्ययाकार *ना.* बजार bazar
व्यर्थम् *ना.* वेर्थ, बित्था, बित्थै useless
व्यवस्थापनम् *ना.* बैठौनी, बैठान staying, management
व्यवहारः *ना.* बेहोर, वेभार, बेहोरा, ब्यहोरा, बेवहार habit, behave, manner, behaviour
व्यवहारिका *ना.* बुवारी, बुहारी daughter in law, sister-in-law
व्याख्यानम् *ना.* बयान, बयेन बखान, बखने description; exclamation
व्याघ्र *ना.* बाघ tiger
व्याघ्रखोरकम् *ना.* बाघखोर, बहखोर a tiger's cage
व्याघ्रचालः *ना.* बाघचाल a kind of game
व्याघ्री *ना.* बघेनी tigress
व्यापारः *ना.* बेपार trade, commerce, marketing
व्यापारस्थलम् *ना.* बजार, बाजार market
व्यापारी *वि.* बेपारी a trader, a tradesman
व्यावहारिकः *वि.* व्यबहारिक, बेवहारिक, बेभारिक practical
व्यासः *ना.* व्याँसी, बेसी valley, plain
व्युत्थानम्१ *क्रि.* व्यँझनु, बिम्झनु to be awake
व्युत्थानम्२ *क्रि.* व्युँतनु, व्युँतिनु, बिम्तनु, बम्तिनु to recover one's senses, to be awake
व्युषितम् *ना.* बासी stale, trite, not fresh
व्युष्टकम् *ना.* भुकभुके, भुकभुको day-break, dawn
व्रतबन्धः *ना.* वर्तबन्ध, बर्तबन्ध, बर्तवन, बर्तमन, बर्तुन the ceremony of investing with the sacred thread
व्रतम् *ना.* बर्त fasting
व्रती *ना.* बर्ती observing a vow, practising penance
व्रश्चनः *ना.* वन्चरो axe
व्रश्चनिका *ना.* बसिला, बसुला, बसुलो, बसुली adge, brickcutter
व्यवस्थानम् *ना.* बैठान settlement

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu. Collection

श

शकट: *ना.* छगडा, शगडा, शग्गड (ठेलागाडी) push cart

शकटम् *ना.* लढिया cart

शकल: *ना.* चोकटा, चोकटो, चौटा collop

शकुनपत्रम् *ना.* शकुनौती (चराले पल्ट्याउने पात्रो) a calendar determined by a bird

शकुनम्१ *ना.* छुक good luck, mascot

शकुनम्२ *ना.* सगुन gift

शङ्का *ना.* सक, सङ्खा doubt, disbelief

शङ्कु: *ना.* साँघु a small bridge

शङ्खद्रावी *ना.* सङ्खत्रो a kind of fruit

शठ: *वि.* छट्टू clever

शण: *ना.* सन hemp

शणपट्ट: *ना.* सनपाट hempen fibres or flax

शतपत्रिका *ना.* सयपत्री marigold

शतपत्री *ना.* सयपत्री marigold

शतपर्व *ना.* सयपोर (गाँठो) hundred portions

शतपुष्पा *ना.* सौँफ, सम्फो (साग जस्तै) anise vegetable

शतभर्तृका *ना.* सतभतार्नी (सय लोग्नेवाली) a polyandrous woman

शतम् *ना.* सय, सय hundred, 100

शत्रु: *ना.* सत्रु, सत्तुर enemy

शत्रुघ्न: *ना.* शत्रुघन, सत्रुघन a character of Ramayana book

शनैश्चरवासर: *ना.* सनिसरबार, सन्सरबार, सनिचरबार Saturday

शबर: *ना.* हब्सी a negro, a black man

शब्दावली *ना.* शब्दौली vocabulary

शम्बल:१ *ना.* सिरम्ला fried paddy

शम्बल:२ *ना.* साँमल, चामल rice

शम्बलपानीयम् *ना.* चौलानी water with which rice has been washed

शम्यम् *ना.* साम्ये, साम्ये, सुम्ये agreement, compromise

शय्या१ *ना.* सेज, सज्जे a bed, a bed-stead

शय्या२ *ना.* सज्या, सज्ये decoration

शरट: *ना.* छेपारो a lizard

शरणम् *ना.* सरन shelter, asylum, refuse

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शरभः *ना.* सलह a locust

शरारुकः *ना.* शरारती (बदमासी गर्ने) hooligan

शरीरम् *ना.* सरीर body

शर्करः *ना.* कङ्कड a small piece of stone, gravel

शर्करकः *ना.* चाक्सी a kind of fruit

शर्करा *ना.* सक्खर, साँखर, सखर loaf sugar

शर्कराकन्दम् *ना.* सगर्खण्ड, सक्खरखण्ड, सखरखन्न sweet potato

शर्करावत् *ना.* सरबत syrup, berage

शर्म *ना.* सरम, सरुम, सरुमै shame

शलाका *ना.* सलाई match, slake, stick

शलातुरः *ना.* लाहोर, लाहुर, लाउर a city of Pakistan

शल्कम्ः *ना.* छिल्को peel, rind, crust, bark

शल्लकः *ना.* सालक Indian pangolin

शष्कुलः *ना.* सेल circular loaf

शष्कुली *ना.* जुल्फी, जिलेबी a round sweat meat

शाकः *ना.* साग green vegetables

शाक्यः *ना.* साक्य Shakya clan

शाखा *ना.* हाँगा branch

शाख्यः *वि.* हाँगे having branches

शाख्यतरः *ना.* सखेत्र, सखेत, सखत्तै, सखाती closely related

शाख्यम्१ *ना.* साँखु, स्याँखु an umbrella made by tree-leaves

शाख्यम्२ *ना.* साख, साक्खै, सखेत closely

शाख्यम्३ *ना.* खास special

शाटी *ना.* सारी sari

शाणः *ना.* सान white stone

शाणिः *ना.* साडी sari

शापः *ना.* साप, सराप, श्राप, सराप (सत्तोसराप) curse, imprecation

शाम्भरम् *ना.* साँभर a food of South India, the salt prepared from lake water

शारदिकः *ना.* सर्दी cold

शारिः *ना.* साडी sari

शालातुरीयः *ना.* लाहुरे, लाउरे a Gurkha soldier who worked or fought in Indian army at Lahor (Shalatura)

शालातुरीयः२ *वि.* लाहुरे the famous grammarian who was born in Shalotura (Lahor) and penanced at Panena (Nepal) and created Asthadhyayi Sanskrit grammar (पाणिनि)

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शाल्मलि: *ना.* सिमल silk-cotton tree
शावट:१ *ना.* छडुँलो free
शावट:२ *ना.* छोरा son
शावट:३ *ना.* छौँडा a boy; a son; son of a slave
शावट:४ *ना.* छाउरा, छाउरो the young of animals (specially of cat and dog)
शावटिका१ *ना.* छौँडी a girl
शावटिका२ *ना.* छोरी daughter
शावटिका३ *ना.* छडुँली coquettish, wanton, flirting
शावरिका: *ना.* छाउरी, छ्याउरी, छेउरी the young of animals (specially cat female)
शासनम् *ना.* सासन, सासना rule, torture, torment
शास्ति: *ना.* सास्ती pain, torture
शास्त्रम् *ना.* सास्तर classical book
शिंशप: *ना.* सिसौ serum tree
शिंशपा *ना.* सिसम, सिसौ serum tree
शिक्यम्१ *ना.* सिकहर sling, a net hung from a beam for keeping pots
शिक्यम्२ *ना.* सिकुवा, सिक्का a swing, a load carried in a sling
शिक्ष: *ना.* सिको imitation, mimicry, copy, caricature
शिक्षक: *ना.* सिच्छ्यक, सिच्छक teacher
शिखर: *ना.* सिउर crest; comb; plait
शिखरिणी *ना.* सिखर्नी, सिकर्नी curd churned and mixed with sugar
शिग्रु: *ना.* साग leaf vegetable
शिग्रुका *ना.* सिन्की stinky
शिञ्जितम् *ना.* छिन्छिन sound produced by dried pods
शिम्बा१ *ना.* सैँबी, सिमी bean
शिम्बा२ *ना.* सिमी, सेमी horse-bean
शिर: *ना.* सिर head
शिरक्षुरम् *ना.* सिरिखुरी the whole property
शिर:पादम् *ना.* सिरपाउ top to bottom
शिरीषवणम् *ना.* सिरिसेनी, सिर्सेनी a thicket of acacia tree, a village
शिरोधानम् *ना.* सिह्लान, सिरान top
शिरोधानी *ना.* सिरानी, सिह्लानी a pillow
शिरोबन्ध: *ना.* सिरबन्दी a kind of ornament
शिरोबिन्दु: *ना.* सिरबिन्दु dot
शिलम् *ना.* सिला gleaning of corn
शिलसङ्ग्रह: *ना.* सिलोसङ्गालो gleaning

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शिलाजितम् *ना.* सिलाजित bitumin

शिलापट्टम्१ *ना.* सिलपट worn-out (coin), useless

शिलापट्टम्२ *ना.* सिलौटो, सिलोटो a flat piece of stone on which condiments are ground with a muller

शिलापट्टिका *ना.* शिलपाटी, सिलपाटी, सिल्पाटी, सिलेट, सिलोट slab on which children are taught to read and write

शिलापुत्र: *ना.* लोहोरो stone-pestle

शिल्पम् *ना.* सीप skills, art, craft

शिशिरत्रक: *ना.* सिरक a quilt, padded quilt

शिशुपाल: *ना.* सुसुपाल scraggy, scrawny, thin, weak

शिशुवासू *ना.* सिसोवासो family, children and wife

शिष्ट: *ना.* सिटा, सिटी, सिटो, सिठ्ठा, सिठा, सिठ्ठो, सिठो, सिठ्ठे, सिठे, सिठा-सिठी butt of a cigarette, bidi, tobacco

शिष्टक: *ना.* सिठुवा stub, butt, stump

शिष्टि: *ना.* सिठ्ठी, सिठी refuse, dregs

शिष्य:१ *ना.* सिख्य, सिख्ये disciple

शिष्य:२ *ना.* सिक्ख, सिख, सिख धर्म sikha a division of sanatan religion, a follower of Guru Nanak

शीतस्थानम् *ना.* चिस्यान moisture, damp place

शुक: *ना.* सुग्गा, सुगा parrot

शुक्ति: *ना.* सिपी an oyster, shell

शुक्ल: *वि.* सुकिलो, सुकिला, सुकिलो-मुकिलो clear, white

शुक्लकाण्डम् *ना.* सिप्लिकान gartic pear, rataeva magna

शुक्लमृत् *ना.* कमेरो white clay

शुक्र: *ना.* छुक good luck, mascot

शुक्रवासर: *ना.* सुकवार Friday

शुक्रवासरीय: *वि.* सुकबारे of Friday

शुण्ठी *ना.* सुठो dry ginger

शुण्डा *ना.* सूँड an elephant trunk

शुण्डिनी *ना.* सुँडिनी midwife, nurse

शुद्ध:१ *वि.* सोझो, सोझा, सोजो straight, honest, clean

शुद्ध:२ *ना.* सूधो, सूधा simple; innocent

शुद्धा *वि.* सूधी, सोझी simple, artless

शुद्धिकृत्यम् *ना.* सुद्याइँ, सुद्ध्याइँ cleanliness, ceremony of purification

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शुभकः *ना.* छुक good luck, mascot

शुभम्१ *ना.* सुबो positive

शुभम्२ *ना.* सुभ, सुभो good, well

शुश्रूषकः *ना.* सुसारे a nurse

शुश्रूषा *ना.* सुसार nursing, looking after, attendance

शुषिरकम् *ना.* सुस्केरा a sigh, groan, moan; a hiss

शुष्कः१ *ना.* सुकेको, सुकेका, सुक्का, सुक्को dry

शुष्कः२ *वि.* सुक्खो, सुक्खा, सुखो, सुखा dry

शुष्कलः *ना.* सुकुटी dried meat

शुष्काण्डिकः *ना.* खसी castrated hegot

शूकः *ना.* झुस fine hair, fur

शूक-कारवेल्लिका *ना.* करेली, झुसे करेली a kind of thorny vegetable

शूकरी *ना.* सँगुर्नी female pig

शून्यता *ना.* सन्नाटा loneliness

शून्यम् *ना.* शून्य, सून्य, सूनो, सुन्ना, सुन्ने zero, 0

शूर्पः *ना.* सुपला, सुपो, (नाङ्लो) सुपेला, सुप्लो the bark of a plantain tree

शूलिका *ना.* सुली bird's dung

शूली *ना.* सुली crucification

शृङ्गिघट्टम् *ना.* सिङ्गीघाट birthplace of shringi in kapilawastu

शेषः *ना.* सेख, सेख-साख remainder; leavings

शैलोत्तुङ्गः१ *ना.* सैलुङ् peak, top of a hill

शैलोत्तुङ्गः२ *ना.* सैलुङ्गे a place

शैवालम् *ना.* सिवाँली, सिऔंली an aquatic plant, moss

शैषान्तिकः *ना.* शेषी, सेसी a sub caste whose origin was in sheshanta region

शोकः *ना.* सोक, सोग worry

शोभाञ्जनम् *ना.* सहिजन banbinia variegata

शौण्डिकः *ना.* सूडीँ, सूँडीँ distiller, vintner

श्मशानम्१ *ना.* समसान, मसान, ghost

श्मशानम्२ *वि.* मसाने ghosty, supernatural

श्मीलकः *वि.* झिम्के, झम्के winker, blinker

श्मीलनम् *क्रि.* चिम्लिनु to blink, to wink

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

श्यामल: *ना.* साँवलो, साउँलो blue black, tawny, black, dark complexioned

श्यामाक: *ना.* सामा, सामो wild paddy

श्याल: *ना.* साला, सालो brother-in-law

श्यालजीव: *ना.* सालैज्यु, सालैजो brother-in-law

श्यालिका *ना.* साली sister-in-law

श्यालीबोढ़ु: *ना.* साढू sister-in-law's husband

श्येत: *वि.* सेता, सेतो white

श्येतमयम् *वि.* सेताम्मे all white

श्रोणि: *ना.* स्वास्नी wife

श्लक्ष्णा *वि.* लासे yung and beautiful girl

श्लथक: *वि.* खुकुलो slack, loose

श्लथनक: *ना.* थाङ्नो, थाङ्नु rag, torn cloth

श्लाघनम् *ना.* सराहना sympathy, praise, eulogy

श्लाघनीय: *वि.* सह्रानीय, सराहनीय praiseworthy, good

श्लीथ: *ना.* चिथ्रो, चित्रो, चिथडो thin bamboo-mat interwoven to make a basket

श्लेष: *ना.* लिसो a glutinous substance

श्लेषक: *ना.* लस्सा stickiness

श्लेषणम् *क्रि.* लेस्नु to snear

श्लेष-स्पर्शक: *वि.* लसपसे contagious

श्लेष-स्पर्शम् *ना.* लसपस contagion

श्लेष्मान्तक: *ना.* लप्सी hog plum sour fruit

श्लोक:१ *ना.* शिलोक, सिलोक, सुलोक, सिलक stanza

श्लोक:२ *ना.* सेलो stanza, a traditional song

श्वठ: *वि.* स्वाँठ, स्वाँठे a rascal

श्वशुर: *ना.* ससुरा, ससुरो father-in-law, swer

श्वशुरालय: *ना.* ससुराल, ससुराली swer's home

श्वश्रू: *ना.* सासु mother in-law, sweger

श्वास:१ *ना.* साँस breath

श्वास:२ *क्रि.वि.* ह्वास्स bad breath

श्वास:३ *ना.* हवस, हवास consciousness

श्वेत:१ *ना.* सफेता white

श्वेत:२ *ना.* सफेद, सफेदा white, clear

शृगाल: *ना.* श्याल, स्याल jackal

शृङ्खल: *ना.* सङ्ला a chain

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

शृङ्खला *ना.* साँखल, साँकल, साँङला, साङ्लो, साङ्ली chain, cockroach

शृङ्गम् *ना.* सिङ् horn

शृङ्गसमर: *ना.* सिङ्गौरी, सिङौरी, सिँगाउरी excuse, pretext, pretence

शृङ्गाटक : *ना.* सिङ्गाडा, सिँगाडा, सिँगडा a kind of sweet, samosa

शृङ्गाडकम् *ना.* सिङ्गाडा, सिँगडा, सिगाँडा water chestnut, trapanatans

शृङ्गार: *ना.* सिङ्गार, सिँगार, सिङार (सिङारपटार) make-up

शृङ्गारी *ना.* सिँगारी, सिँगारे सिङारी, (बाख्री) female who wears make-up, beautiful

शृङ्गिघट्टम् *ना.* सिङ्गीघाट a birth place of Shringi sage

शृङ्गी *ना.* सिङ्गी Shringi monk

शृणु माये! *ना.* सुन मायाँ, सुनिमायाँ (थेगो) a particle used in songs; a singing word in repetition

श्रद्धा *ना.* सर्धा respect

श्रद्धालु: *ना.* सर्दालु, सर्धालु respectful

श्राद्ध *ना.* सराद्द, सराद्दे, सराद religious rites in honour of the dead

श्राद्धम् *ना.* सराद्धे, सराद्ध, सराध religious rites in honour of the dead

श्रावण: *ना.* सावन, साउन 4th lunner month

श्रावणिक: *वि.* साउने of Shrawan month

श्रीखण्डम् *ना.* श्रीखन्न, सिरिखन्न श्रीखण्ड, सरिखण्ड, सिरखण्ड sandal wood

श्रीखण्डीय: *ना.* सिंखडा, सिमखडा Simkhada clan

श्रीफलम् *ना.* सरिफा, सलिफा custard apple

श्रीसम्पत्ति: *ना.* सिरिसम्पती property

श्रेष्ठ: *ना.* सेठ a banker, a money lender

श्रेष्ठिनी *ना.* सेठानी, सेठिनी a female banker, a female money lender

ष

षट् चत्वारिंशत् *वि.* छयालीस, ४६ forty six, 46

षट् सप्तति: *वि.* छिहत्तर, ७६ seventy six, 76

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

षट्कम् *ना.* छक्का sixth, 6th

षट्पञ्चाशत् *वि.* छपन्न, छेपन्न fifty-six, 56

षट्षष्टि: *वि.* छैसठ्ठी sixty-six, 66

षडङ्गम् *ना.* खडङ्ग six parts of a body

षडष्टकम्: *वि.* खड्गाष्टक inimical to marriage

षड् त्रिंशत् *वि.* छत्तीस, ३६ thirty six, 36

षड् विंशति *वि.* छब्बीस, २६ twenty six, 26

षडशीति: *वि.* छियासी, ८६ eighty six, 86

षड्यन्त्रम् *ना.* खड्यन्त्र conspiracy

षण्ढ:१ *ना.* सण्ड strong

षण्ढ:२ *ना.* साँढ, साँढा, साँढे, साँढो bull

षण्ढा *ना.* साँढी a self-willed woman

षण्णवति: *वि.* छियानब्बे, ९६ ninety six, 96

षष्टि: *वि.* साठ्ठी, साठी sixty, 60

षष्टिका *ना.* सठिया a crop that ripens in sixty days after sowing

षष्ठिका *ना.* छैँटी sixth, 6th

षष्ठी *वि.* खष्टी sixth, 6th day of luner fortnight

स

संकर: *ना.* कसेर dirt, refuse, rubbish; sore, affliction

संगर: *ना.* सँग्रालो quarrel, warangling

संघाट: *ना.* सँघार doorway

संयुक्तम् *ना.* संजुक्त unified

संयोग: *ना.* संजोक chance, coincidence

संवत्सर: *ना.* संवत् a year of Bikram tradition

संसार: *ना.* सन्सार, सनिसार world

संस्कृतम् *ना.* सन्सकृत, समस्कृत, समस्किर्त Sanskrit language

संस्तर: *ना.* सोत्तर litter of straw and grass, lying ill, lying flat

संस्थ: *ना.* साँठ relationship

संस्थग्रन्थ: *ना.* साँठगाँठ relationship

संस्मरणम् *ना.* संझना memory; dissipated, wasteful

संस्मृति: *ना.* सम्झौटी, सम्झौटो momento

संहारक: *वि.* सँघारे, सङ्घारे prodigal, lavish

स: *सर्व.* सो that

सकल: *वि.* सक्कली, सक्कल, सकल original

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सकलम् *वि.* सग्लो full, whole, entire

सक्तुः *ना.* सत्तू, सातु meal of parched grain

सक्तुकः *ना.* सतुवा fried and grounded flour meal

सख्यम् *ना.* सखिया a Tharu song

सखि *ना.* सँगी friend

सखीजन *ना.* सँगीनी, सँगिना female friend

सङ्कलनम्१ *ना.* सङ्लाई collection

सङ्कलनम्२ *क्रि.* सङ्गाल्नु, सगाँल्नु, सङ्लनु to rot; to be clear

सङ्कलितम् *वि.* सँगालेको collected

सङ्कलीकृतम् *वि.* सँगालेको collected

सङ्कष्टम् *ना.* सकस difficulty

सङ्कसुकः *वि.* सक्सके fidgety, curious

सङ्कीर्णः *वि.* साँगुरो, साँघुरो, साङ्ग्रो narrow

सङ्क्रान्तिः *ना.* संक्रान्ति, सङ्क्रान्ति, सँग्राती, सँकराती, सक्राती first day of a month

सङ्गः१ *ना.* सङ् with company

सङ्गः२ *ना. यो.* सँग with

सङ्गसुकः *ना.* छुकछुक restlessness, fidgets

सङ्गिनी१ *ना.* सँगिनी a song, a female friend

सङ्गिनी२ *ना.* सङ्गिना, सँगिना, सैना, सैनु friendship

सङ्गी *ना.* सँगी, सँङी, सङ् a friend, componion

सङ्घटनम्१ *क्रि.* सँघट्नु, सँगेट्नु, सङेट्नु, सँङेठ्नु to collect

सङ्घटनम्२ *ना.* जमघट meeting

सङ्घटनम्३ *ना.* सङ्गठन organization

सचेष्टः *ना.* सचेत conscious

सजन्यः१ *ना.* साइनु relationship

सजन्यः२ *ना.* साइनु, साइनु kinship

सज्जनम् *क्रि.* सज्नु, सजाउनु to decorate

सञ्चितिका *ना.* सञ्जाकी, सञ्जकी a spice pot with five sections

सत् *ना.* सच् positive, virtue, true

सत्कारः *ना.* स्याहार, खातिर caring

सत्त्वम्१ *ना.* सत् essence, sap

सत्त्वम्२ *ना.* सातो, सात्तो spirit, presence of mind

सत्यमेव *ना.* साँच्चै, साँचै really

सत्यम् सत्यम् *ना.* सतोसत् really

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सत्यम्१ *ना.* सच्चा, साँच्चो, साँचो real, true

सत्यम्२ *ना.* सत्ते, सत्ते रामोराम really

सत्यानाश: *ना.* सत्तेनास crack and ruin

सत्यापनम् *क्रि.* सच्याउनु to correct

सदनम् *क्रि.* सड्नु to decay

सदाव्रतम् *ना.* सदावर्त, सदाबर्त ever fasting

सदैव *क्रि.वि.* सधैँ usually, daily

सद्गति: *ना.* सदगत funeral, salvation

सद्य:१ *ना.* साजी, साजा fresh

सद्य:२ *ना.* सद्दे clear, pure

सदृक् *ना.* सरि in the same quantity

सदृश *ना.* सरह with equal quality

सदृशम् *वि.* सर्दो good time

सन्तोष: *ना.* सन्तोक, सन्तोख satisfaction, contentment

सन्तोषी *ना.* सन्तोकी, सन्तोखी, सन्तोसी happy person

सन्दंश: *ना.* सनासो big forceps, pinces

सन्धा *ना.* साँध a whetstone; frontier

सन्धि:१ *ना.* सन्नी testicles, penis

सन्धि:२ *ना.* साँध, साँधी a whetstone; frontier

सन्ध्या *ना.* साँझ eve, evening

सन्ध्यानम् *ना.* सम्झना rememberence

सन्नष्ट: *ना.* सन्नाटो, सन्नाटा loneliness, lonesomeness, silent

सपत्नी *ना.* सौता step-mother

सपाद: *ना.* सवा one and a quarter

सपादक: *ना.* सवैया a quarter more

सपादिका *ना.* सवाई a kind of metre

सप्त *वि.* सात seven, 7

सप्तति: *वि.* सत्तरी seventy, 70

सप्तपञ्चाशत् *वि.* सन्ताउन्न fifty seven, 57

सप्तपर्ण: *ना.* छतिउन, छतिवन a kind of medicinal plant

सप्तबीजम् *ना.* सतब्यु, सद्ब्यु, सद्बी सतबीज, सतबी, सदबी collection of seven seeds

सप्ताह: *ना.* हप्ता week

सब्रूत: *ना.* साबित justification; proved, confirmed

सब्रूति: *ना.* साबिती justified

सभा *ना.* साबा meeting

सम: *ना.* सम्मो, सम्म flat, level

समकक्ष्य: *ना.* समकच्छ, समकच्छे of the same class or grade, contemporary

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

समक्षम् *क्रि.वि.* समच्छे in front of, before

समग्रम्१ *वि.* सिङ्गो single, whole

समग्रम्२ *वि.* सग्लो undivided, complete, entire

समन्त: *प्र.* सम्मन् till, up to

समर्घ: *ना.* सहँगो cheap, inexpensive, low priced

समर्थ: *ना.* सम्मठ capable, able, fit

समर्पक: *ना.* सुम्पुआ, सुम्पुवा delivered, dedicator

समर्पित: *ना.* सुपुर्द giving, providing; delivery

समवेत: *ना.* समेत together with

समष्टि: *ना.* सम्ठ्याइँ fornicating, gathering

समस्तर: *ना.* समथर, सम्थर, सन्थर flat, plane

समस्थलम् *ना.* समथल, समतल, सम्थल flat, plane

समाचार: *ना.* समचार, समिचार, सम्चार news

समाज: *ना.* जमात group

समानपतिका *ना.* सौता step-mother

समाविष्ट: *वि.* सामेल, तामेल, तामिल inclusive, entered, involved

समित् *ना.* समिधा fuel, firewood

समीचीनम्१ *ना.* सन्चो well

समीचीनम्२ *वि.* सञ्चो, सञ्च of good health

समुच्चय: *ना.* समुच्चा, समुचा as a whole

समुद्र: *ना.* समुन्द्र sea

समूहनम् *क्रि.* सोहोर्नु to gather; to cumulate, to amass

सम्पर्क: *ना.* सप्को a mouthful; margin of a sari and shawl

सम्पादकावलि: *ना.* सम्पादक्यौली editorial

सम्पुटम् *ना.* दुवैतिरबाट छोपेको, पुटित folded

सम्बन्ध: *ना.* साइनु, साइनो relationship

सम्बन्धि: *ना.* संधेलो, संधेला the first meeting of father-in-law

सम्बन्धिनी *ना.* संधिनी, संधिना mother-in-law of a son or daughter

सम्बन्धी *ना.* संधी father-in-law of a son or daughter

सम्बुद्धि: *ना.* समज्ञ intellect, understanding, wisdom

सम्भव: *ना.* सम्भउ possible

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सम्भार: *ना.* सँभार, स्याहार, सिहार, स्यार maintenance, upkeep, proper care

सम्भारणम् *क्रि.* सँभार्नु, सवाँर्नु, सभाँल्नु to be maintained

सम्भालनम् *ना.* सँभाल, सम्हाल, समाल maintenance, upkeeping

सम्मानम् *ना.* सम्मान honour, respect

सम्मुखीन: *ना.* सामुन्ने, सामन्ने, सामने, साम्ने (आमने-सामने) near, in front of

सम्मुखीनम् *ना.* मुखन्जी, मुखेन्जी in front, in the face of

सम्मेल: *ना.* सामिल, सामेल, सामेली, तामेल inclusion

सम्यक् *ना.* सञ्च, सञ्चो well

सम्यक्कृत: *ना.* छम्कट्ट clean, clear, filthless

सम्यगेव *ना.* सञ्चै well

सरक:१ *ना.* सटक, सडक road

सरक:२ *क्रि.वि.* सरक्क moving away, slipping

सरक:३ *ना.* सर्को puff, jerk

सरक:४ *ना.* सगर sky

सरक:५ *ना.* सरुवा contagious, infectious

सरणम् *क्रि.* सर्नु to move

सरयू: *ना.* सरजू, सर्जू the holly river

सरल:१ *ना.* सहल simple, easy

सरल:२ *ना.* सल्लो pine tree

सरलपत्रम् *ना.* सल्लीपिरल a pine leaf or tree

सरस्वती *ना.* सुरसता, सरसोता, सुरसती goddess of know

सरीसृप: *ना.* छेपारो a lizard

सर्व: *ना.* सब whole

सर्वकार: *ना.* सरकार state, government

सर्वत्र१ *ना.* सराबोर equally, quite, wet

सर्वत्र२ *ना.* सबैतिर in whole parts, everywhere

सर्वत्र३ *ना.* सोलत्र impartial

सर्वस्तरम् *ना.* सरदर, सर्दर approximately, around

सर्वस्मात् *ना.* सबैबाट from all

सर्वस्वम् *ना.* सर्वस्सो, सर्वस्वो, सर्वस्ये, सर्वस्से everything, entire property

सर्वे *ना.* सपै, सप्पै whole

सर्षप: *ना.* सस्र्युँ Brassica campestris

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सलीलक: *ना.* सलक्क smooth, beautiful, graceful

सव्यम् *ना.* सब्बे, सब्बिउँ, सबिउँ, सब्युँ right side

सहपाठी *ना.* सहपाठे, सपाठे colleagues, classmate

सहस्रम् *वि.* हजार, हज्जार thousand, 1000

सहस्रश: *क्रि.वि.* हज्जारौँ, हजारौँ in amount of thousand

सहाय:१ *ना.* सहाई, सगाई, सघाई help

सहाय:२ *ना.* सगायो, सघायो helped

सहित: *ना.यो.* सित with

साकल्यम् *ना.* छेलो, छेलो-खेलो sufficiency, abundance

साक्षर: *ना.* साच्छ्यर, साच्छर, साच्छेर literate

साक्षात् *वि.* साक्खे, साक्खै, सखेत् relative, closely related, uterine

साक्षी *ना.* साछी attestation, witness

साङ्गम्१ *वि.* साङ्गे, साङ्डे completed, finished

साङ्गम्२ *ना.* सिङ्गो, सिङ्गै whole; complete; entire

साङ्गातिक: *ना.* सङ्खाती, सँगाती, सङाती friend, companion

साङ्गोपाङ्गम् *ना.* साङ्गोपाङ्गो complete

साधनम् *क्रि.* सधाउनु to help, to co-operate

साधु: *वि.* सूधो, सूधा simple; innocent

साध्य: *ना.* साध्य, साध्ये practicable, curable; means

साध्यम् *ना.* साद्धे, साद्दे practicable

सान्ध्यम्१ *ना.* सन्धे, सन्ध्ये morning and evening prayers

सान्ध्यम्२ *ना.* सञ्झे सम्झे morningand evening meditation

सापत्न: *वि.* सौताने belonging to a rival wife, co-wifehood

साम्यम् *ना.* साम्मे, सामसुम, साम्मे-सुम्मे settle, silent, quiet

सायम् *क्रि.वि.* साँज-साँझ eve, evening

सारणम् *क्रि.* सार्नु to move, to shift

सारि: *ना.* सारौँ (मैना) starting, thruss

सार्थ: *ना.यो.* साथ company

सार्थी *ना.* साथी friend, company

सार्द्ध: *वि.* साढे, डेढ half, one and a half

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सार्द्धम्१ *ना.यो.* साथ, साथै together, together with

सार्द्धम्२ *ना.यो.* सुद्ध, सुद्धा including

साहस्री *ना.* हजारा, हजारी vegetable garden pot, watering pot

सिंहराशि: *ना.* सिङ्घरास Leo Zodiac

सिंहासनम् *ना.* सिङ्घासन a big chair

सिंहिनी *ना.* सिङ्घिनी female lion

सिक्तक: *ना.* छिटो, छिटा drop

सिक्तकम् *ना.* सेकुवा roast

सिक्थक:१ *ना.* सिता, सितो, सिर्तो a grain of cooked rice

सिक्थक:२ *ना.* सिठुवा stub, butt, stump

सित: *वि.* सेतो white

सिद्धान्नम् *ना.* सिधा, सिदा uncooked victuals, subsistence

सिध्रका *ना.* सिध्रा, सिद्रा, सिध्रो, सिद्रो small dried fish

सिन्दुवार: *ना.* सिँवाली, सिँवली, सिऔँली, सिमली viltext trifolia

सिन्दूरधानी *ना.* सिँदुरदानी pot of vermilion

सिन्दूरम् *ना.* सिँदुर vermilion; red lead

सिन्दूरी *वि.* सिँदुरे having vermilion

सिन्धुलीय: *वि.* सिन्धुले person from Sindhuli place

सिहुण्ड: *ना.* सिहुँडी, सिउँडी, स्युँडी euphorbia, cactus spurge

सीकर: *ना.* सिरेटो, सिहिरेटो northerly wind

सीता *ना.* सीया, सीयो needle

सीत्कृति: *ना.* सिट्टी, सिटी a whistle, a pipe

सीमन्त: *ना.* सिउँदो, सिउँधो, स्युँदो, स्युँधो the parting of hairs on the head

सीमिति: *ना.* समेट a committee

सीव: *ना.* सीयो, सिओ, सिगो needle

सीवनम् *क्रि.* सिउनु, स्युनु to sew, to stitch

सीसकम् *ना.* सीसा glass

सीहुण्डी *ना.* सिहुँडी, स्युँडी milk-hedge, plant, cactus spurge

सुकाल:१ *ना.* सखार, सखारै early part of the day, dawn

सुकाल:२ *ना.* छकाल, छक्काल noon

सुखम् *ना.* खुस, सुक्ख, सुख, सोख, सोग, happiness, comfort

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सुखी१ *ना.* खुसी happiness
सुखी२ *वि.* सोखी amateur, non-professional
सुगतम् *ना.* सौगात, सौगाद gift, present
सुघट: *वि.* सुघर, सुग्घर clear, clean
सुघटितम् *वि.* सुगठित well built, handsome, beautiful
सुघ्राणम् *क्रि.* सुँघ्नु to smell
सुतल: *वि.* सुल्टो, सुल्टा right way up
सुतिथि: *ना.* साहित, साइत an auspicious moment, a favourable time
सुपल्लवनम् *क्रि.* सप्लाउनु, सग्लाउनु to sprout, to grow, to shoot
सुपुत्र: *ना.* सपूत, सपूतो a dutiful, and worthy son
सुब्रुब: *वि.* सुबोल good speaker
सुब्रुव: *ना.* सुबोल kind words, lucky words
सुमति: *ना.* सोमती, सोमत, सोहोमत good habit, manner
सुमम् *ना.* स्वाँ flower
सुरङ्गा *ना.* सुरुङ् a hole, tunnel
सुरति: *ना.* सुलत good behaviour, good habit
सुरवार: *ना.* सुरुवाल trousers
सुलक्षणा *ना.* सुलच्छिनी a beautiful female having positive features
सुवर्णखल्या *ना.* सुवर्णखाल a village
सुवास: *ना.* सुबास smell, fame
सुविधा *ना.* सुबिस्ता hospitality, facility, comfort
सुवेद: *ना.* सुवेदी Suwedi clan
सुवेलम् *क्रि.वि.* सबेर, सबेरै, सबारै, सेब्बरै early
सुषिरम् *ना.* सुसेलो, सुसेली सुसेलो whisper, whistle, whistling
सुहृद् *ना.* दोस्त friend
सूकर: *वि.* सुँगुरे a pig, a hog
सूक्ष्मैला *ना.* सुखमेल, सुकमेल small cardamom
सूचक: *ना.* छुल्याहा a backbiter, a talebearer
सूचीकार: *ना.* सुजीकार a tailor .
सूतिकर: *ना.* सुत्केरो impurity, child birth
सूतिकरी *ना.* सुत्केरी a parturient, accouchement
सूत्रकम् *ना.* सुइँको सुट्को, सुड्को सुराक, सुराख, सुराग, सुलाक hint; clue, trace, a search, an enquiry
सूत्रम्१ *ना.* सुत्लो, सुतली gauze

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

सूत्रम्२ *ना.* सुतरी twine, thin rope

सूत्रम्३ *ना.* सलेदो a wick, tinder, fuse, igniter

सूत्रम्४ *ना.* सूत, सूता yarn, thread, relative's death in a family

सूद्धार: *ना.* सुधार correction

सूर्य: *ना.* सुर्जे, सूर्ज्य, सूर्ज्ये sun

सेच: *ना.* सेक watering, irrigation

सेटक: *ना.* सेर a seer

सेवम् *ना.* सेउ, स्याउ apple

सैन्धव: *ना.* सिधे (नून) mineral salt, rock salt

सोमतीर्थम् *ना.* सोमतीर्थ a holy place in the bank of Sidha river, Argha Khanchi in Nepal

सोऽहम् *ना.* सोही (as the) same as mentioned earlier

सौगतम् *ना.* सौगात gift, present

सौत्रिक: *वि.* सुट्के, सुड्के one who acts on a hint

सौत्रिकम् *ना.* सुइँको, सुल्को inkling clue

सौत्रिक्यम् *ना.* सुराकी, सुलाकी an informant, secret agent

सौभाग्यम् *ना.* सौभाग्ये good-luck

सौहृदम् *ना.* दोस्ती friendship

सौहृद्यम् *ना.* दोस्ती friend

स्कन्दनम्१ *क्रि.* खाँद्नु to compress, to pack, to press hard; to beat excessively, to club

स्कन्दनम्२ *क्रि.* खन्याउनु to pour, to teem, to pour out

स्कन्ध: *ना.* घाँच, घैंच uneven land around a forest

स्कन्धर: *ना.* गर्धन, गर्दन neck

स्कन्धलगुड: *ना.* कँधलहुरो, कँधौरो, कनौरो, कँधेउलो, कँध्यौरो a bier

स्कन्धवस्त्रम् *ना.* कँध्यौरी, कँध्यौली, कँधेरी upper garment

स्कन्नम् *वि.* कनेको groaned

स्कम्भ: *ना.* खम्भा, खाँभा, खाँभोम; खम्बा, खाँबा, खाँबो pillar

स्कम्भर्ह: *ना.* कम्मर, कमर, कम्बर waist

स्कम्भर्ह पट्टिका *ना.* कम्मरपेटी belt

स्खलति: *ना.* गलती, गल्ती error, wrong, mistake; false

स्खलतिका *ना.* खल्ती, खल्तो, खल्ता, खलीता, खलितो pocket

स्खाद: *ना.* खात a pile, a stack; a heap

स्खादस्खादम् *ना.* खातका खात a pile, a stack; a heap

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

स्तनकीलम् *ना.* थनौरो, थुनौरो udder, nipple

स्तनकुलम् *ना.* थुनौलो a sore on the udder or breast

स्तनचोल: *ना.* तन्चोली, थुनचोली bodice, corset, bra

स्तनपूल: *ना.* थुनिलो, थुनेलो, थनेलो a sore on the udder or breast

स्तनम् *ना.* थन, थुन udder; breast

स्तनरोग: *वि.* थनौरो, थुनोरो udder, nipple

स्तम्बकृत् *ना.* थाँक्रो, थाँक्रा a rough brush for the hair

स्तम्भ: *ना.* थम्मन, थाम, थम्मा pillar

स्तर: *ना.* थारो a kind of small hut, guest cabin

स्तरि: *ना.* दरी chequered carpet

स्तरीयता *ना.* दर्जा status

स्तूप:१ *ना.* टुप्पो, टुप्पा, टुपो, टुपा tip

स्तूप:२ *ना.* टोप्रा, टेप्रो, टोप्रो pedicle, stalk fruit; tip of the finger, front portion of the penis

स्तूप:३ *ना.* टौवा a high platform for hay

स्तूपक: *ना.* टाकुरो, टाकुरा summit, top

स्तूपम् *ना.* टप्पू, टापू pike, island

स्तूपर: *ना.* थुप्रो, थुप्रा, थाप्रा, थाप्रो store, heap, crowd

स्तूपिका *ना.* टोपी hat, cap

स्तूपी *ना.* टुप्पी pigtail

स्तोक: *ना.* थोक thing, article, matter

स्तोकम् *ना.* थोर, थोरै less

स्तोप: *ना.* टोप a hat; a helmet

स्तोम: *ना.* थुम pike, hill top, area, region

स्तोमक: *ना.* थुम्को crest of a hill, hilltop, ridge, mound, elevation, elevated spot

स्तोमकालयी *वि.* थुम्काली people who live on slightly elevated ground

स्तोमिक: *वि.* थुम्के slightly elevated ground

स्तोमिका *ना.* थुम्की slightly elevated ground

स्तौपिक: *वि.* टाकुरे of summit, top

स्थग: *ना.* ठग cheater

स्थगित: *वि.* थगित suspended, postponed

स्थण्डिल: *ना.* डील edge

स्थपति: *ना.* थापा Thapa; a sub cast

स्थलम्१ *ना.* थर clan

स्थलम्२ *ना.* थलो place, stall

स्थलिक: *ना.* थैलो small bag or purse

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

स्थलिकी *ना.* थैली small bag or purse

स्थली *ना.* थली, थरी head man of village

स्थाति:१ *ना.* थाती a pawn, a stake

स्थाति:२ *ना.* थात a place of residence

स्थानक: *ना.* थान्को placement, order, piling, stacking

स्थान-कुस्थानम् *ना.* ठाउँ-कुठाउँ delicate or non-delicate part of the body

स्थानकूट: *ना.* थानकोट Thankot place

स्थानम्१ *ना.* ठाउँ, ठाम place

स्थानम्२ *ना.* थाना, ठाना a police station

स्थानम्३ *ना.* थान a temple, a shrine; a place

स्थाप:१ *ना.* छाप stamp

स्थाप:२ *ना.* छापा, छापो green manure, dry leaves and things spread over cultivated field; press

स्थापनम् *क्रि.* थाप्नु to retain, to hold, to withhold

स्थापना *ना.* थपना, थापना, थपनो, थपनू setting up of anything, establishment

स्थापनी *ना.* थपनी setting up of anything

स्थापित: *ना.* थापित established

स्थार: *ना.* थोरे full-grown she-buffalo

स्थाल *ना.* थाल a large flat plate

स्थालिका *ना.* थलिया, थरिया ill person

स्थाली *ना.* थाली a dish, a tray, a plate

स्थावर:१ *ना.* ठहराउ fixed, immovable

स्थावर:२ *ना.* थारो a kind of small hut, guestroom

स्थावर:३ *वि.* थारो barren (male)

स्थावरा ४ *वि.* थारी barren, sterile, childless woman

स्थासक: *ना.* थासो dung of an elephant

स्थासुक: *ना.* थाक्सो, थाक्से (मैलो) dirt

स्थास्नु: *ना.* ठोस solid, compact, substantial

स्थित: *ना.* ठेट, ठेठ origin, pure, the language of common people, not literary

स्थितक: *ना.* थेगो meaningless words in repetition; cliche

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

स्थितिः *ना.* थिति order, arrangement, location, condition

स्थिरः *क्रि.वि.* थिर stable, constant

स्थिरकः *ना.* थिग्रो, थेग्रो, थेक्रो sediment, dregs, lees

स्थिरस्थानिकः *वि.* रैथाने, रैथानी old, old standing, aboriginal, local

स्थिरिःस्थिरिः *ना.* थिरिथिरि act of standing (child language)

स्थूणः *ना.* ठुटो, ठुटा, ठुटे stump, cut-off trunk

स्थूलः१ *वि.* अथुल्लो, अथुल्ले fat, stout

स्थूलः२ *वि.* ठालू, ठूलो headman, chief big; elder

स्थूलम् *वि.* ठूले, ठूले, ठूलो big, large

स्थौल्यम् *ना.* अथुल्याइँ fatness corpulence

स्थ्युतकम् *ना.* थुक spittle, saliva, phlegm

स्नायुः *ना.* नसा, नसो sinew

स्नावः *ना.* नसा, नसो sinew

स्पर्शः *ना.* परस, पारस touching, touch

स्पर्शनकम् *ना.* पर्थन dry flower for rolling bread

स्पर्शनम् *क्रि.* पर्सनु to sprinkle water on the body of a sacrificial victim

स्पष्टम् *वि.* स्पस्ट, पस्ट, प्रष्ट clear

स्पृष्टम् *वि.* पर्सेको of a sacrificial victim

स्फटिकम् *ना.* फटिक, फट्टिक crystal, marble

स्फटिकारिः *ना.* फिटकिरी alum

स्फरणम् *क्रि.* फर्फराउनु to flutter in the wind

स्फाटः *ना.* फोटा faction

स्फाटनम् *क्रि.* फाट्नु to crack, to break

स्फारः *वि.* फारो, फारु frugal

स्फारकः *ना.* फराक a cloth of girl, frock

स्फारम् *ना.* फारो, फारु thrift, frugality, economy

स्फालनम् *क्रि.* फाल्नु to throw, to cast

स्फालिः *ना.* फाली a ploughshare

स्फिज्जलः *ना.* फिलो fleshy part of the thigh and buttocks

स्फिरङ्गः१ *ना.* फिरङ्गी फिरङ्गो, फिरिङ्गी, फिरिङ्गो a white man

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

स्फिरङ्ग:२ *ना.* भिरङ्गी, भिरुङ्गी syphilis

स्फीतल: *वि.* फ्यातुले, फ्यातुल्लो, फ्यातलो, फ्यात्लो, फेतुलो, भ्यात्लो, भ्यात्ले, भ्यातुले soft, weak, weak minded, loose; ugly; dumpy, dull

स्फुरणकम् *ना.* फोरन, फुरन spices with which food is seasoned

स्फुरणम् *क्रि.* फुर्नु, फुर्किनु to pop in the mind, to occur, to be overjoyed

स्फुरिका *ना.* फुल्को, फुल्का baked bread

स्फुलिङ्ग: *ना.* फुलिङ्गो, फिलिङ्गो a live coal, spark of fire

स्फूर्त: *वि.* फुर्त्तिलो smart

स्फूर्ति:२ *ना.* हुती sprit, zeal, courage

स्फूर्ति:३ *ना.* फुइँ boast, show

स्फूर्त्ति:१ *ना.* फूर्त्ति, फुर्ती, फुर्ति-फार्ती smartness, pride

स्फोट:१ *ना.* फोडा, फोडो a heat-rash, a boil, a pustule

स्फोट:२ *ना.* फोरा a heat-rash

स्फोटक: *ना.* फोक्का, फोका, फोक्को, फोको drop, boil/bubble

स्फोटक: *ना.* पटका, पटाका, पडका, पडाका fire cracker, firework

स्फोटनम् *क्रि.* फोर्नु to break

स्फोटनी *ना.* फुटानी dissension, split

स्मयकम् *ना.* मजाक joke

स्मरणपत्रकम् *ना.* संझौटा, संझौटो agreement

स्मात् *प्र.* बाट from

स्मारणी *वि.* सम्झाउनी memorable

स्मितकम् *क्रि.वि.* मुसुक्क, मसक्क smilingly

स्मृतिका *ना.* सुर्ता anxiety; worry

स्यूतम् *वि.* सिएको ready made by sewing

स्वक: *ना.* हक authority, right

स्वकधार: *वि.* हकदार authorized

स्वङ्ग: *ना.* स्वाङ् imitation

स्वच्छ: *वि.* सफ्फा, साफ, सफा clean

स्वदेशीय: *वि.* स्वदेशी local, pertaining to one's own country

स्वदेश्य: *वि.* स्वदेशी local, pertaining to one's own country

स्वन: *ना.* स्वाँ स्वाँ whoop

स्वनक:१ *ना.* सनक, सन्को whim, fancy

स्वनक:२ *ना.* सुँइँक्क a fast manner of going

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

स्वनक:३ *ना.* स्वाँक्क puffing noise

स्वनकम् *ना.* सुइँको trace, hint, clue

स्वप्न: *ना.* सपना, सपनी, सपनु, सपना dream

स्वभाव: *ना.* सोभाव, सुभाव, सुभाऊ habit

स्वमति: *ना.* सोमत self knowledge

स्वर:१ *ना.* सुर, सोर tune

स्वर:२ *ना.* सोर, शोर voice; sound, tone

स्वरल: *वि.* सुरिलो melodious

स्वरूपम् *ना.* सरूप shape, form

स्वर्ग: *ना.* सरक, सगर, सरग heaven, paradise

स्वर्गमस्तकम् *ना.* सगरमाथा mount Everest

स्वर्णकार: *ना.* सुनार, सुँदार goldsmith

स्वर्णपर्पटी *ना.* सुनपापडी, सनपापडी a kind of food

स्वर्णमाक्षिकम् *ना.* सुनामखी a kind of flower or ornament

स्वर्णम् *ना.* सुन, सुना gold

स्वर्णाक्षरी *ना.* सुनाखरी orchid

स्वल्ल: *ना.* स्वाल्ल flowing smoothly

स्वस्ति *ना.* सोस्ती salute, well

स्वस्तिशान्ति: *ना.* सोस्ति-सान्ति a religious rite for securing prosperity

स्वादु *वि.* स्वादो, स्वादे tasty, epicure

स्वादुल: *वि.* स्वादिलो tasty, epicure

स्वामिन् *ना.* ख्वामित् lord, master

स्वाहार: *ना.* स्वाहारी, स्वारी (सेतो रोटी) white bread

स्वीकरणम् *क्रि.* स्वीकार्नु, सकार्नु, सखारगर्नु, सखार्नु to accept

स्वीकार: *ना.* सकार, सखार acceptation; acceptance

सृक: *वि.* छिर्के dappled, mottled, variegated

सृका *ना.* सिर्का, छिर्को vinegar, streak

सृजनम् *ना.* सिर्जना creation, formation

सृति: *ना.* रस्ता, रास्ता, रस्ती way, road

सृति-वसती *ना.* रस्ती-वस्ती population

स्रौतसिक: *ना.* सोती a corridor, a person who live near a stream

स्रोतस् *ना.* सोतो, सोती, सोते a corridor, a stream

स्रुव: *ना.* सुरो sacrificial ladle

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ह

हंस:१ *ना.* हाँस duck

हंस:२ *ना.* हङ्स the soul enveloped in illusion

हंसक: *ना.* हँसिया sickle

हंसिका१ *ना.* स्याङ्गी, हँसिया स्याँगी, सँगीङ्गो sickle

हंसिका२ *वि.* हँसुवा funny, jocular

हंसिका३ *ना.* आँसी sickle

हक्कारणम् *क्रि.* हकार्नु, हँकार्नु to halloo, to call loudly to chide, to scold

हञ्छिका *अनु.* हाच्छ्युँ, हाछ्युँ, छ्युँ sneeze

हट्टक: *ना.* हटिया, हट्ये a small market place

हड्डम् *ना.* हाड bone

हण्ड:१ *ना.* हाँडो, हाँडो-चिण्डो a black frying-pan

हण्ड:२ *ना.* हण्डा, हण्डो, हाँडो, हुण्डो a contemptuous term for a utensil

हण्ड-भाण्डम् *ना.* हाँडोभाँडो a contemptuous term for a utensil

हण्डा *ना.* हाँडा, हाँडो a black frying-pan, a contemptuous term for a utensil

हण्डिका *ना.* हण्डी, हाँडी an earthen black pan

हताश: *ना.* हतास frustration

हत्या *ना.* हत्ते difficult

हत्याकार: *वि.* हत्यारा, हत्यारो, हत्तेरो killer

हदनम् *क्रि.* हग्नु to evacuate the bowels, to excrete, to defecate

हनुमान् *ना.* हलुमान् monkey god, monkey chief

हन्तकारी१ *ना.* हन्हने one who feels high hunger

हन्तकारी२ *वि.* हन्तकाली, हन्तकाले glutton, pot bellied

हरणलुञ्छनम् *ना.* हारालुछ्, हारलुछ contest

हरि: *ना.* हरिउ, हरेउ green snake

हरिण: *ना.* हरिन, हर्ना deer, roebuck, stag

हरितम् *वि.* हरियो green

हरिद्रा *ना.* हर्दी, हलेदो turmeric, curcuma

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

हरिलट्ठकः *वि.* हरिलण्ठक हरिलठ्ठक, हरिलण्ठु dumb, dull

हरीतकी *ना.* हर्रो terminalia chebula

हर्म्यम् *ना.* हवेली, महल, महाल palace, mansion

हर्षः *ना.* हर्क, हर्ख happiness

हर्षमाणः *वि.* हर्कमान्, हर्खमान् happy

हलन्त्यम् *ना.* हल्लन्ताम् a wanderer, a rover

हलम् *ना.* हलो plough

हलवाहकः *ना.* हरवा, हरुवा, हरवाहा a plaugh man

हला *(सं .वि.)* हलो, हल्लो, हेल्लो, हेलो hello, word used in calling

हलीषा *ना.* हरीस the shaft of a plough

हव्यम् *ना.* हब्बे, हब्ये an ablation or offering to the god and goddess

हस्तः१ *ना.* दस्त (दस्तखत) signature

हस्तः२ *ना.* हात hand

हस्तः३ *ना.* हत्त्था handle

हस्तकः *ना.* हातो handle

हस्तकङ्कणम् *ना.* हत्कडी handcuffs

हस्तकृत्यम् *ना.* हत्यौडी, हतौडी, हत्यौरी, हतेउरी, हतौरी method of doing

हस्ततलम् *ना.* हत्केलो, हत्केला palm

हस्ततुङ्गः *ना.* हर्थुङ्गो, हर्थुँगो the part of the hand from the wrist to the end of the fingers

हस्तपत्रम्१ *क्रि.वि.* हत्तपत्त, हतर-पतर, हतार-पतार, हत्पत urgently, in haste

हस्तपत्रम्२ *वि.* हत्पते urgently, in haste, hasty

हस्तपत्रम्३ *क्रिवि.* हत्पत् haste

हस्तपातः *ना.* हातपात molestation, mistreatment, violation

हस्तपात्रम् *ना.* हत्तर, हतर a small water jar

हस्तवसनम् *ना.* दस्ताना (मुख पुछ्ने रुमाल) handkerchief, glove

हस्ताङ्गम् *ना.* हाङ्गो, हाँगो branch

हस्तासः *ना.* हतासो a mould for weaving a mat

हस्तिनी *ना.* हथिनी female elephant

हस्तिशालम् *ना.* हात्तीसार a stable for elephants

हस्ती *ना.* हात्ती elephant

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

हालिक: *ना.* हली tiller

हावभाव: *ना.* हाउभाउ gesture

हास: *ना.* हाँसो laughing

हासक: *ना.* हसैया sickle

हास्तपत्रिक: *वि.* हत्पते, हतारे quick, hasty

हास्यम् *ना.* हस्सी, हँसी funny, jocular

हिक्कहिक्कम् *ना.* घिटिघिटी, हिकी हिकी death rattle; at the point of death; hiccup

हिक्का१ *ना.* हुक्क hiccup

हिक्का२ *ना.* हेक्का, हेको recollection, remembrance, memory

हिङ्गु *ना.* हिङ् asafetida

हिण्डनम् *क्रि.* हिँड्नु to walk

हितैषी *ना.* हित friend

हिन्दुः *ना.* हिन्दू, हिमालयदेखि सिन्धु पर्यन्त बस्ने सनातन धर्म संस्कृति द्वारा अनुप्राणित ॐ र गाईलाई मान्ने समाज aryan tribe, a division of sanatan religion

हिमचूलि: *ना.* हिउँचुली snow-hill, Himalaya

हिमताल: *ना.* हिउँताल, हिन्ताल snow lake

हिमद: *ना.* ह्युँद winter

हिमम् *ना.* ह्युँ हिउँ snow, ice

हिममृत् *ना.* हिमोट moraine

हिमाचल: *ना.* हिउँचेली snow hill

हिमजा: *ना.* हिम्जा, हेम्जा a village

हिमालय: *ना.* हिमाल Himalaya

हिमालयी *वि.* हिमाली Himilayan

हिरुक्१ *ना.* घिटिक्क death rattle

हिरुक्२ *ना.* हुरुक्क, हिरिक्क longing, yearning

हुङ्कर: *ना.* हौंक्कर a kind of musical instrument

हुङ्कार: *ना.* हुक्काँ, होक्काँ a horn like musical instrument

हुडुक्क:१ *ना.* हुड्का, हुड्को, a small tambourine

हुडुक्क:२ *वि.* हुड्के one who plays tambourine

हुडुक्कर: *ना.* हुक्का, हुँक्का, हुँका hubble-bubble

हुण्ड: *ना.* झुण्ड, झुँडी flock, cluster, crowd, group

हेडा *ना.* हेला hatred, disrespect

हेयम् *अ.* ह्याउ, हियाउ power

है *ना.* हेई hi

होमखात: *ना.* हुम्खाडी (होम खाल्टो) sacrificial fire, hole

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

ह्यः *ना.* हिजो हिँजो yesterday

ह्वायः *ना.* ह्वाई a kind of Tamang song

ह्वाकरः *ना.* हाकर hawker

हृत् *ना.* दिल mind; heart

हृत्-चित् *ना.* हित्तचित्त intimacy, emotional closeness

हृदयम्१ *ना.* ह्याउ ability, power, spirit

हृदयम्२ *ना.* हियार, हियारो heart

हृष्टः *वि.* हट्टा, हट्टा कट्टा hale, vigorous, robust

ह्रदः१ *ना.* रह pond

ह्रदः२ *ना.* दह lake

ह्रदालयः *ना.* दहाल Dahal sub clan

ह्रासः *ना.* हरास endangerment

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection.

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection

डा. विष्णुराज आत्रेय

कृति : (क) नेपाली

१. ढाक्रे (खण्डकाव्य २०२४)
२. कपिलवस्तु (खण्डकाव्य २०२७)
३. हामीभित्रका म (उपन्यास २०३६)
४. हिमालयो नाम नगाधिराजः (खोजग्रन्थ २०३९)
५. अर्ज्यालवंशावली र कुलवृत्त (खोजग्रन्थ २०४२)
६. भू-भाषिकी (भाषा विज्ञान २०४५)
७. नेपाली हनुमानचालीसा (स्तुतिकाव्य २०५६)
८. कवितामा लाटोसाथी (कवितासङ्ग्रह २०५९)
९. अथातो जलान जिज्ञासा (हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध २०५९)
१०. भेटेका पुस्तक टिपेका कुरा (समीक्षाकृति २०५९)
११. नेपाली साहित्यकी प्रतिभा भारती खरेल (व्याख्यान निबन्ध २०६०)
१२. आँसुमा प्रकाश (शोककाव्य २०६२)
१३. नयाँ मेघदूत (लोकलयमा खण्डकाव्य २०६२)
१४. श्रीगण्डकी देवघाट माहात्म्य (२०६३)
१५. श्रीस्वस्थानी खण्डकाव्य (२०६४)
१६. वैदेही (लोकलयमा नेपाली महाकाव्य २०६५)
१७. श्रीदक्षिणकाली स्तोत्रम् (२०६६)
१८. मातृमहिमा (खण्डकाव्य २०६६)
१९. एक देवकोटा अनेक आयाम (जीवनीपरक निबन्ध २०६६)
२०. संस्कृत-नेपाली-अंग्रेजी तद्भव शव्दकोश (२०६९) तपाईंको हातमा

(ख) संस्कृत

२१. किमुपहरामि (कवितासङ्ग्रहः २०३६)
२२. सरला (उपन्यासः २०३६)
२३. व्यथाविधा (खण्डकाव्यम् २०५३)
२४. श्रीशङ्कराचार्यः (काव्यम् २०५३)
२५. धन्यो हिमवद्देशः (राष्ट्रियकाव्यम् २०५५)

(ग) अवधी

२६. सिङ्गीघाट महाकाव्य (२०६५)

(घ) प्रकाशोन्मुख

२७. हनूमदयनम् (संस्कृत महाकाव्यम्)
२८. दुर्वासेश्वर (नेपाली खण्डकाव्य)
२९. संस्कृत-अंग्रेजी-नेपाली सहज शव्दकोश

विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
प्रकाशक तथा वितरक
भोटाहिटी, काठमाडौं

9789994616725

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu Collection